

John Crawford
M. D.

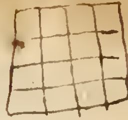
2. 6.6.
72
1 72 6.7.

2. 10 10 20
11
40 6/11 11
20 3 6 6 3
6. 33
240
72 /3 3 11/2
18
18
36
2. 6.6. 2
7 18

6.8.5.

2. 12.12 144
24
24 768/
12 72/2 2 66
144
24
768/
72/2

144
72 /2 2 10.10
37
100
72/ 4.6. 6 37
38
76

100

150

15000 | 300
500

10000

1500
12000 | 300
40

100
10
1000

40

Dit Boeck hoort Aan
C. F. W. Rüchart
Den 27 April April
A. N. N. C.
1782 1782
1741
Pro Sigurbo

6. 4. 8/8/

30
60

30

30 L. Ep. 36 0

35

1210

110

10

Si 12. 7 C. 8. 6

Si 16. 12. 6. 19

NIEUWE en GEMAKLYKE
MANIER
OM HET
KWIKZILVER,
aan LYDERS door de Venus-ziekte besmet, te laten gebruiken.

Waarby gevoegd is ene nieuwe

ONDERSTELLING
over de werking van deze Bergstof, in de Speekzelwegen,

DOOR

JOSEPHUS JACOBUS PLENCK,

Chirurgiæ & artis obstetriciæ Magister.

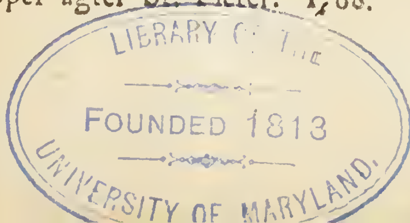
Uit het Latyn vertaald.

Te UTRECHT,

By GISB. TIMOM VAN PADDENBURG,

Boekverkoper agter St. Pieter. 1768.

Hic eſt, aut nusquam, quod quærimus.

HORAT.

Crawford

OPDRAGT.

DEN ZEER BEROEMDEN EN ZEER

ERVAARNEN HERE,

PHILIPPUS AMBROSIUS

MARHERR,

DOCTOR EN BEROEPEN PROFESSOR

IN DE GENEESKUNDE OP DE

UNIVERSITEIT TE

PRAAG,

MYNEN HOOGGEACHTEN

VOORSTANDER,

BEGUNSTIGER EN VRIEND,

WORD DIT WERKJE ZEER NEDE-

RIG OPGEDRAGEN,

DOOR

DEN SCHRYVER.

Zeer Beroemde HEER!

Velen zyn de beweegredenen, waardoor GY my op 't naauwst aan U verbonden hebt: het is niet slegts de kragt der vriendschap, die my heeft aangespoord, om dit gedeelte van mynen arbeid en waarnemingen aan UWEN naam optedragen.

Immers zyt GY my in deze zaak een Leidstar geweest, zonder welke ik mogelyk nooit tot zodanig een onderzoek zou zyn gekomen, nog immer iets vermoed hebben, van die dingen, welke ik nu gezien heb en ondervonden. Aan UWE schranderheid en doordringend oordeel is dit werkje zyn bestaan verschuldigd. Eindelyk zyn het

U-

UWE raadgevingen, die ik in het nemen der proeven, in 't genezen der zieken, en in de daaruit afgeleide waarnemingen, gelukkig tot dus verre heb mogen gebruiken.

Het is dienvolgens, behalve de wet der vriendschap, ook de pligt van een braaf en eerlyk man, die my verbind, om U ene openbare betuigenis te doen van myne dankbaarheid; en offchoon GY dit door UWE nederigheid mogelyk liefst zoud willen weigeren, zult GY het egter nu, als schier genoodzaakt zynde, niet wel voorby kunnen.

En waarlyk de gestrengheid van een wysheidminnenden Geest, moet U

zo ver niet afleiden, dat, daar GY 't gedruis van de toejuiching des volks, en de vonnissen van 't gemeen veracht, GY ook van UWE vrienden, en van geleerden, dien lof zoud weigeren aan te nemen, die, zonder vleyereyen of pluimstryken, alleen een kenmerk is van ware dankbaarheid.

Ja zelf is dit met UWE oprechtheid juist overeenkomstig, dat GY myne genegenheid jegens U, en myne dankbaarheid, zelf goedkeurt, en met dezelve gunstbewyzingen, als GY dus verre my aanhoudende betoond hebt, ook in 't vervolg moogt voortvaren!

Wenen . . . . 1766.

VOORREDEN.

Velen zal het ongetwyfeld vreemd voorkomen, dat het Kwikzilver, ene bergſtof, die behalven het Goud het zwaarſte lichaam is, ene naauwkeurige vermenging met de gom uit het groeiend ryk ondergaat, en niet ſlegts ruw daarmede vermengd, maar innerlyk ondergebragt, en met zulk een naauwen band verenigd word, dat zy daarna beide in het water enige tyd hangen blyven, en in 't bezinken beide verenigd neerſtryken, en elkander nimmermeer verlaten. Dat dit nogtans volkomen zodanig gelegen is, leert ene ſlegts zeer eenvoudige ondervinding; doch hoe zy eenvoudiger is, zo veel minder is zy aan dwaling onderhevig, en des te klaarblykelyker.

De ondervinding is in hare eige natuur altoos nuttig, hoedanig zy ook zyn mag. Want ofſchoon zy geen ander voordeel toebrengt, zy bevryd ten minſte den geeſt van vooroordeelen, zy verlicht de duiſtere zaken, zy onderſcheid de twy-

felagtige van de zekere, zy bedwingt de vryheid van verdigten, zy is dikwyls vermakelyk door de verſcheidenheid der verſchynzelen, zy geeft moed tot verdere naſpeuringen, en zet eindelyk de eindpalen der wetenſchappen uit. Maar een noch oneindig groter voordeel heeft de ondervinding, dat zig buiten het boekvertrek der Geleerden, over 't Gemenebeſt, tot heil van vele Borgeren, uitſtrekt. Zodanig is voornamelyk de uitwerking van de Geneeskundige, de Heelkundige en de Huishoudelyke ondervinding.

Zodanig is ook deze onze Proefneming, die, alhoewel zy veel aartigheid bevat, my echter tot ſchryven nooit had kunnen aanzetten, ten zy ik deszelfs voortreflyke nuttigheid ook door andere proeven had bevonden. Doch wanneer ik door herhaalde waarnemingen zag, dat 'er aldus uit het Kwikzilver, door de gom van 't groeiend ryk ondergebragt zynde, een zeer zagt en alleronſcha-

ſchadelykſt hulpmiddel kon bereid worden; wanneer ik daarenboven beſpeurde, dat het in lyders, door de Venusziekte beſmet, zeer veel nut te weeg bragt, en dus in deze gevallen een allerkragtigſt geneesmiddel was, oordeelde ik, dat ik my tegen 't voordeel van 't Publyk zou verzetten, indien ik de gemeenmaking van hetzelve langer uitſtelde.

Egter had ik in deze zaak liever myn eigen voordeel in acht kunnen nemen, als zynde voor het overige niet zo zeer in de gunſtigſte gelegenheid des geluks geplaatſt; ik had, met die van Karthago, het geheim voor myzelven kunnen bewaren, dat my dus mogelyk meer voordeel zou hebben toegebragt; ik had eindelyk de bekende voorbeelden van KAYSER, die door zyn geheime, doch min kragtige pillen, zeer ryk geworden is, van HERENSCHWAND, LANGHANS, HILL, en andere voorname

Kwak-

Kwakzalvers kunnen navolgen, en ſtil in mynen vuiſt lachen.

Doch van zulk een ſchandelyke genegenheid, heeft myne ziel altoos een groten afkeer gehad, en zal die ook, zo lang ik adem haal, veragten. Immers weet ik zeer wel, dat wy door den Godsdienſt verpligt zyn, anderen, indien 't in ons vermogen is, hulp en byſtand te bieden (*). De heidenſche, en barbaarſche volken zelve, hebben de menſchelykheid zo ver niet afgelegd, dat zy deze verpligting, daar wy door het regt der natuur toe gehouden zyn, zouden vergeten. Hoe zeer zouden niet de oude Aſſyriers en Babyloniers, indien zy 't licht des levens nog eens aanſchouwen mogten, die woekerzugtige verkopers der Geheimen verwarren; dewyl 't onder hen zelfs ene wet was, dat niemand enen zieken op den weg mogt voorby gaan, ten zy hy hem een middel, indien

(*) 1 Petri. IV. 8 en 10.

dien hy 't kende, openhartig, en zonder hoop van enig gewin, mededeelde.

Doch geheel anders zyn de voordelen van ons Wenen, welke wy eniglyk aan de wyze raadgevingen van den voortreflyken Here L. B. van SWIETEN verschuldigd zyn, die geheel zig toelegt en alle zyne pogingen aanwend om de eindpalen der Geneeskunde, inzonderheid van 't praktikale deel, uit te zetten; die zig daarin bezig houd, om van dag tot dag, ten voordele der elendige lyders, kragtiger en zekerer middelen uit te vinden; die onze stad van Kwakzalvers, omzwervers en schraapzugtige geheimverkopers; eertyds zo menigvuldig in de zelve, ten enemaal gezuiverd heeft: terwyl nogtans te Parys, Londen, en in andere grote Steden van Europa, dit zoort van menschen, tot algemeen nadeel der zieken, en tot schande zelf der Geneesheren, onverschillig word toegelaten. Immers zodanig is de wyze wil van dien

Be-

Beroemden Heer, dat, indien iemand enig middel door gebruik goed bevind, dit ten voordele van 't Publyk worde aangelegd, dewyl zeker het byzonder geluk van een of ander menfch geenzins boven het algemeen voordeel der Borgers moet gefteld worden. Dat dit het vaft gevoelen is van dien Groten Man, kan men uit zyne eigene werken duidelyk afleiden; indien men flegts inziet, 't geen Hy reeds voor lang over de Kanker (*), en nu onlangs, in een ander hoofdftuk heeft gefchreven (†).

Tot

(*) §. 509. Comment. T. 1. p. 901. „ mo-
„ gelyk kan nog daaruit enige hoop gevoed
„ worden, dat de affcheiding der Kanker van
„ de levendige delen niet volftrekt onmoge-
„ lyk is; fchoon men tot nog toe niet weet,
„ door welke manier, of middelen het zou moe-
„ ten gefchieden. Hoe gelukkig hy, die dit
„ mogt uitvinden? maar welk een ftraf waar-
„ dig, die zulk ene vinding, uit hoofde van
„ een fchandelyk gewin, verborgen hield!"

(†) T. IV. §. 1371. p. 729. „ Doch een ie-
„ der weet, dat men op de verkopers van ge-
„ heimen geen vertrouwen kan ftellen. Een
„ edelmoedigen betaamt het de nuttigheid van
„ 't

Tot een voorbeeld en aanſporing kan ons ook de zeer voortreflyke ANTONIUS STOERCK verſtrekken, die door menigte van vindingen gelukkig, aanſtonds dezelve tot nut van 't Publyk aangewend, en zyne ervarenheid in de Geneeskunde niets zou achten, indien hy geen voordeel aan 't algemeen kon toebrengen.

Wanneer ik dit aandagtig overwoog, en onophoudelyk zulke voortreflyke voorbeelden onder 't oog kreeg, en daarenboven dagt, dat het de pligt was van een eerlyk en edelmoedig man, zyne pogingen, indien het immer mogelyk ware, tot het algemene nut aan te leggen; zag ik

„ 't menſchelyk geſlagt boven alle gewin te
„ ſchatten. Maar de doemwaardige hebluſt
„ raad velen dikwyls tot iets anders. Nimmer
„ heeft het my berouwd, wanneer ik de Konſt
„ met iets nuttigs kon verryken, dit openhartig
„ aan anderen te hebben medegedeeld, en ik
„ ben verzekerd dat het my niet berouwen zal,
„ zelfs in die tyd

—— —— dum numina nobis
mors inſtans majora facit."

ik my noodzakelyk verbonden en aangespoord, om deze nieuwe en nuttiger manier, van het Kwikzilver aan lyders door de Venusziekte besmet, te laten gebruiken, met het Publyk gemeen te maken. 't Geen ik nogtans niet doe met hoop van enigen loon; in wiens plaats het verder goed gevolg van deze manier, en de verligting van mynen evennaasten, voldoen mag.

Den hoon der wangunstigen zal ik niet vrezen, dewyl ook andere zeer voorname Schryvers hetzelve lot, voor hunne weldaden aan 't menschdom te weeg gebragt, ondergaan hebben, en manmoedig de ongevoelige steken der nyd verdragen,

Quæ videt ingratos, intabescitque videndo,
Successus hominum, carpitque & carpitur una,
Suppliciumque suum est.

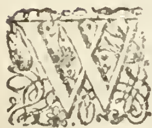
OVID. METAMORPH. II.

Pag. 7. reg. 18. *sctupel*, leez, *scrupel.*
—— 13. —— 15. *diergelyke*, leez, *dierlyke.*
—— 28. —— 3. *kaadaartige*, leez, *kwaadaartige.*
—— 30. —— 15. } *thee-kopje*, leez, *koffylepel.*
46. —— 15. }
(COCHLEARE COFFÉE).

NIEUWE en GEMAKLYKE MANIER, OM HET KWIKZILVER aan LYDERS, met de Venusziekte besmet, te laten gebruiken.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Oorsprong van deze Manier.

anneer ik over enige maanden, ter gelegenheid van een boekje, waarin ik ondernomen had het vermogen van de *mercurius sublimatus corrosivus* in de Venus-ziektens te verdedigen, na de oorzaak onderzogt, waar door het Kwikzilver voornamelyk in de Speekzel-wegen werkt, ben ik over dit verschynzel met den beroemden Geneesheer, mynen Vriend, Philippus Ambrosius Marherr, in gesprek geraakt, die my na zyne gewone regtzinnigheid openhartig antwoorde: dat 'er tot nog toe gene zekere reden van dit verschynzel kon gegeven worden; dat wel enige Schryvers over verscheide onderstellingen gedagt hadden, maar dat geen derzelven voldeed; en dat het aannemelyk gevoelen van Pitcarnius, die in de zwaarte van het Kwikzilver de zaak by velen scheen gevonden te hebben, reeds in zo verre door den voortrefly-

ken L. B. van Swieten (*) van alle betoogbaarheid ontbloot was, dat 'er tot deszelfs verdediging niets meer is overgebleven: dat het hem ondertusſchen toeſcheen, dat het Kwikzilver met het ſpeekzel en het ſlym ene grotere overeenkomſt had, dan met de andere vogten van ons lichaam, en dat daarom mogelyk het Kwikzilver voornamelyk in den mond en keel werkte. Hy voegde nog hierby, dat het hem bekend was, dat een gering gedeelte van het Kwikzilver door het ſpeekzel wierd ondergebragt, maar dat het hem voorkwam, dat 'er nog ene grotere verwandſchap tuſſchen het ſlym en het Kwikzilver ſtand greep; dewyl het Kwikzilver niet ſlegts na de ſpeekzel-klieren, maar ook na de ſlym-klieren gaat, en daarenboven de taaije natuur van het ſlym bekwamer is om het vaſt te houden, dan het dunner vogt, gelyk het ſpeekzel; en dat men tot verzekering van deze zaak een proef moeſt nemen, 't geen hy oordeelde tot hier toe verzuimd te zyn, alleen om de al te grote eenvoudigheid der zaak, die ook in vele andere dingen oorzaak is, dat nog heden vele dingen verborgen zyn, die miſſchien gene moeilyke naſpeuring zouden vorderen.

Het gevoelen van dien zeer doorzienden Vriend heeft my ten eerſte zodanig behaagd, dat ik terſtond beloofde, dit binnen korte door ſchei-kundige proefnemingen te onderzoeken.

Dienvolgens heb ik het den volgenden dag in 't werk geſteld, en gezien dat een zeer geringe hoeveelheid van het Kwikzilver in het ſpeekzel wierd verborgen, maar dat het ſlym dit in veel groter hoeveelheid en tevens vaardiger omhelsde; en dus heb ik het gevoelen van dien zeer geleerden

(*) §. 135. *C. T. I. p.* 207.

den Heer, omtrent de verwandſchap van het Kwikzilver met die vogten, ten enemaal door de ondervinding beveſtigd gezien, en aan denzelven de ganſche uitkomſt bekend gemaakt.

Dit verrigt zynde, hebben wy zamen beſloten ook met andere ſlymagtige lichamen, zo wel uit het ryk der dieren, als der planten ontleend, het Kwikzilver te toetzen, om te zien of niet ook andere plaſtiſche en gelei-agtige ſtoffen het zouden kunnen onderbrengen, en indien 'er zodanige zyn, of zy veel of weinig van de kragten van het dierlyk ſpeekzel en ſlym verſchillen. Ten dien einde zyn derhalve de navolgende proef-nemingen werkſtellig gemaakt.

Eerste Proefneming.

Het Kwikzilver met dierlyk ſlym.

Een gedeelte van het allerzuiverſte levendig Kwikzilver, met twe delen ſlym, dat uit de Keel opgehaald en uitgeworpen was, heb ik gemengd en in een marmer mortier gevreven, naauwkeurig acht gevende op den tyd, die tot derzelver volkome vereniging vereiſcht wierd. En heb in 't verloop van 7 minuten al het Kwikzilver in een graauwe, taaije ſtof zien veranderen, die in het bygegotene water zeer korte tyd bleef hangen, doch ſpoedig daarna op den grond van 't vat nederſtreek, ſchoon het Kwikzilver niet vry of afgeſcheiden was, maar met het ſlym op den grond verenigd bleef. Het gewigt van 't Kwikzilver was een ſcrupel, van het ſlym twe.

Het ſpeekzel heeft ene veel geringere hoeveelheid van het Kwikzilver ingenomen, en mogelyk nog maar alleen om dat 'er altoos ene zekere hoe-

veelheid van flym mede vermengd is, en dat het onmogelyk is, volftrekt zuiver fpeekzel te bekomen.

Twede Proefneming.

Het Kwikzilver met het doyer van een ey.

Een doyer van een ey met een dragme levendig Kwikzilver gedurende een kwartier-uurs gevreven, fcheen het Kwikzilver in 't eerfte opflag behoorlyk ondergebragt; doch een pond fontyn water 'er bygegoten, en dus het lymagtige van het doyer verdund zynde, is aanftonds het Kwikzilver op den grond van 't vat in een levendige gedaante afgefcheiden, en van alle banden vry langzamerhand in zigtbare bolletjes zamengelopen.

Derde Proefneming.

Het Kwikzilver met het wit van een ey.

Het wit van 't ey heeft nog minder vermogen op het Kwikzilver; want een dragme Kwikzilver met het wit van een ey byna een half uur gevreven heeft in 't geheel niet kunnen verenigd worden, en zo dra 'er water by kwam, is het Kwikzilver in grote bolletjes op den grond geftreken.

Vierde Proefneming.

Het Kwikzilver met bloed en deszelfs wei.

Ik heb het Kwikzilver met wei van bloed, dat uit myn eigen lichaam voor de gezondheid was afgetapt, vermengd, en, zo als te voren, gevreven; hier door is een zeer geringe onderbrenging veroorzaakt, nogtans veel minder dan met het

ſlym, en door hêt ondermengen van water is het Kwikzilver in de gedaante van klyne bolletjes neergezet.

Ik heb het zelfde beproefd met het rode deel van 't geſtremde bloed, en daaromtrent heeft byna het zelfde verſchynzel ſtand gegrepen; alleenlyk uitgezonderd, dat de kragt van de wei op het Kwikzilver een weinig groter ſcheen te zyn, dan van het rode gedeelte.

Vyfde Proefneming.

Het Kwikzilver met verſche gal der dieren.

Ik heb het Kwikzilver tot een dragme met twe dragmen verſche gal van een ſnoek een half uur gevreven; met zeer veel moeite wierd 'er een klyn gedeelte ondergebragt; doch het Kwikzilver vloeide wederom in groter bolletjes te zamen, op den grond van 't vat, zo dra 'er water bygegoten wierd.

Zesde Proefneming.

Het Kwikzilver met viſch-lym.

Twe dragmen viſch-lym tot de dikte van lym gebragt zynde, heb ik een dragme levendig Kwikzilver bygedaan, dit heb ik te zamen over 't half uur gevreven; doch zonder enig voordeel, dewyl 'er niets van het Kwikzilver met de viſch-lym is verenigd.

Eindelyk dat het Kwikzilver met het vet der dieren kan ondergebragt worden, is ene zeer bekende zaak; nogtans is het ſlegts ene verdeling van het levendige Kwikzilver, en niet zo zeer een vaſte vereniging, gelyk als met het ſlym, die hier plaats heeft, zo dra immers als het vet door de

warmte smelt, of dikwyls van zelf, zinkt het Kwikzilver in de napelsche zalf op den bodem van de pot neder.

G E V O L G.

Uit deze proefnemingen is het klaarblykelyk, dat het Kwikzilver ene veel grotere verwandschap heeft met het slym, dan met de andere vogten der dieren, en dus indien de andere vogten een gering gedeelte van het zelve kunnen onderbrengen, dat dit mogelyk alleen afhangt van het slym, dat in dezelven is.

Zevende Proefneming.

Het Kwikzilver met het slymagtige van de Arabische Gom.

Wanneer ik derhalve in de voorgaande proefnemingen gezien had, dat 'er onder de dierlyke stoffen gene tot het onderbrengen van het Kwikzilver bekwaam was, buiten het slym, 't welk dit het best van allen doet, ben ik begerig geworden om te onderzoeken, of ook het slym uit de planten, of gomagtige delen, het zelve zouden te weeg brengen.

Dienvolgens heb ik een dragme levendig Kwikzilver met twe dragmen Arabische Gom in poeder, gedurende een kwartier uurs in een stene mortier gevreven, tusschen beide 'er een weinig fontyn-water onder mengende, tot dat de Gom smeltende, alleen in slym veranderde.

Niet zonder de grootste verwondering heb ik het Kwikzilver van tyd tot tyd zien verdwynen, eindelyk geheel veranderd worden in een graauwe taaije slym, die door het bygieten van een pond fontynwater verdund en geschut, aan al het water een graau-

graauwe kleur mededeelde, en voor een gedeelte in hetzelve bleef hangen, voor een gedeelte langzamerhand, na alvorens eenige minuten ſtil geſtaan te hebben, op den grond neerſtreek, en een grauw bezinkzel voortbragt, waarin het Kwikzilver door de gomagtige taayheid zodanig is ondergebragt, dat hetzelve, ſchoon door een grote plas water verlengd, zyne boeyen egter niet verlaat, of, na gewoonte, in bolletjes zamenvloeit.

Door een ligte ſchudding van het glas vermengt zig dit neergeſtreeken ſlym weer geheel met het water, in de oppervlakte van het vogt een wit en hoog opſtaande ſchuim voortbrengende, dat ook zelf fyne deeltjes Kwikzilver bevat en boven houd; 't geen blykt om dat het een gouden ring, die daar mede geſtreken word, een zilvere kleur geeft en wit maakt.

In een mindere hoeveelheid, te weten, een ſcrupel Arabiſche Gom in de form van ſlym ververanderd, en tien gryn levendig Kwikzilver, heb ik dezelve proefneming herhaald, om met de eerſte evenredig te zyn. En in den tyd van zes minuten heb ik al het Kwikzilver geheel ondergebragt, terwyl 'er zeven minuten vereiſcht wierden tot de proefneming met het ſlym der dieren. Derhalve verenigt zig het Kwikzilver nog ſpoediger met de Arabiſche Gom.

Dit bezinkzel, dat uit Gom en Kwikzilver beſtaat, duurt verſcheide weken byna onveranderd, als alleen dat het door de lengte van tyd wat karlagtiger en zwarter word, en dat het zig niet zo gelyk met het overige vogt vermengt; egter laat het het Kwikzilver niet los, ten zy het door de hitte van een oven gedroogd word, na dat 'er te voren het vogt is afgelekt; waardoor de kragt van het ſlym word vernietigd, en het Kwikzilver zig in

zynen vryen ſtaat, onder de levendige gedaante van metalagtige bolletjes, herſtelt.

Agtste Proefneming.

Het Kwikzilver door middel van de Arabiſche Gom met de dierlyke ſappen verenigd.

In de voorgaande proefnemingen (2. 3. 4. 5. 6.) hebben wy gezien dat het bloed, de wei van 't bloed, het doyer en het wit van 't ey, de gal der dieren en de viſchlym, naauwlyks een merkelyk gedeelte van het Kwikzilver konnen onderbrengen: doch wanneer by dezelve een zekere hoeveelheid Arabiſche Gom vermengd word, verenigt zig het Kwikzilver aanſtonds met dezelven, even als met het dierlyke ſlym. Dienvolgens word het Kwikzilver door dit middel ook met andere ſtoffen vermengbaar, waar mede het anderzins gene, of althans eene zeer geringe verwandſchap heeft.

Negende Proefneming.

Het Kwikzilver met Gom dragant.

Geheel anders is de kragt van de Gom dragant. Deze met water in een ſlymagtige gedaante veranderd zynde, heeft geenzins aan de verwagting voldaan. Want ſchoon ik zeer naauwkeurig alle vlyt aanwendde, en de vryving een half uur duurde, is 'er nogtans niet het minſte van het Kwikzilver ondergebragt; en het ſlym door het bygieten van water verlengd en verdund zynde, is het Kwikzilver levendig en met zyn metalagtigen glans op den grond van 't vat neergeſtreken.

TIENDE PROEFNEMING.

Het Kwikzilver met het ſlymagtige uit de pitten der kweën.

Een zoortgelyke uitwerking had het ſlymagtige uit de pitten der kweën getrokken; waarvan drie dragmen met een dragme Kwikzilver, door een aanhoudende vryving van een half uur, niets veranderd hebben.

ELFDE PROEFNEMING.

Het Kwikzilver met het meel van althæa-wortel, en ſtyfzel.

Met zeer fyn meel van althæa-wortel heb ik een behoorlyke hoeveelheid water gemengd, om het tot een zoort van lym te brengen; hierby heb ik een weinig levendig Kwikzilver gedaan en een merkelyken tyd lang gevreven; doch niet de minſte vereniging kunnen beſpeuren. Maar van het Kwikzilver met ſtyfzel gevreven is een weinig ondergebragt. De ſtyfzel bevat in zig het dierlyk lymagtig ſap (*).

TWAALFDE PROEFNEMING.

Het Kwikzilver met manna.

Op gelyke wyze heb ik ook de zuivere manna behandeld, om dat zy iets ſlymagtigs ſcheen te bezitten, en dat men daarenboven in 't algemeen zegt, dat zy in de pillen van KAYSER word gebruikt. Ik heb twe delen van dezelve met een deel

(*) Cl. Prof. Crantz mat. med. T. I. p. 9. & Illuſt. L. B. van Swieten C. T. IV. p. 107.

deel Kwikzilver naauwkeurig een vierde uurs gevreven, doch naauwlyks iets kunnen onderbrengen. Maar de proefneming met gemene manna herhaald hebbende, zag ik dat een groot gedeelte van het Kwikzilver redelyk wel vermengd was.

Dertiende Proefneming.

Het Kwikzilver met ruwen en gezuiverden honig.

Ik heb twe dragmen ruwe, witte, taaije honig met een dragme levendig Kwikzilver gemengd en een vierde uurs gevreven. Het Kwikzilver is 'er zeer wel mede verenigd, en boven verwagting na het bygieten van water verenigd gebleven, en heeft op den bodem van het vat een graauw bezinkzel neergezet, 't welk nogtans zig niet zo wel met water vermengde, als 't geen uit de vereniging van 't Kwikzilver met de arabische gom was voortgebragt.

Ik heb dezelve proef genomen met gezuiverde honig, maar een strydige uitwerking bespeurd; terwyl 'er niets van het Kwikzilver was ondergebragt, dat zig na het bygieten van water in grote blinkende bolletjes op den grond vertoonde.

De ruwe honig heeft iets slymagtigs in zig, waardoor dezelve bekwaam is tot het onderbrengen van het Kwikzilver; maar door het koken en afschuimen word de honig hiervan beroofd, en kan dus geen kragt doen op het Kwikzilver.

Veertiende Proefneming.

Het levendig Kwikzilver met syroop.

Zuivere witte zuiker met half zo veel water tot syroop gemaakt, en met levendig Kwikzilver gevre-

vreven, heeft gene onderbrenging in plaats gehad. Maar dit verſchynzel heeft 'er buiten verwagting ſtand gegrepen, dat, ſchoon de zuiker, of ſyroop zelve, niet eenig vermogen toonde om het Kwikzilver onder te brengen, egter gevoegd zynde by het ſlymagtige van de Arabiſche Gom, deszelfs kragt geweldig vermeerderde, in diervoegen dat door behulp van de zuiker, of de ſyroop, dit ſlymagtige nu veel ſterker, en als naauwer met het Kwikzilver verenigd wierd en zamenhing.

Daar en boven is aan te merken, dat de zuiker met het Kwikzilver gevreven, zwart word.

Ik heb dezelve proefneming met verſcheide ſyropen, als de borſt-ſyroop, ſyroop van ſcharlakenbeſſen, violen, enz. herhaald, en altoos daar door eene ſterkere vereniging van het Kwikzilver met het ſlym beſpeurd.

Te gelyker tyd kan het Kwikzilver hierdoor verſchillende kleur, reuk en ſmaak bekomen, en dus onder een verſcheide kleur voor nadenkenden verborgen worden.

Vyftiende Proefneming.

Het Kwikzilver met lyn-olie en vet.

Met zuivere lyn-olie kan het Kwikzilver door geen arbeid ondergebragt worden, maar met het lymagtig bezinkzel van lynolie is een weinig verenigd; door het bygieten van water wierd het bezinkzel gebragt tot de dikte van boter, waarmede het Kwikzilver kon verdeeld, maar niet ondergebragt worden. Door het koken zou mogelyk het Kwikzilver met den olie wat meer gedwongen kunnen worden; doch hier heb ik geen proef van genomen.

Maar

Maar het Kwikzilver, met de arabische gom verenigd zynde, kan gemaklyk met olie en vet vermengd worden, en zinkt zo schielyk ook niet neder, als in de gemene napelsche zalf doorgaans geschied. Zie de zesde proefneming.

GEVOLGEN.

Uit deze proefnemingen (7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15.) blykt duidelyk

I. Dat onder de gomagtige, en andere taaije stoffen, uit het ryk der planten, alleen de arabische gom is, die met het slym der dieren het naast overeenkomt, en dezelve byna overtreft in het onderbrengen van het Kwikzilver.

II. Dat deze onderbrenging van het Kwikzilver door behulp van het dierlyk slym, en de arabische gom, niet geschied door ene enkele werktuigelyke reden, nog van de taayheid van het slym alleenlyk kan worden afgeleid; want veel andere, schoon taayer en meer klevende stoffen, alhoewel zy 'er langer mede gevreven worden, brengen dit niet te weeg; en het water, dat het beste en opregt onbindende vogt der gomagtige lichamen is, kan nog het dierlyke slym, nog het slymagtige van de arabische gom, van het Kwikzilver afscheiden, wanneer deze eens wel zyn zamengevoegd geweest; waarvan het tegendeel plaats heeft in de gom dragant, het slymagtige van de kwëen-pitten, en in anderen.

III. En dienvolgens, dat, schoon de werktuigelyke vryving de onderbrenging van het Kwikzilver veel bevordert, 'er tusschen het Kwikzilver, het dierlyke slym en de arabische gom egter ene wezenlyke verwandschap moet stand grypen, en dat dit de reden is, waarom dezelve eens wel

ver-

verenigd zynde met zulk een naauwen band verbonden blyven , en waarom het flymagtige zig thans met het water niet verenigt, ten zy 'er het Kwikzilver te gelyk mede verbonden word.

Zo dra ik dit alles door proefnemingen bevestigd zag, en overtuigd was van de wezenlyke verwandfchap van het Kwikzilver met het fpeekzel en het dierlyke flym, welke myn beroemde Vriend te voren vermoedde, kon ik geenzins twyfelen, of zyn gevoelen , aangaande de werking van het Kwikzilver in de keel en in de fpeekzel wegen, moeft boven alle anderen het meeft betoogbaar zyn.

Maar dewyl de arabifche gom ten enemaal het zelve, als het diergelyke flym, in het onderbrengen van het Kwikzilver te weeg bragt, en het bekwaamft en allernatuurlykft *vehiculum* van het Kwikzilver fcheen te zyn , door welks behulp het met alle de vloeiftoffen van ons lichaam kan vermengd worden ; hebben wy, niet zeer over onze onderftelling bezorgd zynde, geoordeeld dat onze arbeid vrugtbarer zyn zou , indien wy het Kwikzilver op deze wyze bereid, in lyders met de venus-ziekte befmet, beproefden, ten einde blyken mogt of het onder deze gedaante in de twede wegen zou kunnen overgaan ; om dat wy geenzins twyfelden, of het zou de venus-ziekte, indien het aldus in het bloed kon komen, met meerder kragt tegengaan, dan de overige toebereidzelen van het Kwikzilver, dewyl het zeer zagt is , en het lichaam niet door de minfte fcherpte kan fchaden; daar integendeel de andere bereidzels , om de geweldige fcherpte der aanhangende zouten, in geen grote gift kunnen ingegeven worden , en in een klyne hoeveelheid gebruikt, kunnen zy de ziekte niet

dan

dan door lengte van tyd, en zeer langzaam, verdryven.

Ik heb derhalve aanſtonds beloofd, dat ik, op het aanraden van dien Groten Man, by de eerſte gelegenheid, het Kwikzilver aldus toebereid zou onderzoeken, zo dra zig iemand met de venusziekte beſmet mogt opdoen.

Drie dagen daarna bood zig een Vrouw aan, die de Venus-ziekte had, waarvan de geſchiedenis in de eerſte waarneming verhandeld word; vervolgens zyn 'er ook andere gekomen, die in de volgende waarnemingen beſchreven zyn.

Als ik in alle deze lyders het uitſtekend en vaardig vermogen zag van het Kwikzilver met gom verenigd, en deszelfs nuttigheid groter beſpeurde, dan ik had gehoopt, of van andere toebereidzelen van het Kwikzilver in zulk een korte tyd verwagt kan worden; wanneer ik daarenboven met verwondering zag, dat 'er door dit middel, ſchoon in groter hoeveelheid ingegeven, geen kwyling veroorzaakt wierd, ten zy 'er in het lichaam nog ander Kwikzilver was overgebleven, of onder de genezing behalven het Kwikzilver, dat met gom vermengd is, wierd ingevoerd, ben ik overtuigd geworden, dat dit de beſte manier is om het Kwikzilver in te geven, en dat 'er buiten deze tot nog toe gene andere was, die met dezelve kan vergeleken worden.

Dit is de oorſprong van deze onze manier, die ik om gewigtige redenen, in de voorreden reeds gemeld, te gelyk met enige waarnemingen, zo van my, als van anderen, nodig geacht heb aan 't publyk mede te delen.

TWE-

TWEDE HOOFDSTUK.

Praktikale Waarnemingen, waarin de kragt van het Kwikzilver met gom verenigd, in de venus-kwalen, word aangetoond.

Eerste Waarneming.

Een Vrouw die 28 jaar oud was, van een bloedryk gestel, en reeds van over enige maanden venus-vlekken op het voorhoofd en in het aangezigt, en een zeer vuile schurft over het gansche lichaam had, te gelyk aan den witten vloed, slapeloosheid en pyn in de gewrigten onderhevig zynde, kwam by my om kiekens te verkopen, met een doek, uit schaamte, over 't aangezigt. Niemand wilde om deze vuiligheid kiekens van haar kopen. Ik kende aanstonds de ziekte, en na dezelve onderzogt te hebben, beloofde ik haar, om dat zy zeer armoedig was, voor niet te willen helpen, indien zy iedere derde dag slegts wilde wederkomen, en my verslag doen, hoe zy zig bevond.

De volgende dag heeft zy een mercuriale purgatie ingenomen, daags daaraan heeft zy begonnen te gebruiken 's morgens en 's avonds een lepel vol van de eenvoudige ontbinding (n. 1.) met het afkookzel van de zalsa-paril en de scheerling, tevens het huisbad aanwendende.

Drie dagen daarna wederkomende, had zy enige verligting van pyn.

Derhalve gebood ik haar het bad te blyven gebruiken, en 's morgens en 's avonds twe lepels vol

vol van de ontbinding in te nemen.

Na 't verloop van drie dagen was zy van de pyn ontheven; enige vlekken waren 'er verdwenen; zy had geruster nagten: maar de witte vloed bleef nog dezelve.

Byna al de vlekken waren in 't verloop van dertien dagen weg, en te gelyk de pyn, die haar 's nagts kwelde. Ik deed haar ene nieuwe ontbinding van 't Kwikzilver met de wond-balzem (*balsamus copaivæ*) gebruiken, zo als in 't voorschrift (n. 2.) te zien is.

Zy is agt dagen daarna wedergekomen, van alle toevallen ontheven zynde, uitgezonderd de witte vloed, die niets beter was, doordien zy met een man had te doen gehad, die, volgens haar bekentenis, mede aan de venus-ziekte onderhevig was: Ik gebood haar dat zy haren man zou medebrengen, onder beloften, dat ik hem voor niet zou genezen.

Maar van de vorige kwalen bevryd, en nu onachtzamer geworden zynde, heeft zy mynen raad verzuimd en is niet weergekomen.

Egter heb ik deze, schoon onvolkomene, waarneming willen mede delen, dewyl zy ten minste het vaardig vermogen van ons hulpmiddel, in 't verdryven der vorige kwalen, aantoont.

Deze Vrouw heeft over de drie dragmen van het gomagtige Kwikzilver ingenomen, maar niet het minste teken van kwyling bespeurd.

TWEDE WAARNEMING.

Een Zoldaat 30 jaar oud, van een bloedryk gestel, kreeg de venus-ziekte, na dat hy reeds enige maanden een opgestopte *gonorrhæa* had; en behalven de venus-vlekken op het voorhoofd, had hy

hy op beide zyden van het voorhoofds-been een kalk-buil (*tophus*), die breed, maar niet zeer verheven was; hy was daarenboven met pyn in de gewrigten gekweld, en had niet slegts *in glande penis*, maar ook in de keel verzweringen.

Na het gebruik van een buikzuiverend middel begon hy alle dag twe lepels van de ontbinding n. 1. in te nemen, met het afkookzel van zalsa paril zonder melk.

Alle ongemakken zyn binnen veertien dagen zonder enige. kwyling verdwenen, als alleenlyk, dat, wanneer hy met een koude lugt uitging, 'er zig grote rode vlekken op het voorhoofd en in 't aangezigt vertoonden, die nogtans zeer veel van de vorige verschilden, en door de warmte van de stoof weer van zelf weg gingen. Dienvolgens raadde ik hem het geneesmiddel nog eens te herhalen; zo als hy gedaan heeft, en is in agt dagen geheel genezen.

Schoon deze lyder anderzins byna van alle buikzuiverende middelen tot een ligte kwyling wierd gebragt, heeft hy egter van drie dragmen gomagtig Kwikzilver, die tot de gansche genezing zyn gebezigd, niet enig teken van kwyling kunnen bespeuren.

Derde Waarneming.

Een Zoldaat 36 jaar oud, van een bloedryk gestel, had een geweldige zinking (*rheumatismus*) in den regter arm, door de venusziekte veroorzaakt. In 't midden van het schouderbeen ontstond een kalk-buil. Daarenboven was 'er een wegetende verzwering in het bovenste gedeelte van 't eerste beentje van de agterhand, dat met de voorste vin-

ger overeenkomt. Deze ongemakken had hy al over de zes maanden gedragen.

Maar het opstoppen van een *gonorrhœa* had hem pyn en zwelling in de *testes*, en de koude pis veroorzaakt.

De eerste dag deed ik hem aderlaten, en te gelyk een verkoelend buikzuiverend middel gebruiken; op het *scrotum* leide hy een verzagtende stoving.

De volgende dag gebruikte hy een melk-drank uit amandelen, arabische gom en de borst syroop (*syr. Diacodii*) bestaande, en tevens verscheide kopjes van het afkookzel van zalsa paril, wollekruid (*verbascum*), en maluwe.

Op deze wyze heeft hy drie dagen aangehouden; de pyn in de *testes* is gesleten; en schoon de *gonorrhœa* niet weder begon, is hy egter zyn water gemaklyker kwytgeraakt, de linker *testis* bleef gezwollen, de regter wierd klynder.

Op de wegetende verzwering wierd de *essentia balsamica*, daar twe gryn van 't *sublimatum corrosivum* in ontbonden waren, gebezigd, en op de kalk-buil myn mercuriale-zalf (n. 6.) gelegd. Inwendig gebruikte hy alle dag twe lepels vol van de ontbinding (n. 6.) met het afkookzel van de zalsa paril en andere verzagtende middelen.

Ook wierd 'er op de gezwollene *testes* myn mercuriale zalf, met de zalf van goudglit (*lithargyrium*) vermengd, gelegd.

Met dit alles hield hy elf dagen aan; de kalkbuil verdween, het gezwel der *testes* wierd ontbonden en de zinking genezen; de vereelde randen van de verzwering gingen weg, dezelve wierd in de gansche oppervlakte zuiver, en daarom deed ik op dezelve de balzemagtige zalf van 't Kwikzilver leggen.

Dus

Dus binnen veertien dagen geheel genezen zynde, heeft hy Wenen verlaten.

In al die tyd heeft hy omtrent zes dragmen van het gomagtig Kwikzilver gebruikt, maar geen tekens van kwyling gegeven.

Vierde Waarneming.

Een man, die 28 jaar oud was, van een uitgeteerd geſtel, reeds over 't jaar door een droge ſchurft geplaagd, kreeg hierby een *gonorrhœa*; welke hy nu al voor zeven maanden gehad had.

De eerſte dag gebruikte hy een buikzuiverend middel, de volgende begon hy met de balzemagtige ontbinding van 't Kwikzilver (n. 2.) en het afkookzel van de zalſa paril, kliſſen en boomvaren.

In den tyd van agt dagen is nog de *gonorrhœa*, nog de ſchurft veranderd, maar alleen de hoeveelheid van de urine is vermeerderd.

In de volgende agt dagen is de *gonorrhœa* verminderd en witter geworden: maar de ſchurft bleef dezelve. Derhalve heb ik hem geraden, dat hy zyne leden met een mineraal-water, 't welk ik uit een pond fontyn-water, en een dragme azyn van goudglit had zaamgeſteld, zou waſſchen.

Doch hierdoor veranderde de ſchurft in de tyd van agt dagen niets, alhoewel de *gonorrhœa* ſterk verminderde.

Deswegens heb ik tegen de ſchurft de volgende zalf gebruikt: Neem van het poeder van wit nieskruit, en ſalarmoniak, van elks een dragme, varkens reuzel twe oncen, olie van rozen 10 dropp. meng het te zamen tot een zalf. Twemaal daags heeft hy hiermede de een of andere plaats zyner le-

leden besmeerd; 't geen een weinig zeer deed en rood wierd.

Dus is binnen agt dagen, door het aanhoudend gebruik van de balzemagtige ontbinding van 't Kwikzilver, de *gonorrhœa*, en kort daarna de schurft, geheel genezen.

Doch deze schurft was niet door de Venus-ziekte, maar van elders, veroorzaakt.

Ik heb de kragt van 't witte nieskruit in de schurft al dikwyls goed bevonden, en ben dit middel aan den beroemden en zeer ervaarnen Pringle (*) verschuldigd.

Vyfde Waarneming.

Een Weduwe 47 jaren oud, van een uitgeteerde gedaante, reeds over de twe jaar aan den kwaadaartigen witten vloed onderhevig, met pyn in de leden, 's nagts een aanhoudende hoofdpyn, verzweringen in de keel, zeer gezwollen venus-vlekken op het voorhoofd en in 't aangezigt, knoopgezwellen aan 't fondament, stinkende neus-zweren, het begin van een kalkbuil op den linker arm, en met een klierzweer aan den hals gekweld zynde, kwam my om raad verzoeken.

Ik liet haar een buikzuiverend middel gebruiken, en den volgenden dag van de balzemagtige ontbinding van 't Kwikzilver (n. 2.) 's morgens en 's avonds twe lepels vol innemen; zy dronk het afkookzel van zalsa paril en scheerling met melk. De keel en neus wierden enige reizen daags met den gorgeldrank (n. 4.) gespoeld, en de venusvlekken van 't voorhoofd en 't aangezigt twe-

(*) Observat. on the diseases of the Army. on the itch. page 311.

twemaal daags met de wegetende ontbinding (n. 3.) met een ruime plas rozenwater verlengd, gebet.

Op de venusvlekken kwamen binnen drie dagen korſten, en zy wierden droog.

Binnen agt dagen verminderde de pyn in de gewrigten, de korſtige vlekken verdwenen ten enemaal, zonder dat 'er iets van overbleef.

De overige ongemakken waren nog dezelve.

Zy hield nog enige dagen aan met de ontbinding van het Kwikzilver te gebruiken, maar kreeg de anderendaagze koorts. Ik deed haar ophouden van de ontbinding, en een zeer ervaren Geneesheer, die my deze elendige lyderes ter genezinge bezorgd had, ſchreef haar een buikzuiverend middel voor, en vervolgens de kina.

De koorts bleef binnen veertien dagen weg; de overige veneriſche kwalen waren dezelve, uitgezonderd de keel, welker zweren gevorderd waren.

Zy begon wederom de ontbinding te gebruiken; de keel wierd van tyd tot tyd beter; maar de neus begon meer te zwellen; deswegens heb ik het afkookzel van de ſcheerling met de balzemagtige gorgeldrank van 't Kwikzilver gemengd, en geboden, dat zy het in de neus zou opſnuiven: uitwendig liet ik op den neus een pap uit meel en melk leggen.

Toen is in veertien dagen de neus geſlonken, uit de neusgaten liep een grote plas bedorve etter.

Naauwelyks was het agt dagen geleden, of zy kreeg wederom een zeer ongeſtadige tuſſchenpozende koorts.

Derhalve heeft zy zig wederom van het Kwikzilver onthouden, en na eene buikzuivering heeft zy de Kina weer gebruikt. De koorts liet binnen

veertien dagen af, (*) maar de venerische ongemakken, die 'er nog overig waren, wierden ondertusschen erger. Wanneer zy eindelyk van de tusschenpozende koorts bevryd was, heeft zy gedurende drie weken, de ontbinding en de andere middelen kunnen gebruiken; en dus zyn de pyn in de gewrigten, de verouderde hoofdpyn, de kalkbuil en het kropgezwel ten eenemaal verdwenen.

De witte vloed is overgebleven, maar minder, en witter geworden; zoo ook de neuszweren, en de knoopgezwellen aan den aars.

De knoopgezwellen worden met de wegetende ontbinding gebet, en worden klynder en korstig; de overige handelwys word agtervolgd, en ik hoop ze geheel te genezen.

Zesde Waarneming.

Een man 45 jaren oud, van een tengere gedaante

(*) De beroemde PETIT, de Vader, is van gevoelen, dat de derdendaagze koorts zomtyds een toeval van de Venusziekte is, en wil daarom dat, in zodanigen, daar voor vele jaren blyken van deze ziekte in geweest waren, de koorts, hoewel zy alle andere koorts-verdryvende middelen mogt te leur stellen, egter door de kwyling, die door het kwikzilver veroorzaakt word, moet worden genezen. *Memoir. de l'Acad. Royale de Chirurgie T. I. p.* 347. *&c.* Nogtans is de waarneming van den vermaarden L. B. van SWIETEN *Comment. T. I. p.* 10. met dit gevoelen strydig, die ene derdendaagze koorts, onder de kwyling, in enen vasten streek, heeft zien aanhouden. —— Zelf kan ik getuigen, dat ik van het besmeren met kwikzilver in zalf, in drie venerische onderwerpen, een tusschenpozende koorts heb waargenomen, die door geen ander middel, dan de kina kon genezen worden; en na het wedergebruiken van het kwikzilver, is de koorts zomtyds enige reizen weergekomen.

te, had reeds in negen jaar zo dikwyls aan een *gonorrhœa* onderhevig geweest, dat hy naauwlyks agt dagen van deze moeilyke ontlasting bevryd was; het uitvloeijende vogt was ter dier tyd, wanneer hy myne hulp verzogt, groenagtig geel: midden in den pisleider gevoelde hy jeukte, en onder het ontlasten van 't water ene moeilyke spanning; maar by de *erectio penis* stond hy een geweldige pyn uit. Ik vermaande hem, dat hy geen vertrouwen moest stellen op de beloften van een Kwakzalver, die hem beloofde, door het inbrengen van een geheim vogt, te zullen genezen.

Daags daarna gebruikte hy een buikzuiverend middel, de volgende dag bragt ik een kaarsje, met den Balzem van Arcæus gevreven, in den pisleider, om dat ik vermoedde, dat 'er ene verzwering in denzelven verholen was.

De derde dag daaraan volgende, wanneer ik 'er zelf een nieuw kaarsje tragtte in te brengen, gevoelde hy een zeer schielyke pyn midden in den pisleider, en 'er vloeide meer als een Koffy kopje gele etter uit met enige droppels bloed.

Hy heeft agt dagen lang, 's morgens en 's avonds, twe lepels vol van myne balzemagtige ontbinding van het Kwikzilver gebruikt; voor zyn gewone drank had hy het afkookzel van de zalsaparil en scheerling met melk twemaal daags. Een half uur bezigde hy zelf een kaarsje, met de Balzemagtige zalf van Kwikzilver besmeerd.

Gedurende byna deze gansche agt dagen, heeft hy een overvloedige *gonorrhœa* gehad.

De volgende agt dagen verminderde de plas, en de kleur wierd witter. In deze manier hield hy aan, en gebruikte vervolgens droge kaarsjes

jes (*), langzamer hand hield de vloed op, in dier voegen dat hy op den dertigsten dag na 't begin der genezing volkomen hersteld uit Wenen vertrok, en my beloofde te zullen schryven, indien het ongemak wederom kwam. — In de gansche tyd der genezing heeft hy geen teken van kwyling gegeven.

Zevende Waarneming.

Een man 36 jaar oud, van een bloedryk gestel, reeds over de vyf jaar aan een herhaalde *gonorrhœa* onderhevig; had zweertjes in 't *præputium* en een groot knoopgezwel met verzweringen in de *glans penis.*

Na ene buikzuivering, heeft hy in de volgende dagen de balzemagtige ontbinding van 't Kwikzilver ingenomen. De zweertjes wierden uitwendig met de balzemagtige zalf van het Kwikzilver verbonden; en het knoopgezwel twemaal daags met de wegetende ontbinding gebet.

In de eerste dagen wierden de zweertjes groter en begonnen etter te maken, doch op den agtsten dag genazen zy geheel; op den dertienden dag is 'er het knoopgezwel verdroogd uitgevallen.

De *gonorrhœa* begon te verminderen; ik heb een kaarsje met de Kwik-zalf bestreken laten gebruiken.

In de vierde week is hy volkomen genezen, maar heeft geen teken van enige kwyling gegeven.

(*) Het zamenstel van deze kaartjes is te vinden in de *œuvres chirurg. c*, van den zeer ervaren Heer Goulard, T. II, Een zeer fraai Werk.

Agtste Waarneming.

Een man 28 jaar oud, van een uitgeteerde gedaante, had een geweldige pyn in de gewrigten gekregen, door een *gonorrhœa*, die voor drie jaar was opgeſtopt, eindelyk kropgezwellen in de klieren van den hals, en zeven diepe en zeer wyde zweren in de keel, toen hy zig by my ter geneezing begaf.

De eerſte dag gebruikte hy een buikzuiverend middel; de volgende gebood ik hem 's morgens en 's avonds twe lepels van de eenvoudige ontbinding in te nemen: voor zyn gewone drank gebruikte hy het afkookzel van de zalſa paril, de ſcheerling en de borſt-poeders met melk.

Op den vierden dag begon hy een weinig te kwylen, doch het uitgeworpen vogt geleek meer na lym dan ſpeekzel, maar de verzweringen in de keel zagen 'er toen zeer ſpek-agtig uit, weshalven ik dezelve twemaal daags met een penceel in rozenhonig met Egyptiſche zalf vermengd, gedoopt, liet betten. Zyn mond ſpoelde hy dikwyls, en men bragt in de keel een balzemagtige gorgeldrank zonder gomagtig Kwikzilver bereid. Ik gebood hem 's morgens en 's avonds ſlegts enen lepel vol van de ontbinding van het Kwikzilver te gebruiken.

De kwyling hield ondertuſſchen aan tot den zevenden dag toe, ſchoon zeer zagt, zonder enige ontſteking van het tandvleeſch of waggeling der tanden; drie of vier oncen raakte hy door de kwyling dagelyks kwyt, en de zweren wierden zuiverder en klynder. Eindelyk, dat my het allervreemdſt voorkwam, hield de kwyling op, onder het aanhoudend gebruik van de ontbinding; en ſchoon

hy wederom 's morgens en 's avonds twe lepels vol van de ontbinding innam, heeft hy egter in de ganſche overige tyd der genezing, niet enig teken van kwyling gehad.

Den zeſtienden dag zyn de zeven zweren in de Keel ten enemaal genezen, de pyn in de gewrigten is gınſch verdwenen, en de ſlaap wedergekeerd.

Maar een der kropgezwellen, wierd van een Kwakzalver (tegen myn raad) door een blyntrekkende plyſter geopend en aan 't verzweren gebragt. Dienvolgens gebood ik, dat het geopende, dat egter nog zeer hard was, met het *unguentum baſilicum* en het gomagtig Kwikzilver zamengemengd, zou verbonden worden, de overige kropgezwellen wierden met myn Was-zalf van Kwikzilver (n. 7.) geſmeerd, en eindelyk in de gedaante van een plyſter gedekt.

Dus zyn binnen agt dagen alle kropgezwellen verdwenen, en de geopende is genezen.

Maar nu is de vraag, of de kwyling in dit geval door myn Kwikzilver veroorzaakt is, of door het vorige Kwikzilver dat nog in het lichaam was overgebleven? Immers in de zeven voorgaande waarnemingen heeft niemand enige kwyling beſpeurd; daarenboven heeft zy alleenlyk tot den zevenden dag geduurd, en heeft niet aangehouden, offchoon de hoeveelheid van het gomagtig Kwikzilver vermeerderd wierd, dat hy nog drie weken is blyven innemen. Eindelyk had die man reeds drie jaar verſcheide kwik-bereidzelen gebruikt, en vryvingen tot de kwyling toe aangewend, daar hy nogtans nooit door genezen is.

Uit de volgende Waarnemingen heb ik toen bevonden, dat de kwyling in zodanige onderwerpen

door-

doorgaans veroorzaakt wierd, die kort voor, of onder het gebruik van myn Kwikzilver, nog ander Kwikzilver uit- of inwendig in hun lichaam bragten. Dit heb ik van het *emplaſtrum vigonis*, het *unguentum neapolitanum officinale*, de *mercurius dulcis*, en de moutwyn gezien.

Het gomagtig Kwikzilver ſchynt de ſpeekzelwegen zodanig te bereiden, dat het andere Kwikzilver, voor, of onder deszelfs gebruik, in 'tlichaam gebragt, daardoor veel gemaklyker de kwyling kan veroorzaken.

Negende Waarneming.

Een Meisje 18 jaar oud, van een bloedryk geſtel, had reeds over 't half jaar de *labia vulvæ*, het *perinæum* en den ganſchen omtrek van den aars met een oneindig getal klyne knoopgezwellen bezet gehad, en was aan een ſtinkenden witten vloed onderhevig.

Na ene buikzuivering heeft zy begonnen de balzemagtige ontbinding van het Kwikzilver te gebruiken; twemaal daags wierden de korſten der knoopgezwellen met de wegetende ontbinding gebet: dus is zy in drie weken de knoopgezwellen kwytgeraakt, en in de vierde den witten vloed.

Zy had boven dien een zeer moeilyke jeukte in de *vagina*, onder den witten vloed, na dat de knoopgezwellen reeds genezen waren. Binnen drie dagen is deze jeukte verdwenen, door het beſmeren van de *vagina*, met de gomagtige Kwikzalf, en 't gebruik van drie baden van het Donau-Water.

Tien-

TIENDE WAARNEMING.

Een Man van 35 jaar kreeg, na een ontbonden klapoor, een kaadaartige pyn in de gewrigten, die door verſcheide bereidzelen van het Kwikzilver wel verminderd wierd, maar nogtans niet geheel weggenomen. Thans had hy reeds zes jaar met een aanhoudende pyn in de gewrigten geleefd; en in het laatſte jaar ontſtond 'er een veneriſch gomgezwel op de zevende rib van de linker zyde, 't welk langzamer hand verzworen zynde, een grote plas bedorve etter loosde, hier wierden opdrogende middelen opgebezigd: En voor de pyn in de gewrigten, zo wel als voor de gomagtige verzwering, wierd den lyder het Badenſche bad voorgeſchreven; doch toen hy voor de derde maal in 't bad was, kreeg hy een beroerte over de ene zyde, weshalven hy na Wenen wederkeerde. De pyn in de leden was zo geweldig, ſchoon hy in de ene helft van het lichaam geen beweging had, dat hy egter onóphoudelyk ſchreeuwde.

In dezen ſtaat wierd de lyder van den vermaarden Heelmeeſter gevonden, die my denzelven vertoond heeft; dezelve heeft hem met toeſtemming van den zeer ervaren Geneesheer myn gomagtig Kwikzilver, met het aftrekzel van zalſa-paril en melk, laten gebruiken. Op het verzworen gomgezwel wierd de balzemagtige Kwikzalf gelegd.

Den derden dag kon de lyder reeds beter en met minder ſmert zyne vingers bewegen; en 'er begon meer etter uit de verzwering op de rib te druipen.

Den veertienden dag was het gomgezwel ontbonden en genezen; de pyn in de gewrigten en de veneriſche lammigheid zyn binnen vier weken verdwenen; alleen de pyn in de heupen was

nog

nog overig; en om deze weg te nemen, ſchreef de beroemde Geneesheer hem pillen voor, uit het gomagtig Kwikzilver, de Scheerling en de Campher, waardoor de lyder in drie dagen byna van alle ſmert bevryd was.

Elfde Waarneming.

Een Vryſter 23 jaar oud, had reeds over zes maanden het agterſte gedeelte van den hals, de wangen, en de handen met veneriſch ſchurft, en zeer korſtige knoopgezwellen bezet gehad. Zy was gequeld met den witten vloed, en onverdraaglyke pynen in de leden en gewrigten, voornamelyk 's nagts. Eindelyk ſtond 'er een kalkbuil op het regter ſcheen-been.

Binnen veertien dagen was het ſchurft en de knoopgezwellen veel verbeterd, alleen door her gebruik van het gomagtig Kwikzilver en de zalzaparil, de pyn was reeds geheel geweken. Tot hier toe had zy geen teken van kwyling gehad.

Maar op de kalkbuil, die nu een weinig minder als een duim hoog was, wierd het *emplaſtrum vigonis* gelegd, en zes dagen daarna beſpeurde zy enige kwyling en moeilyke ſlikking; dienvolgens gebrujkte zy een buikzuiverend middel, de keel wierd met mineraal water geſpoeld, en dus is binnen drie dagen die ligte kwyling, (het *Emplaſtrum* en het gomagtig Kwikzilver nagelaten zynde) opgehouden.

Na dien tyd heeft zy weer begonnen myne ontbinding te gebruiken, en is zonder enige kwyling verder genezen: Dit is zeer wonder, dat onder het gebruik van dit middel, een nieuwe kalkbuil op het linker ſcheenbeen gegroeid en na 't verloop van enige dagen weer van zelf verdwenen is.

Twaalf-

Twaalfde Waarneming.

Een Kind van anderhalf jaar, wiens ouders niet aan de Venus-ziekte onderhevig waren, had reeds een half jaar knoopgezwellen aan den aars, kloven en zweertjes in de hoeken van de lippen van den mond gehad. De ouders meenden dat de venerische besmetting veroorzaakt was door doeken, die mogelyk aan andere, met dezelve ziekte besmet, gebruikt waren.

De Geneesheer schreef, na het gebruik van een zagt buikzuiverend middel, een half once van het gomagtig Kwikzilver voor, in twe oncen syroop van violen en een once *aq. fumariæ* vermengd.

Van deze syroop wierd het Kind 's morgens en 's avonds een the-kopje vol, met het afkookzel van de zalsa paril, in gegeven. De knoopgezwellen wierden twemaal met de wegetende ontbinding, met rozenwater verlengd, gebet, en kort daarna wierd 'er een zalf opgelegd.

De verzwore hoeken van den mond wierden twemaal daags met de balzemagtige Kwikzalf bestreken.

Op deze wyze hebben wy te weeg gebragt, dat het Kind de vierde nagt wel sliep, 't welk reeds enige maanden zeer ongeruste nagten had gehad; de verzweringen aan den mond gingen voort, wierden vervolgens zuiverder, en waren den tienden dag genezen.

De knoopgezwellen verdroogden en verdwenen den drie en twintigsten dag. Het kind vaart zeer wel, en heeft geen teken van kwyling gegeven.

Ik zou by de voorgaande nog andere Waarnemingen kunnen voegen, waardoor het gelukkig gebruik, en het vaardig vermogen van dit middel, ver-

verder zou worden bevestigd; doch deze ga ik gaarne voorby, dewyl zy van minder belang zyn, en de vorige in de hevigheid der ziekte niet evenaren: Indien 'er in 't vervolg enige andere aanmerkelyke gevallen voorkomen, zal ik dezelve mededelen.

Voor het overige schyn ik met reden op deszelfs gelukkigen uitslag in 't vervolg te mogen hopen, dewyl ik alzins hoor, dat dit middel, door de allerervarenste Geneesheren in deze Stad, den lyderen, by aanhoudenheid word voorgeschreven. Te meer heeft my het vriendelyk verslag van den vermaarden MEDERER, opperste Heelmeester van het Curassier-Regiment van Daun, bevestigd, die de voortreflyke kragt van dit geneesmiddel in zeer vele gevallen getuigt (*).

Byna in allen, die dit middel gebruikt hebben, heb ik ene vermeerderde afscheiding van pis waargenomen, die zy overvloedig, en dikwyls slymerig met een benauwenden reuk, kwyt raakten. Zommigen zyn 'er geweest, die enige dagen zelf tot hunne verligting, zeer sterk zweetten; maar de buikloop en de kwyling heb ik in gene anderen

(*) Aangaande de manier, door UE. uitgevonden, om 't Kwikzilver in het water te laten gebruiken, heb ik twe, en de Heer Veld-Chirurgyn Zeersen te Arad in de dertig proeven genomen; 't gelukkig gevolg heeft het gebruik van dit middel, vervolgens ook in het Hospitaal te Temeswar overgebragt, waaromtrent ik UE. een breedvoeriger berigt zal toezenden enz.

MEDERER.

Siclo, naby *Arad*
den 1. Augustus.

Regiments-Chirurgyn van
het Curassier-Regiment
van B. DAUN.

ren befpeurd, als die andere Kwikbereidzelen, vooraf, of tusfchen beide, gebruikt hadden. De afgang was in allen onverhinderd, zelfs in zodanigen, die anderzins hardlyvig waren.

In enigen heb ik de *gonorrhœa*, in anderen den witten vloed, voor weinige dagen, zien wederkeren.

In verharde en verouderde klaporen heb ik nog niets byzonders befpeurd. Ik heb nogtans dit zoort van gezwellen zien verzagten door het uit- en inwendig gebruik van het gomagtig Kwikzilver, maar ene volkome ontbinding heb ik tot nog toe niet kunnen te weeg brengen. En dit zal niemand vreemd voorkomen, dewyl het een ieder bekend is, hoe hardnekkig deze verhardingen zyn, en hoe lang zy dikwyls de befte geneesmiddelen te leur ftellen.

DERDE HOOFDSTUK.

Gevolgen tot de Venus-kwalen betrekkelyk, zo uit de voorgaande, als uit andere waarnemingen, afgeleid.

OF myne manier boven de anderen te achten is, kan ene naauwkeurige vergelyking van dezelve, met de overige gebruikelyke, leren.

Thans zyn 'er drie manieren, op welke het Kwikzilver gebruikt word.—— Zommige laten het levendig Kwikzilver uitwendig, in een zalf, tot de kwyling toe gebruiken, de kwyling laten zy enige weken aanhouden, en dus tragten zy hunne lyders te genezen.

An-

Andere geven het levendig Kwikzilver uitwendig in een klyne gift, en tusſchen beide buikzuiverende middelen, zonder dat 'er kwyling veroorzaakt word.

Eindelyk zyn 'er nog andere, die verſcheide kwik-bereidzelen inwendig laten gebruiken.

Doch om de veneriſche beſmetting kragteloos te maken, worden 'er vyf vereiſchtens door de Geneeskundigen gevorderd.

1. Dat 'er zo veel Kwikzilver in het lichaam word gebragt, als genoeg is tot het temmen en vernietigen van de beſmetting, die in het lichaam voor handen is.

2. Dat het Kwikzilver door alle, en door de klynſte vaten loopt.

3. Dat het iedere droppel van onze vogten zyne kragt mededeelt.

4. Dat het enigen tyd met onze vogten verenigd blyft, en dikwyls met dezelven omloopt.

5. Dat eindelyk de beſmetting met het Kwikzilver, door de natuurlyke wegen, gemaklyk uit het lichaam word uitgevoerd.

Of nu de eerſte, de twede, of de derde manier deze vyf vereiſchtens heeft; dan of ze door myne manier worden te weeg gebragt; zullen wy met weinigen zien.

In de kwyling door het Kwikzilver, word het Kwikzilver wel overvloedig met onze vogten vermengd, maar het word door de kwyling weer te ſchielyk uit het lichaam uitgeworpen; want dat het met het ſpeekzel, in de eerſte dagen uitgeworpen, te gelyk na buiten word gevoerd, ziet men aan het goud in den mond gehouden, dat van zodanig ſpeekzel wit word; maar wanneer 'er niet wederom nieuw Kwikzilver word ingenomen, zal de aan-

houdende kwyling het goud niet meer wit maken, 't geen een zeker teken is, dat al het Kwikzilver wederom uit het lichaam is uitgevoerd (*). Dit is ook, zo 't my voorkomt, de reden, dat vele, zelfs door ene herhaalde kwyling, niet genezen zyn, voornamelyk in zodanigen, die kort na de twede,. of derde besmering met de zalf, reeds overvloedig kwylden, waardoor het Kwikzilver weer ten eersten het lichaam uitgaat.

Daarenboven is de kwyling zeer *ongemaklyk*, zy is *gevaarlyk*, zy geneest niet *zeker*, zy maakt geen *ſcheiding* in de ziekte, zy kan in *alle onderwerpen* niet wordenaangewend, ook is zy niet *noodzakelyk.*

Dit kan by delen bewezen worden. De *ongemakken* blyken van zelf, indien men ſlegts beſchouwt de verdrietige vryvingen met zalf, de ontſteking in de keel, het aanhoudend koortsje, het onophoudend ſpuwen, gedurende den tyd van zes weken, of langer, ene noodzakelyke onthouding van byna alle ſpyzen, een gedurige vrees van verſtikking door het minſte koele togtje, ene zeer laſtige verzwering in de keel, een ſtinkenden mond, en eindlyk na de genezing een uitgeteerd lichaam. Om niet te zeggen, dat zy by aanhoudenheid hun huis of bed moeten houden, of in een kamer geſloten, in een bedorve lugt leven, en beroofd zyn van 't gezelſchap hunner vrienden. Ik zal 'er niets meer byvoegen, dewyl de Vermaarde L. B. van SWIETEN, de ongemakken van de kwyling, zeer levendig heeft beſchreven (**).

Ook is de kwyling *gevaarlyk*. Want dat'er zomtyds door

(*) De beroemde Roſen van Roſenſtein, verhandeling over de ziektens der Kinderen; in het hoofdſtuk over de Venus-ziektens.

(**) Comment. T. 1. §. 135. pag. 206, 207.

door de kwyling met het Kwikzilver op de beste wyze te weeg gebragt, een geweldige koorts, buikloop, rodeloop, bloedspuwing, onbeweeglykheid der kaken, ja zelf een verstikking is veroorzaakt, getuigt de beroemde ASTRUC (*) en na hem de zeer ervaarne LOCHER (†).

Dat de kwyling geen *zeker* middel ter genezing van de Venusziekte is, blykt, om dat'er vele voorbeelden zyn van lyders, die na de eerste, of zomtyds twede behoorlyke kwyling, verscheide venerische ongemakken hebben weergekregen. Daarenboven getuigt de zeer ervaarne ASTRUC openhartig, dat de *gonorrhœa*, de knoopgezwellen, de pypzweren, de pyn binnen in de benen (*dolores osteocopi*), de beenknobbels, de knoestgezwellen, de beenvreter, de kloven, de kwaadaartige zweren, de hairworm (*herpes*), de vurige schurftheid, de gomgezwellen, en de kreeftgezwellen, niet volkomen door de kwyling hebben kunnen genezen worden, schoon dezelve behoorlyk was veroorzaakt (††).

De kwyling maakt gene *scheiding* in de ziekte: Dewyl 'er gene waarnemingen zyn van venerische lyders, die door de kwyling, van zelve ontstaan, genezen zyn. Daarenboven zyn 'er zeer veel voorbeelden van lyders, door de venusziekte besmet, die zeer wel genezen zyn zonder enige kwyling. En indien het allergezondste mensch met Kwikzalf bestreken word, werpt hy zo wel stinkend speekzel uit, met dezelve toevallen, als een Venuszieke.

Ook kan de kwyling niet in *alle onderwerpen* worden aangewend. Want nog zwangere Vrouwen, nog Kinderen, nog die aan borstkwalen, of

 val-

(*) In libro de morbis veneris.
(†) Maximil. LOCHER observ. practic. circa luem p. 12.
(††) L. c. a pagina 427. ad pag. 453.

vallende ziekte onderhevig zyn, nog uitgeteerde, nog die kropgezwellen of wegetingen in de keel hebben, enz. kunnen de kwyling ondergaan.

Eindelyk is zy niet *noodzakelyk* tot de genezing van de Venusziekte; want indien 'er oneindig veel voorbeelden zyn van menſchen, die zwaar aan de Venusziekte onderhevig waren, en égter zonder enige kwyling zeer wel genezen zyn; en daarenboven door proefnemingen bewezen word, dat het Kwikzilver alleen genoeg is, tot de vernietiging van de veneriſche beſmetting; dan blykt duidelyk dat de kwyling ter genezing van de Venusziekte niet vereiſcht word: ook kan het Kwikzilver gemaklyker en ligter, met het veneriſch gif, door de gewone wegen, namelyk de uitwazeming, den afgang en de pis, uitgedreven worden.

Dewyl nu myn manier nog de ongemakken, nog de gevaren, van de kwyling heeft, dewyl zy zekerer is dan de kwyling, en in allerly onderwerpen kan worden aangewend; kan men gemaklyk opmaken in hoe verre zy de kwyling overtreft. Laten wy nu tot de andere manier overgaan.

Voornamelyk om de ongemakken en gevaren der kwyling, hebben de beroemde Heren CHICOYNEAU en HAGUENOT, het Kwikzilver in een kleine hoeveelheid willen laten verſmeren, en tuſſchen beide buikzuiverende middelen gebruiken, ten einde de kwyling voor te komen. Doch zelf op deze wyze, veroorzaakt het Kwikzilver niet zelden buiten verwagting, ſchoon in een geringe hoeveelheid gebruikt, een zeer ſterke kwyling, waardoor de lyders ene allerongemaklykſte leefregel moeten houden: en doordien het Kwikzilver, door de tuſſchenkomende buikzuiveringen, onophoudelyk weer uit het lichaam word uitgevoerd,

ge-

geſchieden de genezingen vry gebrekkig, en zeer langzaam, zo als ik ten minſte dikwyls gezien heb.

Thans moeten wy de derde manier onderzoeken. Onder de kwik-bereidzelen worden de *mercurius dulcis*, *ſublimatus corroſivus*, *præcipitatus ruber*, en verſcheide andere panaceën geſteld. Maar alle deze middelen zyn ſcherp en vergiftig; dienvolgens kunnen, of moeten zy in geen grote hoeveelheid worden voorgeſchreven, en in een klyne gift werken zy door de geringheid van het Kwikzilver zeer traag, ten minſte wat aangaat het vermogen, waar door zy de beſmetting vernietigen.

Onder deze word de *mercurius ſublimatus corroſivus*, in moutwyn ontbonden zynde, nog de kragtigſte bevonden; zyne ſcherpe en vergiftige natuur word door het olie-agtige van den wyn verzagt; wanneer men denzelven voorzigtig, en met een verzagtend afkookzel geeft, zal hy zelden de kwyling veroorzaken; de walglyke ſmaak van de moutwyn, kan men door een ſyroop verbeteren, en indien hy met veel water verlengd word, kan men denzelven zelfs aan zwakke onderwerpen voorſchryven. De proefnemingen van den zeer ervaarnen LOCHER, en andere Beroemde Mannen, hebben in duizende gevallen geleerd, dat dit middel van een uitſtekend vermogen is, wanneer het voorzigtig en lang genoeg gebruikt word, zo als ik ook zelf meer als zes jaar, by het leger in den laatſten oorlog, ondervonden heb.

De overige manieren van het Kwikzilver te gebruiken, zal ik niet onderzoeken, dewyl ze of kragteloos, of buiten gebruik zyn: De *æthiops* en de *cinnabaris*, in de venusziekte inwendig gebezigd, zyn reeds door den Groten BOERHAAVE (*) voor

(*) Chem. T. II. p. 432. en Tom. I. p. 578.

voor kragteloos gehouden. Zo hebben zommige het Kwikzilver voorgeſchreven met buikzuiverende middelen, andere met den balzem van Peru, met terpentyn, andere met kampher en zuiker; doch door deze byvoegzels, word het Kwikzilver, na de verſchillende uitdryvende kragt van het bygevoegde, weer al te ſchielyk door den afgang, de pis, of door het zweet, uit het lichaam gejaagd; of wanneer deze byvoegzels de kwyling niet kunnen beletten, veroorzaken zy door dezen weg ene nog ſchielyker ontlaſting van het Kwikzilver.

Hieruit blykt derhalve, dat het gomagtig Kwikzilver, de andere manieren van het Kwikzilver te laten gebruiken, overtreft, om dat het nooit, of zeer zelden, de ongemakken en gevaren der kwyling te vrezen heeft, om dat het in een grote en vereiſchte hoeveelheid veilig kan worden ingegeven, om dat het gemaklyker met onze vogten vloeit, om dat het ſchielyker op het veneriſche gif werkt, en eindelyk in allerly onderwerpen kan gebezigd worden.

Laat ik by de voorgaande nog deze gevolgen voegen.

1. Het Kwikzilver is alleen genoeg om het veneriſche gif te vernietigen.

2. Het Kwikzilver plaatzelyk op enig veneriſch deel gebezigd, werkt ſchielyker en zekerer op de beſmetting, die in enig deel plaatzelyk hangt.

3. Derhalve moet het niet alleen inwendig, maar ook te gelyk, uitwendig, gebruikt worden.

4 Het Kwikzilver neemt voornamelyk het gif, doch niet de uitwerkingen, die reeds door het zelve veroorzaakt zyn, uit de vaſte delen van ons lichaam weg. Dit tonen de ziektens aan, die na de kwyling overblyven.

5.

5. Derhalve moeten onder, of na het gebruik van 't Kwikzilver, ook andere geneesmiddelen in de Venus-ziekte worden aangewend, naar de verscheidenheid der *ſymptomata* verſchillende.

Om deze reden moet my niemand kwalyk nemen, dat ik dikwyls, na de omſtandigheden der zaken, andere geneesmiddelen met het Kwikzilver vermengd heb. Ene byzondere genezing, van iedere veneriſche kwaal, zal ik in een naaſtvolgend werkje mededelen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Nieuwe onderſtelling omtrent de werking van het Kwikzilver in de ſpeekzel wegen.

Het Kwikzilver heeft met het ſlym, onder alle dierlyke vogten, de grootſte verwandſchap. Dit leren duidelyk de 1. 2. 3. 4. 5. 6. proefnemingen; want met hetzelve word het gemaklyk ondergebragt, en blyft zodanig, ſchoon het met water verlengd, en enige maanden bewaard word. 't Geen nogtans met het bloed, de wei, de gal, 't wit en het doyer van 't ey, of het dierlyk lym niet gelukt.

Het Kwikzilver met arabiſche gom ondergebragt, is het naaſt gelyk aan dat geen, 't welk met dierlyk ſlym verenigd is, en kan door middel van hetzelve zeer gemaklyk met de overige vogten van ons lichaam vermengt worden. Dit toont de VIII. Proefneming.

Het Kwikzilver door den mond, of door de innemende vaatjes van de uitwendige oppervlakte van het li-

lichaam, in den plas van 't bloed gebragt, ontmoet, van alle de ſlym-bereidende delen, de eerſte in de keel. Immers uit de grote ſlagader in de krop-, en onderſleutelbenige ſlagaderen gevoerd, ontmoet het nergens ſlymkliertjes, als in de keel en in de holligheden van den neus. Hier na toe gedreven zynde, word het, uit hoofde van de verwandſchap en aankleving, met het ſlym verenigd, en in deze kliertjes opgehouden, die het voorby zou lopen, indien 't niet door de betrekking op het ſlymagtig vogt weerhouden wierd.

Hierdoor kan men begrypen, waarvan daan die zamenvloed der vogten, en zwelling der keel, voor de kwyling, ontſtaat. En tevens blykt, dat men de reden, waarom het Kwikzilver voornamelyk in deze delen hangt, geenzins uit den omloop van het bloed alleen, of een aanval van het Kwikzilver, maar uit ene byzondere verwandſchap van hetzelve met het ſlym, moet afleiden. Dit moeſt eerſt bewezen worden, nu ga ik tot andere dingen over, om de reden der kwyling te doen verſtaan.

Ieder afſcheidend zamenſtel heeft zyne bepaalde en byzondere aandoenlykheid, waardoor het niet zonder onderſcheid van alle, maar alleenlyk, van ene zekere en bepaalde prikkeling, word bewogen. Dit is door vele waarnemingen beveſtigd, en kan voor zeker worden aangenomen. Dus maken de ſpaanze vliegen, voornamelyk de zamenſtellen der pis- en zaad-bereidende delen, gaande; de braakmiddelen de maag; de buikzuiverende middelen, ſchoon in de aderen van een hond gebragt, of uitwendig op den buik van een Kind gevreven, bewegen het zenuw-geſtel der ingewanden, en verwekken een buikloop; de rook van brandend zwavel prikkelt,

bo-

bovenal, de zenuwen van de long, de neus van een mensch zal 't niet ligt aandoen; het smakeloos sap van beet, dat zonder enige scherpte is, verwekt aanstonds niezing (*); een schielyk helder licht doet alleen het oog sterk aan, voor het overige brengt het in 't lichaam gene verandering te weeg.

Waarom zouden derhalve de werktuigen van het speekzel en het slym niet op gelyke wyze, door een byzonderen en bepaalden prikkel van het Kwikzilver, zodanig kunnen worden aangedaan, dat 'er nu ene overvloedigere afscheiding, dan te voren, geschiedde? Dit gevoelen, behalven dat het op zekere gronden rust, komt ook naauwkeurig met de verschynzels overeen.

Doch ik zie, wat men 'er tegen in zou kunnen brengen. Namelyk, dat, offschoon men toe mogt staan, dat het Kwikzilver in de slymklieren van den hals met het slym verenigd en wederhouden word, en door zyne prikkeling deze werktuigen aandoet, egter daardoor niet kennelyk word, waarom de grootste vloed uit de speekzelklieren ontstaat, dewyl nogtans het Kwikzilver, niet zo gemaklyk met het speekzel, als met het slym, word ondergebragt.

Op deze tegenwerping kan gemaklyk worden geantwoord, niet zo zeer door vinding van den geest, als uit de verschynzels der natuur. Wanneer 'er een zandje in het oog valt, volgt 'er aanstonds een grote vloed van tranen, door de aandoening van het traankliertje, schoon 'er 't zandje niet aanraakt, nog aanraken kan. Een scherpe specery op de punt van de tong gelegd zynde, word 'er aanstonds een stroom van speekzel voortgebragt,

(*) Cl. Prof. CRANTZ mat. med. T. I.

bragt, om dat de ſpeekzel-klieren 'er door worden aangedaan, daar nogtans de prikkeling niet in de zelven, maar in de tepeltjes van de tong, veroorzaakt is. Wanneer de menſchen een walging in de maag gevoelen, beginnen zy te kwylen, ofſchoon dit een afgelege oorzaak is, en op gelyke wyze kwylen zy, indien de keel met een veertje word geprikkeld.

Het ſchynt dienvolgens, dat de oorzaak van de kwyling, door het Kwikzilver te weeg gebragt, van deszelfs aankleving aan de ſlymkliertjes in de keel, en de daaruit door de conſenſus veroorzaaktte aandoening der ſpeekzelkliertjes, moet worden afgeleid. Want het moet niet vreemd ſchynen, dat het zagt en eenvoudig Kwikzilver, ſchoon door geen zouten ſcherp gemaakt, de ſpeekzelwegen prikkelt. Het is de natuur niet van een aandoenelyke prikkeling, ene ſcherpte te bezitten; het laffe ſap van de beet prikkelt de neus en verwekt een ſterke niezing. Het allerzagtſte laauw water prikkelt het hart en de ingewanden, en verlevendigt hunne beweging. Immers de aandoenlykheid van de verſchillende delen des menſchelyken lichaams is byzonder, en 'er zyn ook byzondere prikkels, die aan dezelve beantwoorden.

Het Kwikzilver, met de arabiſche gom ondergebragt, kan zyne byzondere prikkeling in de ſpeekzelwegen niet veroorzaken. Dit leren alle de praktikale waarnemingen van het twede Hoofdſt. Ook heb ik zeer ſlymerige onderwerpen gekend, die de *mercurius dulcis* lang, zonder enige kwyling hadden ingenomen. Ik heb twe lyders gezien, waarin de kwyling door andere Kwikbereidzelen verwekt, aanſtonds, na 't gebruik van de arabiſche gom in een zaadmelkje, verminderde, en eindelyk ophield.

hield. Hieruit leren wy, welke wondere en onverwagte eigenschappen in de lichamen, door derzelver verscheide menging, ontstaan kunnen. Het eenvoudige slym berooft het Kwikzilver van zynen byzonderen prikkel, terwyl het nogtans zyn uitstekend vermogen tegen de Venusziekte ongeschonden bewaart! Met zeer veel reden, derhalve, gebied de beroemde L. B. van SWIETEN, dat de zieken, die de moutwyn met het Kwikzilver gebruiken, een ruime plas van de garstendrank, of eenig ander afkookzel, moeten drinken (*): om dat deze *mucilaginosa* zeer bekwaam zyn, om het Kwikzilver als in te nemen ten einde dit door zyne prikkeling geen kwyling verwekke.

Het Kwikzilver, met het slym ondergebragt, kan gemaklyker uit de ingewanden, of van de uitwendige oppervlakte des lichaams, in het bloed komen, dan het levendig Kwikzilver, dat niet ondergebragt is. Om dat het levendig Kwikzilver ingenomen, door zyne zwaarte wederom de eerste wegen uitloopt, en aan de ingewanden niet blyft hangen, want schoon 'er in de eerstewegen slym voor handen is, kan men egter gemaklyk begrypen, dat het daarmede niet zo wel kan ondergebragt, of vereenigd worden, als buiten het menschelyk lichaam, door middel van een stamper geschied; vermits de deeltjes van het Kwikzilver zelve elkanderen aantrekken, en zo lang deze aantrekkingskragt groter is dan tusschen dezelve en het slym, kan 'er gene ware onderbrenging stand grypen.

Het Kwikzilver met slym verenigd, vloeit gemaklyker en gelyker door de vaten, dan dat met een vette zalf op het lyf gesmeerd word. Het Kwikzilver, heeft

(*) *In epist. ad Cl. J. Benevenutum, inserta Comm. de reb. in scient. nat. & med. gest. T. V. p.* 717.

heeft met het vet ene mindere verwandschap, dan met het slym (*). Hier door geschied het dikwyls, dat het met vet gesmeerd en in 't lichaam doorgedrongen zynde, zig wederom van 't vet ontdoet, en of na de kliertjes van de keel gaat en de kwyling veroorzaakt, of na de slymkliertjes van de ingewanden en de buikloop verwekt, of na de kliertjes van de gewrigten en een styfte in de buiging doet ontstaan, voornamelyk in de kniën, om de grotere menigte van slymkliertjes. De keel immers, de ingewanden en de gewrigten, worden het meest van 't Kwikzilver aangedaan, zo als ik gezien heb. In tegendeel het Kwikzilver met slym ondergebragt, vermengt zig zeer gemaklyk met alle de vogten van 't menschelyk lichaam, (door de proefn. bewezen); derhalve kan het met alle vogten, byna doôr alle vaten, onverhinderd vloeijen, en word door den ganschen plas der vogten op een gelyke wyze verdeeld; dus is 'er ook gene reden, waarom het enige vertraging in de slymdelen zou ondergaan, dewyl 't reeds door ene genoegzame hoeveelheid van slym verzadigd is. Hier door kan men ook begrypen, waarom het gomagtig Kwikzilver, schoon in een grote hoeveelheid gebruikt, gene kwyling veroorzaakt; en waarom het in 't betemmen der venus-ziekte vaardiger werkt, dan andere Kwikbereidzelen, doordien het in de ganschen plas van 't bloed op een gelyke wyze vermengd word; en dat geen ander Kwikzilver in die hoeveelheid, als dit, kan worden gebezigd. Dit tonen onze Waarnemingen aan, indien ze met anderen vergeleken worden.

Maar op welk ene wyze het Kwikzilver op het venerisch gif werkt, en het zelve vernietigt, kan, zo

(*) Zie de VI. en XV. Proefnem.

zo ik oordeel, niemand zeggen, ten zy eerſt de natuur van deze beſmetting zelf volkomen bekend is. Ik wil gaarne in deze zaak myne onwetendheid bekennen, en die dingen zelf, welke ik omtrent de beſchouwing van de kwyling, ſchoon ſlegts onderſtellender wyze, heb voorgedragen, heb ik nogtans alleenlyk onder het verſtandig oog van Grote Mannen willen brengen, zullende my verblyden, indien iemand anders ene betere beſchouwing, van de wonderbare werking van 't Kwikzilver, zal hebben uitgevonden en aangetoond.

VOORSCHRIFTEN VAN HET KWIKZILVER.

N. I. *Eenvoudige ontbinding van 't Kwikzilver.*

Neem zuiver levendig Kwikzilver een dragme. Arabiſche gom twe dragmen.

Laat dit te zamen met een halve lepel vol *aqua fumariæ*, in een ſtene mortier, zo lang gevreven worden, tot het Kwikzilver geheel verdwynt.

Dit naauwkeurig ondergebragt zynde, meng 'er dan langzamerhand onder Syroop van Kermezyn beſſen een half once. *Aqua fumariæ* agt oncen.

Om 's morgens en 's avonds twe lepels van in te nemen.

N. II. *Balzemagtige ontbinding van 't Kwikzilver.*

Neem van de wond-balzem, (*balſ. copaïvæ*) en Arabiſche gom, elk een half dragme.

Vryf het te zamen, en meng 'er langzamerhand onder Syroop van Kermezyn beſſen twe dragm. *Aqua fumariæ* twe oncen.

Laat

Laat deze ontbinding met de voorgaande N. I. wel vermengd, en 's morgens en 's avonds tot twe lepels vol gebruikt worden.

N. III. *Wegetende ontbinding voor de knoopgezwellen.*

Neem ſterk water een once. Levendig Kwikzilver twe dragmen. Loot anderhalf dragme.

Laat het in een matige warmte ontbinden.

N. IV. *Kwik - Syroop.*

Neem levendig Kwikzilver een half dragm. Arabiſche gom anderhalf dragme.

Laat het in een ſtene mortier, met een halve lepel vol *aq. fumariæ*, gevreven worden, tot dat het Kwikzilver verdwynt. Meng het vervolgens met Syroop van violen twe oncen. Water van vlierbloemen een once.

Voor een kind 's morgens en 's avonds een thekopje te gebruiken.

N. V. *Kwik - Pillen.*

Neem levendig Kwikzilver een dragme. Arabiſche gom twe dragmen.

Laat het, als vorig, met een halve lepel vol water ondergebragt worden, en doe 'er dan by van het *extractum* van de ſcheerling een dragme, geſtote zoethout zo veel als nodig is.

Meng dit te zamen en maak het tot pillen van twe gryn. Waarvan 'er 's morgens en 's avonds zes te gelyk moeten worden ingenomen.

N. VI.

N. VI. *Eenvoudige Kwik-zalf.*

Neem levendig Kwikzilver, en Arabiſche gom, van elk een half once. Doe 'er een halve lepel water by, en vermeng het naauwkeurig. Laat het vervolgens met een once *ung. nutrit. recent.* gemengd, en tot het gebruik bewaard worden.

Zomtyds heb ik 'er kampher en zwarte zeep bygedaan, wanneer ik het op harde gezwellen liet gebruiken, of balzem, als 't op verzweringen gelegd wierd.

N. VII. *Eenvoudige was-zalf met Kwikzilver.*

Neem levendig Kwikzilver, en Arabiſche gom, van elk een half once. Vryf het met een halve lepel water tot ſlym.

Doe 'er zo veel geſmolte was, en boter van cacao by, als nodig is, om een was-zalf te maken. Houd het voor 't gebruik.

E I N D E.

DE

VERTALER

AAN DEN

LEZER.

De redenen, die my tot de vertaling van dit werkje bewogen hebben, zyn in 't algemeen dezelfde, welken de Schryver in zyne voorreden opgeeft. Immers heeft men maar al te veel aanleiding om zig te beklagen over de moeilykheid, of byna onmooglykheid, die de Leerlingen der Heelkunde ontmoeten, indien zy in dit gedeelte hunner uitgebreide weetenſchap de volſtrekt vereiſchte kundigheden zullen opdoen. De byzondere omſtandigheden, die 'er dikwyls by dezelven plaats hebben, en het gebrek van tyd, dien zy in hunne leerjaren doorgaans aan onwaardige bezigheden moeten opöfferen, verhinderen hen meeſtäl de kennis van de geneeskragten der reeds beproefde Heelmiddelen, uit een byna oneindige menigte van Schriften, die thans in velerly talen het licht zien, op te zamelen. Wanneer zy egter den naam van Heelmeeſter verworven hebben, bezitten zy het regt om zig van allerly middelen, het zy de kragten derzelven hen bekend, of onbekend zyn, te mogen bedienen: of wel, aan den anderen kant, zyn zy in de gelegenheid, om door het gemis van de kennis der reeds bekende middelen, zig aan een onverſchoonbaar verzuim ſchuldig te maken. Hoe menigwerf een lyder, vooräl in dringende gevallen, wiens leven, of gezondheid aan zulk een Heelmeeſter toevertrouwd is, het ſlagtoffer van onkunde, door een ongeſchikt gebruik, of ook wel door nalatigheid, in dien ſtand der zaken worden kan en moet, mag een ander voor my beöordeelen.

Wel is waar, een braaf Heelmeeſter, die niet al te

gunstige gedagten van zig zelven voed, indien hy zelfs in kundigheden te kort schiet, zou tot enen kundigen Geneesheer zyne toevlugt kunnen nemen. Doch als men 't hier in 't algemeen mag aanmerken, vele Geneesheren in ons Vaderland (het zy dit uit beginzels, of uit gebrek van oefening voortkome!) schynen zig in hunne Praktyk zeer weinig aan de Heelkundige ziektens en ongemakken van 't menschelyk lichaam gelegen te laten liggen. En uit dien hoofde zou het den Heelmeester weinig baten, of hy hen ten beste zyner lyderen raadpleegde.

Geen beter middel derhalve is 'er, om de kwade gevolgen hiervan, die zo allerschaadlykst voor de maatschappy, als voor de menschen in 't byzonder zyn, zo veel doenlyk te keer te gaan, dan het verkrygen van kundigheden, in de byzondere takken dezer wetenschap, door gebaande wegen gemaklyker te maken. Aan dit einde schynt het tegenwoordig werkje, voor een gedeelte, byzonder te kunnen beäntwoorden.

In de oorspronglyke uitgaaf waren de namen der middelen slegts in 't latyn en in 't hoogduitsch te vinden; doch dewyl men dikwyls in 't lezen van engelsche en fransche Schryvers de meeste moeilykheid in 't verstaan dier namen ontmoet, heb ik het dienstig geöordeeld, by de twe eerste, ook de fransche en engelsche, benevens de nederduitsche, benamingen te voegen, die in de volgende orde, en door deze letters onderscheiden worden: L. N. H. F. E. dat is, latynsche benaming, enz. Op gelyke wyze zal 'er van ydere dezer vyf talen, aan het einde van het twede stuk, dat in 't aanstaande voorjaar onder ene gelyke gedaante staat uit te komen, en waarmede dit werk zyn beslag zal hebben, een afzonderlyke Bladwyzer geplaatst worden.

HAARLEM
den 4 Dec.
1771.

VOOR-

VOORREDEN.

'Er is in 't ruime veld der Heelkunde geen vlek zo woest en ledig gebleven, als de leer der heelkundige Genecesmiddelen. Reeds over lang heeft men ons de schandelyke tegenwerping gemaakt, dat wy ene enkele empirische kennis van onze middelen bezaten; dat wy behalve de grootze namen van onze pleisters en zalven, verder niets van derzelver ingredienten wisten. 't Is deze reden, die den Baron van SWIETEN deed uitroepen: Dat het enen kunstenaar ene grote schande is, indien hy de werktuigen zyner kunst niet kent.

Wel is waar, dat men tot hiertoe meende genoeg gedaan te hebben, indien men kleine naamrollen van heelkundige geneesmiddelen, daar enige niets beduidende voorschriften waren bygevoegd, voor de ogen der leerlingen openleide.

Doch ten aanzien van de hoofdzaak zweeg men immer stil. Ja zelfs in Vrankryk, een land, daar men genootschappen oprigtte, en eerämten uitdeelde, om de verdiensten in de Heelkunde op te wekken: in Vrankryk kan men nauwlyks iets meerder van dit gewigtig gedeelte derzelve aanwyzen, dan het weinige, dat DE LA FAYE, en enige ande-

ren, in de Prysſchriften hebben opgeleverd.

Het zeer gunſtig beroep tot het openbaar Leeraarsämt in de Heelkunde, dat my te beurt viel, heeft my in myn gevoelen beveſtigd, hoe zeer het deze wetenſchap aan een geſchikt handboek ontbrak, om de leerwyze der heelkundige geneesmiddelen in te voeren.

Dit gevoelen is het, waaraan men deze tegenwoordige Schets heeft toe te ſchryven, die ik over de werkingen der heelkundige geneesmiddèlen, en de leerwyze derzelven, der wereld mededele. En dit is alles, dat ik ten aanzien van den oorſprong en het oogmerk van dit werk, myne lezers behoeve te melden.

Ten aanzien van de ſtof, en derzelver behandeling, ſcheen het my genoeg ter zaak te zyn, indien een aankomend Heelmeeſter, van yder enkelvoudig middel, den reuk, de ſmaak, de eigenſchappen, de algemene werking, en éindelyk de gevallen weet, waarin praktikale Heelmeeſters hetzelve tot nog toe beproefden.

Indien men de kruidkundige bepaling, de kenmerken, en de ſcheikundige ontbinding van

van elk middel hier byvoegde, zou men den leerling zekerlyk overladen. De wetenſchappen hebben dit eigenäartig in zig, dat men ze des te gemaklyker leert, hoe ze meer trapswyze en in bevatlyker orde worden voorgedragen.

De wyze van heelkundige voorſchriften op te ſtellen, zo wel als het heelkundig *Diſpenſatorium* ---- werken die men als een vervolg der *Materia Chirurgica* kan aanmerken ------- ziet reeds de drukpers te gemoet.

De kring van deze leer is zo uitgebreid, dat de menigte der onderwerpen, die 'er toe behoren, yder voor zig enen leeraar vorderde. Ik moet derhalve in 't verhandelen maar zeer kort zyn. Miſſchien had ik my kunnen vergenoegen, met alleen over de gewoonlykſte en gebruiklykſte artykelen te handelen. ------ Maar zou dit den leerling niet in ene al te grote verlegenheid gebragt hebben, niet wetende hoe hy zig gedragen zoude by het vreeslyk aantal van recepten, die uit ene oude woesteny zyn overgebleven? Ik volg derhalve myne neiging, om den aanleg van myn werk zodanig te maken, als ik oordeel dat ik denzelven in deze zaak zou wenſchen, indien ik de leerling, en myne lezers de leermeeſter waren.

ren. De tyd en 't oordeel myner lezers zullen het bepalen, of ik in 't toekomende by dese schikking blyven zal, of niet.

De byvoegzels, die my door de aanhoudende lezing der oude en nieuwe Schryvers, en door myne eigene praktyk, en die van anderen, zullen byvallen, zal ik in myne openlyke voorlezingen herinneren, wanneer my de leiddraad aan de *Materia Chirurgica* zal brengen.

Voor 't overige, om het werk niet onnodig te vergroten, heb ik de Schryvers, van wier werken ik my bediende, slegts enkel genoemd, zonder de plaatzen aan te halen.

Voor eerstbeginnende is het gestadig naslaan der Schryvers verdrietig; en zodanigen, die wat meer zyn dan eerstbeginnende, behoef ik niets te herhalen als de spreuk van den onvermoeiden en zeer verdienstlyken BALDINGER: Ik neem de waarheid aan, zo als ik ze vind, zonder dezelve eerst in een ander kleed te steken.

MA-

MATERIA CHIRURGICA

OF

VERHANDELING

OVER DE

WERKINGEN

DER

GENEESMIDDELEN,

die in de Heelkunde gebruiklyk zyn.

EERSTE DEEL.

DE

LEER DER GENEESMIDDELEN

IN 'T ALGEMEEN.

INLEIDING
TOT DE
LEER DER HEELKUNDIGE
GENEESMIDDELEN.

Yder lichaam uit de drie ryken der Natuur, dat op een ziek deel gelegd, het vermogen bezit, om hetzelve door de kragt zyner zamenstellende delen te genezen, word een uitwendig Geneesmiddel genoemd.

De leer, die de beschouwing van het gebruik, de kragten, en de werkingen der uitwendige Geneesmiddelen, tot haar onderwerp heeft, noemt men de *Materia Chirurgica*, of de leer der heelkundige Geneesmiddelen; zy is daar door van de *Pharmacologia*, of kunst der Apothekers, onderscheiden, dat deze laatste enkel de bereiding en zamenmenging der Geneesmiddelen leert.

Men kan zeer gevoeglyk de leer der Geneesmiddelen, in ene algemene, en in ene byzondere, verdelen. De eerste beschouwt de Geneesmiddelen, die in de Heelkunde gebruiklyk zyn, in het algemeen, naar de verscheidenheid hunner klassen. Doch de laatste behandelt yder enkeld Geneesmiddel op zig zelve.

Om het ware gebruik der uitwendige Geneesmiddelen te bepalen, moet men hunne werkingen naauwkeurig kennen. Deze onderzoekt men door de reuk, smaak, scheikundige verdeling, doch voornaamlyk door byzondere proeven, prak-

tykale waarnemingen, en eindelyk door de vergelyking met andere reeds bekende middelen.

De algemene werking der Geneesmiddelen is gemaklyk door dit onderzoek te bepalen, maar de zogenaamde *Vis specifica*, of byzondere zoortlyke kragt, van een geneesmiddel, kan alleenlyk door herhaalde proefnemingen worden aangetoond. Deze kragten zyn ook voor 't grootste gedeelte nog onverklaarbaar, ook is de praktikale bevinding niet altoos volstrekt onfeilbaar, om dat 'er vele verschynzels, zelfs in de proeven, bloot toevallig kunnen stand grypen. Dus alleenlyk zodanige proeven, die dikwyls herhaald, altoos aan zig zelven gelyk, en die door schrandere, geöefende en opregte Mannen genomen zyn, kunnen ons tot de zekerheid opleiden.

De wegen, waardoor een uitwendig Geneesmiddel in de zelfstandigheid van de vaste en vloeibare delen van ons lichaam, ter plaatze daar het aangelegd word, indringt en werkt, zyn de vyf volgende.

I. Door de opslorpende vaten van de huid komen zy in de aderen van het gansche lichaam.*

II. Kunnen zelfs de slagäderen, indien zy ledig zyn, de Geneesmiddelen opslorpen. †

III. Kun-

* De eerste weg, naamlyk de opslorping der Geneesmiddelen in de kleine opslorpende vaatjes van de huid, die dezelven in het aderlyk zamenstelzel des ganschen lichaams brengen, is door ontelbare proeven bekend. De Spaansche-vlieg pleister veroorzaakt dikwyls ontstekingen in de nieren en in de blaas, ene *erectio membri virilis*, zomtyds ook het bloedpissen. De kwikpleisters doen kikwyls ene kwyling ontstaan. De tinctuur van de Aloë in ene verzwering gebezigd, brengt dikwyls een buikloop te weeg, enz.

† Dat de Geneesmiddelen in de verstopte slagäderen in-
d;ing

III. Kunnen de Geneesmiddelen door de onwerktuiglyke poren der huid in het vetvlies, en daarvan daan uit de ene cel in de andere tot by de beenderen komen. *

IV. Kunnen zy, door hunne warmte, of koude, alle delen tot in de beenderen doordringen. †

En V.

dringen, fchynen de natuurkundige proeven te bewyzen; de natuurkunde toont, dat de hairbuisjes, indien zy ledig zyn, ene aantrekkende kragt hebben. De flagäderen zyn aan hare fynfte einden meeft rolrond, en de verftoppingen moeten bepaald aan het begin van het rolrond blyven zitten, want anders zou men gene reden kunnen geven, waarom het verftoppende deeltje niet in de aderen zou overgaan. De Natuurkundigen nu tonen door hunne vergrootglazen, dat de flagäderlyke buizen der uitwaaffeming uit de rolronde middelyn der flagäder, en niet uit de kegelvormige, ontftaan. Het is derhalve mogelyk, dat in de ledige uitwaaffemende vaten geneesmiddelen indringen, en opgeflorpt worden.

* De huid heeft, behalve hare opflorpende en uitwaasfemende vaten, ook nog poren, die ledig zyn, en met geen zamenftelzel van vaten gemeenfchap hebben; maar die in de cellen van het vetvlies doordringen. Door deze onwerktuiglyke poren kan dus ook een Geneesmiddel in de holtens van het celwyze vlies geraken, doch nadien deze celletjes tot op het been toe, door byzondere openingen, die gemeenfchap hebben, aan elkander hangen, zo is het mogelyk, dat de Geneesmiddelen door dezelven tot op het been toe doordringen. Het vleefch der dieren met zuiker, of zout, beftrooid, word rood tot op de beenderen toe, en verkrygt enen zoeten, of zouten fmaak. Het vleefch, dat in azyn gelegd is, word door en door zuur, en blyft voor het bederf bewaard, en de beenderen, of graten, der viffchen worden 'er zo week door als het kraakbeen.

† De warmte werkt door de beenderen heen tot in het merg. De beroemde Hoogleerraar de HAEN liet één brandyzer enige minuten houden op de herffenfchaal van een meisje, dat de vallende ziekte had, de warmte drong door tot in de zelfftandigheid der herffenen, en veroorzaakte ene ontfteking in dezelven. Het beenmerg is in de beenderen van bevrozene dieren ook bevrozen.

En V. Kunnen dezelven, door de prikkeling der zenuwen, zelfs in de afgelegenfte delen werken. *

Om de leer der verbazende menigte van Geneesmiddelen, die in de praktyk gebruiklyk zyn, gemaklyker te maken, moet men de volgende verdelingen derzelven vooraf laten gaan, als:

I. Kunnen de meefte Geneesmiddelen in hunnen natuurlyken, eenvoudigen, en ruuwen ftaat, zo als wy dezelven uit den fchoot der Natuur ontvangen, gebruikt worden. Anderen daarentegen vorderen ene byzondere toebereiding; en nog anderen worden met elkander onder verfcheide gedaantens gemengd, en door de hand eens Apothekers als in nieuwe vormen gegoten. Hieruit ontftaat de eerfte verdeling der Geneesmiddelen, in ruuwe, toebereide, en in zamengeftelde.

II. Deze zelfde middelen kan men ook naar de drie ryken der Natuur, waaruit zy genomen worden, in planten, dieren, en mineralen verdelen.

III. Doch van meerder aanbelang is de verdeling der Geneesmiddelen, naar de verfchei-

* Dat de Geneesmiddelen, die op de huid gelegd worden, op de zenuwen, en door tusfchenkomft van dezen op de inwendige, of afgelegenfte, delen, werken, tonen insgelyks de proeven aan. Koud water op de balzak gelegd doet dikwyls het neusbloeden fchielyk ophouden. Een koud voetbad veroorzaakt de buikloop. Speceryägtige pleifters ftillen dikwyls het braken. De blaartrekkende pleifters wekken menigmaal de flaapzugtigen op. Indien 'er een blaartrekkende pleifter op het heiligbeen gelegd word, geneeft zy dikwyls het onvermogen van de pis te kunnen houden, enz.

fcheidenheid der eigenfchappen hunner zamenftellende delen, die onder onze zinnen vallen, want hiervan hangt de algemene en byzondere werking der Geneesmiddelen af. De verfcheidenheid der eigenfchap heeft tot die klaffen aanleiding gegeven, welken ik in de byzondere leer der Geneesmiddelen een voor een zal aantonen.

IV. De laatfte verdeling der Geneesmiddelen word van de verfcheidenheid hunner werkingen afgeleid. Hierdoor zyn de namen dier klaffen voortgebragt, die ik in de algemene leer der Geneesmiddelen ook een voor een befchouwen zal.

Deze leer onderzoekt derhalve de eigenfchappen der eenvoudige, zo wel ruuwe, als door de kunft bereide Geneesmiddelen. Zy geeft hunne zamenftellende delen op. Zy toont hunne kragten en werkingen. Zy bepaalt de gevallen der ziekten, waarin hun gebruik heilzaam, en zy waarfchouwt, volgens de regels der voorzigtigheid, tegen die gevallen, daar het gebruik derzelven fchadelyk zou zyn. De leer der Geneesmiddelen is dus enen waren heelmeefter de gewigtigfte en onontbeerlykfte onder de wetenfchappen, die hy volftrekt behoort te weten. Zy alleen maakt het grote onderfcheid tuffchen een wezenlyken heelmeefter, en een veragtelyken kwakzalver.

Dewyl de werking der Geneesmiddelen van de eigenfchap hunner zamenftellende delen afhangt, zo was het noodzakelyk de leer der Geneesmiddelen volgens het zamenftel hunner eigenfchappen eerftelyk voor te dragen; doch nadien men de byzondere leer der Geneesmiddelen niet gemaklyk zou begrypen, ten zy men reeds toereiken-

de denkbeelden van de algemene hebbe verkregen; zo oordeelde ik het nodig deze laatſte eerſt voorteſtellen.

De Geneesmiddelen worden in 't algemeen, volgens hunne werkingen, in de volgende klasſen verdeeld.

VERDELING

VAN DE ALGEMENE LEER DER GENEESMIDDELEN.

De klaſſen der Geneesmiddelen, die uitwendig tegen de heelkundige ongemakken gebruikt worden.

I.	*Adſtringentia.*	Zamentrekkende	Geneesmiddelen.
II.	*Roborantia.*	Verſterkende	
III.	*Stiptica.*	Bloedſtempende	
IV.	*Siccantia.*	Opdrogende	
V.	*Emolientia.*	Verzagtende	
VI.	*Humectantia.*	Bevogtigende	
VII.	*Obvolventia.*	Omwindende	
VIII.	*Anodyna.*	Pynſtillende	
IX.	*Suppurantia.*	Ettermakende	
X.	*Attrahentia.*	Aantrekkende	
XI.	*Repellentia.*	Terugdryvende	
XII.	*Corrodentia.*	Bytende	
XIII.	*Corrigentia.*	Verbeterende	
XIV.	*Detergentia.*	Afvegende	
XV.	*Conſolidantia.*	Heelende	
XVI.	*Cicatriſantia.*	Lidteken makende	
XVII.	*Calefacientia.*	Verwarmende	
XVIII.	*Refrigerantia.*	Verkoelende	
XIX.	*Reſolventia.*	Ontbindende	
XX.	*Specifica.*	Zoortlyke	

I. AD-

I. ADSTRINGENTIA. ZAMENTREKKENDE GENEESMIDDELEN,

Zyn zodanige middelen, die het vermogen hebben, om de zamenſtellende delen van de vaten, in onze vaſte delen, nader aan elkander te trekken.

Dus behoren tot deze klaſſe alle Geneesmiddelen, die enen ſcherpen zamentrekkenden ſmaak bezitten, gelyk als,

De Wrange Geneesmiddelen,
De Wyngeeſtige,
De Zuurgeeſtige,
De metalägtige zouten,
De metalägtige aarde.

Deze middelen worden gebruikt tot het geneezen der ongemakken, die uit al te zwakke, en verſlapte vezelen, vaten, vliezen, of andere werktuiglyke delen ontſtaan. Hiertoe behoort derhalve de beginnende ontſteking, in een deel, wiens vaten verzwakt zyn, als aan de ogen, de mond, neus, ſtrot, en ſchaamdelen. De verſtuikingen, de herſtelde ontvrigtingen, en beenbreuken, het uitzakken van de moederſchede of endeldarm, de darmbreuken en andere breuken, de ſterk etterende, of waterägtige verzweringen, de ſponsägtige zweren, de zugtgezwellen, de *fungi articulorum*, enige klier en kropgezwellen. De roodheid der huid, de zwakke lidtekens der geheelde wonden en zweren. De ware ſlagäderbreuken, en de aderſpatten, de beginnende ſlymproppen (*polypi*). In verborgene kreeftgezwellen pryſt de GORTER dezelven aan, in het dro-

ge vuur, dat door 't bedorve graan ontſtaat, worden zy van anderen geroemd.

Doch zyn de zamentrekkende middelen ſchadelyk in hevige ontſtekingen, in nodige verëtteringen, in klieröntſtekingen, in goedäartige verhardingen, in ſcheidingsgezwellen, en in huidziektens.

Acacia.	Sleedoorn.
Alchimilla.	Leeuwenvoet.
Anſerina.	Zilverſchoon.
Balauſtia.	Granaatäppelbloemen.
Biſtorta.	Hertstong.
Tormentilla.	Zevenblad.
Equiſetum.	Paardeſtaart.
Roſa rubra.	Rode Rozen.
Alumen.	Aluin.
Ceruſſa.	Ceruis.
Lithargyrium.	Glit.
Minium.	Menie.
Saccharum Saturni.	Loodzuiker.
Vitriolum.	Koperrood.
Aqua frigida.	Koud water.
Spiritus vini.	Brandewyn.
Vinum rubrum.	Rode Wyn.
Aqua Calcis.	Kalkwater.

II. ROBORANTIA. VERSTERKENDE GENEESMIDDELEN.

De Geneesmiddelen die ene zamentrekkende, en te gelyk ene aanzettende kragt hebben, worden verſterkende middelen genoemd.

Hiertoe behoren alle Speceryägtige,
Bittere,
Harſtägtige, en
Geeſtryke Geneesmiddelen,
die

die tevens enigzins zamentrekkende moeten zyn. Zy zyn in alle die ongemakken nuttig, daar ene zwakheid der vaste delen, en ene trage beweging der vaten, en vogten, plaats heeft. Alle de ziektens, die in de klasse der zamentrekkende middelen zyn opgenoemd, vorderen ook versterkende Geneesmiddelen, indien zy slegts niet door ontstekingen verzeld worden. Inzonderheid in koude zugtgezwellen, daar zamentrekkende en te gelyk enigzins aanzettende middelen worden vereïscht, zyn de versterkende middelen dienstig.

Vinum rubrum.	Rode Wyn.
Rosae rubrae.	Rode Rozen.
Cortex peruvianus.	Koortsbast.
Aqua frigida.	Koud Water.
Nix.	Sneeuw.
Glacies.	Ys.
Spiritus vini.	Geest van Wyn.
Cinamomum.	Kaneel.
Pulegium.	Polei.
Rosmarinus.	Rozemaryn.
Salvia.	Salie.
Serpillum.	Wilde Thym.
Lavendula.	Lavendel.
Majorana.	Majolyn.
Melissa.	Melissen. Citroenkruid.
Hysopus.	Hysop.
Laurus.	Laurier.

III. Stiptica. Bloedstempende Geneesmiddelen.

Het bloeden der vaten word op vierderly wyze tegen gegaan.

I. Door Geneesmiddelen.
II. Door de drukking.
III. Door het onderfcheppen.
IV. Door het branden.

De Geneesmiddelen, die het vermogen bezitten, om het bloeden der vaten te doen ophouden, zyn van vierderly zoort; immers de

Opdrogende,
Stremmende,
Zamentrekkende,
Bytende

middelen hebben zodanig ene kragt.

De opdrogende middelen zyn verfcheide kalkäarden, en het droge plukzel. Deze middelen zyn van zeer geringe werking, en kunnen alleenlyk in bloedftortingen van zeer kleine vaten van dienft zyn. Het algemeenfte, zekerfte, gefchiktfte, onfchadelykfte, en dus het gebruiklykfte opdrogend middel, om ene geringe bloedftorting te ftillen, is ontegenzeglyk het droge plukzel.

De ftremmende middelen, zo als het koperrood, de aluin, de alkohol, en de zure minerale geeften, zyn reeds van meer vermogen, dewyl zy van het bloed geronne klompen kunnen maken, die dan, zo hard als lever, de open einden der vaten verftoppen.

De zamentrekkende middelen. Deze zelfde bloedftollende middelen hebben ook ene hevige zamentrekkende kragt, doch deze ftrekt zig ook alleenlyk tot middelmatige vaten uit. Want in wonden van grote vaten zyn zy niet voldoende.

De bytende middelen, gelyk als de minerale zuren, de boter van fpiesglas, enz. trekken niet alleen de openingen der vaten fterk te zamen,

en

en maken van het bloed geronne klompen, maar veroorzaken ook een dikke korst, of schors, die de oppervlakte van de wond, en van het gekwetste vat, bedekt. Doch zodra deze korst door de verëttering 'er afvalt, ontstaat 'er wederom uit de grote vaten een nieuwe en nog gevaarlyker bloedstorting, en doordien deze scherpe geneesmiddelen aan de blote zenuwen der wond kunnen knagen, of door de opene aderen worden opgeslorpt, zo heeft men de boosäartigste toevallen, als kramptrekkingen, het vuur, het inwendig wegëten, enz. van deze bloedstempende middelen te vrezen.

Het blykt aldus uit de beschouwing van deze vier klassen van bloedstempende geneesmiddelen, dat men by grote vaten de werktuiglyke middelen, dat is, de drukking, de onderschepping, of het branden, den voorrang behore te geven.

De drukking geschied op vierderly wyze. I. Met gekauwd vloeipapier. II. Door trapswyze compressen. III. Met trapswyze opgelegde stukken van eiken zwam, of bovist. IV. Door een kunstig Tourniquet, dat op het deel zelfs aangelegd wordt, en onderscheiden is van het Tourniquet, 't welk men op de hoofdstammen der ledenmaten aanlegt. Doch nadien men zig slegts op die plaatzen, welken een vast steunpunt hebben, van de drukking kan bedienen, zo is ook dit middel niet in alle gevallen voldoende; op zodanige plaatzen derhalve, daar gene drukking stand kan grypen, moet men de onderschepping met naalden en draden werkstellig maken. Doch van deze handgreep zal in de Heelkunde uitvoerlyk gehandeld worden.

Het branden der slagäderen met gloeyende yzers

yzers werkt even als de bytende middelen, en is alleen door nog grotere wreedheid daar van onderſcheiden; men heeft het in de hedendaagſche Praktyk geheel niet meer nodig, dan alleenlyk op die plaatzen, daar nog geneesmiddelen, nog onderſchepping, nog drukking kunnen ſtand grypen, als by voorbeeld in eene bloedſtorting die in de keel ontſtaat, waarvan de beroemde GOULARD ons een gewigtig voorbeeld, van ene door het ſcheurbuik veroorzaakte bloedſtorting, verhaalt.

Agaricus.	Eikenzwam.
Acida Foſſilia.	Minerale Zuren.
Aqua Rabbellii.	Water van Rabel.
Alcohol vini.	Allerſterkſte Wyngeeſt.
Lycoperdon.	Boviſt.
Vitriolum.	Koperrood.
Alumen.	Aluin.
Oleum Terebinthinæ.	Terpentynölie.
Gypſum.	Gips.

IV. SICCANTIA. OPDROGENDE GENEESMIDDELEN.

Opdrogende middelen worden zodanige genoemd, die het vermogen hebben, om de vogtigheid van een verzwering, of wel, van een geheel deel, na zig te trekken.

Hiertoe behoren eigenlyk alle droge lichamen, als plukzel, ſpons, byzonder de abſoberende aarden, en meelägtige poeders; de zamentrekkende geneesmiddelen, om dat zy de vaten, waardoor de vogten worden afgeſcheiden, ſluiten, kan men ook als opdrogende geneesmiddelen aanmerken, doch zy zyn ſlegts oneïgenlyk zodanigen.

De

De opdrogende middelen worden in ſterk vloeyende verzweringen, en ook in de wonden, om ze te doen helen, gebezigd; in de roos doen de droge poeders veel dienſt, want zy nemen de ſcherpe uitwaaſſeming van de roos geſtadig na zig, en vermeerderen daar door de uitwaaſſeming derzelve. De zugtgezwellen laten zig ook zomtyds door warm zand en gebakken zout gelukkig opdrogen.

Bolus Armena.	Armeniſche aarde.
Terra Sigillata.	Gezegelde aarde.
Sanguis Draconis.	Drakenbloed.
Creta.	Kryt.
Gummi Lacca.	Gomlac.
Linteum carptum.	Plukzel.
Aqua Calcis.	Kalkwater.
Oſſa calcinata.	Uitgebrande beenderen.
Tutia.	Graauwe Tutia.
Saccharum Saturni.	Loodzuiker.
Minium.	Menie.
Lithargyrium.	Zilverglit.
Ceruſſa.	Loodwit.
Zinci flores.	Bloem van Zincus.
Aqua aluminoſa.	Aluinwater.
Aqua vitriolata.	Vitrioolwater.

V. EMOLLIENTIA. VERZAGTENDE GENEESMIDDELEN.

De geneesmiddelen, die het vermogen hebben, om door de kragt hunner zamenſtellende delen, de vezelen der vaſte delen van ons lichaam te verſlappen, worden verzagtende geneesmiddelen genoemd.

Zy moeten derhalve den zamenhang der vezelen

len onderling verminderen. Alle ongemakken, die uit al te ſtyve, al te geſpannene, al te hard gewordene, en al te droge vezelen ontſtaan, vereiſchen verzagtende middelen. Hierönder behorên de vereeldheden der zagte delen, de lykdoornen, de droge oogöntſteking, en de ontſtekingen van andere delen, de niet veröuderde verhardingen, de verſtyfdheden der banden, ſpieren en van de vetrok. De pynlyke aambeyen, de ontſtekingen die in verëttering overgaan, de ettergezwellen zelven. De kramp in de ſpieren, de krâmpägtige toeſluitingen, en vernaauwingen der openingen by breuken, uitzakkingen, en beknellingen. Zo vorderen ook de wonden en verzweringen, die moeten verëtteren, verzagtende middelen; door dezelven ſcheid men ook de verſtorvene korſten van de levendige delen af, als de verrotting ophoud.

De verzagtende middelen zyn daarëntegen ſchadelyk in alle ongemakken, die uit de verſlapping en verzwakking der vaſte delen ontſtaan, als na 't herſtellen der ontvrigtingen, der beenbreuken, uitzakkingen, darmbreuken, enz. In ontſtekingen, die door ene ſcherpte veroorzaakt worden, gelyk als de roos, ontſtaat dikwyls ene verëttering, of het koud vuur, door het gebruik der verzagtende middelen; de gemene ontſtekingen worden ook menigmaal door verzagtende middelen groter, en gaan in verëttering over. Want indien zy de vaten, die in de ontſteking reeds verwyd zyn, nog meer verſlappen, dan waaſſemt 'er nog meerder vogt uit door de poren der vaten in het celwyze vlies, door welke nieuwe uitſtorting het ongemak vergroot. De zugtgezwellen, die uit ene verſlapping der uitwaaſſemende vaten, en uit zwak-

zwakheid van de huid en van het vetvlies ontſtaan, nemen door de verzagtende middelen nog meerder toe, en indien de uitgeſtorte vogten ſcherp zyn, ontſtaan 'er dikwyls boosaartige verzweringen aan het deel. In knoeſtägtige gezwellen, daar de dove pyn reeds een verborgene kanker verraad, zyn de verzagtende middelen insgelyks zeer ſchadelyk, wyl zy dikwyls de opene kanker gaande maken. In jigtägtige gezwellen maken zy menigmaal wegëtende verzweringen.

Men kan de verzagtende middelen hoofdzakelyk in vyfderly zoorten verdelen, als in

Waterägtige,
Slymägtige,
Zoete olieägtige,
Vette, en
Meelägtige middelen.

Men moet in aanmerking nemen, dat alle deze middelen warm en vogtig moeten zyn, want koude en droge lichamen kunnen niet verzagten. Doch hierömtrent moet men deze vyf Klaſſen der verzagtende middelen, in de byzondere leer der geneesmiddelen, beſchouwen, alwaar men de verſcheidenheid der verzagtende kragten onderſcheiden zal ontmoeten.

Malva.	Maluwe.
Althæa.	Heemſt.
Verbaſcum.	Wolkruid.
Branca urſina.	Berenklaauw.
Axungia.	Reuzel.
Sevum.	Smeer.
Butyrum.	Boter.
Lac.	Melk.

Medul-

Medulla.	Merg.
Adeps.	Vet.
Olea pressa.	Geperste oliën.
Mica panis.	Kruim van brood.
Semen Lini.	Lynzaad.
—— *fœni græci.*	Zaad van fenigriek.
Radix Liliorum.	Lelie - wortels.
Flores Meliloti.	Bloemen van Meloten.
—— *sambuci.*	———— Vlier.
—— *verbasci.*	———— Wolkruid.

VI. HUMECTANTIA. BEVOGTIGENDE GENEESMIDDELEN.

De Geneesmiddelen, die op een deel gelegd, het zelve door hunne vogtigheid doordringen, en nat maken, noemt men bevogtigende geneesmiddelen.

De droogheid van den mond, keel, de ogen, den neus, de moederschede, of van andere delen, vereïschen zodanige bevogtigingen.

De wonden, die door de lugt uitgedroogd zyn, bevogtigt men doorgaans, eer men dezelven reinigt, om ze te gelyk wederom versch te maken. Zo ook de verzweringen, die met droge randen bedekt zyn, de styf-, en drooggewordene pezen, spieren, en banden, en 't verband, dat door etter en bloed aan elkander kleeft, vordert ene bevogtiging eer men het zelve afneemt.

'Er zyn egter eenige zoorten van roos, verzweringen, en gezwellen, die gene vogtige middelen kunnen verdragen. HIPPOCRATES heeft reeds de waterägtige middelen in de hoofdwonden verboden.

Alle vogten hebben het vermogen van nat te maken, doch is het gemene water het beste en door-

doordringendste, schoon de bevogtiging langer duurt, indien men met het water meelägtige, slymägtige, of olieägtige middelen vermengt. Het leder word van het warme water week en slap, maar wederom opgedroogd zynde, dan is het styver dan voor de bevogtiging; doch duurt de weekheid van het leder langer, indien het zelve met olie is nat gemaakt. Daarom bevogtigen de slymägtige dranken meerder dan het water alleen.

Aqua tepida.	Laauw water.
Lac.	Melk.
Decoctum ex cerealibus.	Afkookzel van meelägtige zaden.
——— *Mucilaginibus.*	——— ——— ——— slymägtige planten.
Olea pressa.	Geperste Oliën.
Mucilago Seminis Cydoniorum.	Slym van Queepitten.
——— *Psyllii.*	——— Vlooizaad.
Gummi Arabicum.	Arabische Gom.

VII. OBVOLVENTIA. OMWINDENDE GENEESMIDDELEN.

De Geneesmiddelen, die de naakte oppervlaktens der pynlyke delen met ene zagte schors bekleden, worden aldus genoemd.

De huid, die door een blaartrekkende pleister, door vuur, koude, door 't vryven, opleggen, of opensnyden, van hare opperhuid ontbloot is; de gesprongene lippen, tepels, of andere raauwe kloven; de smertende wonden en zweren, de droge oogöntsteking, enz. vereischen zagte geneesmiddelen, die de plaats van de opperhuid

 be-

bekleden, en te gelyk de huid met ene zagte ſchors bedekken.

De zagte oliën, vetten en ſlymen, kunnen hier enkel toe gebruikt worden, die gene ſcherpte en de vereiſchte dikte hebben.

Mucilago ſem. Cydoniorum.	Slym van Queepitten.
——— —— Pſyllii.	—— —— Vlooizaad.
Oleum Amygdalinum.	Amandelölie.
—— Lini.	Lynölie.
—— Ovorum.	Eyerölie.
Lac.	Melk.
Albumen Ovi.	Wit van Ey.
Gummi Arabicum.	Arabiſche Gom.
Medulla Caſſiæ.	Merg van Caſſia.

VIII. ANODYNA. PYNSTILLENDE GENEESMIDDELEN.

De Geneesmiddelen, die het vermogen bezitten, om de gewaarwording der pyn weg te nemen, of althans te verminderen, worden pynſtillende middelen genoemd.

Dewyl de pyn door ene prikkeling, of door ene uitrekking der zenuwvezelen veroorzaakt word, zo zyn die geneesmiddelen, welke de prikkeling, of de ſpannende oorzaak wegnemen, de beſte pynſtillende middelen.

Doch indien men de oorzaak van de pyn niet weg kan nemen, dan moet men de geſpanne zenuwen tragten te verſlappen, of de prikkelende ſcherpte te omwinden, of de zenuw te vernietigen, of de gewaarwordingskragt der zenuwen en der herſſenen voor een tyd lang verdoven.

Tot de klaſſe der pynſtillende middelen behoren dus:

I. De

I. De byzondere zoortlyke middelen, die de ſcherpte tegengaan, by voorbeeld het kwikzilver ſtilt de pynen, die door het Venusſmet veroorzaakt worden, het water neemt dikwyls de ſcherpte uit de verzweringen weg.

II. De verzagtende geneesmiddelen, die de zenuwen zo veel verſlappen, dat zy de uitſpanning beter kunnen verdragen, of dat zy geheel niet meer geſpannen zyn; aldus ſtillen de oliën, de vetten, het laauw water, de melk, en dergelyken, de pyn.

III. De geneesmiddelen, die de ſcherpte omwinden; derwyze werken de vette oliën, als zy tot de zitplaats der ſcherpte kunnen komen.

IV. De zodanigen, die de zenuw vernietigen; wanneer men ene zenuw afſnyd, drukt, afbind, of dezelve door vuur, of bytende middelen vernietigt, en hare zelfſtandigheid bederft, dan word daardoor het gevoel der pyn in de verminkte zenuw weggenomen; hiertoe behoren alle bytende middelen.

De V. en laatſte klaſſe der pynſtillende geneesmiddelen, zyn de *Narcotica*, of de middelen die het gevoel der zenuwen verdoven, waaronder het heulzap (*Opium*) het allerſterkſte is. De gevoelloosmakende kragt der verdovende middelen, indien zy inwendig gebruikt worden, is genoegzaam bekend, maar of dezelve ook uitwendig aangelegd, het vermogen hebben, om het gevoel weg te nemen, is nog niet bewezen, gelyk ik in de afdeling van het heulzap zal aantoonen. Nogthans zyn 'er geneesmiddelen, die uitwendig in ontſtekingen gebruikt, zeer pynſtillende zyn, alhoewel zy in 't geheel geen verdovende kragt hebben, zodanige zyn byna alle de

toebereide middelen uit het lood en de zincus. Zie de afdelingen derzelven!

Pynstillende middelen zyn dus:

Verbascum.	Wolkruid.
Flores Sambuci.	Vlierbloemen.
Hyosciamus.	Bilzenkruid.
Capita Papaveris.	Maankoppen.
Cicuta.	Scheerling.
Crocus.	Saffraan.
Solanum.	Nagtschade.
Acetum Lythargyrii.	Azyn van Zilverglit.
Belladona.	Belladona.
Mandragora.	Alruin.

IX. SUPPURANTIA. ETTERMAKENDE MIDDELEN.

De geneesmiddelen, welke de verëttering bevorderen, worden ettermakende middelen genoemd, doch eigenlyk heeft men geen middelen, die van zig zelven etter kunnen voortbrengen, want de etter is een voortbrengzel der Natuur.

De verettering is een overgang der zappen, die uit de ontstokene vaten in de cellen van het vetvlies worden uitgestort, in ene geelägtige, klevende vloeistof, die zonder reuk of smaak is.

Alles wat deze uitstorting, en ook de beärbeiding van het uitgestorte, verhaast, bevordert de verëttering; dus behoren hiertoe

I. Alle verzagtende, waterägtige, olieägtige, en vette middelen, om dat zy de afscheiding en uitstorting, door de verzagting van de openingen

gen der affcheiding, vermeerderen. Het zelfde doet ook de vogtige warmte.

II. Alle prikkelende en fcherpe middelen; deze bevorderen mede de affcheiding en uitftorting der zappen uit de vaten in het vetvlies, terwyl ze den toevloed en de ontfteking vermeerderen.

Eindelyk III. behoren hiertoe eenige byzondere zoortlyke geneesmiddelen, gelyk als de honing, het zuurdeeg, die miffchien de verandering der uitgeftorte zappen door de vermeerderde gefting verhaaften.

De ettermakende middelen kunnen derhalve in verzagtende, en in prikkelende verdeeld worden, doorgaans is men gewoon dezelven zamen te mengen. Is de ontfteking boven dien fterk, dan moet men de warme, vogtige, verzagtende geneesmiddelen alleen gebruiken; doch indien de ontfteking gering is, en men de verëttering moet aanzetten, dan moeten de fcherpe middelen gebezigd worden.

De ontftekingen en derzelver gezwellen, die zig niet laten ontbinden, moeten tot verëttering gebragt worden, ten einde zy niet in verhardingen, of in 't koude vuur zouden overgaan. Op gelyke wyze moeten ook alle wonden, die men niet verfch verënigen kan, en verzweringen, die onzuiver en droog zyn, tot verëttering gebragt worden, op dat de opgevulde en verftopte vaten zig zouden ontlaften, die anderzins niet kunnen helen.

Nogthans zyn de ettermakende middelen fchadelyk, in zuivere wonden en verzweringen, in boosäartige verhardingen, en byzonder in de verborgene en opene kanker.

De ettermakende middelen zyn:

Gummi Ammoniacum.		
——— *Bdellium.*	*Oleo soluta.*	De in olie ontbondene Gommen.
——— *Galbanum.*		

Oleum ceræ.	Wasölie.
——— *rancidum.*	Ranze olie.
Pix.	Pik.
Caricæ.	Vygen.
Allium.	Knuflook.
Fermentum panis.	Zuurdeeg.
Mel commune.	Honing.
Animalium Stercora.	De drek der dieren.
Vitellus Ovorum.	Dooyer van ey.
Butyrum.	Boter.
Sevum.	Vet.

X. ATTRAHENTIA. AANTREKKENDE GENEESMIDDELEN.

De geneesmiddelen, die het vermogen bezitten, om door hunne werking, meerdere vogten na een deel, of plaats, af te leiden, en zamen te brengen, noemt men aantrekkende middelen.

Dit vermogen hebben I. alle verzagtende middelen, want de verflapte vaten kunnen ene grotere hoeveelheid van zappen in zig bevatten.

II. Alle fcherpe prikkelende middelen, want indien zy de zenuwen van de huid prikkelen, veroorzaken zy eenen grooten toevloed van zappen in het geprikkelde deel, deze werking toont de roodheid der huid, die op de prikkeling volgt. De blaartrekkende pleifters, en de zeepömflagen behoren hieronder.

III. Indien men de natuurlyke drukking van de uitwendige lugt op ene plaats van 't lichaam vermindert, kan men ook enen groten invloed van zappen

en

in het deel veröorzaken; op deze wyze werken de droge koppingen. Eindelyk

IV. Is ook de zagte binding van een deel een aantrekkende middel, om dat daardoor de aderen, die enigzins worden toegedrukt, het bloed terug houden.

V. De verstopping der uitwaassemende vaten houd de stof der uitwaassemіng terug, deswegens vermeerderen dikwyls de gezwellen na het aanleggen van vette en taaye middelen.

VI. Het vryven van een deel; want aldus kan in de gestadig leeggemaakte vaten een nieuwe invloed plaats hebben, die met veel geweld de vaten verwyd.

VII. Hebben ook de verzweringen, die door de konst gemaakt worden, ene aantrekkende kragt, indien men 'er een prikkelend lichaam in plaatst, gelyk als de fontanellen, de setons, de blaarzweren.

De aantrekkende middelen worden op uitgedroogde, uitgeteerde, en verlamde delen gebezigd. GALENUS verhaalt, dat de schrale billen van een jongen in korten tyd groter wierden, toen men hem daaglyks met ligte roeden geslagen, en een pikpleister had aangelegd. Toen HILDANUS in een oud man de beenbreuk niet kon helen, liet hy den voet daaglyks met ene zalf vryven, die ten dele verzagtende, ten dele speceryägtig was. Men legt ook doorgaans aantrekkende middelen op ontstekingen, die sterk tot verëttering overgaan. Inzonderheid moeten de scheiding-gezwellen, die ligt verdwynen, en de verzweringen die ene heilzame ontlasting maken, met aantrekkende middelen behandeld worden. Het wegblyven van zog in de zogende

voedfters vordert ook dikwyls een aantrekkend middel.

De oude geneeskundigen meenden ook, dat 'er vergift aantrekkende, en uittrekkende, middelen waren, die even als de zeilfteen op het yzer zouden werken. Aldus hadden zy verfcheide amuleten, pleifters en zalven, welken zy op de peftbuilen, en negenögen, of ook wel op de gezonde delen leiden, om 'er het vergift uit te trekken. Doch deze werking der middelen is tot nog toe door gene zekere proeven beveftigd; nog veel minder zyn 'er geneesmiddelen, die de beenfplinters, kogels, of andere vreemde lichamen, uit de wonden kunnen trekken.

De aantrekkende middelen zyn nogtans fchadelyk op alle gezwellen, die men wil ontbinden, en in alle wonden en verzweringen, welke men tragt te helen.

Pix.	Pik.
Olibanum.	Wierook.
Maftix.	Maftik.
Sinapi.	Moftert.
Cantharis.	Spaanze vlieg.
Pyrethrum.	Vuurwortel.
Urtica.	Brandnetel.
Piper.	Peper.
Zingiber.	Gember.

XI. REPELLENTIA. TERUGDRYVENDE MIDDELEN.

De middelen, die tegen de aantrekkende overftaan, zyn de terugdryvende. Derwyze noemt men die middelen, welke door hunne werking de zappen uit de vaten dryven, en den gemaklyken invloed in dezelven verhinderen.

De

De verkoelende en zamentrekkende middelen hebben enkel deze werking. Want nadien zy de vaten enigzins vernaauwen, zo dryven zy de zappen uit dezelven terug, of voor uit in de aderen. De versterkte vaten laten zig ook zo gemaklyk niet van hunne zappen uitzetten, als de zwakke vaten. Door de zamentrekkende kragt verhinderen zy ook de zagte affcheiding der zappen, uit de zydelingze poren der slagäderen in de cellen van het vetvlies; om die reden hebben deze geneesmiddelen zulk ene goede werking in vele eerstbeginnende ontstekingen en gezwellen.

Egter moet men de terugdryvende middelen niet gebruiken op gezwellen, die eene kritische stof ter ontlasting in zig bevatten, zo als de pestbuilen, de gezwellen die door verplaätzing (*per metastasin*) ontstaan, de roos, enz. of in ontstekingen die in ene verharding overgaan. Maar in ontstekingen, daar men de verëttering wil en moet tegen gaan, kunnen dezelven gebruikt worden, gelyk als in oogöntstekingen, keelöntstekingen, ontstekingen in de gulde aderen, enz.

Aqua frigida.	Koud water.
Nix.	Sneeuw.
Glacies.	Ys.
Acetum.	Azyn.
Rosa rubra.	Rode Rozen.
Vinum rubrum.	Rode Wyn.
Spiritus vini.	Geest van Wyn.
Alumen.	Aluin.
Vitriolum.	Koperrood.
Acetum Lithargyrii.	Azyn van Zilverglit.
Oxycratum.	Azynwater.
Saccharum Saturni.	Loodzuiker.
Aqua Calcis.	Kalkwater.

 XII. COR-

XII. CORRODENTIA. BYTENDE GENEESMIDDELEN.

De geneesmiddelen, die het vermogen hebben, om door hunne prikkeling de oppervlakte wegteëten, worden naar den trap hunner ſterkte in vierderly zoorten verdeeld, als: *Rubefacientia*, *Epiſpaſtica*, *Veſicantia*, en *Cauſtica.*

Indien het prikkelende middel ſlegts ene rode ontſteking van de huid veroorzaakt, dan is het een roodmakend middel, *rubefaciens*; doch indien door deze prikkeling de opperhuid zig in kleine blaasjes verheft, dan noemt men het middel een *epispaſticum*; is de prikkeling van het middel zo ſterk, dat zig de ganſche opperhuid als ene grote blaas opligt, dan word het een *veſicans*, of blaartrekkend middel genoemd. Eindelyk hebben ook nog enige middelen zulk ene geweldige ſcherpte, dat zy de zagte en harde delen van ons lichaam geheel kunnen dooreten, dezen noemt men *cauſtica*, of bytende middelen.

De roodmakende middelen gebruikt men in de heelkunde, wanneer men ene ontſteking wil verwekken, of dezelve vermeerderen, om ſchielyk ene verëttering te veroorzaken, of op dat de ſtof ener kritiſche ontlaſting meer afgeſcheiden worde, of niet wederom uit zodanig een gezwel terug zou kunnen keren. In uitgeteerde delen gebruikt men deze middelen, om eenen invloed van zappen in het deel te verwekken, zo als ik reeds in de klaſſe der aantrekkende middelen gemeld heb.

Met even het zelfde oogmerk gebruikt men ook de *epispaſtica*, die een weinig ſterker werken, en die den teruggedrevenen uitſlag, of de roos,

roos, dikwyls gelukkig wederom na de huid lokken.

De *vesicantia*, of blaartrekkende middelen, bezigt men ook dikwyls tot dit einde, doch dewyl zy, na dat de blaas verwekt en opengesneden is, de vogten die in de huid zyn afgescheiden enen vryen uitgang verschaffen, zo zyn zy nog veel sterker dan de beide voorgaande; vele gezwellen kan men op zulk ene wyze zonder snyden van hunne vogten ontlasten. Zie in de byzondere leer der geneesmiddelen de afdeling *Cantharis*.

De geneesmiddelen die een daadlyk vermogen bezitten om de dierlyke delen door te eten, en dus wezenlyk bytende middelen zyn, worden I. tot het doorbyten van de huid der absceffen, en andere gezwellen, die men met het mes niet openen wil, of daar ene grote opening vereischt word, gebezigd. II. Dienen zy tot het wegëten van enige tegennatuurlyke uitwassen, of van wild vleesch, of van vervuurde delen, of van de beenvreter (*caries*) in de beenderen. III. Worden dezelven, als bloedstempende, op de opene vaten gelegd, om de oppervlakte derzelven schielyk in een korst te veranderen, die de bloedstorting doet ophouden. IV. Heeft men zig ook van de bytende middelen bedient om de tandpyn te doen stillen, want als de zenuwen afgebeten zyn, houd de aandoening van de pyn op.

't Geen men voor het overige van yder bytend middel in 't byzonder dient te weten, zal ik in de klasse der scherpe en bytende middelen mededelen.

Cantharis,	Spaanze Vliegen.
Clematis,	Toortskruid.

Esula.	Kleine Spurge.
Euphorbium.	Euphorbium.
Ranunculus.	Boterbloem.
Staphysagria.	Luiskruid.
Alumen ustum.	Uitgebrande Aluin.
Mercurius præcipitatus ruber.	Rode Præcipitaat.
——— *albus.*	Witte Præcipitaat.
Viride æris.	Spaans groen.
Vitriolum.	Koperrood.
Lapis infernalis.	Helsche Steen.
— *causticus.*	Gemeen bytend middel.
Butyrum antimonii.	Boter van Spiesglas.
Calx.	Kalk.
Sabina.	Zevenboom.
Cineres clavellati.	Potäs.
Spiritus Vitrioli.	Geest van Koperrood.
Aqua fortis.	Sterk water.
— *mercurialis.*	Bytend water van Kwikzilver.
Spiritus Nitri.	Salpetergeest.

XIII. CORRIGENTIA. VERBETERENDE GENEESMIDDELEN.

De middelen, die het vermogen hebben om de verrotting, of ene byzondere scherpte der zappen, in enig deel te verbeteren, of geheel te doen ophouden, worden verbeterende, en die onder dezelven het bederf weerstaan, worden *antiseptica*, of bederftegengaande middelen genoemd.

Dewyl het bederf in ene inwendige beweging, of gesting bestaat, waardoor de zappen en vaste delen van een lichaam ontbonden, en in een geheel byzonderen stinkenden staat veranderd worden, zo moeten alle geneesmiddelen, die de ontbin-

binding der zappen en vaste delen verhinderen, of die de beginnende gesting der zappen doen ophouden, bederftegengaande middelen zyn, dus heeft de ondervinding geleerd, dat alle zure, alle zamentrekkende, alle bittere, en alle balzemägtige geneesmiddelen, dit vermogen bezitten. Doch 'er is ook nog ene byzondere zoortlyke klasse van bederftegengaande middelen, zo als de koortsbast en anderen zyn, waarvan men nog zo naauwkeurig niet weet, op welk ene wyze zy eigenlyk het bederf tegengaan.

Behalve de bederftegengaande middelen heeft men ook nog zodanige, die het reeds tegenwoordige bederf niet slegts ophouden, maar ook zelfs wederom verbeteren kunnen. Zie de afdeling van den koortsbast.

Het koud vuur, het beenbederf, en alle bedorve verzweringen en gezwellen vorderen deze klasse van bederftegengaande middelen.

'Er zyn ook geneesmiddelen, die de overige ontäartingen der zappen kunnen verbeteren, aldus word de scherpte van het scheurbuik door *antiscorbutica*, het venussmet, het slangengift, en het gift van een dollen hond, door het kwikzilver, aldus word de kankerägtige scherpte door de scheerling en andere middelen, op ene ons onbekende wyze, verbeterd en uitgeroeid, zo als ik in de klasse der *specifica*, of zoortlyke middelen meer dergelyken zal aantonen.

Door deze klasse der geneesmiddelen worden dus de verzweringen en gezwellen, die zodanig ene scherpte in zig hebben, zeer gemaklyk genezen, offschoon zy dikwyls alle overige geneesmiddelen wederstaan.

Cor-

Cortex peruvianus.	Koortsbast.
Camphora.	Kamfer.
Sal ammoniacum.	Salämmoniak.
Scordium.	Waterlook.
Marrubium.	Malrove.
Ruta.	Wynruit.
Salvia.	Salie.
Cicuta.	Scheerling.
Acetum.	Azyn.
Spiritus salis.	Geest van zout.
—— *vini.*	—— —— wyn.
—— *terebinthinæ.*	—— —— terpentyn.
Myrrha.	Myrrhe.
Vitriolum.	Koperrood.
Alumen.	Aluin.

XIV. DETERGENTIA. AFVEGENDE GENEESMIDDELEN.

Afvegende geneesmiddelen worden zodanige genoemd, die het vermogen hebben, om de onzuiverheden der wonden, en verzweringen, weg te nemen. De wonden zyn dikwyls door stof en gestold bloed onryn, deze vervuilingen kan men 't best wegnemen, wanneer men de wonden met warme wyn, of met water daar een weinig zout in is, uitwascht.

Doch de verzweringen kunnen op verscheidenerly wyze onzuiver zyn. De oppervlakte derzelven is dikwyls met enkel verstorvene vaten en dikke etter, als met ene vette witägtige bast, overdekt. Deze onzuivere schors kan men

door zoutägtige,
bittere,
balzemägtige,

zeep-

zeepägtige,
zagt prikkelende
geneesmiddelen gemaklyk verdryven, die men dan egter in de gedaante van een wond-, of zweer-watertje moet bezigen.

Maar wanneer de verzweringen zeer fpekägtig, of eeltägtig zyn, dan zuivert men dezelven met zagte bytende middelen, die ook vereïfcht worden, als dezelven met wild vleefch vervuld zyn. Is de verzwering onzuiver, doordien zy uit een abfces ontftaan is, dat niet genoeg veretterd was, dan kunnen de ettermakende middelen in dit geval de zuivering bevorderen. De oude Heelmeefters hebben zodanige ettermakende middelen in dit geval *digeftiva* genoemd.

Doch de algemeenfte oorzaak van de onzuiverheid in de verzweringen is ene kwade gefteltenis der zappen, die zig in de verzwering uitftorten, waarvan geen goede etter kan gemaakt worden. De fcherpte van het fcheurbuik, het fchurft, de venusziekte, de kropzweren, de kanker, het koudvuur, het beenbederf, de zoute fcherpte, enz. vereifchen hare eigene zoortlyke (*Specifica*) afvegende middelen, die zowel inwendig, als uitwendig, moeten gebruikt worden; deze worden in de klaffe der verbeterende middelen, en van de *Specifica*, befchouwd.

Hieruit kan men ook gemaklyk beöordelen tot welke ongemakken de wond-dranken, en hoedanige, tot het helen der wonden en verzweringen, behoren.

Mel rofarum.	Rozenhoning.
Marrubium.	Malrove.
Millefolium.	Duizendblad.
Agrimonia.	Agrimonie.

Hy-

Hypericon.	Sint Janskruid.
Saponaria.	Zeepkruid.
Hedera.	Veil.
Alliaria.	Knuflookkruid.
Abſynthium.	Alzem.
Abrotanum.	Averuit.
Scordium.	Waterlook.
Pulegium.	Polei.
Bilis animalium.	Gal van Dieren.
Salia.	Zouten.
Saccharum.	Zuiker.
Sapo venetus.	Spaanſche Zeep.
Aquae minerales.	Minerale Wateren.
Cortex peruvianus.	Koortsbaſt.
Ruta.	Wynruit.
Borax.	Borax.
Sal Ammoniacum.	Salämmoniak.
Myrrha.	Myrrhe.
Aloë.	Aloë.
Balſamus Copaivae.	Wondbalzem.
— — *Peruvianus.*	Balzem uit Peru.
— — *de Mecha.*	— — Mecca.
Terebinthina.	Terpentyn.
Styrax.	Storax.
Viride aeris.	Spaanſchgroen.
Clematis.	Toortskruid.
Alumen uſtum.	Uitgebrande Aluin.

XV. Consolidantia. Helende Geneesmiddelen.

De geneesmiddelen, die het helen ener wond, of verzwering, bevorderen, worden helende middelen genoemd.

De oude Heelmeeſters meenden, dat 'er daadlyk vleeſchmakende middelen waren, welken zy

Sar

Sarcotica noemden. Dit geloofden zy in 't algemeen van de natuurlyke balzemen. Doch nadien deze middelen gene werking doen in de wond van een dood lichaam, en dewyl de Natuur dikwyls zonder enige geneesmiddelen de wonden en verzweringen heelt, kan men gemaklyk begrypen, dat het helen ener wond, of verzwering, enkel het werk der Natuur zy.

Nadien nogthans de balzemen de verrotting der dierlyke zelfſtandigheden tegengaan, en te gelyk de wond voor de uitdrogende kragt der lugt bewaren, en door ene zagte prikkeling de zappen na de wond lokken, de verëttering onderhouden, en de vaten gedwee maken, zo is het ook ontegenzeglyk waar, dat vele geneesmiddelen de Natuur in haren arbeid behulpzaam zyn.

Dan dewyl ſlegts die wonden en verzweringen helen, welken volkomen zuiver zyn, en ene behoorlyke hoeveelheid van goede etter hebben, zo blykt het van zelfs, dat alle zuiverende middelen, ook helende middelen zyn, wanneer dezelven doorgebruikt worden.

Wonden derhalve, die zuiver zyn, vorderen ſlegts balzemägtige wondwaters; etteren zy te ſterk, dan mengt men 'er opdrogende middelen by; etteren dezelven te weinig, dan vermengt men de natuurlyke balzems met vettigheden; blyven de wonden vuil, dan vermengt men de balzems met zuiverende middelen: dus zal men ene wond gemaklyk tot het helen, en overvellen brengen.

Balſamus Copaïva.	Wond Balzem.
——— *de Mecha.*	Balzem de Mecca.
——— *peruvianus.*	——— van Peru.
Terebinthina.	Terpentyn.

Essentia Myrrhæ.	Essentie van Myrrhe.
——— *Aloes.*	——— Aloë.
Spiritus vini.	Wyngeest.
Aqua vulneraria.	Wondwater.
Balsamus Arcaei.	Balzem van Arcæus.

XVI. CICATRISANTIA. LIDTEKEN-MAKENDE MIDDELEN.

De middelen, welken de Natuur in 't maken van een lidteken op ene wond of verzwering, behulpzaam zyn, worden lidteken-makende middelen genoemd.

De Natuur brengt een lidteken voort, door de vlakte der opene vaten samen te trekken, op te drogen, en met ene opperhuid te bekleden; alle middelen derhalve, die deze opdroging verhaasten, zullen lidteken-makende middelen zyn.

Hiertoe behoren de droge aardägtige poeders, de sterke zamentrekkende, en de lymende middelen, het droge plukzel, het geäluinde plukzel, en de klasse der opdrogende middelen.

Men gebruikt deze middelen op zodanige wonden en zweren, welke reeds tot de vlakte van de huid geheeld zyn,'er zyn nogthans zulke verzweringen, die nooit wederom met de huid gelyk worden, deze langdurige verzweringen moet men ook door opdrogende middelen tot het maken van een lidteken brengen, offchoon zy met de huid niet gelyk zyn gegroeid.

Linteum carptum.	Plukzel.
Alumen ustum.	Uitgebrande Aluin.
Lapides Cancrorum.	Kreeftögen.
Tutia.	Oogniet.
Saccharum Saturni.	Loodzuiker.

Mi-

Minium.	Menie.
Lithargyrium.	Zilverglit.
Cerussa.	Loodwit.
Spiritus vini.	Wyngeest.
Aqua vulneraria.	Wondwater.

XVII. CALEFACIENTIA. VERWARMENDE MIDDELEN.

De middelen, die op een deel van ons lichaam aangelegd zynde, hetzelve warmer doen worden, hieten verwarmende middelen.

Werklyk warme lichamen, als gewarmde doeken, warm water, en dergelyken, delen aan de verkoelde delen hunne warmte mede, doch 'er is nog ene andere wyze om de warmte in de delen voort te brengen, naamlyk door dezelven met prikkelende middelen te beleggen.

Alle scherpe, bytende, specery ägtige, en harstägtige geneesmiddelen hebben ene prikkelende en verhittende werking. Men kan dus de prikkelende middelen in eigenlyke en onëigenlyke verdelen.

De eigenlyk verwarmende middelen verzagten de vaten, en vezelen, zy verdunnen, en verwarmen de zappen en zetten ze in dezelven uit, dienvolgens kunnen ze als verdelende middelen worden aangemerkt.

Doch dewyl zy de zappen in ene grotere beweging brengen, en de verrotting verhaasten, zyn zy in ontstekingen, in bevrozene delen, in 't koudvuur, schadelyk.

De prikkelende middelen, die onëigenlyke verwarmende middelen genoemd worden, vermeerderen den toevloed der vogten, en de schielyke beweging derzelven, zy maken de delen warmer, roder, en kunnen dus maar in die gevallen gebruikt

bruikt worden, daar geen ontſteking tegenwoordig is, zo als by voorbeeld in de verlamming, en in enige koude gezwellen en verzweringen; ook in die zoorten van koud vuur, die door ene verminderde gevoeligheid in een deel ontſtaan, raad HALLOROIN aan, hete en zeer prikkelende ſtovingen op te leggen.

Aqua calida.	Warm water.
Fumigatio.	Beroking.
Camphora.	Kamfer.
Myrrha.	Myrrhe.
Gummi juniperi.	Jenevergom.
Spiritus vini.	Wyngeeſt.
—— *Salis ammoniaci.*	Geeſt van Salämmoniak.
Semen ſinapi.	Moſtertzaad.
Urticatio.	Geeſſeling met brandnetels.
Scilla.	Zeeäjuin.
Aromata acria.	Scherpe Speceryën.

XVIII. REFRIGERANTIA. VERKOELENDE MIDDELEN.

De middelen, die in eenig deel van ons lichaam het gevoel der koude voortbrengen, of die dezelven werklyk kouder maken, worden verkoelende, of ook wel *Antiphlogiſtica*, de ontſteking tegengaande middelen, genoemd.

De verkoelende middelen worden ook in eigenlyke, en oneigenlyke, verdeeld.

Het koude water, ſneeuw, ys, delen het deel ene werklyke koude mede, en zyn dus eigenlyke verkoelende middelen. Doch de loodmiddelen, de zagte zamentrekkende middelen, en enige bereidzels van de zinkus, verwekken het ge-

gevoel van koude, als dezelven op een pynlyk, heet, ontſtoken deel gelegd worden.

Alle deze geneesmiddelen zullen dus in ontſtekingen als zagte zamentrekkende middelen werken, die de aandoenlykheid der zenuwen, de pyn, de uitzetting der vogten door de hitte veroorzaakt, en derzelver ziedende beweging, doen bedaren.

Aqua frigida.	Koud water.
Glacies.	Ys.
Nix.	Sneeuw.
Acetum Lithargyrii.	Azyn van Zilverglit.
Ceruſſa.	Loodwit.
Albumen ovi.	Wit van ey.
Lactis Cremor.	Room van melk.
Nitrum.	Salpeter.
Sal ammoniacum.	Salämmoniak.
Orycratum.	Azynwater.
Medulla Caſſiæ.	Kaſſie merg.

XIX. RESOLVENTIA. ONTBINDENDE MIDDELEN.

De geneesmiddelen, die de verdikkingen der zappen ontbinden, worden verdelende middelen genoemd.

'Er is geen algemeen ontbindend middel; de ondervinding leert, dat de verdikkingen der vogten zeer verſchillend zyn, en dat yder derzelven haar byzonder ontbindend middel vordert.

De waterägtige, zeepägtige, zoute, zure, loogzoute, bittere, ſpeceryägtige, ſcherpe, harſtägtige, enige geeſtryke, en enige metalägtige zelfſtandigheden, maken de klaſſen der verdelende middelen uit.

Zommigen van deze middelen zyn te gelyk enigzins prikkelend, andere werken zonder prikkeling; de verdeling der ontbindende middelen in ſcherpe en in zagte, of in verhittende en in verkoelende, is zeer noodzakelyk.

In ontſtekingen kan men alleenlyk de zagte ontbindende middelen gebruiken, de koude gezwellen kunnen de overigen verdragen, zelfs enigen daarvan, zo als by voorbeeld de rokgezwellen, vorderen de ſcherpe, harſtägtige verdede middelen.

Men moet nogtans aanmerken, dat niet alle geneesmiddelen, alleen om die reden dat zy gezwellen verdryven, ene ontbindende kragt hebben; want de wyngeeſt, de äluin, en andere middelen, genezen de gezwellen die uit verſlapping der vaten ontſtaan, offchoon zy te gelyk verdikkende, en geen ontbindende middelen zyn; eigenlyk verdelende middelen noem ik dan ſlegts zodanige, die ene kragt hebben om de zappen te ontbinden; hier toe behoren.

Aqua tepida.	Lauw water.
Vinum.	Wyn.
Saponaria.	Zeepkruid.
Mercurialis.	Bingelkruid.
Parietaria.	Glaskruid.
Chamomilla.	Kamillen.
Sambucus.	Vlier.
Cicuta.	Scheerling.
Abrotanum.	Averuit.
Marrubium.	Malrove.
Abſynthium.	Alſem.
Scordium.	Waterlook.
Alliaria.	Knuflookkruid.
Mentha.	Kruis en munt.

Meliſ-

Melissa.	Citroenkruid.
Majorana.	Majoraan.
Salvia.	Salie.
Rosmarinus.	Rosmaryn.
Basilicum.	Basilikom.
Mel.	Honing.
Acetum.	Azyn.
Sapo.	Zeep.
Mercurius.	Kwikzilver.
Sulphur.	Zwavel.
Nitrum.	Salpeter.
Borax.	Borax.
Sal ammoniacum.	Salämmoniak.
Gummi Ammoniacum.	Gom Ammoniak.
Bdellium.	Bdellium.
Galbanum.	Moedergom.
Sagapenum.	Sagapen.
Camphora.	Kamfer.
Elemi.	Elemi.
Arnica.	Hungaarsche Scorpioen-wortel.
Mandragora.	Alruin.
Chelidonia.	Gouwe.
Bryonia.	Wilde wyngaard.
Farinæ cereales.	Koornmeel.

XX. Specifica. Byzondere zoortlyke Geneesmiddelen.

De geneesmiddelen, die het vermogen bezitten, om op ene ons nog niet geheel bekende wyze ene ziekte te genezen, worden byzondere zoortlyke middelen genoemd.

Ydere ziekte heeft mogelyk hare *Specifica*, maar zy zyn ons nog niet bekend, en vele middelen worden als *Specifica* aangeprezen, daar de onder-

vinding de voorgegevene werkingen niet van bevestigt.

Ik zal hier de *Specifica*, en de ziektens, daar zy in geroemd worden, slegts opnoemen, doch in het twede Deel zal ik derzelver byzondere beschouwing omstandig vervolgen.

Anticancrosa. Aldus worden de geneesmiddelen geroemd, die de scherpte der bedorve vogt, van een opene, of verborgene kanker, verbeteren. Deze werking heeft men van de volgende middelen bespeurd:

Cicuta.	Scheerling.
Belladonna.	Belladonna.
Phytolacca.	Phytolac.
Plumbago.	
Onoperdon.	Wegdistel.
Aqua Calcis.	Kalkwater.

Tegen de Sponsägtige kanker is byzonder nuttig bevonden:

Flammula jovis.	Hanevoet.
Sedum acre.	Muurpeper.

Antisorbutica. De bederflyke eigenschappen der scheurbuikige verzweringen verbeteren de versche zappen der volgende planten:

Cochlearia.	Lepelblad.
Nasturtium.	Kers.
Beccabunga.	Bekeboom.
Trifolium.	Drieblad.
Armoracia.	Ramenas.
Raphanus.	Radys.
Succus Citri.	Citroenzap.

Succus

Succus Aurantiorum.	Zap van Oranje appelen.
Aqua Calcis.	Kalkwater.
—— *Vitriolata.*	Vitrioolwater.

De kwikmiddelen zyn zo wel inwendig, als uitwendig, in de ongemakken van het fcheurbuik, *Specificè* fchadelyk.

Antivenerea. Onder de geneesmiddelen, die het venusfmet uitroeyen, is het kwikzilver het zekerfte, en voornaamfte; nogthans worden 'er de volgende ook tegen geroemd:

Lignum Guajacum.	Pokhout.
Clematis.	Toortskruid.
Salfa parilla.	Sarfaparil.
Lobelia.	Lobelia.
Thymelea.	Thymelea.

Alle loogzoute middelen worden in de Venerifche fcherpte der zappen byzonder nadelig bevonden.

Antigangrænofa. De *Specifica* tegen het bederf, en inzonderheid tegen het koud vuur, zyn

Cortex peruvianus.	Koortsbaft.
Spiritus Terebinthinæ.	Terpentyngeeft.
Sal Ammoniacum.	Salämmoniak.

Antifcrophulofa. De Scrophuleufe vogten der klieren laten zig door de volgende middelen verbeteren:

Cicuta.	Scheerling.
Sapo venetus.	Spaanfche zeep.
Aqua Calcis.	Kalkwater.
Oleum tartari per deliquium.	Wynfteenölie.

Cortex peruvianus.	Koortsbaſt.
Gentiana.	Gentiaan.
Mercurius.	Kwikzilver.
Aethiops mineralis.	Bergmoor.
Sulphur.	Zwavel.
Bryonia.	Wilde wyngaard.

Antiſcabioſa. De ſcherpte der ſchurft word op ene byzondere wyze verdreven door

Sulphur.	Zwavel.
Præcipitatus albus.	Witte } Præcipitaat.
—— —— *ruber.*	Rode } Præcipitaat.
Sal ammoniacum.	Salämmoniak.
Nicotiana.	Tabak.
Helleborus albus.	Wit Nieskruid.
Sedum acre.	Muurpeper, dat een *Specificum* is tegen zere hoofden.

Antidota. De volgende pryſt men tegen het gift der Slangebeten:

Gentiana.	Gentiaan.
Mercurius gummoſus.	Gomägtig kwikzilver.
Oleum olivarum.	Olyfölie.

Het kwikzilver is ook een tegengift van het gift der dolle honden.

Antiphlogiſtica. Als *Specifica* tegen de ontſteking kan men inwendig het *Nitrum* aanmerken, en uitwendig

Præparata Plumbi.	Alle Loodmiddelen.

Antipurulenta. Tegen het bederf van de etter worden alle loogzoute middelen als byzondere middelen aangeprezen, doch voornaamlyk

Lixivium Cinerum ſarmentorum.	Het loog uit de aſch der Wyngaardsranken.

Neu-

Neurotica. In beſchadigingen der zenuwen worden de volgende byzonder geroemd.

Balſamus indicus. Indiaanſche Balzem.
Oleum Terebinthinæ. Terpentynölie.

Ophthalmica. De middelen die in ongemakken der ogen ene byzondere goede werking doen, zyn

Vitriolum album. Witte vitriool.
Zincum. Zink.
Aqua Roſarum. Rozewater.
—— *Euphraſiæ.* Ogentrooſtwater.
Tutia. Oogniet.
Axungia viperna. Slangevet.

Hæmoſtatica. De byzondere middelen tegen de bloedſtorting zyn inwendig de Koortsbaſt, (en zommige zure zouten, waarvan wy in 't twede Deel breder zullen handelen,) uitwendig

Fungus agaricus. Eiken zwam.
Lycoperdon. Boviſt.

Anticarioſa. Tegen het beenbederf pryſt men zeer byzonder,

Spiritus terebinthinæ. Terpentyngeeſt.
—— *vini.* Wyngeeſt.
Maſtix. Maſtik.
Euphorbium. Euphorbium.
Sabina. Zevenboom.

Tot voortbrenging van *Callus* in de beenbreuken, en in den beenvreter, heeft men *Specificè* de beenlym aangeraden, doch met even zo weinig grond als de *Lac Lunæ*, of de *Cryſtallus montana*, tot voortbrenging van zog in de borſten.

Antihelmintica. Als *Specifica* tegen de wormen, die in de wonden en verzweringen groeyen, pryſt men *Spiri-*

Spiritus terebinthinæ.	Terpentyngeeſt.
——— *vini.*	Wyngeeſt.
Mercurius dulcis.	Zoete kwik.
Aloë.	Aloë.

Antipediculoſa. In het doden der luizen bewyzen deze ene byzondere kragt.

Mercurius vivus.	Levendig kwikzilver.
Nicotiana.	Tabak.
Semen ſabadillae.	Sabadilzaad.

Depilatoria. De volgende middelen hebben ene byzondere kragt om het hair weg te nemen,

Calx.	Kalk.
Auripigmentum.	Operment.
Ranunculus.	Hanevoet.

De pikpleiſters roeyen alleen het hair uit, voor zo verre zy hetzelve uit zyne wortels trekken.

Sympathica, kan men alleenlyk zodanige middelen noemen, die ene kragt hebben, zonder, of ten minſte op gene zigtbare wyze, op een ander lichaam, of op ene ziekte te werken, zo als by voorbeeld het begraven van een ſtuk vleeſch ter verdryving der vratten; het ſtroyen van 't Sympatieke vitrioolpoeder op het werktuig waarmede ymand gewond is, om de bloedſtorting te doen ophouden; het aanraken der kropzweren met een dood been, enz. Myn gevoelen over de werking van deze middelen is het volgende: Het grootſte gedeelte van deze werkingen is enkel verdigt, een gedeelte daarvan is waar, doch het laat zig door de voorafgaande behandeling, en andere omſtandigheden, verklaren. Zie de afdeling *Vitriolum*, *Pinguedo Anguillæ*, en *Hæmatites*.

MA.

MATERIA CHIRURGICA,

OF

VERHANDELING

OVER DE

WERKINGEN

DER

GENEESMIDDELEN,

die in de Heelkunde gebruiklyk zyn.

TWEDE DEEL.

DE

LEER DER GENEESMIDDELEN

IN 'T BYZONDER.

— — Seht ins innre Wesen hin/
Und lernet aus Erkenntniß wählen.

VAN HALLER.

INLEIDING

TOT DE LEER DER

GENEESMIDDELEN

IN 'T BYZONDER.

De beschouwing der enkele Geneesmiddelen in 't byzonder, maakt het twede deel van de Leer der heelkundige Geneesmiddelen uit, die wy de byzondere noemen.

'T Is eenen heelmeester niet genoeg, over 't geheel zyne heelmiddelen en derzelver algemene kragten te kennen, maar hy moet zig ook bevlytigen, om de kragt en werking, van yder geneesmiddel in 't byzonder, na te vorschen.

Men kan egter de byzondere kragten der middelen niet ontdekken, indien men de proeven niet met enkele middelen in 't werk stelt. Om ene geschikte orde tot de beschouwing der geneesmiddelen in 't byzonder te verschaffen, heb ik tot de byzondere Leer der geneesmiddelen, de verdeling derzelven, naar de verscheidenheid hunner zamenstellende delen, verkozen; immers kan yder middel alleenlyk door de kragt zyner zamenstellende delen werken, van dezen derhalve moet zowel de algemene, als de byzondere kragt hunner werking, afhangen.

Om dus de kragten van yder enkel middel, zowel in 't algemeen als in 't byzonder, te kennen, zal ik van yder enkel middel den eigenlyken

ken reuk, ſmaak, zyne zamenſtellende delen, zyne algemene en byzondere kragten, en dan de ziekten, aanwyzen, waarin men het in 't algemeen, en in 't byzonder, aanpryſt. De kruidkundige beſchryving heb ik met voordagt nagelaten, om dat deze de kruidzoekers en Apothekers meerder nodig hebben, dan de Heelmeeſter.

De geneesmiddelen kunnen dus volgens hunne zamenſtellende delen, of naar hunne innerlyke eigenſchappen, die onder de zinnen vallen, in de volgende klaſſen verdeeld worden.

VERDELING

VAN DE BYZONDERE LEER DER GENEESMIDDELEN IN HUNNE KLASSEN.

I.	*Farinoſa.*	Meelägtige,	
II.	*Mucilaginoſa.*	Slymägtige,	
III.	*Oleoſa.*	Olieägtige,	
IV.	*Pinguia.*	Vette,	
V.	*Gelatinoſa.*	Geleiägtige,	
VI.	*Gummoſa.*	Gomägtige,	
VII.	*Reſinoſa.*	Harſtägtige,	
VIII.	*Bituminoſa.*	Aardharſtägtige,	Mid-
IX.	*Balſamica.*	Balzemägtige,	de-
X.	*Auſtera.*	Wrange,	len.
XI.	*Aromatica.*	Speceryägtige,	
XII.	*Amara.*	Bittere,	
XIII.	*Saponacea.*	Zeepägtige,	
XIV.	*Acria.*	Scherpe,	
XV.	*Cauſtica.*	Bytende,	
XVI.	*Narcotica.*	Verdovende,	

XVII.	*Acida.*	Zure,	
XVIII.	*Alcalina.*	Loogzoute,	
XIX.	*Salsa.*	Middelzoute,	
XX.	*Spirituosa.*	Geestryke,	
XXI.	*Oleosa æthereá.*	Fyne olieägtige,	Middelen.
XXII.	*Terrea.*	Aardägtige,	
XXIII.	*Metallina.*	Metalägtige,	
XXIV.	*Aquosa.*	Waterägtige,	
XXV.	*Deplentia.*	Ledigmakende,	
XXVI.	*Mechanica.*	Werktuigkundige,	

I N H O U D

VAN DE BYZONDERE LEER DER GENEESMIDDELEN.

I. Farinosa. Meelagtige Geneesmiddelen.

Avena.	Haver.
Hordeum.	Gerst.
Secale.	Rogge.
Triticum.	Tarw.
Amylum.	Styfzel.
Faba.	Bonen.
Orobus.	Wikken.
Lupinus.	Vygbonen.
Lens.	Linzen.
Fœnum græcum.	Fenigriek.
Linum.	Vlas.
Amygdala.	Amandelen.
Semen Lycopodii.	Wolfsklaauw.

II. Mucilaginosa. Slymagtige Geneesmiddelen.

Althæa.	Heemſt.
Malva.	Maluwe.
Verbaſcum.	Wolkruid.
Symphytum.	Smeerwortel.
Lilium album.	Witte lelie.
Branca urſina.	Berenklaauw.
Carica.	Vygen.
Sarſa parilla.	Zarzaparil.
Panis.	Brood.
Semen cydoniorum.	Queepitten.
—— *pſyllii.*	Zaad van Vlooikruid.

III. Oleosa. Olieagtige Geneesmiddelen.

Oleum amygdalinum.	Amandelölie.
—— *lini.*	Lynölie.
—— *olivarum.*	Olyfölie.
—— *palmæ.*	Palmölie.
—— *ceræ.*	Wasölie.
—— *ovorum.*	Eyerölie.

IV. Pinguia. Vette Geneesmiddelen.

Sevum cervinum.	Hertevet.
—— *bovinum.*	Offevet.
—— *vervecinum.*	Weervet.
—— *hircinum.*	Bokketalk.
Axungia porcina.	Varkensreuzel.
——— *anſerina.*	Ganzevet.
——— *gallinacea.*	Hoendervet.
——— *leporina.*	Hazevet.
——— *urſina.*	Berevet.

Axun-

Axungia viperina.	Slangevet.
——— *anguillæ.*	Aalsvet.
——— *Taxi.*	Daſſevet.
Medulla oſſium.	Beenmerg.
Lac.	Melk.
Cremor lactis.	Room van melk.
Butyrum.	Boter.
Butyrum cacao.	Kakauboter.
Sperma ceti.	Walſchot.
Cera.	Was.
Vitellus ovorum.	Dooyers van eyeren.

V. GELATINOSA. GELEIAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Sperma ranarum.	Kikvorſch - ſchot.
Gelatina corni cervi.	Gelei van hertshoorn.
——— *eboris.*	——— elpenbeen.
Albumen ovi.	Wit van ey.
Ichthyocolla.	Vislym.
Gluten	Lym.
Caro animalium.	Vleeſch van dieren.

VI. GUMMOSA. GOMAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Gummi arabicum.	Arabiſche gom.
——— *tragacanthi.*	Gom dragant.
——— *ceraſorum.*	Kerſſegom.

VII. RESINOSA. HARSTAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Gummi ammoniacum.	Gomämmoniak.
Bdellium.	Stinkende gom.
Aſa fœtida.	Duivelsdrek.

Hederæ.	Gom van klim.
Olibanum.	Wierook.
Styrax ſolida.	Storax.
Guajacum.	Gom van pokhout.
Opoponax.	Opoponax.
Sarcocolla.	Vleeſchlym.
Ladanum.	Bergroſen harſt.
Galbanum.	Moedergom.
Myrrha.	Myrrhe.
Aloë.	Aloë.
Sagapenum.	Sagapen.
Camphora.	Kamfer.
Moſchus.	Muskus.
Gummi animæ.	Gom anime.
—— *carannæ.*	—— caranne.
Benzoë.	Benzoën.
Elemi.	Gom Elemi.
Maſtix.	Maſtik.
Tacamahaca.	Tacamahak.
Sandaraca.	Zandrak.
Pix.	Pik.

VIII. BITUMINOSA. AARDHARSTAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Pitroleum.	Steenölie.
Succinum.	Brandſteen.
Ambra.	Amber.
Aſphaltum.	Jodenlym.
Lithantraces.	Steenkolen.
Sulphur.	Zwavel.

IX. BALSAMICA. BALZEMAGTIGE GENEESMIDDELEN

Balſamus de copaïva.	Wondbalzem.
—— *peruvianus.*	Balzem uit Peru.

Balſa-

Balſamus tolutanus.	Balzem van Tolu.
Opobalſamum.	Opobalzem.
Styrax liquida.	Weke ſtorax.
Terebinthina.	Terpentyn.
Colophonium.	Spiegelharſt.
Abies.	Denneboom.
Pinus.	Pynboom.

X. AUSTERA. VRANGE GENEESMIDDELEN.

Tormentilla.	Zevenblad.
Biſtorta.	Naterwortel.
Alchymilla.	Leeuwenvoet.
Prunella.	Brunelle.
Equiſetum.	Paardeſtaart.
Herniaria.	Duizendkoorn.
Plantago.	Weegbree.
Vitis.	Wyngaard.
Myrthus.	Myrtebladen.
Querci folia.	Eikebladen.
Sanguis draconis.	Drakebloed.
Lacca.	Gomlak.
Terra japonica.	Casjou.
Succus cotoneorum.	Queezap.
Cortex granatorum.	Schors van granaatäppelen.
Flores Roſarum.	Rozenbladen.
—— balauſtiorum.	Bloeizels van granaten.
—— acaciæ.	———— ſleedoorn.
Gallæ turcicæ.	Turkſche galnoten.
Agaricus.	Eikenzwam.
Lycoperdon.	Boviſt.
Vitriolum.	Koperrood.
Alumen.	Aluin.
Saccharum Saturni.	Loodzuiker.
Acetum Lithargyrii.	Zilverglitäzyn.

XI. Aromatica. Speceryagtige Geneesmiddelen.

Mentha.	Kruis en munt.
Meliſſa.	Meliſſe.
Majorana.	Marjolyn.
Anethum.	Dillekruid.
Baſilicum.	Baſilikom.
Rosmarinus.	Rozemaryn.
Salvia.	Salie.
Thymus.	Thym.
Serpillum.	Wilde thym.
Satureja.	Keulen.
Hyſſopus.	Hyſop.
Pulegium.	Polei.
Betonica.	Betonie.
Angelica.	Engelwortel.
Imperatoria.	Meeſterwortel.
Caryophyllata.	Nagelwortel.
Enula.	Alantswortel.
Carlina.	Everwortel.
Calamus.	Kalmus.
Zedoaria.	Zedoarie.
Zingiber.	Gengber.
Galanga.	Maagwortel.
Leviſticum.	Lavas.
Nardus indica.	Spikenard uit Indien.
Lavendula.	Lavendel.
Chamomilla.	Kamillen.
Aniſum.	Anys.
Cuminum.	Komyn.
Nigella.	Narduszaad.
Anethum.	Dillezaad.
Carvum.	Witte komyn.
Petroſelinum.	Peterzely.
Apium.	Juffrouw Merkwortelen.

Fœni-

Fœniculum.	Venkel.
Cardamomum.	Cardamom.
Macis.	Foely.
Caryophylli.	Kruidnagelen.
Nux moschata.	Nootmuskaat.
Amomum.	Amomum.
Cubebæ.	Kubeben.
Baccæ lauri.	Laurierbeyen.
—— juniperi.	Jeneverbeyen.
Lignum guajacum.	Pokhout.
—— santalum.	Zandelhout.
—— rhodicum.	Rozehout.
—— Agallochum.	Paradyshout.
Cinnamomum.	Kaneel.
Flores cheiri.	Gele violetten.
—— paralyseos.	Sleutelbloemen.
—— euphrasiæ.	Ogentroost.
—— cyani.	Blaauwe koornbloemen.

XII. AMARA. BITTERE GENEESMIDDELEN.

Abrotanum.	Averuit.
Absynthium.	Alzem.
Alliaria.	Knuflookkruid.
Scordium.	Waterlook.
Marrubium.	Malrove.
Ruta.	Wynruit.
Carduus benedictus.	Gezegende distel.
Onoperdum.	Wegdistel.
Trifolium fibrinum.	Waterdrieblad.
Tanacetum.	Wormkruid.
Centaureum.	Duizendguldens kruid.
Millefolium.	Duizendblad.
Matricaria.	Moederkruid.
Chamædrys.	Bathengel.
Chamæpitis.	Veldcypres.

Uva ursi.	Berebeyen.
Lupulus.	Hop.
Gentiana.	Gentiaan.
Hedera terrestris.	Hondsdraf.
Bilis.	Gal.
Cortex peruvianus.	Koortsbast.

XIII. SAPONACEA. ZEEPAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Saponaria.	Zeepkruid.
Cichoreum.	Cichory.
Taraxicum.	Paardebloemen.
Fumaria.	Aardrook.
Anagallis.	Guichelheil.
Mercurialis.	Bingelkruid.
Parietaria.	Glaskruid.
Melilotus.	Meloten.
Chærefolium.	Kervel.
Becabunga.	Bekeboom.
Scrophularia.	Klierkruid.
Lactuca.	Zalade.
Daucus.	Daukus.
Rapa.	Knollen.
Portulaca.	Porcelyn.
Poma dulcia.	Zoete appelen.
Mora.	Moerbeyen.
Sempervivum.	Huislook.
Saccharum.	Zuiker.
Mel.	Honing.
Sapo.	Zeep.

XIV. ACRIA. SCHERPE GENEESMIDDELEN.

Arum.	Kalfsvoet.
Arthanita.	Varkensbrood.

Pim-

Pimpinella.	Pimpinel.
Pyrethrum.	Bertram.
Scilla.	Zeeäjuin.
Amoracia.	Peperwortel.
Helleborus albus.	Wit nieskruid.
—— —— *niger.*	Zwart nieskruid.
Elleboraſtrum.	Baſtaard nieskruid.
Arnica.	Valkruid.
Bryonia.	Wilde wyngaard.
Aſarum.	Mansören.
Sinapi.	Moſtert.
Marum.	Marum.
Nicotiana.	Tabak.
Cochlearia.	Lepelblad.
Naſturtium.	Kers.
Ranunculus.	Hanepoot.
Allium.	Knuflook.
Colchicum.	Tydelozen.
Ariſtolochia.	Holwortel.
Cepa.	Ajuin.
Thymelaea.	Kelderhals.
Euſula.	Kleine ſpurge.
Piper.	Peper.
Staphyſagria.	Luiskruid.
Semen ſabadilli.	Indiſch luiszaad.
Ricinus.	Wonderboom.
Fermentum panis.	Zuurdeeg.
Iris noſtras.	Liſch.
Sabina.	Zevenboom.
Urtica.	Brandnetel.
Alumen plumoſum.	Pluimäluin.
Chelidonium.	Gouwe.
Illecebra.	Muurpeper.
Clematis.	Toortskruid.
Cantharides.	Spaanſche vliegen.

XV. CAUSTICA. BYTENDE GENEESMIDDELEN.

Euphorbium.	Euphorbium.
Calx viva.	Ongebluſte kalk.
Lapis cauſticus.	Gemeen bytend middel.
—— infernalis.	Helſche ſteen.
Butyrum Antimonii.	Boter van ſpiesglas.
Alumen uſtum.	Uitgebrande aluin.
Aerugo.	Spaanſch groen.
Vitriolum.	Vitriool.
Mercurius ſublimatus.	Bytende ſublimaat.
—— praecipitatus albus.	Witte praecipitaat.
—— —— —— ruber.	Rode praecipitaat.
Mercurius dulcis.	Zoete kwik.
Solutio mercurialis.	Ontbinding van kwikzil- (ver.
Olea aetherea.	Fyne oliën
Acida foſſilia.	Minerale zuren.
Alcalina meraca.	Zuivere loogzouten.

XVI. NARCOTICA. VERDOVENDE GENEESMIDDELEN.

Opium.	Heulzap.
Crocus.	Zaffraan.
Cicuta.	Scheerling.
Sambucus.	Vlier.
Hyoſcyamus.	Bilzenkruid.
Belladona.	Belladona.
Solanum.	Nagtſchaduw.
Papaver.	Witte maankoppen.
Poma amoris.	Liefde appelen.
Mandragora.	Mandragora.

XVII. ACIDA. ZURE GENEESMIDDELEN.

Acetum.	Azyn.

Tar-

Tartarus.	Wynſteen.
Succus acetoſae.	Zuringzap.
— *acetoſellae.*	Zap van klaverzuring.
— *Limonum.*	Limoenzap.
Acidum vitrioli.	Vitrioolzuur.
— *nitri.*	Salpeterzuur.
— *ſalis.*	Zuur van zeezout.

XVIII. ALCALINA. LOOGZOUTE GENEESMIDDELEN.

Sal tartari fixum.	Vaſte wynſteen.
Oleum tartari.	Olie van wynſteen.
Nitrum fixum.	Vaſte ſalpeter.
Liquor nitri fixi.	Vogt van vaſte ſalpeter,
Cineres clavellati.	Potaſch.

XIX. SALSA. MIDDELSLAGTIGE ZOUTE GENEESMIDDELEN.

Sal commune.	Keukenzout.
— *ammoniacum.*	Salämmoniak.
Nitrum.	Salpeter.
Sal catharticum.	Bitter zout.
Borax.	Borax.

XX. SPIRITUOSA. GEESTRYKE GENEESMIDDELEN.

Spiritus vini.	Wyngeeſt.
— *aceti.*	Azyngeeſt.
— *ſalis ammoniaci.*	Geeſt van ſalämmoniak.
— *cornu cervi.*	— — hertshoorn.
— *dulcis mineralis.*	Zoete mineraalgeeſt.
Spiritus Mindereri.	Geeſt van Mindererus.

XXI. OLEO-

XXI. Oleosa aetherea. Fyne olieagtige Geneesmiddelen.

Oleum Terebinthinae.	Terpentynölie.
—— *Cinnamomi.*	Kaneelölie.
—— *Caryopyllorum.*	Nagelölie.
—— *Sabinae.*	Olie van zevenboom.
—— *Laurinum.*	Laurierölie.
—— *Buxi.*	Buksboomölie.

XXII. Terrea. Aardagtige Geneesmiddelen.

Lapides cancrorum.	Kreeftsögen.
Conchae.	Schelpen.
Teſtae ovorum.	Eyerſchalen.
Corallia.	Koraal.
Margarithae.	Paarlen.
Creta.	Kryt.
Oſteocalla.	Beenlym.
Lapis calcarius.	Kalkſteen.
Os ſaepiae.	Zeeſchuim.
Oſſa calcinata.	Uitgebrande beenderen.
Cryſtallus montana.	Bergkryſtal.
Vitrum.	Glas.
Arena.	Zand.
Gypſum.	Gips.
Talcum.	Talk.
Bolus armena.	Armeniſche kley.
Terra ſigillata.	Gezegelde aarde.
Haematitis.	Bloedſteen.
Rubrica fabrilis.	Rode aarde.
Lapis calaminaris.	Klemeiſteen.
Flores zinci.	Zinkus bloemen.
Tutia.	Oogniet.
Pompholyx.	Witniet.

Mini-

Minium.	Menie.
Lithargyrium.	Zilverglit.
Cerussa.	Lootwit.

XXIII. METALLICA. METALAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Aurum.	Goud.
Argentum.	Zilver.
Cuprum.	Koper.
Stannum.	Tin.
Plumbum.	Lood.
Ferrum.	Yzer.
Mercurius.	Kwikzilver.
Antimonium.	Spiesglas.
Cinnabaris.	Vermillioen.
Bismuthum.	Bismuth.
Zincum.	Zinkus.
Magnes.	Zeilsteen.
Arsenicum.	Rottekruid.
Auripigmentum.	Operment.

XXIV. AQUOSA. WATERAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Aqua calida.	Warm water.
—— *frigida.*	Koud water.
—— *mineralis.*	Mineraalwater.
Vinum.	Wyn.
Cerevisia.	Bier.
Aqua calcis.	Kalkwater.

XXV. DEPLENTIA. LEDIGMAKENDE MIDDELEN.

Venæ sectio	De aderlating.

Arte-

Arteriotome.	Het openen der ſlagäder.
Hirudinum applicatio.	Het zetten van bloedzuigers.
Scarificatio.	Het inſnyden, of ſcarifieeren.
Veſicatorium.	Het blaartrekkend middel.
Fonticulus.	De fontanel.
Setaceum.	Een ſeton.
Cauſticum.	Het bytend middel.
Inciſio.	De inſnyding.
Suctio.	Het uitzuigen.

XXVI. MECHANICA. WERKTUIGKUNDIGE MIDDELEN.

Frictio.	De vryving.
Embroche.	Het dropbad.
Electriſatio.	Het elektriſeren.
Dilatatio.	De verwyding.
Ventoſæ applicatio.	Het zetten van koppen.
Ligatura.	Het verband.
Compreſſio.	De drukking.
Cauterium.	Het branden.
Moxa.	De Moxa.
Linteum carptum.	Plukzel.
Charta.	Papier.
Spongia marina.	Spons.
Manipulatio.	De behandeling.
Operatio.	De operatie met ſnydende werktuigen.

EER-

EERSTE KLASSE.

FARINOSA. MEELAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De zaden der koorngewaſſen en peulvrugten worden tot meel gemalen, en dus in de Apotheken, onder den naam van meelägtige Geneesmiddelen, bewaard. Dit meel word by de Heelmeeſters tot verdelende droge ſtovingen gebruikt. Doch dewyl de delen van dit meel veel te grof zyn, om zig in de zweetgaten van de huid te kunnen indringen, zo ſchynt hunne grootſte werking alleenlyk tot de oppervlakte van de huid zig uit te ſtrekken, die zy geſtadig droog houden; doordien zy de uitwaaſſeming derzelve, als droge lichamen, na zig trekken. Aldus werkt het in de roos, die hare byzondere ziekte is, welke het dikwyls geneeſt. De zomtyds ontſtekende ſcherpte, die uit de ontſtokene huid in deze ziekte uitdampt, neemt dit meel ſchielyk na zig, zo dat de ſcherpte zig niet op de oppervlakte kan verzamelen, nog dezelve wegëten, gelyk de pleiſters zulks in de roos toelaten. Deze pynlyke ontſteking van de huid kan niet wel andere middelen, als dit werkeloos meel, verdragen, want byna al de overige middelen vermeerderen hare pyn.

Indien men nogthans dit meel wat warm maakt, dan werkt het door zyne warmte dieper, en ſterker, in de delen, daar 't op aangelegd word. Men weet dat de warmte het bloed uitzet, en verdunt, de vaten verzwakt en wyder maakt, en de

de beweging en affcheiding der uitwaaffeming vermeerdert. Het warmgemaakte fyne zand heeft, in dit geval, dezelfde uitwerking als het meel, 't geen egter zagter is dan het zand. Buiten deze warmte kan dus het meel, in ontftekingen, die diep onder de huid zyn, niets uit voeren. Derhalve kan men hetzelve, als een zagt verdelend middel, op alle eerftbeginnende gezwellen, die zig wyd uitbreiden, aanleggen.

De jigtige opzwelling der handen en voeten word door dit meel verminderd, het kan dezelve niet terug dryven, en de jigtige pyn draagt hetzelve gemaklyk. De waterägtige gezwellen der voeten worden met dit meel niet zelden gelukkig verdeeld en opgedroogd. Men kan dit meel met water, melk, of andere vogten tot pappen maken, waardoor deszelfs werking grootlyks vermeerderd word. Als deze meelägtige zaden geheel zyn, gebruikt men dezelven zeer zelden.

Het meefte meel van deze koorngewaffen en peulvrugten is reuk-, en fmaakloos, en ene fyne aarde, met flym verënigd, maakt het zamenftellend gedeelte van 't zelve uit, alleenlyk met dit onderfcheid, dat de aarde in het graan iets fyner, doch in de peulvrugten grof is, het eerfte heeft dus meerder flym dan de laatfte. Men kan hieruit ook hunne werking en helende kragten, die ik aangetoond heb, opmaken.

De gebruiklykfte granen en peulvrugten, waarvan het meel in de Heelkunde gebezigd word, zyn de volgende:

L. Avena. N. Haver. H. Haber.
F. Avoine. E. Oats.

De vrugten van het koorngewas, dat haver ge-

genoemd word, zyn zonder reuk of smaak. Het meel dat hieruit bereid is, word met, of zonder, zout in linne zakjes genaaid, warmgemaakt, en als ene verdelende droge stoving gebruikt. Men kan dit meel, in melk en water gekookt, als een voortreflyk verzagtend middel aanzien, dewyl het op deze wyze zyne dunne en ligt doordringende slym loslaat. Doch indien dit meel in andere vogten tot ene pap gekookt word, dan neemt het meer van derzelver werking aan. By den gemenen man is 't gebruiklyk, om de haver geheel, zo als zy is, in zakjes te naayen, en over de beslotene ongemakken heen te leggen, en de heer Doctor HAFNER getuigt, in zyne voortreflyke verhandeling over de waterzugt der gevrigten, dat hy 'er ene goede werking van heeft waargenomen.

L. Hordeum. N. Gerst. H. Gerste. F. Orge. E. Barley.

De gerst is de vrugt van een koorngewas. Zy heeft een meelägtigen smaak, doch geen reuk. Zy bestaat voornaamlyk uit een verzagtende, verkoelende slym. Men gebruikt het gerstemeel in melk, of water, gekookt, uitwendig tot weekmakende en verkoelende pappen, die de verëttering in ontstekingen bevorderen. Het gerstewater word door het koken der gerst in water bereid, men pleeg het dikwyls, met honing vermengd, in de holligheden van de borst, of buik, in te spuiten, wanneer 'er zig uitgestort en geronne bloed, of ook wel etter, in deze plaatzen ophoud, om dezelven te verdunnen, en te zuiveren. Om een waterbad meer verzagtend te maken, is men gewoon een zak met gerst gevuld in het badwater te laten koken.

L. Secale. N. Rogge. H. Rocken.
F. Ségle. E. Rye.

Het zaad van dit koorngewas geeft het roggemeel; met melk of water, tot ene pap gekookt, word het als een weekmakend middel, dat de verëttering in de phlegmonische ontstekingen bevordert, byzonder aangeprezen; het word schielyker zuur, en gaat eer tot gesting over, dan het garstemeel, en het tarwemeel: het roggemeel met honing gemengd word byzonder op de bloedvinnen, die anderzins moeilyk tot verëttering zyn te brengen, geroemd.

L. Triticum. N. Tarw. H. Weizen.
F. Froment. E. Wheat.

Het tarwemeel is kleefägtiger dan andere zoorten van meel, egter is het als dezelven zonder reuk of smaak. Dit meel word ook, droog en warm gemaakt zynde, als een verdelend middel op roosägtige, jigtige, en zugtgezwellen gelegd.

De zemelen van de tarw bevatten in zig, behalve de bast, of schel, der tarw, een gedeelte van derzelver meelägtige stof. Men laat de tarwezemelen wel in water afkoken, om 'er zig als een verzagtend voetbad van te bedienen.

L. Amylum N. Styfzel. H. Stärkmehl.
F. Amidon. E. White Starch.

Het fynste witte meel, dat uit de tarw gehaald, en toebereid word, noemt men styfzel, die in water ontbonden zynde, ene dikke, taaye, smaakloze slym geeft. Deze slym kan als een verzagtend, omwindend middel gebruikt worden.

Maar

Maar indien de ſtyfzel tot een fyn poeder gemaakt word, dan is zy onder den naam van hairpoeder bekend, deze trekt alle vogtigheden na zig, deswegens is men gewoon dezelve op geringe ſcherpten, of wegëtingen van de huid te ſtrooyen, om dezelve te drogen. In dit geval maakt zy op de hüid een dunne korſt, die de gevoelige oppervlakte der huid zeer wel bedekt. In de ſmertende ontvellingen der kinderen word dezelve op de ſchaamdelen en tuſſchen de benen geſtrooid, daar zy veel verzagt. Doch deze zelfde witte korſt verhindert de uitwaaſſeming, en het zweet; men moet derhalve met het hairpoeder niet ydere verzwering, die ene ſcherpte uitwerpt, opdrogen. Het is om die reden zomtyds ſchadelyk, als men de opene zere hoofden der kinderen door hairpoeder droog maakt. De gemene man is gewoon het hairpoeder met het bovenſte van de melk te mengen, en deze pap koud over verbrandingen, als een verkoelend, verzagtend, en helend middel, dat 'er't vuur uithaalt, te leggen.

L. Faba. N. Bonen. H. Bohnen.
F. Féve. E. The Beans.

De kernen dezer peulvrugt, die nog reuk, nog ſmaak hebben, bevatten een dik, taay, ſlymägtig zamenſtellend deel. Men ſtampt de bonen tot een droog meel. Dit bonemeel dient tot verdeling en weekmaking van verſcheide gezwellen, als men het in droge omſlagen, èen weinig warm gemaakt, aanlegt. Dit meel, met water, of melk bevogtigd, houd men voor een kragtig middel, om de huid te zuiveren, en glad te maken. Het is zeker, dat men een vette vlek, met dit

ſlymägtig meel, beter dan met enkel water, ontbinden, en verdryven kan Ook word het overgehaalde water van de bloemen dezer peulvrugt als een blanketzel, zeer geroemd, en het behoud nog ſteeds by de vrouwelyke kunne zyne onverdiende goedkeuring.

L. Orobus. N. Wikken. H. Wicken. F. Ers. E. The bitter Vetch.

De wikken zyn harde kernen, van enen bitteren meelägtigen ſmaak. De zaden behoren onder de peulvrugten, en men gebruikt het meel daarvan, *farina orobi*, onder de weekmakende, en uit hoofde van het bitter zamenſtellend gedeelte, te gelyk onder de verdelende droge of natte omſlagen op de gezwellen van verſchillende zoort, om dezelve te verdelen, week of ryp te maken.

L. Lupinus. N. Vygbonen. H. Feigbohnen. F. Lupins. E. The Lupines.

De witte vygbonen zyn het zaad ener peulvrugt, die een bitteren, meelägtigen ſmaak hebben, en zonder reuk zyn. Tot meel gebroken zynde, ſchryft men ze voor, als omſlagen, die verzagten en verdelen.

Zommigen gebruiken het meel ook om zyne ſlymägtigheid onder de blanketzelwaters, en tot de handpoeders; peukelägtige lieden zal het inzonderheid van dienſt zyn, tot reiniging en verdryving van den uitſlag.

L. Lens. N. Linzen. H. Linſen. F. Lentille. E. Lentils.

Het zaad van deze peulvrugt is meelägtig zonder reuk, of ſmaak. Droog geven zy een verde-

delend meel, met water gekookt laten zy hun ſlym los, en maken een verzagtende pap uit.

L. Fœnum græcum. N. Fenegriek. H. Boks-horn. F. Senegré. E. Fenegreek.

Het zaad van fenegriek heeft een onaangenamen ſterken reuk, en een ſlymägtigen ſmaak. Men gebruikt het zaad uitwendig als een zeer weekmakend en verdelend middel, met dit oogmerk heeft men het fyn geſtoten onder den naam van meel van fenegriek, *farina ſeminis fœni græci.* Het word, met melk gekookt zynde, als een pap warm op die gezwellen gelegd, die de week-,en rypmaking, of de verdeling en pynſtilling vorderen.

De ſlym, die uit het zaad van fenegriek geperſt word, kan men onder de weekmakende zalven en pleiſters doen, en men kan dezelve als een ſmeerzel op de verzwoorne randen der oogleden, tot verzagting en weekmaking, gebruiken. Deze ſlym komt ook onder de *oleum de mucilaginibus*, daar het voornaamlyk den reuk aan geeft.

L. Linum. N. Vlas. H. Flachs. F. Lin. E. Flax.

't Zaad van het bekende gewas, dat men in menigte in Duitſchland uit hoofde van het vlas plant, heeft een olieägtig meel tot zyne grondſtof. Indien het lynzaad uitgeperſt word, geeft het ene taamlyke hoeveelheid olie, en als het met water word gekookt, ene ſterke ſlym. Het uitwendig gebruik der lynölie word in de klaſſe der olieägtige middelen beſchouwd. De uitgekookte dikke ſlym

 van

van 't lynzaad is als een weekmakend middel onder anderen de hoofdſtof van het *emplaſtrum Diachyl. ſimpl* Men gebruikt ook het lynzaad gebroken of geſtoten, onder den tytel van *Farina Seminis lini* menigvuldig in weekmakende pappen. Dit olieägtig meel is het meeſt verzagtend, rypmakend, en pynſtillend middel. Ik heb het met melk en het poeder van het ſcheerlingkruid, als ene pap op borſten, die half verhard, half ontſtoken, en half verëtterd waren, uit alle middelen het beſte bevonden. De pyn hield op, de ontſteking ging gemaklyk tot verëttering over, en de reeds langdurige verhardingen der borſtklieren verdeelden zig ſchielyk en gelukkig.

Het vlas in lynölie gekookt, word als een weekmakend middel op de beknelde breuken, dat de ſpier-ring verſlapt, aangeprezen. De ſlym van 't lynzaad word als een weekmakend ſmeerzel tegen de verbranding geroemd.

L. Amygdala. N. Amandelen. H. Mandeln. F. Amandes. E. Almonds.

De droge olieägtige kernen, die in de vrugt van den amandelboom bevat zyn, worden tot een grof poeder geſtoten, en dan met water tot een pap gemaakt zynde, op de ontſteking der ogen, als een verkoelend, terugdryvend, en verſterkend middel gelegd. De amandelkoeken worden zeer geſchikt tot het waſſchen gebruikt, om dat zy het waſchwater een weinig ſlymägtig maken, en men weet dat de ſlym geſchikter is om de vette onreinigheden weg te nemen, dan enkel water. —— Van den amandelölie, die uit deze vrugt geperſt word, zal ik op zyn plaats handelen.

L. Lycopodium. N. Wolfsklaauw. H. Schlangenmoos. F. Pied de Loup. E. Wolf-claw.

Het is een byzonder zoort van mosch, die met vele ranken slangswyze voortkruipt. Het is voornaemlyk beroemd, uit hoofde van het zeer zagt, en fyn, geelägtig stof, dat het uit zyne niervormige spruitjes laat vallen. Dit stof, dat men 't *semen lycopodii* noemt, is van gedaante als de bloem van zwavel, en men gebruikt het meest uitwendig voor de kinderen, tot een strooipoeder als ze smertende ontvellingen hebben, en op de klovende tepels der borsten, die het opdroogt. Men pryst het ook aan tegen de roos, en men houd het *lycopodium clavatum* in de poolsche hairvlegt als een *specificum*, indien men het hoofd met een afkookzel daar van wascht, en hetzelve ook gestadig drinkt.

II. KLASSE.

MUCILAGINOSA. SLYMAGTIGE GENEESMIDDELEN.

Aldus worden de geneesmiddelen genaamd, welker voorname zamenstellende delen een reuk, en smaakloze slym uitmaken. Tot deze klasse behoren derhalve alle weekmakende planten, die in water gekookt zynde, hetzelve enigzins kleefägtig maken. De slym van deze planten laat zig slegts in water, doch nimmer in wyngeest, zuren, of oliën, ontbinden. Deze slymgevende planten zyn enkel naar de trap van de taaiheid harer slym, van elkander onderscheiden.

De algemene kragten van deze planten zyn weekmakende, en verzagtende, die de scherpte omwinden. Men kan ze dus in water, of melk afkoken; deze afkoozels worden als slymägtige, weekmakende, en verzagtende middelen, op ontstekende en verharde gezwellen, om de ontbinding, of de verëttering te bevorderen, gebezigd. Men kan ook de slym uit deze planten laten perssen, en dezelve als een verzagtend middel op oogöntstekingen gebruiken. Of in delen, daar de natuurlyke slym ontbreekt, kan men deze kunstige in de plaats stellen, als in de keel, in de pisbuis, en in de moederschede; in de ogen en oren word dikwyls de slym ingespoten, of opgelegd, wanneer die delen door scherpte, of droogte gekweld worden. Deze delen verdragen geen vet, of olie, maar zy kunnen de slym gemaklyk velen. De slym is ook geschikter, dan de vettigheden, op de verhardingen.

In-

Indien men deze ſlymägtige planten tot poeder ſtoot, en dan in melk kookt, verkrygt men een zeer weekmakende pap, die veel ſlymägtiger is, en dus meer verzagtend, dan de blote afkookzels.

L. Althaea. N. Heemſt. H. Eibiſch.
F. Guimauve. E. Marſh mallow.

De ganſche plant is ſmaakloos en zonder reuk. De bladen worden onder de vyf verzagtende kruiden in de Apotheken geteld. De wortel bevat nog meerder ſlym, dan de bladen, uit een once heemſtwortelen kan men zes dragmen ſlym bekomen. De bladen, en wortelen, in water of melk gekookt, kunnen als een verzagtende ſtoving, of pap, op ontſtokene gezwellen, verhardingen, droge of ſcherpe oogöntſtekingen, pynlyke zweren, en andere ongemakken, als een verzagtend en pynſtillend middel, dat de ſcherpte omwind, en de verëttering gemaklyk maakt, gebruikt worden.

Uit de gekookte, en vervolgens uitgeperſte wortelen bereid men de heemſtſlym (*Mucilago althaeæ*), en de heemſtzalf (*Unguentum althaeæ*).

L. Malva. N. Maluwe. H. Pappeln.
F. Mauve. E. Mallow.

De bladen, bloemen, en zaden van deze verzagtende plant zyn by de Heelkundigen in gebruik. De bladen zyn zeer week, zonder reuk, en hebben enen ſlymägtigen ſmaak, men gebruikt ze voornaamlyk in pappen, tot weekmaking der gezwellen, die in verzwering zullen overgaan. Men maakt 'er ene byzondere verzagtende zalf van,

als men het kruid in boter afkookt, deze maluwzalf word dikwyls in klyſteren gebruikt, zy is ook dienſtig tegen de gezwellen der blinde ſtekende gulde aderen.

L. Verbaſcum. N. Wolkruid. H. Wolkraut. F. Bouillon blanc. E. Mothmullein.

Deze plant, die aan de wegen en hagen in menigte gevonden word, is geheel met zagte wolägtige bladen bezet, en brengt in July lange ſpitzen vol gele bloemen voort. De ſmaak ontdekt ons ene klevende ſlymägtige eigenſchap in dezelve, waarom de bladen en bloemen van het wolkruid als verzagtende middelen worden aangeprezen. Tegen de pyn der gulde aderen, en de uitzakking van den endeldarm, indien dezelve ontſtoken is, worden de bladen en bloemen in melk gekookt, in pappen en klyſteren gebruikt. Hunne voorname werking is verzagtend en pynſtillend; zommigen vermoeden een verdovend beginzel in de bloemen van het wolkruid.

L. Symphytum. N. Smeerwortel. H. Wallwurzel. F. Grande Conſoude. E. Great Confrey.

De grote ſmeerwortel, die ook *Conſolida major* by de kruidkundigen genoemd word, heeft een ſlymerigen zoetägtigen ſmaak. Juiſt deze zamentrekkende ſlym, die zy zo ryklyk bezit, toont aan, dat zy niet in de weekmakende klaſſe der ſlymägtige geneesmiddelen behore, maar dat men dezelve in de zamentrekkende klaſſe moet verwyzen. Men raad dezelve in wynägtige ſtovingen op zuivere verzweringen en wonden te leggen, als wanneer zy de heling zeer bevordert.

Men legt ze tot een pap gekookt over de gebroken beenderen, in welker heling zy voor een byzonder middel gehouden word. Om deze reden is zy van zommige fchryvers *Beinwell* genoemd. Van een uitftekenden dienft is de zamenklevende flym, uit hoofde van hare aantrekkende kragt, in de hegtpleifters, in pleifters voor beenbreuken en andere breuken. Met boter tot ene zalf gekookt, kan zy tegen den al te fterken vloed der gulde aderen gebruikt worden. Men moet ze nogtans niet in de ontfteking van de keel gebruiken; want de wyn, waarin men deze wortel enige tyd geweekt heeft, trekt de keel na beneden derwyze te zamen, dat men gevaar loopt van te ftikken.

L. Lilium album. N. Witte Lelie. H. Weisfelilien. F. Lis blanc. E. White Lilly.

De wortel heeft een flymägtigen fmaak, en is zonder reuk, doch de bloembladen hebben een aangename reuk, die in 't koken fchielyk vervliegt. Dewyl dus enkel het flymägtig zamenftellend gedeelte overblyft, moet men dezelven in pappen, even als de gekookte wortelen der lelien, alleenlyk voor een verzagtend flymägtig middel houden. Men heeft tot nog toe geen wezenlyke olie (*oleum effentiale*) uit deze bloemen kunnen halen, zy delen egter haar ruikend zamenftellend gedeelte aan de uitgeperfte oliën mede, indien zy 'er op gegoten worden. Zy laten ook dit gedeelte in de deftillatie zo wel met water als met geeft overgaan. Het geftookte leliewater word van den gemenen man als een blanketzelwater zeer geacht, en tegen de zomervlekken aangeprezen, en 't is ene zekere proef, dat mors-

morsſige aangezigten van het leliewater even zo wit worden, als van bronwater, wanneer zy zig daarmede waſchen. De gekookte en getrokke lelieölie word tot de weekmakende zalven en pleiſters in menigte gebruikt.

L. Branca urſina. N. Berenklaauw. H. Bärnklau. F. Branche urſine. E. Beer's breech.

Deze plant is mede zonder reuk of ſmaak. Zy bevat een grovere ſlym dan de heemſtwortel, derzelver gebruik is in de heelkunde ook veel zeldzamer, alhoewel hare weekmakende heelkragten met de vorige planten overëenkomen. Te onregt menen zommigen dat men zig van de *Sphondilium*, in plaats van de berenklaauw, bedienen kan, zo als de beroemde Hoogleeraar Cranz heeft aangemerkt.

L. Caricæ. N. Vygen. H. Feigen. F. Figues. E. Figgs.

Deze zyn boomvrugten. Zy hebben enen zoeten doch ſlymägtigen ſmaak, men is gewoon dezelven, in melk gekookt, op de ontſtekingen van 't tandvleeſch te leggen, als 'er gene verdeling der ontſteking te hopen is, zy verzagten, zyn weekmakend, en bevörderen de verëttering. De melk, daar vygen in gekookt zyn, is een aangename, weekmakende, en bevogtigende gorgeldrank.

Het vleeſch der gedroogde vygen word zomtyds, als de *baſis*, met moſtert en azyn tot mostertpleiſters gekneed. In 't *Hannov. Magazyn* 1766. worden de bladen van de vygenboom, als ze vol zyn van zappen, tot het uitroeyen der vratten

aan

aan de handen, en in 't aangezigt, voorgeslagen. Men moet ze in een ſtene mortier klein ſtoten, en vervolgens het zap door een linnen doek perſſen. Het uitgeperſte zap bewaart men wel in een glas, waarin 't een jaar kan gehouden worden. In een voorkomend geval beſtrykt men de vratten, door middel van een pinceel, des morgens en 's avonds met dit zap, inzonderheid aan derzelver onderſte gedeelte. Het deel, waaraan de vratten zitten, moet vooraf zuiver afgewaſchen worden. In korte tyd, wil men, dat de vratten op deze wyze geheel zullen verdwynen.

L. Sarſaparilla. N. Zarzaparil. H. Sarſaparilla. F. Liſeron epineux. E. Sharpe ſmilax.

De wortel der zarzaparil is zonder reuk, en heeft een aard-, en ſlymägtigen ſmaak. Door de ſcheikundige ontbinding heeft men een ſlymägtige gom, en een zeer zwakke bitterägtige harſt, in deze wortel gevonden. De Geneeskundigen der vroegere tyden hebben deze wortel reeds voor een *Specificum* tegen de venusziekte gehouden. De Heer WILLIAM FORDYCE heeft voornaamlyk de heelkragt van dit geneesmiddel in veneriſche ongemakken onderzogt, en daaromtrent de volgende waarnemingen aangetekend: De zarzaparil verzagt doorgaans de veneriſche hoofdpyn, en de pynen die 's nagts verheffen. In uitgeteerde en teeringägtige lichamen brengt zy het beſt de eetluſt, het vleeſch, de gedaante, de kleur, en de levendigheid, weder. In oude veneriſche verzweringen, en gezwellen, verhaaſt zy de heling, indien men de lyders te gelyk kwikzilver laat gebrui-

bruiken, doch zonder behulp van het kwikzilver voert men met de zarzaparil weinig uit; en wanneer men de genezing met de zarzaparil alleen, zonder kwikzilver ondernomen hadt, zyn de daardoor genezene toevallen door de tyd weder op nieuw te voorschyn gekomen. Maar dit is de voornaamste deugd der zarzaparil, dat zy dikwyls in die gevallen dienst doet, daar het kwikzilver alleen de ziekte niet geheel heeft kunnen genezen, en daarom heeft de Heer F. die beroemde engelsche Heelmeester, het sterk afkookzel van de wortel der zarzaparil, in de veröuderde venusziekten, zo kragtig bevonden, en wel in zulke uitgeteerde personen, die het kwikzilver niet meer konnen verdragen. Ik heb zeer dikwyls deze aanmerkingen van dien Engelschen Heelmeester geheel billyk bevonden. De zarzaparildrank word op de volgende wyze bereid. Op drie oncen van de wortel der zarzaparil giet men vier pond rivierwater, en men laat het in een open vat, tot omtrent op drie pond, tot een sterken drank verkoken. Om het voor den smaak aangenaam te maken, kan men 'er wat zoethoutwortel bydoen. Deze hoeveelheid word in den tyd van vierentwintig uren warm, of koud, ingenomen. De drank moet telkens om den anderen dag versch gemaakt worden, om dat hy anders bederft. De drank van de zarzaparil is kragtiger, en niet zo verhittend, als de drank van 't pokhout. Men kan met den drank van de zarzaparil de verzweringen in de keel, in de neus, in de ogen, en aan de schaamdelen, enige malen daags laten afwaschen. Ik laat dan in een pond van den drank een weinig gomägtig kwikzilver ontbinden.

I. Pä-

L. Panis. N. Brood. H. Brod.
F. Du pain. E. Bread.

Het binnenſte van 't brood, de kruim (*mica panis*) word dikwyls als de *baſis* der pappen gebruikt, wanneer men naamlyk het brood met het een of ander tot een pap kookt en weekt. De witte broodkruim in melk gekookt is een weekmakende *baſis*. De broodkruim in azynwater vogtig gemaakt is ene verdelende pap, en als dezelve in koud water geweekt is, die men dikwyls op de oogöntſteking legt, is zy een bekende oogpap tegen dezelve.

Het *Emplaſtrum de cruſta panis* is ene verſterkende maagpleiſter.

L. Semen Cydoniorum. N. Queepitten.
H. Quittenkern. F. Grains de Coin.
E. Seed of Quinces.

De zaden der Queën bevatten in zig ene grote hoeveelheid van reuk, en ſmaakloze ſlym, die zy aan de waterägtige vogten mededelen. Een once zaad maakt drie pond water zo dik en kleverig als 't wit van een ey. Men gebruikt deze ſlym, in geſtookte wateren ontbonden, in menigte in oog-, en mondziektens; men bedient zig van dezelve uitwendig tegen de droge oogöntſteking, tegen de ontvellingen der ogen, halszweren, kwade tepels der borſt, der moederſchede, enz., daar het alleenlyk nodig is te verkoelen, te verzagten, te omwinden, en te helen; zo ook wanneer de huid van hare opperhuid, door verbranding, of blaartrekkende pleiſters, ontbloot en pynlyk is, doet deze ſlym een merkelyken dienſt.

L. Se-

L. Semen Pſyllii. N. Zaad van Vlooikruid. H. Flohſaamen. F. Herbe aux puces. E. Flee-ſeed.

De zaden van het vlooikruid zyn klein, en van gedaante na een vlooi gelykende, van waar de duitſche naam dezer plant ontſtaan is, buiten de zaden is 'er niets van by de Geneeskundigen in gebruik. De zaden hebben een walglyken, kleverigen ſmaak. Als zy in water gekookt worden, geven ze een aanmerklyke hoeveelheid ſlym, die, gelyk als de ſlym der Queepitten, tegen de droogte der ogen, der tong, en van de keel, op zig zelve, of met zoete zappen vermengd, kan gebruikt worden; zy word ook zomtyds in verzagtende klyſteren gegeven.

III. KLAS-

III. KLASSE.

OLEOSA. OLIEAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De geneesmiddelen, die een vetten olie tot hun voornaam zamenſtellend gedeelte hebben, worden olieägtige genoemd Dan wanneer de zaden, en vrugten, van enige planten, als welke hoofdzaaklyk dezen olie in zig bevatten, of onbereid, of na datze wat warm gemaakt zyn, geperſt worden, geven dezelven een zodanigen vetten olie, die de volgende eigenſchappen heeft: Een aangenamen en ſchier zoetägtigen ſmaak, die zonder enige ſcherpte is, en even zo weinig kan men enige reuk in dezelve waarnemen; indien deze oliën aan de warmte worden blootgeſteld, dan worden zy ſcherp en ranzig. Zy laten zig niet met water overhalen, behalve als men dezelve dikwils met kalk deſtilleert. Zy ontbinden de zwavel, en het lood; het water, of de geeſt van wyn kan dezelven niet ontbinden, doch van de loogzouten worden zy ſchielyk ontbonden, en in zepen veranderd. Met zure zouten vermengd zynde, geven zy, naar de verſchillende evenredigheid van 't zurezout, of was, of vet, of ſmeer.

Men vind de vette oliën in 't ryk der dieren, en der planten.

Deze oliën hebben het vermogen van de vezelen der vaſte delen week en ſlap te maken. De ſtyfheid der vaſte delen, en hunne krampagtige zamentrekkingen, zyn de ongemakken, die deze oliën het beſt genezen. Doordien zy de ſcherp-

te omwinden, en de zenuwen, die van hare ſlym, of opperhuid ontbloot zyn, tegen de werking der lugt bedekken en beſchermen, geven zy dikwyls in wonden, kloven, en verzweringen, ene verzagting.

Om dat de oliën dunner en vloeibarer zyn, dan de vette middelen der volgende klaſſe, zo dringen zy gemaklyker en dieper in de poren van de huid, en van de onderliggende delen, en dus kunnen zy ook de dieper gelegene delen meer en beter weekmaken, dan de vetten, en het ſmeer, die dikker zyn.

Doch zyn de vette middelen ſchaadlyk in alle ontſtekingen, die men nog ontbinden kan, inzonderheid in de roos, daar ze dikwyls het vuur veroorzaken. In boosäartige gezwellen, die 'er dikwyls kankerägtig door worden. In zuivere wonden, en verzweringen, daar zy ene aanhoudende verëttering, en vervuild vleeſch maken, en dus de heling verhinderen. Eindelyk in ongemakken, die uit ene verſlapping der vaſte delen ontſtaan, zo als de uitzakkingen, de breuken, enz.

De gekookte, en getrokke oliën zyn ook gemene oliën, die zeer weinig van de bygemengde kruiden bevatten, ik zal van de gebruiklyſte dezer oliën in het *Dispenſatorium Chirurgicum* melding maken.

L. Oleum amygdalinum. N. Amandelölie. H. Mandelöl. F. Huile d'amande. E. Oil of almonds.

De beide zoorten van amandelen, de zoete zo wel als de bittere, verſchaffen by het uitperſſen ene grote hoeveelheid van olie, die nog reuk,

nog

nog byzondere ſmaak heeft. Zelfs de olie, die uit de bittere amandelen geperſt word, is zoetägtig, of ſmaakloos, even als die men uit de zoete amandelen bekomt. De algemene kragten van deze oliën beſtaan daarin, dat ze de vaſte delen gedwee, en ſlap maken, weshalve zy in de ſpanningen en verſtyvingen der banden, ſpieren, en gevrigten, veel dienſt doen.

De olie der bittere amandelen tot enige droppels in de gehoorbuis gebragt, word van velen tegen de doofheid voorgeſchreven, nogthans kan het alleen in zodanig ene van dienſt zyn, die door het verharde oorſmeer veröorzaakt word. Men ſpuit ook wel de zoete amandelölie in de pisbuis, tegen de ſcherpte der pis.

Doch in alle gevallen, daar hy op zig zelve, of in zamengeſtelde geneesmiddelen, gebruikt word, moet men wel acht geven, dat hy goed en verſch zy, want als hy oud en bedorven is word hy ranzig, bitter, vrang, en ſcherp, en kan ongelyk meer kwaad doen, dan men zig van den goeden olie, voordeel kan beloven. Zelfs uitwendig veroorzaakt de ranzige amandelölie ene ontſteking, en verhindert de genezing der zuiverſte verzweringen. De zoete amandelölie word veel ſchielyker ranzig dan andere oliën.

Door de amandelölie laten zig de harſten, en de camfer, ontbinden, en dus geſchikt in zalven, en pleiſters brengen.

L. Oleum lini. N. Lynölie. H. Leinöl.
F. Huile de lin.. E. Line-ſeed-oil.

Het lynzaad, als 't geperſt word, geeft ene aanmerkelyke hoeveelheid van olie, die zagt, zonder reuk, en zonder ſmaak is. Hy komt om zyne weekmakende kragt in vele pleiſters en zal-

ven: als het oogmerk om te verzagten, week te maken, te verslappen, etter te maken, vogtige en glibberige plaatzen te maken. Dus heeft men denzelven dikwyls in den endeldarm, de pisbuis, en in de moederschede ingespoten, wanneer deze plaatzen pynlyk, droog, ontveld, met steen bezet, enz. waren. Hy word niet zo schielyk ranzig als de amandelölie.

L. Oleum olivarum. N. Olyfölie. H. Baumöl. F. Huile d'olive. E. Oil of olives.

Is een olie, die uit de zuiverste olyven geperst word, van een zagte reuk en smaak, zo lang hy versch blyft, die 'er als klaar water moet uitzien, en niet veel van den amandelölie verschilt. Men gebruikt hem uitwendig als een verzagtend, weekmakend, verslappend middel, daar het nodig is de delen buigzaam te maken. Hy is om die reden onder vele zalven en pleisters.

In Engeland heeft een Slangevanger den olyfölie, als een *Specificum* tegen de werkingen van het vergift der slangen, opgegeven, indien men met den olie de gebetene wond besmeert, en dan ook enige lepels vol olie inwendig laat gebruiken; doch de proeven, die hieromtrent te Parys genomen wierden, zyn zeer twyfelägtig voor het middel uitgevallen. Want 'er zyn, zo wel menschen, als beesten, onder 't gebruik van dezen olie gestorven, anderen zyn zonder deszelfs gebruik 'er van opgekomen. Een zekerer tegengift tegen het slangegift is het kwikzilver. Zie in deszelfs afdeling.

L. Oleum palmae. N. palmölie. H. Palmöl. F. Huile de palme. E. Palm-oil.

Deze is een dikägtige olie, die uit de kernen van de vrugten des palmbooms geperst word, hy is goudgeel, en zo dik als boter. Als hy nog versch is, ruikt hy na violen, en smaakt zoetägtig. Zommigen pryzen hem by uitnemendheid tegen de pyn in de leden, doch hy word in de hedendaagsche Praktyk niet veel gebruikt.

L. Oleum cerae. N. Wasölie. H. Wachsöl. F. Huile de cire. E. Wax-oil.

Wanneer de was, met zand vermengd, word overgehaald, bekomt men daarvan een olie, die in de koude als boter word, doch die door het dikwyls overhalen dun en vloeibaar gemaakt kan worden. Deze olie is zeer doordringend, maar scherp, nadien hy brandig is. Men pryst hem nogthans sterk tegen wonden van zenuwägtige delen, kwade tepels, gesprongе lippen, tegen de winterbuilen, kloven in vingers en handen, die door de koude veroorzaakt worden, zo ook tegen zamengetrokke spieren en banden. De boter van was is niet zo scherp als de wasölie. Uit zestien oncen was zyn vierdehalf once olie gekomen.

L. Oleum ovorum. N. Eyerölie. H. Eyeröl. F. Huile d'oeuf. E. Oil of eggs.

Deze is een geelägtige, dikke olie, die men uit de dooijers van hard gekookte eyeren maakt, men rooſt de eyerdooijers zo lang in ene pan, tot dat zy hunnen olie beginnen uit te zweten, dan doet men ze in een zak, en perſt ze uit. Het is een zeer zagte olie, en word inzonderheid tegen geſprongene tepels, korſtige verzweringen, en dergelyken meer, aangeraden.

IV. KLASSE.

Pinguia. Vette Genees-middelen.

De olieägtige geneesmiddelen, die ene meerdere dikte hebben dan de oliën, worden vette middelen genoemd. Dan in hunne overige eigenschappen komen zy volkomen met de zo even beschouwde vette oliën overëen.

De vette geneesmiddelen zyn in 't algemeen van driederly zoort; enige zyn taamlyk week, en byna van ene vloeibare dikte, deze worden smeer genoemd. Andere zyn nog wel week, maar van een vastere dikte, die eigenlyk vetten genoemd worden. Andere daarentegen zyn hard, en laten zig bezwaarlyk smeren, deze noemt men ongel, of talk, *sevum*.

Alle deze zoorten van vet zyn nogthans in hunne zamenstellende delen volkomen overëenkomstig. Een zagte olie is hunne *basis*, de verschillende hoeveelheid der bygemengde zuren, en aarde, maakt het onderscheid tusschen smeer, vet, en talk.

Zy worden in het ryk der planten, doch voornaamlyk in dat der dieren gevonden. Zy laten zig in water, nog in wyngeest ontbinden, maar als men ze met loogzouten vermengt, dan worden het zepen, en dus kunnen zy in water ontbonden worden, versch zynde hebben ze enen zoeten vetten smaak, maar oud, of in de warmte gebragt zynde, worden ze ranzig.

De werkingen der vette middelen zyn de volgende: Zy maken de vezelen week, en verslap-

pen dezelven, daarom doen zy den meesten dienst op verstyfde banden, gevrigten, spieren, pezen, zenuwen, en op de vereëlde huid; om dat zy de zenuwen, die van hare natuurlyke slym, of opperhuid, ontbloot zyn, bedekken en omwinden, bevorderen zy in de kloven der lippen, borst-tepels, en dergelyken, de verzagting en genezing. Zy kunnen de werking der lugt, die alles droog maakt, en de vaten zamentrekt, van de wonden en verzweringen afweren, daarom worden de wonden en verzweringen, die men tot ettermaking wil brengen, met vette zalven belegd, welke voornaamlyk uit vetten met balzemen vermengd bestaan. Deze zelfde zalven, indien ze veel balzem bevatten, zyn goede wondmiddelen, doch als zy te veel vet hebben, maken ze de vaten der wonden te week, en dan worden deze spekägtig, vervuild, en geheel met wild vleesch bezet. Dit zelfde heeft ook plaats, wanneer de vetten der reeds verouderde wondzalven scherp en ranzig worden. Hierdoor worden de meeste wonden en verzweringen onzuiver, en hare genezing word geheel verhinderd. Een dergelyk nadeel doen de vette middelen in ontstekinggezwellen, want dewyl zy de vaten der uitwaasseming verstoppen, zo is 't zeer natuurlyk, dat zy in die gevallen niet gebruikt moeten worden, daar door die vaten der huid ene afscheiding moet geschieden, daarom zyn zy in de roos, en in alle gezwellen, die ene scherpte in zig ophouden, ten uiterste schaadlyk, immers door de teruggehoudene scherpte vermeerdert de ontsteking, en de gevolgen daarvan zyn het koud vuur, of ene kwaadaartige verëttering, en wegvretende verzwering.

De verhardingen, die reeds wat oud geworden

den zyn, kunnen mede door de vette middelen niet meer weekgemaakt, nog verdeeld worden. Ik heb dikwyls gezien, dat de goedäartigste *scirrhi*, door de eenvoudigste en zagtste zalven en pleisters, rood, pynlyk en ontstoken wierden, kort daarna gingen zy in de kanker over. Doch de verharde winterbuilen, het zy dat ze verzworen, of nog gesloten zyn, worden door de vette middelen zeer wel genezen. De etterbuilen kan men door deze middelen gemaklyk doen openbreken. De ontstekinggezwellen, die niet verdeeld kunnen worden, zyn de eigenlyke ongemakken die vette middelen vorderen, alleenlyk de roos hiervan uitgezonderd, want deze gaat door vette middelen zelden in ene goede, maar meestäl in ene verstikkende verëttering over. In ontblote pezen, banden, en beenderen zyn vette middelen ook zelden dienstig, want volgens de aanmerkingen van den beroemden MARTINI worden deze delen van de opgelegde vette zalven zwart, sponsägtig, aandoenlyk, en eindelyk pynlyk, offchoon deze delen in hunnen gezonden staat ongevoelig zyn.

L. Sevum cervinum. N. Hertevet. H. Hirschinschlitt. F. Graisse de cerf. E. Harts-fat.

Het hertevet word uit het vetvlies van dit dier door het uitkoken bereid, het is van ene zeer harde consistentie. Alhoewel de kragten van dit vet alleen weekmakende, de poren stoppende, en verzagtende zyn, zo pryst men het nogthans als iets byzonders tegen de verzworene, zowel als tegen de nog geslotene winterbuilen der handen of voeten. Ik heb met ene zalf van herte-

tevet en laurierölie zeer vele dergelyke winterbuilen genezen.

L. Sevum bovinum. N. Offevet. H. Rindinschlitt. F. Graisse de bœuf. E. Bullocks-fat.

Het osfevet word, even als het hertevet, door de uitkoking bereid, en is even als het zelve zonder reuk en fmaak, en heeft flegts weekmakende geneeskragten, weshalve men het tot weekmakende zalven en pleifters als den voornamen grondflag gebruikt.

L. Sevum vervecinum. N. Weervet. H. Schöpsinschlitt. F. Graisse de mouton. E. Weathers-fat.

Het vet dat men door het uitkoken van 't vetvlies der fchapen bekomt, word aldus genaamd. Het is zo wel ten aanzien van de dikte, als de heelkragten, aan het osfevet volkomen gelyk, men kan het dus even als 't andere tot weekmakende pleifters en zalven gebruiken.

L. Sevum hircinum. N. Bokke-talk. H. Bocksinschlitt. F. Graisse de bouc. E. Goats-fat.

Men haalt de bokketalk, even als de andere reeds befchrevene vetten, door het koken uit het vet der bokken. Zy heeft ene weekmakende, verzagtende, en verflappende kragt: in zalven en pleifters, die weekmakend moeten zyn, is het dus een goed middel.

L. Axun-

L. Axungia porcina. N. Varkensreuzel. H. Schweinfett. F. Graisse de porc. E. Hogs-fat.

Al het uitgekookte vet der dieren word smeer, of *Axungia* genoemd, het is dunner dan de ongel, of *Sevum*. Door de Arabiers wierden reeds velerly vetten in de praktyk der Heelkunde ingevoerd, en aangeprezen, als of dezelven byzondere kragten bezaten; en men vind nog in het Wurtenburgsche *Dispensatorium* 28 verschillende zoorten van vet, die in den Apotheek moeten bewaard worden. Doch als men slegts het varkensvet, het schapevet, en het dassevet behoud, dan heeft men vette middelen genoeg; ik zou deze ook alleenlyk aangehaald hebben, en zy zouden ons ook volkomen voldoen, als niet zommige kwakzalverägtige Heelmeesters zo veel geheimen in enige vetten vermoedden. Immers hebben alle vetten ene weekmakende eigenschap, om dat ze alle delen, daar ze op worden aangelegd, verslappen. Deze werkingen, met derzelver gevolgen, kan men zig in een groter, of kleiner trap, van de vetten van yder zoort beloven.

De reuzel, die uit het varkensvet gesmolten word, noemt men gezuiverde varkensreuzel, deze is het gewoonlykste vet, dat men tot de meeste zalven en pleisters gebruikt.

L. Axungia anserina. N. Ganzevet. H. Gänſeſchmalz. F. Graiſſe d'oye. E. The fat of geeſe.

Het uitgezoden ganzevet word van velen als een verzagtend middel op de borſt geſmeerd, om een zinking te verdryven. ROTARIO geeft het ganzevet voor een zeker middel tegen de zinking uit, indien het met wat levendig kwikzilver vermengd over de borſt word geſmeerd.

L. Axungia gallinacea. N. Hoendervet. H. Hünerſchmalz. F. Graiſſe de poule. E. Hensfat.

Het uitgekookte vet der hoenderen word van AEGINETA en FORESTUS als een *ſpecificum*, in het moeilyk doorbreken der tanden, om het tandvleeſch week te maken, aangeraden. Doch alleen om die reden, om dat het deze kragt bezit, heeft het gene byzondere kragt tegen dit ongemak; want alle vetten doen dit, als zy maar verſch en niet ranzig zyn. Het zagt en langdurig vryven daaglyks, doet het meeſte ter zaak, en de verſche boter is 'er het bekwaamſte vette middel toe.

L. Axungia leporina. N. Hazevet. H. Haaſenſchmalz. F. Graiſſe de lievre. E. Hares-fat.

Men geeft voor dat het ene byzondere kragt heeft, om de ſplinters, die men zig in de vingers geſtoken heeft, uit te trekken, als men 't 'er enige tyd oplegt. De zaak is ook waar, want alle

alle vette middelen maken door de verwekte ettering den uitgang van den ſplinter gemaklyker.

L. Axungia urſi. N. Berevet. H. Bärnſchmalz. F. Graiſſe d'ours. E. Bears-fat.

Het is het uitgekookte vet der beren. Men pryſt het uitwendig zeer tegen de ongemakken der gevrigten. Zommige onwetende kwakzalvers beweren, dat men met ene zalf uit beren, en hazevet, de aangewaſſene breuken weer vry zou kunnen maken. Alhoewel ik de zaak buiten dien voor onmooglyk hield, zo nam ik egter ene proef daarmede, doch bevond, dat ik my in myne mening niet had bedrogen; ik had nogthans daardoor te gelyk gelegenheid, om enen heelkundigen kwakzalver van zyn vooröordeel te overtuigen. Een langdurig gebruik van deze vetten, zou door de meerdere verſlapping der huid zeer ſchaadlyk zyn.

L. Axungia viperina. N. Slangevet. H. Vippernſchmalz. F. Graiſſe de ſerpent. E. Vat of vipers.

Volgens de gewone manier bekomt men het ſlangevet op dezelfde wyze als dat der varkens, zo naamlyk, dat men de olie in de cellen van het vetvlies op het vuur eerſt volkomen doet ſmelten, en dien vervolgens door een doek giet. Doch op deze wyze worden de fynſte delen van den olie, daar zyne eigenlyke geneeskragt in gelegen is, in de lugt gejaagd. 't Is daarom zeer zeker, dat deze zelfde olie, wanneer hy op de

vol-

volgende wyze bereid word, veel beter is dan de uitgebrande. Men fteekt ene vette flang in een oude linne filtreerzak, en hangt die in de zonnefchyn, dan zal 'er de olie, by droppels, in een pot, die 'er onder gezet word, uitlekken. De olie der flangen, die in een zeer hete lugtftreek gevangen worden, is kragtiger van vlugge zamenftellende delen, dan die van flangen uit een kouder lugtftreek. Het flangevet word als een *fpecificum* tegen de ontftekingen, de vliezen, en de verzweringen der ogen aangeprezen; met oogniet en wat äloe vermengd, is het de oogzalf van SLOANE, waarmede men voorgeeft dat in Engeland zo veel wonderen zyn gedaan. Het flangevet alleen heb ik in ene fchurfte oogöntfteking zeer goede werking van gezien.

Van de flangen is nog de flangefoupe, *Decoctum viperae*, aan te merken, die in de genezing van enige heelkundige ongemakken zeer geprezen word; zy word voor een fterk bloedzuiverend, zuurbrekend, en de uitwaasfeming bevorderend middel gehouden. Volgens de proeven van den beroemden CARTHEUZER bevatten de flangen ene Gelei, die vol van een vlug zout is; uit dien hoofde kan zy ook grotere kragten, dan andere geleyen, hebben. GALENUS roemt ze tegen de melaatsheid, hy heeft hierdoor drie melaatzen zien genezen, die de wyn, waarin ene flang verdronken was, gedronken hadden; MEAD heeft ook door de flangewyn ene zeer boze melaatsheid verdreven. De vermaarde hoogleeraar DE HAEN heeft ene fchurft, die de gedaante der melaatsheid had, door de flangefoupe en het flangevleefch genezen; hy heeft ook in twe

Jon-

Jongelingen, die beenkanker hadden, niets kragtiger bevonden dan de ſlangeſoupe.

L. Axungia Anguillae. N. Aalsvet. H. Aalfett. F. Graiſſe d'anguille. E. Eels-fat.

De aalen zyn doorgaans vette visſchen, daar men het vet, de gal, en ook het bloed, in de Heelkunde van gebruikt. Het vet is als een weekmakende olie, in alle ongemakken goed, daar vette weekmakende middelen worden aangewezen. De gal geeft men voor dat in ongemakken der ogen dienſtig zy. In 't byzonder pryſt men den olie, die van zelve met de gal vermengd, uit de lever der *Muſtela fluviatilis* druipt, als een voortreflyk middel tegen verſcheide ongemakken der ogen.

In het eerſte ſtuk der *Berliniſche Sammlungen*, van het jaar 1768. word het verſche aalsbloed, als een Sympathetiſch middel, tegen de vratten aan de handen en in 't aangezigt, aangeprezen. „ Men „ neemt den afgeſnedenen kop van een verſche „ toegemaakte aal, men beſtrykt met deszelfs „ bloed de hatelyke vratten, en laat het verſche „ aalbloed daarop drogen. Men moet zig zorg„ vuldig wagten, van 'er iets af te vryven, tot „ dat de beſtrekene plaats droog is. Den aalskop „ zelven, die men tot dit einde gebruikt, be„ graaft men in ſtilte op zulk ene plaats, daar hy „ ſchielyk bedorven is, en van moedwillige lie„ den, ten nadele van de Cuur, niet weder uit„ gegraven kan worden. Tot meerdere zeker„ heid is het goed, dat men zig enige reizen „ kort op malkanderen van dit middel bediene. „ Onder 50 proeven", zegt de ſchryver, „ is

„ my

„ my geen enkele mislukt. Lieden wier handen overal met hoge, mislyke vratten bezaaid
„ waren , anderen die op ongeschikte plaatsen
„ daardoor gekweld wierden, en nog anderen,
„ die door velerly proeven reeds veel vergeefsche smerten hadden uitgestaan, zyn door dit
„ middel op de gemaklykste wyze van hunne
„ ongemakken bevryd. Van dien tyd af aan,
„ dat de daar toe gebruikte, en begravene aalskop in de verrotting overgaat, verdwynen de
„ bestrekene vratten ongemerkt, en laten niet
„ het minste voetspoor over".

Indien het middel proef houd, zou de Schryver nog meerder eer van zyne ontdekking gehad hebben, als hy te gelyk beproefd hadt, of de vratten, zonder die bygelovige begraving van den aalskop, ook niet weg gingen, als hy onderzogt hadt, of ook niet het bloed uit de andere delen van de visch dezelfde werking deed, enz. Ik heb het middel nog niet beproefd, doch het kan zyn, dat het aalsbloed een tegengift tegen de vratten is, dewyl ik gezien heb, dat het bloed van ene gesnede vrat, op alle de plaatzen der vingers daar het gelopen was, nieuwe vratten verwekt heeft.

L. Axungia taxi. N. Dassevet. H. Dachsschmalz. F. Graisse de blaireau. E. The fat of badgers.

Dit is het uitgekookte vet der dassen Men schryft 'er ook byzondere geneeskragten aan toe, schoon het gene andere, als de overige vetten, bezitten kan.

L. Me-

L. Medulla ossium. N. Beenmerg. H. Beinmark. F. Moële des os. E. Marrow of the bones.

Is een zagte, weke, vette zelfſtandigheid, die een olie is, welke in de kleine vliesägtige blaasjes, en in de holligheden van de grote en lange beenderen der dieren gevonden word. Dit dierlyk vet heeft nog reuk, nog ſmaak, en kan als een weekmakend, verſlappend, dun, olieägtig middel op verſtyfde banden en pezen geſmeerd worden, doch men moet het altoos verſch gebruiken, om dat het in de warmte zeer ligt ranzig word, en daardoor ſchadelyk zou zyn. De heer MARK AKENSIDE, een engelſch Geneesheer, pryſt het vet van runder poten, 't welk men verkrygt, als men de gevrigten van het hoornvee in wyde vaten kookt, zeer byzonder ter genezing van de verſtyvingen der gevrigten, ja zelfs ter genezing van de witte gevrigtgezwellen, wanneer men in dit geval te gelyk blaartrekkende pleiſters om het ganſche gevrigt heen legt. Zie *Cantharis*.

L. Lac. N. Melk. H. Milch. F. Du lait. E. Milk.

Het witte zap, dat in de borſten der dieren word afgeſcheiden, noemt men melk. Dit zap is zonder reuk, en heeft een zoetägtigen ſmaak. Het is eigentlyk ene water-, en olieägtige vogt, die ene weekmakende eigenſchap heeft; het is in de Heelkunde het *vehiculum* ter bereiding van de verzagtende ſtovingen en pappen. In de melk is de vette olie met het water zeer naauw

verënigd, en zy is dus meer verzagtend dan het water alleen. Om die reden kunnen de ontstekingen de melk verdragen, alhoewel zy vet is, beter dan de vetten alleen. Een pap, die uit fyn meel en melk gekookt is, kan men op alle gezwellen, verzweringen, en ontstekingen leggen, die men weekmaken en verzagten wil. In de brandige oogöntsteking, die uit ene scherpte ontstaat, word de melk aangeraden, als ene stoving over de ogen heen te leggen. In de keelziektens kan men met de melk, als een weekmakend *Gargarisma*, de keel uitgorgelen. De melk word in klysteren in de persing, *tenesmus*, in de gulde aderen, in de pypzweren des endeldarms, en dergelyken voorgeschreven. Wanneer het lichaam in keelöntstekingen, wonden derzelve, enz. niet door den mond gevoed kan worden, dan onderhoud men de lyders door melkklysteren. Eindelyk worden de melkbaden, inzonderheid van de ezelinnemelk, als een zuiverend middel geroemd. Inwendig word de melk, met de koortsbast, en het zelzerwater, als een *specificum* in alle uitterende, doch byzonder in de weyäagtige verzweringen, gebruikt. In zwerende kankers is de melkdiëet een voortreflyk middel, even als in de scheurbuikige en kankeragtige verzweringen. BROOKES heeft de afschuwelykste melaatsheid door de ezelinnemelk, daar de *Crocus metallorum* in was, volkomen genezen.

De voortbrengzels der melk zyn de room, de wey, de boter, en de kaas. De wey is een water dat met een zagt zuurzout, en een weinig olieägtige delen voorzien is, men kan ze uitwendig als een zagt, weekmakend, en verdelend middel, in oog-, en keelöntstekingen gebruiken. De kaas is het uit zout, olie en veel

aar-

aarde zamengeſtelde gedeelte der melk, dat oud, ſcherp en ranzig wordende, prikkelend en weekmakend is, en dan kan men dezelve op ontſtokene gezwellen, die men wil doen verëtteren, leggen. GALENUS heeft de oude kaas in ene gezoute ſoupe van afgekookte varkenspoten geweekt, en dit kaaswater op de jigtige kalkbuilen gelegd, hy zegt, dat daardoor de huid van 't gezwel opengegaan, en de aardägtige ſtof van tyd tot tyd zonder pyn uit het gezwel ontlaſt zy. GALENUS heeft de proef met een gelyk gevolg dikwyls herhaald. Over de boter, en over de room, zal ik in 't byzonder handelen, dewyl zy in de Heelkunde gebruiklyker zyn.

L. Cremor lactis. N. Room van melk.
H. Milchrahm. F. Creme.
E. Cream.

De room is het olieägtige en vetſte gedeelte der melk. Om dat de overvloedige olie, die in de melk natuurlyk vermengd, maar in dezelve niet volkomen ontbonden is, van natuur ligter is dan de overige melk, zo ſcheid hy zig van zelve door de ruſt van de melk af, en verzamelt zig op hare oppervlakte, daar men dit vet gedeelte afneemt, om hetzelve van de kaasägtige, en weyägtige delen, die 'er nog niet mede vermengd zyn, los te maken, en daardoor in boter te veranderen.

In de Heelkunde gebruikt men de room der melk als een verzagtend, en te gelyk verkoelend middel, daarom is het in verbrandingen het zekerſte en beſte hulpmiddel. Inzonderheid wanneer men de holte van de mond, de keel,

en maag, door 't schielyk neerzwelgen van hete soupen, of andere spyzen, verbrand, is dit het enige middel waardoor men de hitte benemen, de pyn verzagten, en de afschilverende opperhuid genezen kan. Ik heb een dergelyk geval gezien, dat ene lyderes, die de maag en keel geweldig verbrand had, nog den vierden dag van doorgezwolgene olie met rozenhoning elendige pyn, en braking, uitstond, en met niets anders als room van melk heb ik ze zeven dagen gevoed, de pynen verzagt, en volkomen genezen. Wanneer ymand door een al te warm klysteer de darmen wat gebrand heeft, dan moet men hem ook met room van melk laten klysteren.

Een fransch Schryver pryst de room van melk op die roos, welke pynlyk is, en uit een zeer scherpe vogt ontstaat. Doch het is niet raadzaam zig in de roos van den room der melk te bedienen, dewyl de ondervinding leert, dat natte en olieägtige zelfstandigheden hier geen goed doen, en zomtyds het koud vuur in het deel veroorzaken. De jeuking in het aangezigt, die by het afvallen der pokjes plaats heeft, zyn de vrouwen gewoon door het besmeren met room van melk te verzagten.

L. Butyrum. N. Boter. H. Butter.
F. Beurre. E. Butter.

De boter is het vette olieägtige gedeelte der melk, dat geheel van de waterägtige, en kaasägtige, delen gescheiden is. Zy is veel vaster dan de room der melk, dewyl deze met ene grote hoeveelheid van het waterägtige en kaasägtige verënigd is.

De

De verſche boter, die nog gene verändering ondergaan heeft, is byna zonder reuk, en heeft een zagten aangenamen ſmaak: zy word door een zagt vuur vloeibaar, en verlieſt door een trap van hitte van 't kokend water geen van hare zamenſtellende delen. De ten halve vaſte geſteltenis, die de boter heeft, ontſtaat, gelyk als in alle andere vaſte olieägtige ſtoffen, uit ene vry aanmerklyke hoeveelheid van zuur, dat in deze zelfſtandigheid met het olieägtig gedeelte verënigd is. Wanneer de boter oud word, en ene zoort van geſting ondergaan heeft, dan ontwikkelt zig dit zuur hoe langer hoe meer; en dit is de oorzaak der ranzigheid, die de boter, zo als alle zagte oliën van haar zoort, door den tyd bekomt. Het vuur maakt dit zuur uit de boter ook ſchielyker en merklyker los, want als men de boter braad, gaan 'er dampen van ene ondraaglyke ſcherpte uit dezelve op, die de tranen uit de ogen doen lopen, en in de keel prikkeling en hoeſt verwekken. Dit alles kan ons overtuigen, hoe gevaarlyk het zyn moet, van oude zalven, daar de vetten reeds ranzig in geworden zyn, op gezwellen, verzweringen, en wonden te leggen. Hierdoor word dikwyls de ontſteking vermeerderd, en ene verſtervende verëttering veröorzaakt, terwyl het in verzweringen, en wonden, ene onzuivere etter voortbrengt.

Oude verhardingen gaan door het gebruik van ranzige zalven in de kanker, en ontſtekinggezwellen in verëttering over. 'Er zyn zommige menſchen, die zulk ene aandoenlyke huid hebben, dat 'er aanſtonds ene roodheid ontſtaat, als men ze met boter ſmeert, ja zelfs krygen dikwyls zodanige perzonen de roos, als zy maar verſche boter eten. Ik kan de zaak gemaklyk be-

grypen, want in die lieden bederft de boter in de maag, verwekt hun een ranzig opbreken of oprifpen; eindelyk gaat deze ranzige fcherpte in het bloed over, en word dikwyls door de Natuur na de huid gedreven, daar zy de roos veröorzaakt.

Alles wat ik tot hiertoe van de boter gezegd heb, gaat ook door ten aanzien van den olie, het vet, en alle vette ftoffen.

Doch zo lang de boter verfch is, en zy geen trap van vuur moet uitftaan, die den trap der hitte van kokend water te boven gaat, kan zy als een weekmakend, verzagtend, en verflappend middel, tot zalven en andere dingen, in de Heelkunde gebruikt worden. Zomtyds ftrykt men ook de boter, zo als zy is, op koolbladen, en geneeft daarmede de verzweringen, die door een blaartrekkende pleifter, of verbrandingen, ontftaan zyn.

L. Butyrum cacao. N. Kakauboter.
H. Cacaobutter. F. Beurre de cacao.
E. Butter of cacao.

De kakauboter is ene olieägtige, vafte, witte zelfftandigheid, die digter van ftof is, dan de boter, of het fmeer. Zy is een daadlyk dik gewordene olie, die uit de kakaunoten, die vrugten zyn van een amerikaanfchen boom, door het uitkoken bereid word.

Deze vafte olieägtige zelfftandigheid heeft een zeer zagten fmaak. Zy heeft geen fpeceryägtigen reuk; maar alleenlyk de eigenfchappen der zagte en vette oliën, die men uit vele ftoffen van het ryk der planten en dieren, door het enkel uit-

uitperssen verkrygt, daarom behoort zy tot de klasse der vette Geneesmiddelen, die verzagtend en weekmakend zyn. De kakauboter, zo lang als zy niet ranzig is, dewyl zy zelfs vaster is dan het smeer, en zo ligt niet ranzig word, kan tot waspleisters en zalven, die vaster dan gewoonlyk zyn moeten, gebruikt worden. Zommigen zyn gewoon iets van deze boter in de bereiding der napelsche zalf te doen, om dat het kwikzilver in het dunne smeer zo ligt op den grond zakt.

L. Sperma ceti. N. Walschot. H. Wallrath. F. Blanc de baleine. E. Parmacity.

Een vette, slymägtige, tedere, breekbare zelfstandigheid, van een vry sterken, onäangenamen, slymägtigen reuk, en van een zeer vetten, olieägtigen smaak. Men brengt dit droge vet meest uit Groenland, het word ligt ranzig als het te oud is. Voor dezen had men geheel nog geen denkbeeld van den oorsprong van het walschot, en deszelfs toebereiding. Men verbeeldde zig dat dit het zaad was van den walvisch, doch thans weet men zeker, dat het enkel ene vette stof zy, die in den omtrek der hersfenen van den walvis gevonden word. Men vind zo veel van deze stof in den kop, ja zelfs over 't gansche lichaam van den walvisch, dat men van een visch enige tonnen kan vullen. Men moet dit vet vervolgens door 't koken in loog fyn, en wit maken

Uitwendig gebruikt men het walschot als een weekmakend middel, in zalven en pleisters, men heeft in de Apotheken het *Emplastrum de Spermate ceti*, dat de Vroedvrouwen inzonderheid na

de verloffing op de borften leggen, om ze niet hard te laten worden; dan deze pleifter is een kragtig weekmakend middel, en maakt een groten toevloed van zog in de borften; indien zy 'er niet fchielyk afgenomen word, ontftaat 'er doorgaans ene ontfteking, gedeeltelyk door de pleifter, en gedeeltelyk door een te fchielyken toevloed van zog. Doch word het op ene reeds verharde borft gelegd, dan gaat de verharding meeftäl in verëttering en ontfteking over. Om dat het walfchot zeer wit is, word het van zommigen onder blanketzels, *Emulfiones cofmeticæ*, gemengd. Met oliën laat het zig 't gefchiktfte vryven.

L. Cera. N. Was. H. Wachs. F. Cire. E. Wax.

Deze byzondere zelfftandigheid word uit de honingraten gehaald, nadat de honing door de hitte, en door het drukken tuffchen yzere platen, 'er uit geperft is. Men heeft ten aanzien van de kleur driederly was in gebruik. De gele, witte, en groene. De voornaamfte deugd der was in de Heelkunde is weekmakende.

Cera flava, de gele was is het algemeenfte, dat als een weekmakend, en te gelyk verdelend middel, tot zalven, pleifters, waspleifters, en dergelyken, genomen word.

Cera alba, witte was. Deze word doorgaans uit de gele bereid, wanneer dezelve tot dunne ftukken gemaakt, en een tyd lang in de lugt gelegd word, dan word zy bleek. Men krygt ze dikwyls dat zy van natuur wit is uit de byekorven. Deze word maagdewas genoemd. Men gebruikt ze onder de pomaden, die wit moeten

zyn, zy is wat harder dan de witte, en heeft geen honing meer by zig. GALENUS hieldt de witte was voor meer verkoelend dan de gele, daarom heeft men van hem het *Unguentum infrigidans Galeni.*

Cera viridis, groene was. Deze was is met ſpaanſch groen geverfd; om dat zy ene bytende en wegëtende kragt heeft, raden zommigen aan, deze was in het licht geſmolten, op de vratten en lÿkdoornen te laten droppelen, om dezelven te verdryven. Doch het meeſte ſchynt hier de weekmakende kragt te doen. Ik heb enige reizen lykdoornen zien uitvallen, daar men langen tyd groene was op gelegd had.

Boven dien is de was nog van een byzonder gebruik in de Heelkunde. Zommigen zyn gewoon de holle tanden voor de tandpyn op te vullen, deze opvulling is oorzaak, dat de lucht de zenuwen, die door het beenbederf ontbloot zyn, niet kan aandoen. De Heer BELLOQ heeft zig van de was, als een middel tegen de bloedſtorting, zeer oordeëlkundig bediend. Hy had tweemaal het genoegen van ene gevaarlyke bloedſtorting, uit een tandehol, door een ingedrukte prop van gemene was, te ſtillen, nadat hy reeds de drukking, met het plukzel, en het rabeliſche water, te vergeefs hadt aangewend. Met een dergelyke waſſe ſtop had hy het geluk ene bloedſtorting te ſtuiten, die uit de wond, welke by het aftappen van het buikwater gemaakt was, ontſtond, en door de drukking niet kon geſtuit worden. Dewyl in dit geval de waſſe rol, die in de wond geſtoken was, onder het uithalen afbrak, zo nam BELLOQ ene andere proef, en bediende zig even gelukkig van een ſtukje was-

 licht,

licht, daar het pit nog in zat, en de zaak ſlaagde naar wenſch.

De was is ook een zeer geſchikt middel ter bereiding der ſparadrapen, of wederzydſche waspleiſters voor de fontanellen, en ter vervaardiging van gewaſt linnen, dat men in plaats van vette pleiſters met veel voordeel op de verzweringen en wonden legt, en dan de was ook daarmede tot het maken van bougiën, of waskaarsjes, die in de *Gonorrhoea*, en de *carunculae* in de pisbuis, van zulk een groten dienſt zyn: over derzelver bereiding zal ik in het *Diſpenſatorium chirurgicum* handelen.

L. Vitellus ovi. N. Dooyers van eyeren.
H. Eyerdotter. F. Jaune d'oeuf.
E. The Yolk of an egg.

De dooyer van een ey is ene vette zelfſtandigheid, die met de gelei van 't ey naauwkeurig vermengd is, daarom laat hy zig geheel in water ontbinden, 't welk andere vette ſtoffen niet toelaten. Om die reden kan men de eyerdooyers in de klaſſe der vette, ſlymägtige, week-, ryp-, en ettermakende Geneesmiddelen ſtellen. Dewyl vyftig eyerdooyers vyf oncen olie in zig bevatten, kan men ligt opmaken, dat deze dooijers weekmakende zyn. Het ſlym, en olieägtig zamenſtellend gedeelte is het, door wiens tusſchenkomſt men vryvende de oliën, harſten, en balzems, met het water mengbaar kan maken. De ruwe terpentyn word zeer dikwyls met eyerdooyers tot ene dunne zalf gemaakt, die yder

Heel-

Heelmeefter, onder den naam van digeftif-zalf, overvloedig bekend is. Deze zalf kan men dan met veel dooyers van eyeren zo dun maken, dat zy volkomen in water ontbonden word, op deze wyze heeft men ene vloeibare digeftif, die men in gefchotene wonden, en in etterboezems kan infpuiten, daar men anders geen zalf kan brengen.

V. KLASSE.

GELATINOSA. GELEIAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De meeste zelfstandigheden der dieren, inzonderheid derzelver beenderen, bevatten ene kleverige, lymägtige stof, die enigermate naar de slym der planten zweemt. Doch wanneer deze geleyen der dieren ene scheikundige beschouwing ondergaan, dan is het onderscheid tusschen dezelven zeer groot. Die van een dierlyke natuur zyn, worden door het vuur in een vlug loogzout en in een stinkenden olie, maar de slym der planten in ene zure vogt, en in een zeer gering gedeelte ener olieägtige stof, die ongelyk minder stinkt dan de eerste, veranderd.

De geleyen der dieren laten zig uit de beenderen der dieren door sterk koken in water ontbinden. De lym en de geleyen der dieren hebben de algemene eigenschappen van de slymen en gommen der planten, slegts met dit onderscheid, dat de geleyen ligter dan de slymen der planten in verrotting overgaan.

Deze lymen worden om hare taaiheid tot hegtpleisters, die sterk op de huid kleven moeten, gebruikt. De gemene man is ook gewoon de lym, als een wondbalzem, met een gewenscht gevolg op alle wonden te leggen. Voor het overige kunnen deze geleiägtige middelen, uitwendig als middelen die de scherpte omwinden, en de lugt en opdroging weren, even als de slymen by scherpe verzweringen in de mond, aan de lippen, borsttepels, of ogen, gebruikt worden.

De-

Dewyl deze geleyen het lichaam zeer ſterk, en ſchielyk voeden, bevogtigen, en de ſcherpte verzagten, zo kunnen dezelven aan oude lieden, die beenbreuken hebben, die niet helen willen, gegeven worden. De zodanigen ook die door ene kwetzing, en daarop volgende bloedſtorting, uitgeput zyn, worden door deze geleyen verſterkt.

L. Sperma ranarum. N. Kikvorſch-ſchot. H. Froſchlaich. F. Frais de grenouilles. E. Frogs-ſpawn.

Is het ſlymagtig, ſnotterig zaad, dat de kikvorſchen ſchieten.

Het kikvorſch-ſchot is voor dezen als een voortreflyk verkoelend middel beroemd geweeſt, en men maakte 'er het bekende *emplaſtrum de ſpermate ranarum* van, dat, indien het ſchot met gemene olie afgekookt is, in verbrandingen een uitſtekenden dienſt doet, dewyl het de pynen ſtilt, als 't 'er koud op gelegd word. Zommigen nemen de gehele kikvorſchen, en drukken 'er een zap uit, dat men mede voorgeeft zeer verkoelend te zyn, doch de thermometer zal in dit zap, zo min als in het kikvorſch-ſchot, ene grotere koude aantonen. Het kikvorſch-ſchot kan enkel tot klevende pleiſters en zalven gebruikt worden.

L. Gelatina cornu cervi. N. Gelei van hertshoorn. H. Hirſchhornſulze. F. Gelée de corne cerf. E. Gelly of hartshorn.

Uit de geraſpte hertshoorn kan men, door het koken, ene grote hoeveelheid van kleverige gelei

lei halen. Deze kan even als de vischlym tot een *ingredient* der kleefpleisters dienen. Nogthans kan zy ook in warm water ontbonden, en met wat citroenzap gemengd zynde, tot een verzagtend, verkoelend, en als het doorgeslikt word, een voedend *gargarisma*, in zommige keelöntstekingen, verstrekken. Het inwendig gebruik van deze gelei kan ook by beenbreuken van oude, of magere lieden, als de breuken door de broosheid der beenderen niet helen willen, plaats vinden.

L. Gelatina eboris. N. Gelei van Yvoor. H. Helfenbeinsulze. F. Gelée d'Yvoire. E. Gelly of ivory.

De tanden der olifanten worden yvoor genoemd. Men kan uit de tanden der olifanten, even als uit de hertshoorn, als zy fyn geraspt en wel uitgekookt worden, ene gelei halen, die zeer wit, maar dunner is dan de gelei van hartshoorn. Doch niettegenstaande deze dunheid heeft de gelei van hertshoorn dit voordeel, dat zy reiner, helderer, en vaster word. In de Heelkunde kan men zig van de gelei van yvoor, uit-, en inwendig, gelyk als van de gelei van hertshoorn, bedienen. Men pleeg doorgaans de geraspte hertshoorn en yvoor te zamen tot ene gelei te gebruiken.

L. Albumen ovi. N. Wit van ey. H. Eijerweiss. F. Glaire d'œuf. E. The White of an egg.

Het wit van ey is ene zagte, dikke, reuk-, en smaakloze gelei. Uitwendig kan zy als een ver-

zag-

zagtend middel op de hete verzweringen der verbrandingen gelegd worden. Het wit van ey met een ſtuk aluin tot ſchuim geſlagen, word als een verkoelend terugdryvend middel op de oogöntſteking gelegd. Men gebruikt het ook als een verkoelend middel tegen de ontvellingen, in den omtrek van den ſtuit en 't heiligbeen, die door het leggen veroorzaakt worden. De Vroedmeeſters plegen hunne handen met wit van ey, dat tot ſchuim geſlagen is, te ſmeren, om niet beſmet te worden, als ze veneriſche vrouwsperzonen behandelen moeten.

By deze gelegenheid zal ik ook van het dunne witte vliesje, dat onder de aardägtige ſchaal, het wit van 't ey omringt, gewag maken. Men kan 'er verſch geſnedene wonden mede hegten, het houd dezelven digt by een, en wel zo vaſt, dat men 't noodzaaklyk vooraf nat moet maken, als het droog word, om 't 'er af te nemen. Zou dit vliesje geen goede hegtpleiſter verſchaffen, in wonden van het doorſchynend hoornvlies, of van het witte vlies der ogen? want op deze plaats kan men geen wezenlyke pleiſter aanleggen, en legt men 'er het ooglid over, dan heelt hetzelve dikwyls aan de wond vaſt. Zommige ſchryvers houden dit vliesje ook voor een middel om het pisſen aan den gang te helpen, als men het by de ophouding der pis verſch over de *glans membri virilis* eenige tyd heen legt.

L. Ichthyocolla. N. Viſchlym. H. Hauſenblaſe. F. Colle de poiſſon. E. Fiſch-glue, or Iſing-glaſs.

Deze vaſte kleverige zelfſtandigheid is de lym die uit den viſch *Huſo*, of *Exoſſis* genaamd, gekookt

kookt word. Zy heeft een lymägtigen, en ſlymerigen ſmaak, doch is geheel zonder enigen reuk. Men kan dezelve om hare kleverigheid tot pleiſters gebruiken, die ſterk moeten kleven, zo als de hegtpleiſters.

De Ontleedkundigen nemen de viſchlym, in water ontbonden, tot de ontleedkundige opſpuitingen.

L. Gluten Scrinariorum. N. Lijm. H. Schreinerleim. F. Colle. E. Glue.

De gemene, of zogenaamde Schreinwerkers-lym, word door het koken van kleverige gevrigten, en andere taaye, weke delen der dieren, even als de viſchlym uit de viſſchen, verkregen. Als dezelve in water ontbonden word, is zy een zagte, omwindende, en verzagtende zelfſtandigheid. De gemene man is gewoon, als hy zig kwetſt, lym over het ongemak te ſtryken, en ik heb 'er in korte tyd de beſte heling door gezien. De ouden plegen de lym in twyfelägtige gevallen over de kwetzingen van de herſſenſchaal, en van andere beenderen, heen te leggen, om te ontdekken, of 'er ene ſplyting in de beenderen was. Doch de proeven hiermede vallen doorgaans zeer onbepaald uit.

L. Caro animalium. N: Vleeſch van dieren. H. Fleiſch von Thieren. F. Chair des animaux. E. Fleſh of animals.

De Heelmeeſters der middeltyden plegen op buikwonden, daar de darmen uitvielen, levendig opengeſnedene dieren te leggen, om de uitgezakte

zakte darmen in de natuurlyke warmte, en vogtigheid te houden. Doch in dit geval is ene andere weekmakende ſtoving geſchikter en kragtiger; het beſte is, de uitgezakte delen, indien zy anderzins niet bedorven, of gewond zyn, zeer ſpoedig in de holte des buiks terug te brengen, daar zy in de geſchiktſte natuurlyke warmte zyn. De uit de ingewanden der osſen bereide ſtovingen, zyn weekmakende middelen, en kunnen in verſtyving der hand door wonden veröorzaakt, als de pezen opkrimpen, met voordeel gebruikt worden. Het warme bloed van ene verſch geſlagte duif, meent men, dat in oogöntſtekingen, die uit een uitwendige oorzaak ontſtaan, zeer dienſtig zy. Over het aalbloed, als een middel tegen de vratten, zie *Anguilla*.

VI. KLASSE.

GUMMOSA. GOMAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De gommen, die deze klaſſe van Geneesmiddelen uitmaken, zyn alleen gedroogde, reuk-, en ſmaakloze ſlymen. Zy hebben dus dezelve werkingen, als die van de klaſſe der ſlymerige en geleiägtige middelen.

Men kan deze gommen droog als ſtrooipoeders ter genezing en opdroging van de verzweringen en wonden der watervaten gebruiken. Doch meeſtäl ontbind men deze gommen in water tot een ſlym, en dan is men gewoon dezelve alleen, of met andere geneesmiddelen vermengd, in zodanige ongemakken aan te wenden, daar men een verzagtend, en weekmakend middel nodig heeft.

L. Gummi arabicum. N. Arabiſche gom. H. Arabiſches Gummi. F. Gomme arabique. E. Gum arabick.

Het witägtig zap, dat van zelve uit den Egyptiſchen Acacieboom vloeit, en door de zon hard word, noemt men Arabiſche gom. Zy word in kleine ſtukken, van ene bleekgele kleur, uit Turkye tot ons overgebragt. De kragten van deze gom, zyn dezelfde die de ſlymägtige zelfſtandigheden aantonen, want het is ene zeer droge ſtof, die zig gemaklyk laat vryven, en die ſlymägtig van ſmaak en zonder reuk is. Zy word

in

in water volkomen ontbonden, doch de oliën en de wyngeest laten dezelve onöpgelost.

Om hare slymägtige hoedanigheid word ze uitwendig tegen alle scherpten, die de huid doorvreten, en een wond maken, gebruikt: inzonderheid bedient men zig van dezelve tegen de verzwoorne tepels van de borst, daar men ze fyn gestoten opstrooit, of in wat water ontbonden over smeert. Om de snydingen in 't wateren is men gewoon de slym der arabische gom in de pisbuis, of tegen de *tenesmus* in den endeldarm, in te spuiten.

Behalve het geneeskragtig gebruik van deze gom, moet men nog in de *Pharmacia* aanmerken, dat de slym der arabische gom die voortreflyke eigenschap bezit, van de olieägtige, vette, en harstägtige lichamen, door hare tusschenkomst, zodanig te onder te brengen, dat deze anderzins zo zeer weerspannige zelfstandigheden zig met het water verënigen, en 'er in verdeeld en ontbonden worden. De vlytige Bogle French heeft het eerst aangetoond, dat een dragme van de slym der arabische gom, twe dragmen olie met een once water vermengt, indien men dezelve langzaam in een mortier te zamen vryft. Men kan op deze wyze ene zeer olieägtige slym bereiden, die uit- en inwendig van groter kragt is, dan de olie en de slym afzonderlyk zyn. De natuurlyke balzems vorderen even zo veel slym om dezelven met water vermengbaar te maken, op deze wyze heeft men een wondwater, dat de dikte van een zaadmelk heeft. Wanneer men dit op wonden legt, is het niet zo verhittend en scherp, gelyk de balzems op zig zelven zyn. Inzonderheid laten zig de balzems, op zulk ene wyze gematigd, inwendig gebruiken. De harsten,

de kamfer, en de muskus kunnen op dergelyke manier met de ſlym ontbonden, en in water verdund worden; aldus kan men deze droge lichamen gemaklyk in ene vloeibare gedaante bezigen.

Wonder is het dat de andere ſlymen, zo als by voorbeeld, de ſlym van de gom dragant, deze ontbindingen niet bewerken kunnen. De middelzouten, en de zure zouten bederven de ontbinding niet, doch de loogzouten vernietigen dezelve. Hieröver kan men de proeven nalezen, in het eerſte Deel van de *Medical Obſervations and Inquiries by a Society at London.*

Dan men had tot nog toe niet vermoed, dat de ſlym der arabiſche gom ook het vermogen had, om levendig kwikzilver, het zwaarſte naaſt het goud onder de bergſtoflyke lichamen, zodanig te onder te brengen, dat men hetzelve, als in 't water ontbonden, zou kunnen ingeven. Ik heb in 't Jaar 1766. het geluk gehad, van deze nuttige proef te ontdekken. Een dragme levendig kwikzilver kan met twe dragmen geſtotene arabiſche gom, en droppelwys bygegoten water, of wat ſyroop, door lang vryven in een ſtene mortier, zodanig met de ſlym vermengd worden, dat hetzelve in 't water innerlykſt verënigd, enigen tyd blyft hangen, en dan verënigd op den grond zinkt, doch nimmer van elkander ſcheid. Hieröver kan men myn werkje nalezen, onder den tytel J. J. PLENCK, *Methodus nova & facilis argentum vivum ægris venerea labe infectis exhibendi.* Ik zal den voorrang hier niet melden, dien het kwikzilver boven andere methoden heeft, wanneer 't op deze wyze gegeven word, maar alleen kortlyk voorſtellen, wat de gom volgens deze manier het kwikzilver toebrengt. Voor eerſt kan men

men het kwikzilver beter en ſterker met de ſlym, dan met het vet, verënigen, men kan deze kwikſlym in allerly vormen brengen, 't welk met de kwikzalf niet aangaat, want tot de inſpuitingen, gorgeldranken, neuswaters, oogwaters, en dergelyken, kan wel de in water ontbondene kwikſlym, maar geenzins de zalf, gebezigd worden, 't geen nogthans dikwyls het vereïſchte is, om het kwikzilver uitwendig op de plaats van 't ongemak zelve te brengen. Ten tweede heeft het op deze wyze gevreven kwikzilver geen ranzige vetten aan zig, zo als de kwikzalf, die wat oud word. Deze ranzigheid kan de genezing der verzweringen, de verdeling der ontſteking, verharding, enz. verërgeren, en wanneer zy door de opſlorpende vaten binnen in ons lichaam inſluipt, kan zy tot koortzen, en nieuwe ſcherpten, aanleiding geven. Ten derde kan de kwikſlym inwendig onder zulk ene gedaante, als de lyder maar begeert, gegeven worden. Ten vierde maakt de ſlym, dat het levendig kwikzilver opgeſlorpt word, en gemaklyk in het bloed overgaat, want het kwikzilver dat zonder ſlym word ingenomen, gaat in de maag en darmen op hopen by elkander, en geraakt ſchielyk door zyne zwaarte, zonder in het bloed te komen, onveränderd door den afgang uit het lichaam; de ſlym maakt derhalve, dat het in de twede wegen overgaat. Ten vyfde, de kwikſlym die uit de eerſte wegen, of door de invryving op de oppervlakte, in het inwendige van ons lichaam gebragt word, vermengt zig zeer gemaklyk, en zagt, met alle de vogten van ons lichaam, daar in tegendeel het kwikzilver, dat met vet word ingevreven, voor een gedeelte deze vermenging niet toelaat, en boven dien niet op alle plaatzen, daar het behoorde te zyn, ge-

bragt word. Eindelyk 't geen my de voornaamſte voorrang der ſlymägtige vermenging, boven de vette vermenging, toeſchynt, is in het ſlymägtig kwikzilver de verhinderde neiging van 't byëenlopen des kwikzilvers, want zo lang de ſlym aan 't kwikzilver hangt, kan het zelve niet in grotere bollen te zamen vloeyen, daar in tegendeel in de kwikzalf, wanneer dezelve warm en vloeibaar word, het kwikzilver zig op den bodem in grote bollen verzamelt. Indien deze ſtelling zeker is, zo als my de genomene proeven geleerd hebben, dan heeft men van het ſlymägtig kwikzilver gene *depoſitiones mercuriales* te vrezen, welke nederzettingen van 't kwikzilver in de beenderen, holtens, en andere delen, door de kwikzalf nogthans zo menigvuldig worden waargenomen. By dit alles kan ik nog voegen, dat de verdunning en ontbinding van het bloed en van de zappen, welke het kwikzilver onder ene andere gedaante veröorzaakt, in myne methode door de verdikkende kragt der ſlym enigermate tegengegaan, of ten minſte veel verminderd word. Ik heb enigen, die het gomägtig kwikzilver langen tyd gebruikt hadden, adergelaten, en het bloed, doordien de ſlym alle ſcherpte omwind, en het kwikzilver onveränderd laat, van ene behoorlyke dikte bevonden. Eindelyk komt het my ook voor, dat de gom in myne methode de oorzaak is, waarom het kwikzilver niet zo ligt de kwyling verwekt, hieromtrent heb ik myne giſſingen in myn bovengemeld werkje opgegeven.

L. Gummi tragacanthi. N. Gom dragant. H. Tragant. F. Gomme adragant. E. Tragacanth.

Deze gom, die ook zonder reuk of ſmaak is, komt van een doornägtige heeſter, die in Aſie, Creta, en in Griekenland groeit. Deze gom is véel grover dan de arabiſche gom, en laat zig zo volkomen in water niet ontbinden, ook heeft zy het vermogen niet van de harſten, oliën, vetten, en het kwikzilver met zig te vermengen, gelyk als die andere gom. Een dragme maakt een pond water zo dik als een ſyroop, 't welk een geheel once van de arabiſche gom naauwlyks doen kan. Als een ſmaakloze ſlym verzagt en verkoelt zy aanmerkelyk, zy geeft ene gedurige bevogtiging, verzagt de ſcherpte, en de al te zeer geſpanne vezels, zy bevordert de heling, en verdikt de al te vloeibare zappen. Daarom gebruikt men de ſlym, die 'er van bereid word, tegen de ontſtekingen der ogen, geſprongene lippen, kwade tepels, bezeerde keel, ſmertende verzweringen, en dergelyken.

L. Gummi ceraſorum. N. Kerſſegom. H. Kirſchenharz. F. Gomme de ceriſier. E. Gum of cherry-trees.

Deze is de gom, die uit de ſcheuren der kersſebomen druipt, en door de lugt en de zon van zelfs dik en droog word. Dewyl zy even als de arabiſche gom, zonder reuk of ſmaak is, kan men ze op gelyke wyze tot het uitwendig gebruik bezigen. Velen menen dat de arabiſche gom

ſlegts van kerſſe-, pruime-, of andere by ons gewoonlyke bomen komt, doch GEOFFROY heeft aangemerkt, dat deze bomen in die landen niet groeyen, daar de arabiſche gom van daan gebragt word, daar in tegendeel de acaciebomen aldaar algemeen zyn.

VII. KLASSE.

Resinosa. Harstagtige Geneesmiddelen.

De geneesmiddelen die geheel, of grootsten deels, uit ene harstägtige grondstof bestaan, worden harstägtige genaamd. Indien zy geheel harstägtig zyn, dan noemt men ze harsten, doch als ze te gelyk gomägtig zyn, zo noemt men dezelven *Gummiresinæ*, of gomharsten.

Door de harst moet men een vast, verbrandbaar lichaam verstaan, dat door ene zagte aangebragte warmte ene klevende hoedanigheid toont, dat door de vlam word aangestoken, dat in wyngeest ontbindbaar is, dat zig ook met alle oliën verënigt, en dat de destillatie ondergaande een zuurägtig water en olie geeft, en ene kalkägtige zelfstandigheid agterlaat. Ene harst is dus een speceryägtig zap der planten, dat door zyne aansteekbaarheid, onöntbindbaarheid in 't water, ontbindbaarheid in den wyngeest, en door zynen balzemägtigen reuk en smaak, van ene gom zeer wezenlyk onderscheiden is. Doch een gomharst heeft de eigenschappen der harsten en der slymen te gelyk, zy zyn derhalve slymerige speceryägtige zappen der planten, die, daar de harsten slegts verdikte, of geheel uitgedroogde balzems zyn, op gelyke wyze als de balzems, op de bomen, of planten, daar zy uitlopen, verzameld worden. 'Er zyn nogthans velen derzelven, die men door behulp der kunst verkrygt, wanneer men ze door middel van het vuur uit

de houten die vol harſt zyn, met geweld laat ſmelten en doet uitlopen. Of als men met wyngeeſt de harſt uit de harſtägtige baſten ontbind, uittrekt, en dan dezelven van den wyngeeſt door water afſcheid. De harſten hebben balzemägtige, 't bederftegengaande; zuiverende, en helende kragten, zy worden daarom tot het helen van wonden en verzweringen gebezigd. Om dat zy ontbindende en prikkelende middelen zyn, worden ze ook ter verdeling van harde, koude gezwellen gebruikt. De ontſteking gezwellen kunnen deze prikkelende middelen niet verdragen, alleenlyk zodanige hete gezwellen, die men tot verëttering wil brengen, vereïſchen de in olie ontbondene harſten.

De harſten laten zig in 't water niet ontbinden, ten zy men ze vooraf met vette oliën, of gomägtige ſlymen behoorlyk vryve, dan de vette en wezenlyke oliën ontbinden de harſten, en op deze wyze worden dezelven in menigte in zalven en pleiſters gebruikt. De wyngeeſt is het beſte ontbindend middel der harſten, daardoor worden de eſſentiën voor het uitwendig gebruik vervaardigd. De azyn ontbind alleenlyk de gomharſten, aldus worden de harſten tot geſchikte pleiſters gemaakt, die niet vet, en nogthans zeer kragtig zyn. Doch deze verſchillende bekleding en bereiding der harſtägtige geneesmiddelen, levert ook ene verſcheidenheid van werkingen en kragten uit, die ten dele van de harſten, ten dele van het ontbindend middel afhangt.

De gomharſten zyn gebruiklyker dan de enkele harſtägtige middelen, om dat de eerſte ontbindbarer en niet zo prikkelend als de laatſte zyn.

L. Gummi ammoniacum. N. Gom ammoniak. H. Gummi Ammoniac. F. Gomme ammoniac. E. Gum Armoniack.

Deze is een droog gomharſtägtig zap, dat uit Ooſtindie gebragt word: wy hebben gene zekere berigten omtrent de plant, die dit zap voortbrengt. Het Afrikaanſch gewas, waaruit dit zap vloeit, zegt men dat voornaamlyk in het landſchap Lybie, by Cyrenen, omtrent den tempel van den God Jupiter Ammon, gevonden word. De gom ammoniak heeft een walglyken, zoetägtigen ſmaak, die enige bitterheid overlaat. Zy heeft enen byzonderen reuk, die enigzins na dien van de moedergom (*Galbanum*) gelykt, doch aangenamer is: zy word in den mond week, en wit van kleur, als zy gekaauwd word. De harſt laat zig door ſterk vryven met water wel bedwingen, en ontbinden, doch het gaat gemaklyker in geeſten en oliën. Met den azyn van zeeäjuin kan zy ook zeer ſchielyk ontbonden worden. Men houd dezelve, niet zonder reden, voor het ſterkſte verdelend middel onder de gomharſten; behalve de verdelende, heeft zy ook ene weekmakende en zagt prikkelende kragt, waardoor ze doorgaans de verharde gezwellen of verdeelt, of tot verëttering brengt. Men pryſt dezelve ook veeltyds aan tegen de ſtyfheid der gevrigten, en de waterzugt derzelven. Inzonderheid word de gom ammoniak, in azyn ontbonden, tot het verdelen aangeraden. 'Er is byna geen verdelende pleiſter, of deze gomharſt is 'er in. Zy deugt niet op hete, maar alleenlyk op koude gezwellen. De beroemde Doctor Closs heeft met een pleiſter die enkel en alleen uit de gom ammoniak in

wyn,

wyn, of beter in azyn van zeeäjuin ontbonden, bestond, en tot de dikte van een pleister gebragt was, in den tyd van vier weken ene waterzugt van het gevrigt der linker knie, zien genezen. Deze Schryver verzekert, dat hy tot de verdeling van harde, scirrheuse, en scrophuleuse gezwellen, indien zy nog niet al te zeer veröuderd waren, geen weerga hiervan gevonden heeft. Hy pryst deze pleister byzonder in de venerische gezwellen der zaadballen.

L. Bdellium. N. Stinkende Gom. H. Bdelliengom. F. en E. Bdellium.

De stinkende gom is een zamengevloeid en opgedroogd zap, enigzins van een gomägtige, doch grootstendeels van een harstägtige natuur, 't welk ons uit Arabie en Oostindie gebragt word, en aldaar uit een boom druipt, die ons nog niet bekend of beschreven is. Zy is sterk doch niet zeer onäangenaam van reuk, en heeft enen bitterägtigen smaak, die veel naar de myrrhe gelykt. In oliën en brandbare geesten ontbind zy zig volkomen, maar geheel niet in waterägtige vogten. Zy is geen zo goed verdelend middel als de gom ammoniak, alhoewel zy tot de meeste verdelende pleisters genomen word. Zy kan als een zuiverend wondmiddel in kunstige balzems, om hare bitterheid, gebruikt worden, als mede om hete gezwellen ryp te maken, of koude te verdelen.

L. Asa fœtida. N. Duivelsdrek. H. Teufelsdreck. F. Asa fœtida. E. Devils-dung.

De duivelsdrek is het droge zap van ene grote kroon-

kroontjes-dragende plant, die in Perzie groeit. Dit zap is vloeibaar en wit als melk, wanneer het uit de infnydingen, die in de planten gemaakt worden, uitwaaſſemt: wanneer het in de lugt gelegd word, verkrygt het ene bruinägtige kleur, en van tyd tot tyd verſchillende trappen van dikte. Dit zap heeft enen zeer ſterken, ſtinkenden reuk, die wel enigzins na 't knuflook gelykt, en enen bitteren, ſcherpen, bytenden ſmaak. Het verlieſt door 't oud worden zynen reuk en ſterkte, daar nogthans zyne grootſte werkzaamheid van afhangt. Dit zap beſtaat omtrent voor een derde gedeelte uit harſt, en twe derdens van gomägtige ſtof. De brandewyn ontbind het byna geheel in ene dove vogt. Het water ontbind alleenlyk het gomägtig gedeelte. De duivelsdrek is de ſterkſte onder de ſtinkende gommen, zy heeft ene ſterke verdelende kragt, die in koude gezwellen voortreflyke werkingen doet. Ik ken een Heelmeeſter, die met een pleiſter, die voornaamlyk uit duivelsdrek beſtaat, zeer vele ſcrophuleuſe en andere verhardingen genezen heeft: doch de reuk van deze pleiſter is de meeſten onverdraaglyk.

L. Gummi hederæ. N. Gom van klim. H. Ephеugummi: F. Gomme de lierre. E. Gum of Ivy.

Deze is een harſt, die uit de boomveil van zelfs, of als hy geſpleten word, uitdruipt. Zy heeft enen ſcherpen, brandenden, en aantrekkenden ſmaak, en enen goeden reuk. Onze veilbomen geven deze harſt weinig, om dat de lugtſtreek te koud is, en daarom krygen wy ze meeſt uit

Ooſt-

Oostindie. Zy word uit hoofde harer balzemägtige eigenschap en kleverigheid ter genezing der verzweringen gebruikt. De Ouden hebben deze harst onder de middelen geteld, die 't hair doen uitvallen. In deze Klasse schynt zy niet te behoren.

L. Olibanum. N. Wierook. H. Weihrauch. F. Encens. E. White frankincense.

Word ook *Thus* genaamd. Het is ene gomägtige harst, die ons uit Oostindie en Turkye gebragt word. De bomen, daar zy uitdruipt, zegt men dat by den berg Olibanon in menigte wassen. Zy heeft enen matig verwarmenden, bytenden smaak, en enen sterken doch niet zeer aangenamen reuk.

De wierook bestaat omtrent uit gelyke delen van gomägtige en harstägtige zelfstandigheden, welke eerste in water, en de andere in een overgehaalde *Spiritus*, ontbonden worden. Als een helende wondgom gebruikt men de wierook in alle pleisters en zalven, zy word ook in poeder op de carieuse verzweringen gestrooid, om dezelven op te drogen. Daarenboven is zy een gewoonlyk ingredient van de verdelende rookwerken.

L. Styrax solida. N. H. F. en E. Storax.

Is ene welrickende harstägtige zelfstandigheid, die in de warme landen uit een boom uitwaassemt. De Syriërs perssen 'er dikwyls het beste zap uit, als een kostlyk helende balzem, en bezorgen ons alleen

alleenlyk de halfkragteloze, die zeer droog en met zaagzel vermengd is, en die men wederom door de ontbinding van de Storax in geeſt van wyn zuiveren, en weder tot ene vaſte dikte koken moet. De Storax is een der alleräangenaamſte harſten, die men by zenuwzalven, pleiſters, en dergelyken mengt, om te verdelen.

L. Gummi guajacum. N. Gom van pokhout. H. Franzoſenholzgummi. F. Gomme du bois ſaint. E. Gum of holy wood.

Deze half harſtägtige en half gomägtige zelfſtandigheid heeft geen byzonderen reuk, als zy niet op kolen geworpen word, doch is zy ſcherp van ſmaak. Deze harſt, die uit de inſnydingen zweet, welke in de ſtam van den boom gemaakt worden, daar wy het pokhout van krygen, word thans van velen als een geheim middel tegen de venusziekte gehouden, daar zy daaglyks 8 gryn, in pillen van geven; doch zonder byvoeging van het kwikzilver heb ik in lange tyd 'er geheel gene verbetering in deze ziekte van gezien.

L. Opopanax. N. Opopanax. H. Opopanax gummi. F. Opopanax. E. Gum Opopanax.

Is een zamengedroogd gomharſtig zap, dat uit de wortels van een ſchilddragende plant verkregen word. Deze zelfſtandigheid heeft een byzonderen ſterken reuk, en een bitteren, ſcherpen, en enigzins walglyken ſmaak. Als zy regt goed is, laat zy zig gemaklyk in water ontbinden,

den, en geeft dan een melk, die zeer tegen de wormen geroemd word, en bitter is; aldus heeft men aanstonds een wondwater, dat balzemägtig, en zonder wyngeest bereid is, in wormägtige verzweringen kan het inzonderheid van dienst zyn. Behalve deze wondmelk, kan zy ook in pleisters en zalven gebruikt worden.

L. Sarcocolla. N. Vleeschlym. H. Fleischleimgummi. F. Sarcocolle. E. Sarcocolle.

Een zamengedroogd zap dat uit Persie en Arabie by ons gebragt word, en aldaar uit een boom druipt. De smaak is bitter met een flaauwe zoetigheid verënigd. De reuk is niet kwalyk. Het word in waterägtige vogten ontbonden, en schynt voornaamlyk uit een zoort van gom met ene geringe bymenging van harstägtige stof te bestaan. Het is inzonderheid in 't helen van wonden en verzweringen beroemd, en daarom hebben het de Grieken reeds vleeschlym σαρκοκολλὴ genoemd: ene eigenschap, daar dit, of enig ander geneesmiddel, geen behoorlyk regt op heeft.

L. Ladanum. N. Bergrozenharst. H. Ladanum. F. Ladanum. E. Gum ladanum

Dit harstägtig zap druipt uit een boom, die in Griekenland groeit, en *Cistus ladanifera* genoemd word. De smaak is bitter, en de reuk niet onäangenaam als het word aangestoken. Ten aanzien van de geneeskragten is de bergrozen-

harst

harſt zeer dienſtig in de kwetzingen van zenuwägtige delen. Die de bergrozenharſt inzamelen, ſmelten zomtyds dezelve, en zenden ze dus in blazen bezorgd na andere plaatzen, onder den naam van *Ladanum liquidum*, of zwarte balzem, die in 't genezen der wonden zeer geprezen word.

L. Galbanum. N. Moedergom. H. Muttergummi. F. Galbanum. E. Gum galbanum.

Is eigenlyk het uitgedroogde, en in klompen, of grynen zamengelopen zap, dat in Ooſtindie uit de *Ferula galbanifera* vloeit. Deze gehele plant is vol van een melkägtig zap, dat 'er of van zelfs uitvloeit, of als de plant gekwetſt word, 'er uitdruipt, en dat men vervolgens in de zonneſchyn tot grynen laat verdikken en uitdrogen. Het heeft een zeer ſterken reuk, en een zeer bitteren ſcherpen ſmaak. Men houd het voor een zeer goede verdelende, en te gelyk weekmakende gom, die de rypwording der ontſtekinggezwellen, welke moeilyk in verëttering overgaan, zeer wel bevordert, daarom word het op de ontſtokene kliergezwellen, zo als de *bubones*, *furunculi*, en dergelyken, zeer geprezen. In dezen is zy eigenlyk een trekpleiſter Doch de koude gezwellen, gelyk als de *Scrophulæ*, beginnende verhardingen, papgezwellen, enz. ontbind zy niet zelden.

Door middel van het zand ſtookt men 'er ook een olie uit, *Oleum galbani*, die in krampägtige ongemakken der baarmoeder op den navel geſmeerd word, en verligting geeft. Ook kan het in verhardingen der buikïngewanden van dienſt

zyn. In de wyn, wynäzyn, en in water word de moedergom voor een groot gedeelte ontbonden, doch het best in twe delen geest van wyn met een deel water.

L. Myrrha. N. Myrrhe. H. Myrrhen. F. Myrrhe. E. Myrrh.

Een droog, doch olieägtig, gomharstägtig zap, dat uit Oostindie gebragt word. Zy heeft een scherpen en zeer bitteren smaak, en een sterken speceryägtigen, doch niet onäangenamen reuk. Men schryft dezelve ene prikkelende, en verdelende kragt toe, waarom zy in pleisters gedaan word, die voor de koude gezwellen geschikt zyn. De voorname deugd der myrrhe is haar zuiverend vermogen, dat het bederf en 't koud vuur tegengaat. Met dit oogmerk strooit men ze als een poeder op de carieuse, en rottige verzweringen, en zelfs in en over de delen die door 't koud vuur worden aangetast.

'Er zyn twederly essentiën van de myrrhe, de ene word enkel de *essentia myrrhæ* genoemd, als de myrrhe in brandewyn ontbonden is. Zy is een sterk bederftegengaand, zuiverend middel, dat door den geest van wyn versterkend word. De andere essentie noemt men de *essentia myrrhæ alcalisata*, wanneer de myrrhe eerst enkel met een loogzout en water ontbonden, en in ene zagte warmte geplaatst word, daar men dan vervolgens goede brandewyn by giet. Deze essentie heeft byna dezelfde kragt als de voorgaande, doch is zy wegens het zout zeer prikkelend, en kan dus maar in onzuivere spekägtige verzweringen van dienst zyn.

Voorts heeft men ook in de Apotheken een

oleum,

oleum of *liquor myrrhæ per deliquium*, gefmolten olie van myrrhe. Men vult een hard gekookt ey, dat door midden gefneden, en daar de dooyer uitgenomen is, met fyn geftoten myrrhe, men voegt het ey wederom zamen, en hangt het in een vogtige plaats op, dan fmelt de flymerigheid van 't ey de myrrhe in een helder, dik, roodägtig zap, dat de gedaante van een olie heeft. Dit zap is een voortreflyk balzemägtig, zuiverend, en 't bederftegengaand middel.

L. Aloë. N. Aloë. H. Aloe.
F. Aloë. E. Aloe.

De aloë is het gekookte zap der plant van den zelfden naam. De fmaak is bitter en met een fpeceryägtigen reuk verzeld. In geeft van wyn word dit gomharftägtig zap geheel ontbonden, in warm water ontbind het zig voor een groot gedeelte, doch na 't verkoelen van 't water ftrykt het grootfte gedeelte wederom op den grond neder. De tinctuur van de aloë word in de Heelkunde zeer dikwyls, om hare bitterheid, en bederftegengaande kragt, op de wormägtige wonden en verzweringen gebruikt. Doch haar gebruik vereïfcht voorzigtigheid, om 'er geen buikloop door te veröorzaken. Vele Heelmeefters, zegt TISSOT, misbruiken de tinctuur van de aloë, op de wonden, en vele Heelmeefters beklagen zig, dat de gewonde lyders door de buikloop hun ontvallen zyn. Zou het misbruik van de tinctuur der aloë tot zodanige buiklopen ook aanleiding gegeven hebben? TISSOT wierd by drie gewonde lyders geroepen, om dezelven van een fterken buikloop te helpen, zyne eerfte fchikking was, dat men de tinctuur der aloë van de wond

zou wegnemen. Daarom gebied de beroemde BILGUER, dat men op wonden, daar maden in de wond en in 't verband gevonden worden, een ſtuk linne, met vitrioolwater of tinctuur van aloë nat gemaakt, over het verband zou leggen, doch geenzins in de wond zelve brengen, om dat zy door de vaten opgeſlorpt word, en gevaarlyke buiklopen veröorzaakt.

L. Sagapenum. N. Sagapeen. H. Sagapen. F. Sagapene. E. Sagapen.

Een droog gomharſtägtig zap, dat van Alexandrie gebragt word, daar het uit de geſpletene *Ferula ſagapenifera* druipt. De ſmaak is onäangenaam, en de reuk heet en ſcherp, byna als knuſlook. Het is een ſterk uitwendig verdelend middel, wanneer het op koude gezwellen onder de gedaante van een pleiſter word gelegd.

L. Camphora. N. Kamfer. H. Campfer. F. Camphre. E. Camphor.

De Kamfer is ene byzondere vlugtige zelfſtandigheid, die uit den zo genaamden Kamferboom, *Laurus camphorifera*, die meeſt in Japan in 't wilde groeit, door ene byzondere handgreep gehaald word. De zuivere kamfer is zeer wit, doorſchynend, en op het gevoel enigzins ſmerig; zy heeft enen bitteren, ſcherpen, ſpeceryägtigen ſmaak, die nogthans met ene verkoelende gewaarwording gepaard gaat, de reuk is ſterk en doordringend, enigermate na de rozemaryn gelykende. Zy is geheel vlugtig en brand als olie, zelfs zodanig dat het water dezelve niet kan uit-

blus-

bluſſchen. De geeſt van wyn, de oliën, en de minerale zuren ontbinden dezelve volkomen. In water, loogzoute vogten, en in de zuren uit het ryk der planten kan zy niet ontbonden worden. Uit dit alles blykt, dat de kamfer geen harſt, geen droge fyne olie (*oleum æthereum ſiccum*) of ook geen droog vlug zout zy, maar ene byzondere zelfſtandigheid, die hare byzondere eigenſchappen heeft.

Dit doordringend middel heeft in de heelkundige ongemakken, zo wel uit- als inwendig gebruikt, zéer grote kragten, wanneer 'er iets verdeeld, of het bederf tegengegaan moet worden.

De ontſtokene gezwellen kunnen de kamfer ſlegts in een geringe hoeveelheid verdragen, als men dezelve ergens mede gevreven onder de droge ſtovingen mengt, anderzins vermeerdert zy uitwendig de pyn der ontſteking.

De koude gezwellen, die niet pynlyk zyn, kunnen de kamfer in groter hoeveelheid verdragen, tot dit einde kan men dezelve in zalven en pleiſters mengen, of enkel in een zagte uitgeperſte olie, of in geeſt van wyn ontbinden. De kamferölie is weekmakend en verdelend, de kamfergeeſt is verſterkend en verdelend. Met den eerſten kunnen de harde gezwellen gevreven worden. De beroemde engelſche Geneesheer WHYTT heeft met den *oleum camphoratum* een papgezwel, dat groter dan een vuiſt was, verdreven. Ik gebruikte in zulke gevallen niets anders, zegt deze vermaarde Arts, als dat ik het deel twemaal daags met den *oleum camphoratum* liet vryven. De eerſte vier maanden beſpeurde men gene verändering in het gezwel, doch vervolgens begon het kleiner te worden, en ging ſchielyk weg. De daaglykſche vryving van 't gezwel, heeft zeker-

lyk een groot aandeel in de verdeling, maar de doordringende kragt der kamfer heeft nogthans ook veel toegebragt om de ſtof van het gezwel te veranderen. De kamfer word door vele Schryvers als een middel tegen de tandpyn geroemd, MONTAGNANA liet een weinig van dezelve in azyn opkoken, en dezen azyn in den mond houden. Hy verzekert dat dit middel alle zoorten van tandpyn verdryft, 't geen nogthans onmooglyk is. MARTIN. RULAND genas, met een weinig kamfer op boomwol, die hy in den hollen tand liet brengen, ene voorname Dame, welker tandpyn voor geen ander middel had willen wyken.

De kamfergeeſt is voor de ontſtekinggezwellen te prikkelend en te verhittend, doch in de waterägtige koude gezwellen, daar behalve het verdelend en prikkelend vermogen, ook ene verſterkende kragt gevorderd word, word hy in 't byzonder aangewezen.

Inwendig kan men de kamfer tot enige grynen, met tweemaal zo veel ſalpeter vermengd, in alle ontſtekingen, als een verkoelend en verdelend middel laten gebruiken, nogthans is 'er gene ontſteking, daar zy beter en zekerer werking doet, dan in de roos. Want de kamfer is een der kragtigſte zweetdryvende middelen, zy gaat zeer ſchielyk door het ganſche lichaam, en vermeerdert de uitwaaſſeming zonder enige hitte te veroorzaken, ja zelfs verwekt zy veelëer de gewaarwording van ene verkoeling in den omtrek van de borſt. Zy brengt de ſtilſtaande zappen in de afgelegenſte delen in beweging, en bevordert de uitdryving van de roosägtige ſtof door de huid. En in de kwaadäartige roos, daar een algemeen bederf in de vogten is, en daar de roos ſchielyk in het koud vuur overgaat, is de kamfer om ha-

Te

re bederftegengaande kragt (*vis antiſeptica*) het ſterkſte tegengift.

FREDERIC. HOFFMANN heeft de kamfer als een middel tegen de venusziekte aangeprezen. Hy zegt, dat hy vele voorbeelden weet, daar deze ziekte alleen door de kamfer, nadat 'er vooräf een enkel buikzuiverend middel gebruikt was, genezen wierd, en dat hy in een verſche druipert geen middel kent, dat in vermogen met dit gelyk is. Ik laat dit ter beſliſſing aan de proefnemingen over, doch dit is zeker, dat de kamfer voor het kwikzilver den weg opent, om niet in de kleine vaten te blyven zitten. Wanneer ik door de *mercurius gummoſus* duizeling en beving zag veröorzaken, heb ik met een gewenſcht gevolg ene kamfer-emulſie laten gebruiken.

De verëniging van de kamfer met de zoete kwik, wil men, dat in de venusziekte en in de hondsdolheid wonderen zal doen, doch in beide gevallen ſchynt het my dat het kwikzilver het meeſte uitvoert.

HOFFMANN merkt verder aan, dat de kamfer de prikkelende eigenſchap der ſpaanſche vliegen beteugelt, zo dat zy niet zo hevig op de nieren werken; dienvolgens kan men by de blaartrekkende pleiſter een weinig kamfer mengen, of indien 'er reeds ſnydingen in 't wateren door dit kerfgedierte veroorzaakt zyn, kan uitwendig het *unguentum album camphoratum*, en inwendig ene amandelmelk met kamfer gebruikt worden.

Men kan de kamfer het beſt inwendig geven, wanneer men dezelve met de ſlym der arabiſche gom fyn vryft.

De *oleum camphoratum*, *unguentum album camphoratum*, de *ſpiritus vini camphoratus*, of de *ſpiritus vini camphoratus crocatus*, behalve de pleiſters, zyn

de voorschriften der kamfer, daar men het *Dispensatorium chirurgicum* over kan nazien. Voor de ogen gebruikt men de kamfer met de *lapis divinus*, of *opthalmicus*. Onder ene andere gedaante kan het oog de kamfer niet verdragen.

L. Moschus. N. Muskus. H. Bisam.
F. Musc. E. Musk.

Is ene byzondere dierlyke zelfstandigheid, die de gedaante van geronnen en gedroogd bloed heeft. Zy word in de muskuskat in een klein zakje, dat in den omtrek van de navel ligt, gevonden. De beste muskus komt uit Tonquin, de slegtste uit Rusland. De muskus heeft een bitteren, en enigzins scherpen smaak, doch een lieslyken reuk, die den meesten aangenaam is.

De muskus is een geneesmiddel, dat in de oosterscha landen zeer hoog geschat word, by ons gebruikt men het slegts om den goeden reuk in kleerpoeders, zeepballen, enz. Voor enige jaren maakten de Engelschen veel gerugts van de muskus tegen de honds-dolheid, (*rabies canina*) volgens proeven, die reeds in Tonquin genomen, en door hun met een goeden uitslag dikwyls herhaald waren. Zy schreven 16 grynen daar van voor, om met even zo veel bergrood (*cinnabaris*) in te geven, en beweerden dat de lyders meestäl door twe giften daarvan genezen wierden. Doktor Wall heeft onlangs een berigt van ene buitengewone werking van de muskus in de *morbi convulsivi* medegedeeld: hy verhaalt, dat twe perzonen, die door den beet van een dollen hond, aan een *subsultus tendinum*, ongewone benaauwdheid, en slaaplooshei d onderhevig waren, door 't gebruik van twe giften van de muskus, waarvan

van ydere 16 gryn bedroeg, volkomen van hun ongemak hersteld wierden. Indien dit middel, uit hoofde van een sterke kramp in den mond niet ingegeven kan worden, dan moet men het door een klysteer in 't lichaam brengen.

In de *tetanus* en *spasmus cynicus*, (hondskramp) die zoorten van kramp zyn, wanneer zy uit ene beledigde zenuw ontstaan, welke dikwyls de kragten van alle bekende geneesmiddelen te leur stellen, heeft de heer Dr. HOUK, een zeer ervaren engelsch Veldärts, de muskus met de *opium* verënigd, veel kragtiger bevonden, dan wanneer de *opium* alleen gegeven wierd.

SCHROCK brengt voorbeelden van tandpyn by, die hy dikwyls door een watertje gestild heeft, daar muskus in was, en dat hy in het oor van de pynlyke zyde had laten druipen. —— Voor het overige moet men nog weten, dat men dikwyls een gryn muskus onder de zalven mengt, om dezelven een goeden reuk te geven, of op dat men in gezelschappen de zalven, die op heimelyke plaatzen liggen, niet rieken zoude, want voor de muskus hebben dergelyke lyders ene betere verschoning.

L. Gummi animæ. N. Gom anime. H. Animen-gummi. F. Gomme anime. E. Gum anime.

Is een harst, die uit den stam van een grote amerikaansche boom, door gemaakte insnydingen, van de Indianen verzameld word. Deze harst heeft een geringen aangenamen reuk, en weinig of geen smaak Zy word volkomen in geest van wyn ontbonden. In wondpleisters word ze by

ons zelden gebruikt, maar voornaamlyk dient zy uitwendig tot het beroken tegen zwervende zinkingen, of verlamde leden.

L. Caranna. N. Carannaharst. H. Caranna-harz. F. Gomme de Caragne. E. Caranna.

Deze is een harstägtige zelfstandigheid, die uit Nieuw Spanje gebragt word, daar ze uit een zoort van Palmboom druipt. Deze harst heeft een aangenamen speceryägtigen reuk, maar zy is zeer taai en bitter van smaak. In geest van wyn word zy geheel ontbonden. Wanneer men ze tot een pleister wil maken, dan laat men dezelve maar week worden in een warm mortier, en zo maakt men 'er hoofdpleisters van tegen de tandpyn. Zy word ook onder de rookwerken gemengd. Men meent, dat zy behalve de verdelende, ook nog ene byzondere pynstillende kragt hebbe.

L. Gummi Benzoë. N. Benzoïn. H. Benzoe. F. Benzoïn. E. Benzoin, or Benjamin.

De benzoin is een welriekende harst, die een scherpen smaak heeft; en zig niet in water, maar alleenlyk in oliën en in geest van wyn laat ontbinden. Dit harstägtig zap vloeit uit een groten boom, die in beide de Indiën natuurlyk groeit. Het voornaamste gebruik van de benzoïn is tot de rookwerken, en als een blanketzel. Nogthans is zy ook in de *Balsamus traumaticus.*

Men trekt 'er met den geest van wyn ene essentie uit. Als men enige droppels daarvan in water

ter giet, word 'er 't zelve geheel melkägtig door, dit noemt men dan maagdemelk, daar men zig veel mede pleeg te wafchen; doch deze zelfde melk kan ook als een zagt, balzemägtig wondwater gebruikt worden, inzonderheid wanneer men de effentie in kalkwater heeft laten druipen Men doet ook wel een gryn van de benzoïn onder zalven, die fterk na de oliën ruiken, om 'er enen aangenamen reuk aan mede te delen.

L. Gummi Elemi. N. Gom Elemi. H. Gummi Elemi. F. Gomme Elemi. E. Gum Elemi.

Een harft die uit de fpaanfche Weftïndiën komt, daar zy uit de *Arbor elemnifera* druipt. Zy heeft een fterken, doch niet onäangenamen reuk.

Om de weekmakende, en te gelyk zagt prikkelende eigenfchap, heeft men dezelve onder de verdelende en zagt rypmakende pleifters en zalven gedaan; men gebruikt nogthans dezelve ook in menigte, als een balzemägtig middel, in de *Balfamus Arcæi*, die een zagte ettermakende wondbalzem is. Men kan de poeder van de gom elemi ook op de kwetzingen van pees-, en zenuwägtige delen ftroyen.

L. Maftix. N. Maftik. H. Maftix. F. Maftic. E. Gum maftic.

Een harft, die uit den boom *Lentifcus* uitwaasfemt, welke in Chio in menigte word gevonden. Deze harft heeft een aangenamen reuk, voornaamlyk als ze in 't vuur geworpen word. Het wa-

water ontbind dezelve niet, maar de oliën en geeſt van wyn zyn hare ontbindmiddelen.

Wanneer men ze kauwt, blyft zy door de taaiheid aan de tanden hangen. De gekauwde klomp laat zig dan uitrekken, even zo goed als zy zig vooräf laat vryven.

Men gebruikt dezelve veel uitwendig onder de verſterkende rookwerken, zo raad men ook dezelve enkel te kauwen tegen de tandpyn, en om het tandvleeſch vaſt te maken. Indien men de maſtik, met zand vermengd zynde, overhaalt, bekomt men een helderen, gelen olie daarvan, *Oleum maſtiches*, die men onder verſterkende pleiſters als een goed ingredient kan gebruiken. Men heeft een gekookte maſtikölie, *oleum maſtichinum*, wanneer de maſtik met rozenölie word afgekookt, die men ook zeer tot verſterking van verzwakte delen aanpryſt.

Verder heeft men van de maſtik de *Eſſentia maſtichina*, als men de maſtik in geeſt van wyn ontbind. Deze eſſentie is byzonderlyk in de beenvreter een kragtig middel. Boerhaave was gewoon deze eſſentie met rozewater te verſlappen, dan heeft men een zeer kragtig middel op de beenderen, die door wonden ontbloot zyn, en zelfs op de hoofdwonden, die zy ſchielyk geneeſt; dit middel, ſchoon het geeſtryk is, verhindert nogthans de verëttering niet, zo als ik zelfs heb waargenomen.

L. Tacamahaca. N. Tacamahak. H. Tacamahak. F. Gomme Tacamahaque. E. Gum Tacamahaca.

Is een harſt die een ſpeceryägtigen ſmaak, en een

een ſterken goeden reuk heeft, zy vloeit uit den boom *Tacamahaca*, die in Nieuw Spanje in menigte groeit. Zy is zeer taai en ſterk klevende, waarom men dezelve tot hegtpleiſters kan gebruiken. Velen menen, dat het een zeer pynſtillend middel is, en laten ze daarom, onder de gedaante van een pleiſter tegen de tandpyn agter de oren leggen. Anderen beroken 'er zig mede. By de Indianen word deze harſt tot verdeling, of rypmaking der gezwellen gebruikt.

L. Gummi Sandaraca. H. Zandrak. H. Wachholderharz. F. Gomme de Genévrier. E. Gum Sandaracha.

De zandrak is de harſt van een Jeneverboom, die meeſt in Afrika groeit. Zy laat zig alleen in oliën en in den geeſt van wyn ontbinden, in 't water blyft zy onöntbonden. Zy is van gedaante byna als de maſtik, ſmaakt taai en harſtägtig, en heeft een aangenamen reuk, als zy aangeſtoken word, daarom word zy ook veel onder de rookpoeders gebruikt; alhoewel zy ook gelyk als de andere harſten, in verdelende, of rypmakende pleiſters, en zalven, zou kunnen gebezigd worden.

L. Pix. N. Pek. H. Pech. F. Poix. E. Pitch.

De pek is ene weke, taaije, witägtige gele harſt, die uit de harſtägtige bomen, zo als de Pynboom, de Denneboom, de Cederboom, de Lorkeboom, en anderen, gekookt word.

Het

Het eerste dat 'er af komt, is de vloeibare pek, of teer *Pix liquida*, die tamelyk dun is, men gebruikt dezelve tot hegtpleisters om wonden te verënigen, immers tot zodanige pleisters worden middelen vereischt, die sterk aan de huid kleven, en 'er ongemaklyk weder afgaan.

Wanneer men de natuurlyke vloeibare pek langer kookt, word zy dikker en byna geheel droog, deze noemt men dan droge pek, *Pix sicca.* Men doet deze pek meest onder de pekpleisters, die de ouden *Dropacismus* noemden, en in de gedaante van een muts over de zere hoofden leiden, en dan wederom met geweld 'er aftrokken, om de schurft, *tinea*, te genezen. Zy noemden deze pekpleisters ook *Psilotra*, of *Depilatoria*, om dat men ze niet wel van de huid kan krygen, zonder de wortels van het hair daarmede uit te trekken. Doch deze geneeswyze is als zeer smertlyk, vreed en haatlyk aan te zien, nadien door het geweldig aftrekken van de pekkap de huid word opgescheurd, het bloed langs den rug en 't aangezigt afloopt, en het opgescheurde deel met ene scherpe loog, en vervolgens met een andere zalf moet bestreken worden. Daarënboven moet deze vrede handelwys dikwyls meer dan twintig of dertigmaal herhaald worden, voor dat de onzekere genezing volgt. De twe beroemde fransche Geneesheren BUCHOZ en MARQUET hebben daarom andere manieren om de *tinea* te genezen beproefd, en hebben ook gelukkig in het *sedum acre flore luteo* en in de rode Præcipitaat een voldoende *specificum* gevonden. Zie *Illecebra*, en *Mercurius præcipitatus ruber.*

Voorts bereid men nog uit de vloeibare zuivere teer het *Infusum picis*, of teerwater, als men en-

enkel water op de vloeibare zuivere teer giet, dit met een schonen lepel omroert, en dan, nadat het enige dagen gestaan heeft, 'er wederom afgiet. Dit is dat teerwater, dat van den Ierlandschen Bisschop GEORG. BERKELEY door zyne lofspraken zo hoog geroemd wierd. Het is een zuurägtig en te gelyk balzemägtig water, waarmede LEBEAU door het uitwendig gebruik pypzweren heeft genezen. Doch HASSELQUIST heeft door deszelfs in-, en uitwendig gebruik vele ongemakken van 't hoofd, de melaatsheid en de venusziekte verdreven. Daaglyks moet 'er een, of twe pond van gedronken worden.

VIII. KLAS.

VIII. KLASSE.

BITUMINOSA. AARDHARSTAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De lichamen welker voornaam zamenſtellend gedeelte die minerale olieägtige zelfſtandigheid is, welke de Natuur onder de aarde voortbrengt, worden aardharſtägtige, of *bituminoſa*, genoemd.

Wanneer ene zoute zelfſtandigheid, in het Ryk der mineralen, zig innerlyk met ene olieägtige ſtof verënigt, dan ontſtaat 'er ene aardharſt, die in 't vuür brand, en daarby een rook en byzonderen reuk van zig geeft. Men kan van de aardharſten de eigenſchap der olieägtige delen, of de geſteltenis der zuren niet genoegzaam bepalen. Zommige geven in 't vuur een aangenamen, andere een hinderlyken reuk. 'Er zyn vloeibare en ook vaſte aardharſten.

De aardharſten zyn van de harſten der planten, en van de zwavel, zeer onderſcheiden, zy laten zig niet in den geeſt van wyn, zo als de harſten der planten, of ook niet in de vette oliën, gelyk als de zwavel, ontbinden. In het water kunnen dezelve ook niet ontbonden worden.

In de Heelkunde worden de aardharſtägtige middelen als zuiverende, zagt prikkelende, verdelende, weekmakende, helende en 't bederf tegengaande geneesmiddelen, onder verſcheidene gedaanten, en met verſchillende oogmerken, gebruikt.

L. Petroleum. N. Steenölie. H. Steinöl. F. Petrole. E. Rock-oil.

Is een vloeibare aardharſt, van een ſterken reuk, die na de amber gelykt. Hy zweet op enige plaatzen van zelfs uit de aarde, of uit de ſcheuren der rotzen. De Steenbeſchryvers hebben den ſteenölie in drie zoorten verdeeld, den witten noemt men *Naphtha*, den zwarten *Maltha*, en de gele, of bruinägtige ſteenölie heeft eigenlyk den naam van *Petroleum*, of ſteenölie, behouden.

Deze oliën worden byna in alle, doch het meeſt in de warme landen gevonden. De ſteenkolen geven door de deſtillatie een olie, die zeer weinig van den ſteenölie onderſcheiden is. Hy is niet zo verhittend als de terpentynölie, en ſchynt daarom op kwetzingen der zenuwen, en dergelyken, zeer heilzaam te zyn. Hy word voornaamlyk tegen de koude gezwellen, veröuderde zinkingen, verlammingen, en om de ongemakken die de vorſt veroorzaakt voor te komen, aangeraden. Daarom is het een ingredient van 't *Emplaſtrum iſchiaticum*, en 't *Unguentum ad tabida membra.*

L. Succinum. N. Brandſteen. H. Agtſtein. F. Carabé. E. Amber.

Is een *bitumen*, of aardharſt, die uit de zee geviſcht, of uit de oevers der zee gegraven word. De brandſteen heeft in zyne zelfſtandigheid zeer weinig reuk of ſmaak. Doch wanneer hy aangeſtoken word, geeft hy een ſterken harſtägtigen reuk, die den brandſteen eigen is, van zig af.

In dezen rook is een zeer vlug zout, dat de zenuwen van den reuk op ene byzondere wyze kan prikkelen. De Vroedvrouwen plegen de nieuwgeboorne kinderen, als zy geen teken van leven gaven, den aangestokenen brandsteen onder den neus te houden, om te zien zy nog leven. Men gebruikt den brandsteen zeer veel als een verdelend rookwerk tegen de zinkingen, de tandpyn, de gezwellen, en de pyn in de gevrigten. Voorts gebruikt men hem ook uitwendig onder de essentiën in de wonden der beenderen en vleeschägtige delen. De brandsteentinctuur, die met een looggzout bereid word, *Essentia succini alcalisata*, is op de wonden al te scherp. De *Balsamus succini*, is een zenuwbalzem.

L. Ambra. N. Amber. H. Ambra.
F. Ambregrise. E. Ambre-gris.

De amber is een aardharst, die op de oppervlakte der zee dryft, of op de oevers derzelve opgeworpen gevonden word. Zy heeft een sterken goeden reuk, en zou het aangenaamste middel voor de rookwerken zyn, indien zy niet zo hoog in prys was. Zy word in den geest van wyn en in de wezenlyke oliën volkomen ontbonden; doch niet in uitgeperste oliën, of water. De *Essentia Ambræ*, en de olie zyn voor 't uitwendig gebruik te kostbaar. Tegen den stinkenden adem, kan men nogthans koekjes van de amber gebruiken.

L. Asphaltum. N. Jodenlym. H. Bergpech.
F. Bitume judaïque. E. Jews-pitch.

De jodenlym is een ligte, vaste aardharst, die

zeer zwart van kleur is. Zy heeft zeer weinig smaak, en byna geen reuk, ten zy dezelve heet gemaakt word, dan geeft zy een sterken pekägtigen reuk van zig. Zy word in verscheidene delen van Egypten in menigte in de aarde, en aan de dode zee gevonden. Egter vinden wy in onze landen ook aardharstägtige zelfstandigheden, die een veel sterkeren pekägtigen reuk hebben, en met de ware jodenlym zeer na overëenkomen. Aan deze aardharst word een grote verdelende en zamentrekkende kragt toegeschreven. De Perzen en Indianen gebruiken ze, om hunne lichamen mede te balzemen. Zy komt onder de uitwendige balzems, die ze een zwarte kleur geeft. Onder de digestif-zalven, en verdelende pleisters kan zy ook gebruikt worden. Men meent voornaamlyk, dat zy de kwaadäartige verzweringen zuivert, het bederf tegengaat, en dezelven heelt.

L. Lithantraces. N. Steenkolen. H. Steinkohlen. F. Charbons de terre. E. Stone-coals.

De aardharstägtige stenen, die gebruikt worden om te branden, noemt men steenkolen, zy zyn *terræ bituminosæ*, en ontstaan uit een kleiäarde die van de steenölie doordrongen is, want de houtskolen zyn werklyk aangestoken aardharstägtig hout. De heer MORAND bedagt om kunstige modderbaden uit steenkolen en water te maken, die na de consistentie der minerale modderbaden met elkanderen gemengd waren. MORAND bediende zig hiervan in dezelfde gevallen, daar zwavelägtige modderbaden, die weekmakend en verdelend zyn, wierden aangewezen. In de ver-

 zwak-

zwakking der leden, by de gezwellen der gevrigten, en by het opkrimpen der pezen en zenuwen, dat op grote wonden volgt, doet dit kunſtig aardharſtägtig modderbad veel dienſt. Ik heb in een gezwel van 't gevrigt onlangs met onze ſteenkolen de proef zelf genomen, maar ik had 'er wat geeſt van wyn onder gemengd. In de tyd van 48 uren wierd het ganſche kniegevrigt 'er zeer rood door, 'er ontſtonden enige honderde kleine blaasjes, doch zonder merklyke pyn. Ik liet het gevrigt 48 uren met droge doeken beleggen, de roodheid verdween, en de omſlag uit de ſteenkolen wierd herhaald, de blaasjes en de roodheid kwamen op nieuws wederom, ik liet dezelven door droge doeken opdrogen, en na dat ze in enige dagen verdwenen, wierd de modder zonder geeſt van wyn gemaakt, die de lyder zeer wel verdragen kon, en waardoor hy in drie weken wierd genezen.

Voorts geven de ſteenkolen door de deſtillatie een olie, die van den ſteenölie zeer weinig verſchilt, weshalve hy ook in dezelve omſtandigheden, even als de ſteenölie van dienſt kan zyn.

L. Sulphur. N. Zwavel. H. Schwefel.
F. Soufre. E. Sulphur.

De zwavel is ene gele zelfſtandigheid uit het ryk der mineralen, die in een geringen graad van hitte ſmelt, in een ſterker volkomen vlug word, en ligt vuur vat, dat met ene blauwe vlam brand, en met een verſtikkenden zuren damp gepaard gaat. Zy laat zig in de loogzoute vogten, en oliën, doch geenzins in de zuren, water, of wynägtige geeſten, ontbinden.

De-

Dewyl de zwavel uit ene brandbare ſtof, die door het vitrioolzuur vaſt gemaakt is, beſtaat, is zy byna de aardharſt gelyk, en daarom ſtel ik dezelve in deze Klaſſe.

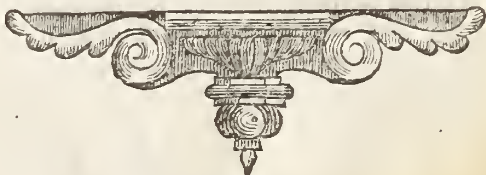
De meeſte zwavel, die in de Apotheken gevonden word, krygt men uit zekere mynen, door ene zoort van deſtillatie, of zy word door de konſt zamengeſteld, als het vitrioolzuur met brandbare ſtoffen verënigd word.

De zwavel is een beroemd geneesmiddel tegen de ongemakken van de huid, het zy ze inwendig gegeven, of uitwendig gebruikt word. Zommigen hebben gemeend, dat de zwavel gevaarlyk ware, als zy uitwendig tegen het ſchurft gebruikt wierd; om dat, zo als dezelve inwendig gebruikt zynde, de ſtof der ziekte na buiten dryft, meende men dat zy ook aldus dezelve in het bloed dryft, indien zy uitwendig word gebezigd. Dit gevoelen, dat door enige nieuwe Schryvers verdedigd is, heeft geen genoegzamen grond. De zwavel heeft byna zelfde werking, of zy inwendig, of uitwendig gebruikt word, in beide gevallen word dikwyls de uitſlag na het eerſte gebruik derzelve veel ſterker. De zwavelzalf kan wel door hare vettigheid de zweetvaten en poren, daar de ſchurfte ſtof door uitwaaſſemt, verſtoppen, en dus dezelve verhinderen uit te waaſſemen. Doch dit word door de zalf, en geenzins door de zwavel, veröorzaakt. Men gebruikt de zwavel uitwendig tegen de ſchurft, en andere ongemakken van de huid, het beſt in een waſchwater, of bad. 'Er zyn verſcheide natuurlyke zwavelbaden, die ene vlugge zwavel bevatten, zo als by voorbeeld het *Badnerbad*; men kan egter ook uit gelyke delen kalk en zwavel, als men van yder een pond in dertig pond rivierwater enige reizen in 't ko-

ken laat opbruisschen, een kunstig zwavelbad bereiden, dat even zo kragtig is als de natuurlyke zwavelbaden. Zie *Thermæ sulphureæ*. Doch inzonderheid kan men de zogenaamde lever van zwavel, of *Hepar sulphuris*, zeer geschikt tot zwavelbaden gebruiken, om dat een groot gedeelte van de zwavel, dat in dit middel door het loogzout reeds ontbonden is, zig zeer wel in 't water laat ontbinden. Twe oncen zyn voor een bad genoeg; ik heb hiervan de beste werking in alle die ongemakken gezien, welke door het *Badnerbad* genezen worden.

De zwavel word inwendig, als een *specificum* om de *scrophulæ* te verdelen, aangeprezen: en uitwendig houd men het *Emplastrum diasulphuris Rulandi*, dat uit terpentyn, lynölie, en zwavel gemaakt word, voor het beste middel tegen dezelven. Ik heb 'er zelfs in een boosäartig verzworen scrophuleus oorkliergezwel ene zeer goede werking van gezien.

Zeer byzonder en aanmerkenswaardig is het, dat het kwikzilver, door het bymengen van de zwavel, byna geheel werkloos word; en schier even op dezelfde wyze het sterke Koningje van het spiesglas: het wegëtend vergift van 't rottekruid, (*Arsenicum*) word ook door 't bydoen van de zwavel byna onschadelyk, zo als we in 't operment zien.

IX. KLAS-

IX. KLASSE.

BALSAMICA. BALZEMAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De Geneesmiddelen, die een balzemägtig zap bevatten, of in der daad natuurlyke balzems zyn, worden onder deze Klasse gerekend.

Natuurlyke balzems noemt men die vloeibare olieägtige, speceryägtige zelfstandigheid, die van zelfs, of door insnydingen, welke men opzettelyk in zekere bomen maakt, om ene grotere hoeveelheid te bekomen, uit dezelven vloeit.

Deze natuurlyke balzems maken dus de planten daar ze in vervat zyn balzemägtig. Dezelve balzems hebben hunnen reuk en vloeibaarheid slegts van een meer of minder aanmerklyk gedeelte van wezenlyken, vluggen olie, dien zy bevatten. De scheikundige ontbinding van deze balzems toont, dat dezelven een wezenlyke olie der planten zyn, die door een zuur verdikt is.

'Er zyn vele zoorten van natuurlyke balzems, zy zyn niet wezenlyk, maar alleenlyk door hunnen reuk en dikte, van elkander onderscheiden.

De kragten der natuurlyke balzems zyn bederftegengaande, prikkelende, verdelende, zuiverende, en helende.

Door deze natuurlyke balzems kan men de gansche oppervlakte der wond derwyze bedekken, dat zy tegen de lugt, die de wond zou uitdrogen, beschermd is. Dewyl deze balzems door haare taaye vettigheid zeer wel kleven, en een zagt, speceryägtig zuur in zig hebben, dat alle

bederf tegengaat, zo zyn zy ten allen tyde by uitnemendheid als wondhelende middelen geroemd. De Vryheer VAN SWIETEN zegt, indien deze balzems in ene behoorlyke hoeveelheid, en zagt warmgemaakt, op dat zy des te gelyker uitgebreid worden, op de vlakte der wond worden gebragt, dan bedekken zy de tedere vaten, door hunne vettigheid weren zy de lugt af, en verhinderen dus de uitdroging, ook komen zy te gelyk het bederf der uitgeſtorte zappen voor.

'Er zyn nogthans wonden die ten uiterſte aandoenlyk zyn, en die van den reuk der natuurlyke balzems verhit, pynlyk, en ontſtoken worden, in dit geval kan men de balzems met wat vet mengen, om derzelver prikkelende ſcherpte te verzagten. De balzem van ARCÆUS is in de Apotheken reeds op deze wyze bereid. Doch wonden en verzweringen, die door de natuurlyke balzems met vet vermengd al te ſterk etteren, en ſponsägtig worden, vorderen zamentrekkende balzemägtige wondmiddelen, zo als 'er vele wondwaters zyn.

Men kan de balzems met geeſt van wyn tot eſſentiën voor de wonden ontbinden, en 'er vervolgens wondwaters uit maken. Met dooyers van eyeren en honing kan men deze balzems tot wondzalven gebruiken, met was, olie, lood, geven ze de beſte wondpleiſters, nadien zelfs zodanigen dezelven gemaklyk kunnen verdragen, wier huid byna van alle vettigheden ontſtoken word. Voor 't overige dient men te weten, dat deze natuurlyke balzems op wonden en verzweringen, die ontſtoken zyn, niet kunnen gelegd worden, voor dat de ontſteking door weekmakende middelen tot verëttering gebragt is, om dat deze balzems ene ontſtokene wond prikkelen,

en de toevallen vermeerderen, ten zy dezelven met zeer veel vet vermengd zyn. De kankerägtige verzweringen kunnen ook geen natuurlyke, of kunſtige vette balzems verdragen.

Wat de balzemägtige planten aanbelangt, deze zyn zodanige, waaruit de natuurlyke balzems vloeyen, en ook enige andere, die een balzemägtig zap dragen; dezelven worden in wat wyn, geeſt van wyn, of loog van potäs geweekt, en vervolgens in water afgetrokken, op deze wyze kan men balzemägtige hand-, of voetbaden maken, die in delen, daar zeer vele, en grote holle verzweringen zyn, ene wonderbare werking doen, indiervoegen heb ik vele holle verzweringen aan handen en voeten genezen, die anderen na langdurige inſpuitingen zonder hoop van ene mogelyke genezing verlieten.

L. Balſamum Copaiva. N. Wondbalzem. H. Copaivabalſam. F. Baume de Copau. E. Balſam Capivi.

Is een vloeibaar harſtägtig zap, dat uit de inſnydingen van den groten Copaivaboom druipt, die in de ſpaanſche Weſtindiën groeit. De reuk is aangenaam, doch de ſmaak is bitterägtig en bytend.

De zuivere wondbalzem kan volkomen in geeſt van wyn ontbonden worden, inzonderheid als in dit ontbindmiddel te voren loogzout gedaan is. Hy is een zagt prikkelend, zuiverend, en 't bederftegengaand middel, en kan in dooyers van eyeren, of in vet ontbonden als een voortreflyke wondbalzem gebruikt worden.

De Copaiva-balzem word inwendig, tot 15 droppels, met zuiker gevreven, en tot een bal-

zemzuiker gemaakt, als een uitſtekend middel tegen de druipert en witten vloed geroemd. Doch hy is verhittend gelyk als alle balzems, en kan dus alleen plaats hebben, als 'er nog pyn, nog ontſteking in de pisbuis is.

L. Balſamum peruvianum. N. Balzem uit Peru. H. Peruvianiſcher Balſam. F. Baume du Perou. E. Indianbalſam.

Wy hebben twederly zoorten van peruviaanſche, of indiaanſche, balzem, den witten, en den zwarten.

De zwarte peruviaanſche balzem word door het koken in water uit een ſterk riekende ſtruik, die in Peru en andere warme delen van Amerika groeit, uitgetrokken. Deze balzem, zo als hy ons gebragt word, heeft byna de dikte van honing, ene bruinrode, zwartägtige kleur, een aangenamen ſpeceryägtigen reuk, en een zeer heten, bytenden ſmaak; hy is dus veel ſcherper, en prikkelender dan de copaivabalzem. Hy word uitwendig tot zuivering en heling der wonden en verzweringen gebruikt, als mede ter verdeling op verlamde leden, en beginnende rok-gezwellen, gelegd.

Deze balzem vermengt zig met water, melk, uitgeperſte oliën, vettigheden der dieren, of was. In de koude laat hy zig met den uitgeperſten olie van de muskaatbloeſſems mengen, doch wanneer het mengzel naderhand door de warmte vlug word, dan ſcheid de balzem zig af, en zinkt op den grond.

De witte balzem uit Peru riekt aangenamer dan de vorige, hy is zo ſcherp niet, en witter

van

van kleur. Deze word ons zeer zelden gebragt. Men geeft voor, dat hy uit den ſtam van gemelde ſtruik, daar de zwarte peruviaanſche balzem uit gekookt word, door de inſnydingen die 'er in gemaakt worden, van zelfs uitzweet. Deze balzem word by uitſtekendheid in ongemakken der zenuwen, als een *ſpecificum*, aangeprezen.

L. Balſamum tolutanum. N. Balzem van Tolu. H. Tolubalſam. F. Baume de Tolu. E. Balſam of Tolu.

De balzem van Tolu is het harſtägtig zap, dat uit een zoort van balzemdragende pynboom komt, die in Tolu in de ſpaanſche Weſtindiën groeit. Deze balzem heeft een geelägtige bruine kleur, die na het rode overhelt, en is dik en kleverig. De reuk van dezen balzem is ongemeen aangenaam, enigzins na dien van limoenen gelykende; de ſmaak is warm en zoetägtig. Hy heeft niets van dat walglyke, dat de andere balzems by zig hebben. Zyne helende kragten zyn dezelfde als van den balzem uit Mecca. Inwendig moet hy byzondere kragten in het genezen van den zaadvloed, die niet veneriſch is, getoond hebben.

Hy komt met den balzem uit Mecca in kragten overëen, en zommigen geven 'er van voor, dat hy de verſche wonden zo wel geneeſt, dat zy niet het minſte lidteken na laten, 't geen wel waarſchynlyk niet in zyne volle uitgebreidheid moet verſtaan worden, ſchoon hy voor 't overige iets uitnemends heeft, dat zo wel balzemägtig is en het bederf tegengaat, als dat het door zyne kleverige hoedanigheid tot het genezen van gewonde delen zeer geſchikt is.

L.

L. Opobalsamum. N. Balzem uit Mecca. H. Opobalsam. F. Baume de Mecque. E. White balzam.

De balzem uit Mecca is een harstägtig zap, dat uit een boom komt, die altyd groen is, en in Arabie van zelfs groeit. De inwoners van 't gelukkig Arabie maken wonden in dezen balzemdragenden boom, met oogmerk om 'er 't fynste gedeelte van dit zap uit te halen. Deze balzem die natuurlyker wyze uit dezen boom uitwaassemt, is naauwlyks in Europa bekend; wy hebben alleenlyk de slegtste zoorten, die door 't zagt koken uit de bladeren en takken word gehaald. Voorheen was deze ook zeer duur, doch thans word de boom menigvuldiger en sterker in Arabie geteeld; en daardoor kan men den balzem uit Mecca reeds gemaklyker bekomen: enige Hoven krygen dezelven uitstekend goed, door hunne Gezanten aan het Turksche Hof, die hem als een geschenk overvoeren. Deze balzem is by de Oostersche volken in groot aanzien, zo wel als ene welriekende zalf, en een blanketzel, dan ook als een zeer kragtig wondmiddel.

De ware balzem uit Mecca is volgens Alpinus in 't begin troebel en wit, hy heeft een zeer sterk bytenden reuk, en een bitteren, scherpen, zamentrekkenden smaak. Hy moet de kragtigste onder alle wondbalzems zyn, 't geen ik uit zynen zagt zamentrekkenden smaak voor waarheid aanneme.

L. Styrax liquida. N. Weke Storax. H. Flüssiger Storax. F. Storax liquide. E. Liquid Storax.

't Geen doorgaans onder dezen naam voorkomt,

komt, is een weke, harstägtige, vloeibare zelfstandigheid, die een graauwe kleur, en een zwakken reuk heeft, welke na de vaste storax gelykt. Men meende eertyds dat het geen natuurlyk, maar een kunstig mengzel was, uit de vaste storax en andere dingen. Doch volgens het berigt van PETIVER bekomt men dit zap uit een boom, die op het eiland Cobros, in de rode zee, groeit.

Zy heeft een balzemägtige kragt, weshalve de vloeibare storax tot wondzalven, en pleisters kan gebruikt worden.

L. Terebinthina. N. Terpentyn. H. Terpentin. F. Terebenthine. E. Turpentine.

De terpentyn is een harstägtig zap, dat uit den Terpentynboom druipt, zy heeft doorgaans de dikte van dikke honing, kleeft ongemeen sterk aan de huid, is zeer taai, helder en byna doorschynend, van een witte geelägtige kleür. Zy heeft een verwarmenden, bytenden, bitteren smaak, en een welriekenden balzemägtigen reuk. Men heeft in de Apotheken vier zoorten van terpentyn: de gemene, de venetiaansche, de straatsburgsche, en de terpentyn die uit Chio, of Cyprie komt. Alle deze terpentynen zyn alleenlyk in zuiverheid en balzemägtige scherpte onderscheiden. Zy worden als zagt prikkelende, en bederftegengaande middelen in de Heelkunde daaglyks gebruikt. Dewyl de terpentyn, gelyk als de overige natuurlyke balzems, op de wonden en verzweringen een taaye korst maken, wanneer men dezelve daar mede belegt, en te gelyk door hunne scherpte te veel prikkelen, en de zappen aanlokken, zo moet men 'er vetten bydoen,

of

of dezelve met dooyer van ey zodanig tragten te ontbinden, dat ze de kragt om 't bederf tegen te gaan, te zuiveren, en te helen, niet geheel verliezen, maar nogthans daar door meer weekmakend worden. Hieruit kan men de digeſtifzalf beöordeelen, die uit terpentyn beſtaat, welke met dooyer van ey, en als men dezelve meer weekmakend hebben wil, met een zagten olie, ontbonden word; zy is weekmakend, zeer zagt prikkelend, en ettermakend, men gebruikt dezelve om verzweringen en wonden, indien 't nodig is, tot verëttering te brengen.

Men kan de terpentyn ook met het geel van ey vryven, en dit met water verdunnen, dus word het een goede balzemägtige melk, die als een wondwater tot zuivering en heling op de verzweringen gelegd, en ook in pypzweren, of naauwe geſtokene, of geſchotene wonden, kan ingeſpoten worden.

Het voortreflykſte bereidzel uit de terpentyn, is de wezenlyke olie, die, wanneer hy nog zeer klaar is; ook de geeſt van terpentyn genoemd word. Zie de byzondere afdeling van denzelven.

L. Colophonium. N. Spiegelharſt. H. Geigenharz. F. Colophone, ou Poix-reſine. E. Colophony, or Roſin.

De ſpiegelharſt word ook Colophonie genoemd, om dat men dezelve eertyds uit de ſtad Colophon bragt. Zy is een zeer droge, broze, doorſchynende, geelägtige harſt, taai van ſmaak, en die men anderzins tot het beſtryken van vioolſnaren gebruikt, zy word uit de denneharſt gekookt. De gemene ſpiegelharſt heeft ene opdrogende en aantrekkende kragt, men rookt 'er mede, en laat

zo-

zodanig ymand, die een uitzakking van den endeldarm, of van de baarmoeder heeft, over den rook zitten. Wy hebben de ſpiegelharſt ook in enige verdelende, en andere pleiſters. De fyn geſtotene ſpiegelharſt word ook als een poeder op de verzweringen geſtrooid. De Franſche Heelmeeſters noemen dit poeder dan het droge digeſtif. De ſpiegelharſt met maſtik en was gekookt, geeft een zeer taaye pleiſter, die men even als de pekpleiſter kan gebruiken, om de *tinea* weg te nemen. Zie het *Emplaſtrum ad tineam* in het heelkundig *Diſpenſatorium.*

L. Abies. N. Denneboom. H. Tannenbaum. F. Sapin. E. The firtree.

Het hout, en de bovenſte toppen van den denneboom, worden dikwyls om het harſtägtig zap afgekookt, om door balzemägtige baden de boezemägtige verzweringen, aan handen, of voeten, te zuiveren, en te helen; ook kan dit water gedronken worden, om een langdurige druipert te genezen. Het hout, en de vrugt, geven door de deſtillatie met water een wezenlyken ölie, die van de terpentynölie niet verſchilt; uit dezen boom word ook de ſtraatsburgſche terpentyn gehaald.

L. Pinus. N. Pynboom. H. Fichtenbaum. F. Le Pin. E. Pine-tree

Is een bekende harſtägtige boom, daar in Duitſchland gantſche boſſchen van zyn. Men gebruikt voornaamlyk de bovenſte toppen, die in de lente uitſpruiten, *turniones pini*, welke op het

ge-

gevoel zeer kleverig zyn door de uitdruipende fyne, balzemägtige harſt.

Men kan uit deze ſpruiten, door het koken in water, zeer goede, zuiverende, balzemägtige, bederftegengaande, en helende baden bereiden, als mede balzemägtige gorgeldranken, en waters voor de inſpuitingen maken. De harſt van den pynboom word *reſina pini*, of pynharſt, genoemd; zommige Schryvers over de *Materia medica* noemenze ook *reſina vulgaris*, of gemene harſt. Zy is weekmakend en verdelend, doch als zy op ontſtokene gezwellen gelegd word, bevordert zy de verëttering en rypwording. Zy komt daarom in vele pleiſters, die wy in de Apotheken hebben.

X. KLAS-

X. KLASSE.

AUSTERA. VRANGE GENEESMIDDELEN.

Door vrange geneesmiddelen verſtaat men de zodanige, die geen reuk, maar een vrangen, zamentrekkenden ſmaak hebben.

De Natuur heeft aan deze middelen gene vlugge zamenſtellende delen gegeven, dewyl zy aan de vogten, daar ze mede overgehaald worden, nog reuk, nog ſmaak mededelen. Hunne zamenſtellende delen zyn dus beſtendig tegen het vuur. De ſcheikundige ontbinding der zamentrekkende middelen toont aan, dat een zuur zout, met ene menigte aarde, en een weinig brandbare ſtof, de zamentrekkende grondſtof uitmaakt.

Alle deze geneesmiddelen geven hunne kragt zeer duidelyk te kennen, als ze gekaauwd worden. Want dewyl de openingen van alle uitwaaſſemende vaten zamengetrokken worden, zo word ook de ganſche mond droog, ja zelfs word de tong als ingetrokken en korter. GALENUS heeft derhalve te regt gezegd: de ſmaak alleen kan onderſcheiden, wat ene zamentrekkende kragt heeft. Alle deze middelen hebben die eigenſchap, wanneer zy aan de delen van het lichaam gebragt worden, dat zy de elementen der vezelen als nader by een brengen, en meer doen zamenhangen; ja zelfs doen zy dit, wanneer men ze op de delen van dode dieren legt: want als de leertouwers de huiden der dieren, door lang weken, van al het aanhangende vet beroofd hebben, zo dat dezelven

by-

byna ſcheuren van ſlapheid, dan geven zy ze door 't bydoen van run, en andere vrange middelen, de vaſtheid weder.

Zy trekken de vezelen en vaten zamen, verſterken dezelven als ze ſlap zyn, dryven de zappen in de vaten voort, en verdikken dezelven. Zy gaan het bederf tegen.

Men gebruikt deswegens deze middelen in alle zodanige ongemakken, die uit ene zwakheid der vaſte delen ontſtaan. De uitzakkingen, de darmbreuken, de ſponsägtige, en waterägtige, gezwellen, de verzwakking der banden, de ſterk etterende wonden, en verzweringen, de rottige, verſtervende, en ſcheurbuikige verzweringen, de geringe keel-, mond-, of oogöntſtekingen, zyn ongemakken, die zamentrekkende middelen vorderen.

De zamentrekkende middelen zyn ſchaadlyk in hevige ontſtekingen, of die reeds eenige dagen geduurd hebben; in verhardingen, die men nog verdelen kan; in wonden, die men tot verëttering moet brengen.

L. Radix Tormentillæ. N. Zevenblad. H. Tormentillwürzel. F. Tormentille. E. Tormentill.

Is een klein gewas, daar men voornaamlyk de wortel van gebruikt, het heeft een zamentrekkenden ſmaak, en word veel in gorgeldranken, en andere mondſpoelingen tegen de tandpyn gebezigd, en om de tanden vaſt te maken, of ook in allerly keel-, en mondöngemakken, die uit ene verſlapping ontſtaan.

L. Radix Biſtortæ. N. Naterwortel, of Hertstong. H. Natterwurz. F. Biſtorte. E. Biſtort, or Snake-weld.

Het is een gewas, dat na het uiterlyk aanzien veel met de weegbree (*plantago*) gemeen heeft, de ſmaak is nogthans zeer zamentrekkende. Men gebruikt 'er voornaamlyk de wortel van, die met de wortel van zevenblad overëenkomt.

L. Alchimilla. N. Leeuwenvoet. H. Löwenfuſs. F. Pied de Lion. E. Ladies mantle.

De ganſche plant heeft een vry ſterk zamentrekkenden ſmaak, maar geen reuk. Hare heelkragten zyn verſterkend, men gebruikt dezelve meeſt in zagte zamentrekkende gorgeldranken. Inwendig, wil men, dat een drank van dit kruid, den zodanigen, die een darmbreuk hebben, nuttig zyn zou.

L. Prunella. N. Brunelle. H. Brunellenkraut. F. Brunelle. E. Self-heal.

De bladeren hebben een ſlymägtigen, kleverigen, enigzins bitteren, doch zagt zamentrekkenden ſmaak, en, zo men meent, moeten zy inzonderheid in de bruin, de *Angina gangrænoſa*, die zommigen ook *prunella* noemen, heilzaam zyn. Ja men geeft 'er van voor, dat eens, wanneer deze ziekte in een ganſch leger epidemiſch heerſchte, en 'er vele middelen te vergeefs gebezigd waren, eindelyk dit kruid nog alle de overigen gered heeft.

heeft. By uitnemendheid raad men het uitgeperſte zap aan, om 'er mede te gorgelen, en de gehele bladeren zamengeſtoten, of gekookt, als een pap uitwendig om den hals te leggen. Ik kan de zaak wel geloven, dewyl ik met zekerheid weet, dat over enige jaren, toen 'er ene brandige bruin te Wenen heerſchte, het *aqua ophthalmica* uit de vitriool om te gorgelen, en de koortsbaſt inwendig gebruikt, de meeſte zieken van den dood gered heeft.

L. Equiſetum. N. Paardeſtaart. H. Pferdſchwanz. F. Queue de cheval. E. Horſe-tail.

Is een zeer bekend kruid, dat men ook in menigte om zyne taaiheid in de huishoudingen gebruikt, om 'er het tinne werk mede ſchoon te maken. Het heeft een vrangen ſmaak, als men het met water aftrekt, ſmaakt het als een ſterke Thee, zeer zamentrekkend, men rekent het ook voornaamlyk mede onder de zamentrekkende middelen, en gebruikt het in gorgeldranken tegen allerly ongemakken in den mond en keel, daar het nodig is de delen te verſterken, en zamen te trekken, zo gebruikt men het ook uitwendig tot verſterkende omſlagen tegen het vuur, enz.

L. Herniaria. N. Duizendknoop. H. Brüchkraut. F. Turquette. E. Rupture-wort.

De bladeren van deze plant hebben een ſterken zamentrekkenden, doch tevens ook zeer ſcherpen ſmaak, men pryſt dezelven by uitnemendheid tot het helen der darmbreuken, als men ze

in-,

in-, en uitwendig by deze lyders bezigt. Daar van daan heeft het in zommige talen zynen naam gekregen. Het word in het hoogduitſch ook wel *Harnkraut* genoemd, om dat het inwendig gebruikt ſterk pisdryvend is. Deze plant kan door hare verſterkende kragt de genezing der darmbreuken wel enigzins bevorderen, als men te gelyk een geſchikte breukband aanwend, doch anderzins kan men 'er zig niet op verlaten. GRUHLMAN houd dit kruid voor een zeer kragtig middel tegen de zwakheid van 't gezigt.

L. Plantago. N. Wegbree. H. Wegerich. F. Plantain. E. Plantain.

De brede, zo wel als de ſpitſe wegbree heeft zeer zapryke bladeren, die zamentrekkende zyn, en een verkoelende kragt hebben, men kookt ze in zamentrekkende gorgeldranken, en voor zodanige omſlagen. De gemene man legt deze bladeren uitwendig aan in een zeker getal tegen de koude koortzen. Het ſterk geloof kan door de inbeeldingskragt in dit geval de koorts verdryven. Doch op verzweringen en watergezwellen kan men dezelven met een goed gevolg aanleggen, ik heb 'er zelfs in een ſcrophuleuſe verzwering eens een goede werking van gezien.

L. Myrtus. N. Myrteboom. H. Myrten. F. Myrte. E. Myrtle-tree.

De myrteboom is een klein, altoos groen, welriekend boomtje. Men heeft in de Apotheken de bladeren en de beſſen. De bladeren zyn zamentrekkend en verſterkend, men meent dat ze

gekaauwd, of gekookt zynde, veel dienst doen, door het tandvleesch vast te maken, in de scheurbuik, waterkanker, en tegen den kwaden reuk der okzelen, en neuszweren. Want behalve de zamentrekkende kragt, zyn zy ook bitter en enigzins speceryägtig, daaröm hebben de bladeren en bessen, als zy op gezwellen gelegd worden, ene verdelende kragt. Zy zuiveren en gaan het bederf tegen, als zy op verzweringen gebruikt worden, in de uitzakkingen van den endeldarm en van de moederschede, bedient men zig ook veel van het afkookzel der myrtebladeren, en bessen. Zommigen pryzen de myrten aan om de zere, en verzworene hoofden te genezen.

L. Querci folia. N. Eikebladeren. H. Eichenblätter. F. Feuilles du chêne. E. Oak-tree leaves.

Men heeft in de Apotheken van den zeer bekenden eikeboom de bladeren, die als een zeer zamentrekkend middel, tot omslagen, en zamentrekkende baden gebruikt worden. Tot dit zelfde einde bezigt men ook de eikels, *glandes quercinæ*, de galnoten, *gallæ*, en den bast van den eikeboom, *cortex querci.* De galnoten zullen wy nog elders in 't byzonder beschouwen. Omtrent den bast, dien men by de lederbereiders onder den naam van run bekomen kan, moet men hier aanmerken, dat in dit middel grote geneeskragten te vermoeden zyn, dewyl het bitter, enigzins speceryägtig, en zelfs meer dan de koortsbast zamentrekkende en bederftegengaande is.

De Heer VAN GESSCHER, een hollandsch Heel-

mee-

meeſter, heeft met dezen eikebaſt ene ſlapheid, die na een waterbreuk was overgebleven, volkomen genezen. Een Heelmeeſter, die myn vriend is, heeft den eikebaſt, om zyne verſterkende en bederftegengaande kragt, uitwendig by lyders, die veröuderde oedemateuſe verzweringen aan de ſcheenbeenderen hadden, en op andere verzweringen, die van een bederflyken aart waren, in plaats van den koortsbaſt gebruikt, en is zeer gelukkig in zyne proeven geſlaagd.

L. Vitis. N. Wyngaard. H. Weinrebe. F. Vigne. E. Vine-tree.

De bladeren van den wynſtok hebben een kruidigen, ruwen ſmaak, en zyn dus zamentrekkend, maar worden in de Heelkunde zelden gebruikt, behalve van de boeren, die ze, zo als ik gezien heb, op opene verzweringen leggen, om dezelven te zuiveren, en te genezen. Wanneer de ſtam van den wynſtok in de lente gekwetſt word, dan geeft hy een helder, dun, waterägtig zap; deze tranen van den wynſtok worden voor een zagt, verkoelend middel tegen de kwade ogen gehouden. De onrype vrugt heeft een zeer vrangen, ruwen, zuren ſmaak; derzelver uitgeperſt zap, dat *omphacium*, onryp druivezap genoemd word, was by de ouden in grote achting. Zy bereidden 'er een gelei en ſyroop uit, die zy als verkoelende en zamentrekkende middelen, in gorgeldranken, tegen de kwade keel gebruikten. Men maakt ook uit het zap der zwarte druiven de druivepomade, *unguentum de uvis*, die op de geſprongene huid aan de lippen, tepels der borſt, en andere plaatzen, daar men de lugt moet afhouden, en de uitgedroogde kloven weekmaken, het beſte middel is.

Wanneer by 't ſteenſnyden, en het uithalen van den ſteen, de blaas hevig geprikkeld word, en ontſteekt, dan moet men 'er de *oleum roſatum omphacinum* inſpuiten, dit middel, zegt een Italiaanſch Heelmeeſter, de Heer Bertrandi, ſtilt op eėn wonderbare wyze, en byna ogenbliklyk, de *orgasmus* van de blaas.

Men pleeg ook wel ten tyde van den wynoogſt de ſchellen der uitgeperſte druiven, als een verſterkend, en verdelend voet, of handbad voor te ſchryven.

De loog uit den aſch der verbrande wyngaardranken, *cinis ſarmentorum vitium*, word in holgezworene vyten der vingers, of tonen, als een der beſte zuiverende en helende middelen geroemd.

De overige bereidingen van den wynſtok, zo als de wyn, de geeſt van wyn, de azyn, en de wynſteen, zal op hunne behoorlyke plaatzen van gehandeld worden.

L. Sanguis draconis. N. Drakebloed.
H. Drachenblut. F. Sang-dragon.
E. Dragon's-blood.

Het is een rode harſt, die in het vuur ſchielyk ſmelt en aangeſtoken word, en door het vryven ene bloedrode kleur afgeeft; de ſmaak is zeer taai, harſtägtig, en langdurend. De voornaamſte eigenſchappen van dit drakebloed zyn, dat het zig door het water niet laat ontbinden, dat het helder, doorſchynend, ſchoon rood is, en gemaklyk kan gevreven worden. De drakebloedboom, uit wiens baſt dit harſtägtig zap in de hondsdagen druipt, moet in Ooſtindie en op de kanariſche eilanden groeyen.

Men

Men ſchryft het goede en ware drakebloed ene opdrogende, klevende, verſterkende, en bloedſtempende kragt toe, en men pryſt het daarom zeer in de tandpoeders, om de tanden vaſt te maken, en het tandvleeſch te verſterken. Inwendig geeft men het voor wonden en kwetzingen door een val veroorzaakt *in pulvere contra caſum*, alhoewel men hiervan niet veel dienſt te wagten heeft.

Als het in geeſt van wyn ontbonden is, kan men het gelyk als de eſſentie der maſtik op de beenvreter gebruiken.

L. Lacca. N. Gomlak. H. Gummilack. F. Gomme lacque. E. Lac.

Is een byzonder zoort van was, die ene rode kleur heeft, en in Ooſtindie door zeker kerfgedierte gezameld en aan ſtokken, die tot dit einde in den grond geſlagen zyn, vaſtgemaakt word. Zy ontbind niet in den olie gelyk de was, en is dus ook geen wezenlyke was, zo als LEMERY beproefd heeft. In het doorbreken van een ſtuk gomlak, zo als zy van den ſtok komt, ziet men dat zy uit regelmatige cellen, die naar den honingraad gelyken, is zamen geſteld, daar kleine jonge inſekten van ene hoogrode kleur in zitten. Aan dezen moet men de rode kleur der gomlak toeſchryven, want als zy van dezelven gezuiverd is, dan is zy bleek van kleur.

De gomlak heeft een taayen en enigzins zamentrekkenden ſmaak. Zy word zeer geächt als een middel tegen de ſlapheid, en ſponsägtigheid van het tandvleeſch, die uit een koude en ſcheurbuikägtige lichaamsgeſteltenis ontſtaat. Tot dit einde word de gomlak, met byvoeging van een weinig aluin, die hare ontbinding bevordert, in wa-

ter gekookt; of 'er word ene tinctuur van dezelve met geest van wyn gemaakt. Zy heeft een aangenamen reuk, en een niet strydigen bitteren smaak, die zamentrekkend is.

De waterägtige tinctuur van de gomlak heb ik enige reizen zeer nuttig bevonden ter genezing van scheurbuikige verzweringen, als mede in de verzwering van de spruw in den mond.

L. Terra japonica. N. Kasjauw, of Cachou. H. Japonische Erde. F. Cachou. E. Catechu.

Deze is eigenlyk het Catechuzap, en geen aarde, maar een verdikt en uitgedroogd zap van vele zamentrekkende gewassen. Het grootste gedeelte, meent men, dat de bast zy van een Indiaanschen boom, die *Catechu* genoemd word. Zy heeft geen byzonderen reuk, maar ten aanzien van den smaak, is zy op de tong zeer aantrekkende, doch vervolgens enigzins zoet en aangenaam. Zy ziet 'er donkerrood, of zwartägtig uit, en is hard, doch broos, en laat zig in laauw water gemaklyk ontbinden, schoon zy in geesten en brandewyn ook volkomen smelt, dikwyls heeft zy een vreemden reuk na de muskus, of amber. In de Apotheken heeft men de *Trochisci catechu.* Dan is de Cachou nog door de muskus en amber veranderd, en men maakt 'er met de gomdragant koekjes van, in de gedaante van muizekeutels. Deze worden hoofdzaaklyk voor den mond gebruikt, ten dele en wel voornaamlyk om tevens een goeden en welriekenden adem te maken, men neemt ze slegts in den mond, en laat ze daarin smelten, en men kan dezelvên ver-

vel-

volgens wederom uitſpuwen. Ik heb ze tot dit einde dikwyls in het *Aqua ophthalmica cum ſapone* tot een aangename mondſpoeling laten ontbinden.

De Heer ALLEN pryſt de volgende mondſpoeling tegen de *fungus oris*; men kookt drie dragmen poeder van japanſche aarde met twaalf oncen kalkwater, tot dat 'er een derde van verkookt is, giet het door en ontbind 'er twe oncen rozenhoning, en een ſcrupel zuiker van lood in.

L. Succus cotoneorum. N. Queezap. H. Quittenſaft. F. Suc de coins. E. Juice of quinces.

De queën bevatten een aangenaam zuurägtig, zagt zamentrekkend zap, dat verkoelend en verſterkend is. Men perſt dit zap uit de geraspte queën. Men ſchryft aan hetzelve ene byzondere kragt toe in zodanige wonden, die door vergiftige pylen, en ander krygsgeweer, veroorzaakt worden, wanneer men naamlyk volgens FORESTUS 'er het zap vlytig omſlaat, of uit het gekookte merg een pap van aanlegt. Men heeft ook n de huishoudingen de gedroogde queëſnippers, die men met wat zuiker in water laat koken, en in mond-, en keelöntſtekingen als een voortreflyke gorgeldrank gebruiken kan. De queëpitten zyn zeer ſlymerig en hebben niets zamentrekkends, zy behoren dus in den rang der ſlymerige geneesmiddelen, daar ik de kragten derzelven reeds heb medegedeeld.

L. Cortex granatorum. N. Schors van granaatäppelen. H. Granatenschalen. F. Ecorce des grenades. E. Bark of pome-grenates.

Deze word ook *Malicorium* genoemd. Zy is de dikke, taaye, lederägtige baſt der granaatäppelen, van een bitterägtigen, drogen, byblyvenden ſmaak, men gebruikt ze daarom in uitwendige verſterkende ſtovingen, en omſlagen, en ook in gorgeldranken. Zy word byzonderlyk in de uitzakking van den endeldarm, en moederſchede aangeprezen.

L. Flores roſarum rubrarum. N. Rode rozen. H. Rothe roſenblüth. F. Roſes rouges. E. Red roſe.

Men gebruikt hiervan alleenlyk de bloembladeren, die een zeer aangenamen reuk, en te gelyk een zeer zamentrekkenden ſmaak hebben. Men bezigt dezelven daarom tot verſterkende omſlagen, in ongemakken van den mond, de keel, of de ogen: De Heelmeeſters laten uit deze bladeren een gedeſtilleerd water halen, als mede den olie, azyn, en honing van rozen bereiden. De gedroogde bladeren doet men ook onder de verſterkende en verdelende hoofdkruiden, rookpoeders, en kruidertabak. Het uitgeperſte rozenzap kan in ontſtekingen van de keel, ogen, en andere ſlappe delen, als een verkoelend, verdelend, zagt terugdryvend middel gebruikt worden.

Aqua deſtillata florum roſarum. Het overgehaalde

de

de water derzelven ruikt nog zeer ſterk en aangenaam na de rozen, nogthans word de zamentrekkende kragt der bladeren niet met het water verënigd, waarom men hetzelve met alle geſtookte waters vermengt. Men houd het voor een blanketzelwater, en voor een byzonder oogwater, alhoewel het in beiden opzigten geen wezenlyken voorrang verdient, nog ene grote werking doet.

Men verkrygt door het overhalen der rozenbladeren geen wezenlyken olie van de rozen, doch men heeft daarentegen een gekookten rozenölie in de Apotheken, als men de bladeren enigen tyd in boomölie laat weken, en dan opkookt. Men houd dezelven voor een zeer goeden, verkoelenden en verzagtenden olie. De Ouden plegen altoos na het ſteenſnyden den ganſchen buik daarmede te beſmeren.

Voorts is in de Apotheken een met rozenbladen bereide rozenäzyn, *Acetum roſarum*, als een verſterkend middel om te betten beroemd, die ook anderzins tot bloedſtempende omſlagen gebruikt word.

Het *unguentum roſarum* is de varkensreuzel met rozenwater, en witte rozen gekookt, en heeft dus alleenlyk ene weekmakende kragt.

De rozenhoning, *Mel roſatum*, word van de Heelmeeſters in menigte, als een zuiverend, helend, en verſterkend middel, in gorgeldranken, mondſpoelingen, en inſpuitingen, tegen verzweringen in den mond, neus, en andere delen gebruikt.

L. Flores balaustiorum. N. Bloemen van granaten. H. Granatenblüthe. F. Fleurs de grenadiers. E. Flowers of balaustines.

De bloemen van den granaatboom zyn donker rood, en aantrekkend en verkoelend van smaak. Men bewaart ze daarom gedroogd in de Apotheken. Dezelven worden voornaamlyk gebezigd in ongemakken van de keel, daar . . . . de mandelen, of andere delen van den hals inwendig te slap zyn.

L. Acaciæ folia. N. Bladeren van de acacia. H. Schlebenblätter. F. Feuilles d'acacia. E. Leaves of acacia.

De bloemen, bladeren, en vrugten van de acacia zyn zamentrekkend, weshalve men dezelven in zamentrekkende gorgeldranken gebruikt. Men heeft in de Apotheken voornaamlyk het gedroogde zap, onder den naam van *succus acaciæ veræ*, of zap van de ware acacia, dat uit de onrype vrugten van de egyptische acacia geperst, en door een zagt vuur dik g kookt word. Zommigen bereiden ook uit de duitsche sleedoornen een dergelyk zap. Beiden zyn ze van een vrangen, ruwen, zamentrekkenden smaak, en offchoon zy taai zyn, laten ze zig nogthans in water ontbinden. Men gebruikt dit zamentrekkend zap in tandconserven, of ontbonden in gorgeldranken, en mondspoelingen, ook in wondwatertjes als men verzweringen wil opdrogen.

L.

L. Gallæ turcicæ. N. Turkſche galnoten. H. Galläpfel. F. Noix de galle. E. Oak-apple, Galls.

Zyn rondägtige knoppen, die als een byzondere uitwas, of als een vrat op de eike bladeren gevonden worden. Zy hebben gemeenlyk een ongemak van het blad tot hunne oorzaak, 't welk ontſtaat als het blad nog jong zynde van een vlieg geſtoken word, die dan hare eyeren daarin legt, welke in het doorgeſtoken blaasje groeyen, want men vind ze doorgaans hol, met een worm van binnen, als zy ryp zyn. Men vind ook zodanige uitwaſſen op andere bladeren. De eigenlyke galnoten zyn zeer vrang en zamentrekkend van ſmaak, men gebruikt ze wel om zwart te verwen, want het water dat daarmede gekookt, en met ontbondene vitriool gemengd is, word 'er volkomen zwart door, om deze reden neemt men dezelven ook tot den inkt, en men bedient zig van het afgekookte water om de gezondbronnen te beproeven. Men gebruikt ze meeſt om ſterk op te drogen, de bloedſtortingen en het vuur tegen te gaan, de heling der verzweringen en wonden inzonderheid te bevorderen, of om vliesägtige, of vleeſchägtige delen te verſterken, in omſlagen die met water en rode wyn gekookt zyn.

L. Agaricus. N. Eikenzwam. H. Eichenſchwamm. F. Agaric. E. Agarick.

Is een boomzwam, die op oude eiken groeit. De

De Heer BROSSARD, een beroemd fransch Heelmeester, heeft in 't jaar 1750. deze zwam als een byzonder middel, om de bloedstorting zelfs uit de grootste slagäderen te stuimpen, aan de Akademie der Heelkunde te Parys bekend gemaakt, en dewyl de veelvuldige proeven, die hieromtrent door de bekwaamste Heelmeesters wierden genomen, aan het oogmerk beäntwoordden, is de Heer BROSSARD, als uitvinder van dit middel, door Lodewyk den XV. met ène rykelyke beloning en jaarwedde, voor zyne ontdekking beschonken.

Alhoewel deze zwam aan verscheidene bomen groeit, als aan den eike-, boeke-, esse-, denne-, berke-, en noteboom, zo meent nogthans de Heer BROSSARD, dat die, welke aan de oude knoestige eiken groeit, de beste zy. Hy raad, dat men ze in de oogst-, of herfstmaand zal inzamelen, en vervolgens op ene droge plaats bewaren. Alsdan bereid hy dezelve tot het gebruik op de volgende wyze.: Hy snyd met een mes, de buitenste bast, die hard en wit is, tot op de sponsägtige zelfstandigheid af, welke zagt is, en als zeemleer op de hand ligt; hy neemt dan ook op dezelfde wyze, met het mes, het onderste gedeelte van de zwam af, dat uit zeer harde buisjes bestaat; daarna snyd hy de zwam in stukken van verschillende grootte, en dikte, die hy met een hamer slaat, tot dat ze zo zagt worden, dat men ze gemaklyk met de vingers kan uitrekken.

De Heer MORAND heeft waargenomen, dat de eike zwam, die hy alleenlyk in een papier gedaan, en reeds voor langen tyd bereid had, in kleine stukjes gebroken, en met een grote hoeveelheid zwarte poeder bezet was. De Heer FUSSION meer-

meende, nadat hy de zaak onderzogt had, dat de zwam door een zoort van kerfgedierte, 't welk de Natuurkundigen *Dermestes* noemen, was doorgebeten, en dat het zwarte ſtof de drek dier diertjes was. Uit dien hoofde ſchynt het ter bewaring van de zwam noodzaaklyk te zyn, dat men dezelve geenzins in de vrye lugt laat, maar dat men ze in een glaze fles, en niet in een doosje, moet houden.

Wanneer men de zwam in een bloedſtorting gebruikt, dan legt men een ſtuk van de zwam, die op gemelde wyze bereid is, op de opening der ſlagäder, dat groter dan de wond derzelve is, over dit ſtuk zwam legt men nog een groter, en hieröver het verband, dat voor de wond geſchikt is. Op zulk ene wyze heeft men zig van de eikenzwam, tot het ſtempen ener bloedſtorting, met een gelukkig gevolg, bedient, by de operatie van een ſlagädergezwel aan den arm, in wonden van de opperärmsſlagäder, na het afzetten van den onderärm, van den opperärm, van 't been beneden de knie, ja zelfs na de afzetting van het dyebeen. De Heer ANDOUILLE heeft aangemerkt, dat de zwam geenzins hare werking doet, als zy eensklaps door het bloed nat word, 't welk uit de opgeſnedene vaatjes komt; men moet daarom het *Tourniquet* wel aanſchroeven, en de plaats der ſlagäder, daar men de zwam wil aanleggen, vooräf met zagt plukzel, dat de vogten na zig neemt, wel afdrogen, en nadat het verband der ganſche wond is aangelegd, moet men het *Tourniquet* van tyd tot tyd wederom los laten. Men moet ook nog aanmerken, dat de zwam de bloedſtortingen uit de wonden der ſlagäderen niet kan ſtillen, indien men ze niet op de opening der ſlagader zelve

 bren-

brengen, en aldaar enigen tyd aandrukken, en vaſt houden kan.

Nu zal ik overwegen, in hoe verre de methode, van het bloed door de eiken zwam te ſtempen, in gevallen daar men ze gebruiken kan, boven de drukking, de zamentrekkende middelen, en zelfs boven de ondrſchepping te achten zy. Door de drukking worden de wonden der ſlagäder geheel tegen elkander gedrukt, en dezelve moet men dan veertien dagen op dezelfde plaats van het gewonde deel hevig drukken, want als men 'er de drukking vroeger afneemt, dan ontſtaat 'er doorgaans wederom een nieuwe bloedſtorting uit de ſlagäder, zo als ik maar al te dikwyls ondervonden heb. Doch laat men de drukking zo lang ſterk aanhouden, dan loopt men gevaar, dat het deel tot verſterving overgaat, zo als ik mede daar voorbeelden van heb gezien. Maar by het gebruik van de eikenzwam is ſlegts ene middelmatige drukking nodig, men kan dezelve doorgaans, gelyk ik in den laatſten oorlog de proef dikwyls herhaald heb, reeds den derden, of vierden dag, zonder gevaar ener nieuwe bloedſtorting, van de wond afnemen, ik vond altoos dat de zwam tot den zeſtienden, ja zomtyds tot den twintigſten dag, zeer ſterk aan de ſlagäder bleef kleven. Op zulk ene wyze kan men de wond ſchielyk bezien, de wanden der ſlagäder groeyen niet aan elkander, de geweldige drukking van het deel houd op, en 'er is geen gevaar dat hierdoor het koud vuur, zo als door de gemene drukking, in hetzelve ontſtaan zal. De hooggeleerde heer de Haen heeft hieromtrent een bewyzend voorbeeld aangetekend.

In hoe verre de eiken zwam den voorrang boven de ſcherpe zamentrekkende bloedſtempende

de middelen verdienen, kan elk leerling begrypen. Deze middelen zyn niet zelden onvermogend, om het bloeden der grotere ſlagäderen te ſtuiten, zy ſtromen door de wond, zy prikkelen door hunne ſcherpte de zenuwen, hieruit ontſtaan zomtyds de hevigſte en gevaarlykſte toevallen, zy worden dikwyls door de opene aderen opgenomen, 't geen zelfs den dood kan veröorzaken, deze haatlyke tegenwerpingen kan men tegen de eiken zwam niet maken. Maar men kan de eiken zwam ook zelfs boven de onderſchepping den voorrang geven, wanneer dezelve ſlegts aangelegd kan worden. By de onderſchepping ener ſlagäder word ook zomtyds de nog ongemoeide zenuw mede in het toetrekken der onderſchepping beledigd, waardoor men ſtuipen, en de hondskramp, die doorgaans doodlyk is, heeft zien ontſtaan. Onder het gebruik van de eikenzwam is de zenuw van dit gevaar bevryd. —— De onderſchepping, de drukking, en zamentrekkende middelen moet men derhalve in de Heelkunde alleenlyk in die gevallen gebruiken, wanneer de zwam op de gekwetſte ſlagäder niet kan worden aangelegd. Zommigen hebben bedagt, om de eikenzwam tot een fyn poeder te maken, en dezelve, om het bloeden te ſtuiten, in den neus te blazen. Ik heb hierömtrent maar ene proef genomen. Doch de zaak gelukte niet.

L. Lycoperdon. N. en H. Boviſt. F. Veſſe de loup. E. Wolfs-fart, or Wolfs-fiſt.

Is een zoort van aardzwam. BAUHINUS zegt, dat hy zig van de zagte ſponsägtige zelfſtandigheid dezer zwam tot het ſtempen van de gevaarlykſte bloedſtortingen, met een zeer goed gevolg

bedient heeft, en CLUSIUS meld, dat men in Duitſchland, behalve het zamentrekkend ſtof, dat uit de boviſt komt, als men ze drukt, deze zwam droog bewaart, om dezelve in bloedſtortingen te kunnen gebruiken. Derhalve is de werking van deze zwam reeds lang bekend geweeſt. Met het ſtof van de boviſt heeft de Heer DE LA FOSSE zeer gelukkige proeven in paarden genomen, daar hy de ſchenkels afgeſneden, en de bloedſtorting zonder onderſchepping geſtuit heeft. Hy heeft ene omſtandige beſchryving zyner operatie aan de koningl. Akademie der Wetenſchappen medegedeeld. Reeds 160 jaar voor dat de Heer BROSSARD de eiken zwam tot de bloedſtemping uitvond, bediende zig del voortreflyke duitſche Heelmeeſter FELIX WURZ op dezelfde wyze, en met een gelyk gevolg, van de boviſt. Tegen het einde van 't jaar 1751. heeft een onbekend Schryver, in het *Journal economique* te Parys, verſcheide proeven laten plaatzen, waaruit blykt, dat de reeds gebruikte eikenzwam zo veel dienſt niet doet als de nieuwe, en dat de andere boomzwammen, het ſtof van de boviſt, het ſponsägtig gedeelte der boviſt, en de gewoonlyke vuurzwam, byna een gelyk gevolg gehad hebben.

L. Vitriolum. N. Koperrood, of Vitriool. H. F. en E. Vitriol.

De vitriool is een zamentrekkend zout, dat een walglyken, ſterk zamentrekkenden ſmaak heeft, en uit vitrioolzuur en ene metalägtige aarde, die of koper, of yzer, of zinkus is, beſtaat. Men heeft dus voornaamlyk driederly zoorten van vitriool, als de blauwe, groene, en witte. Van

yder-

yder dezer zoorten van vitriool, en van hare bereidingen, die tot de Heelkunde behoren, zal ik in 't byzonder handelen.

Vitriolum album. Wit koperrood. Dit is de vitriool der zinkus, die uit de zinkus en het vitrioolzuur is zamengefteld Zy heeft byna de gedaante van gemene loffe zuiker, doch de fmaak is zeer fcherp en fterk zamentrekkende. Men gebruikt ze voornaamlyk uitwendig in oogwaters, zo als ik aanftonds zal melden.

Vitriolum viride. Groene vitriool. Deze is eigenlyk de vitriool van 't yzer. Zy beftaat uit het vitrioolzuur, en ene byzondere metalägtige yzeräarde.

Wanneer men een ftuk in het water werpt, dat fterk van de galnoten is, dan maakt zy hetzelve geheel zwart, en dit is de oorzaak, waarom men dezelve tot den inkt gebruikt, daar zy voornaamlyk de zwarte kleur aan geeft.

Men gebruikt ook de groene vitriool dikwyls in omflagen tegen het koud vuur, want MACBRIDE, een engelfch Heelmeefter, heeft onlangs door proeven met bedorven vleefch getoond, dat alle zamentrekkende middelen het bederf tegengaan. De zwarte omflag, of *fpecies decocti nigri*, is met dit oogmerk tegen het koud vuur ten allen tyden met voordeel gebruikt.

Vitriolum cæruleum. Blauwe vitriool. Men kan deze ook kopervitriool noemen, want zy heeft koper by zig, dat door middel van het vitrioolzuur ontbonden, en tot zafierblauwe kryftallen gebragt is, welken het water ontbind. De blauwe vitriool wierd voor de ontdekking der eiken zwam, voornaamlyk tot het ftempen van bloedftortingen, zelfs uit grote flagäderen, geprezen, men gaf dezelve de gedaante van een kogeltje,

 of

of men ſtrooide ze tot een fyn poeder gevreven op plukzel, en leide dat op de opening van het gekwetſte vat. Zodra byna als de vitriool het bloed aanraakt, ſtolt het tot een klomp, die het geſnede vat als een dekzel ſluit, en te gelyk het vat zelve zamentrekt, en 'er een dikke korſt brand. Doch het vitrioolkogeltje kan niet op de opening van het opengeſnedene vat blyven liggen, maar het vloeit door de ganſche oppervlakte der wond, het prikkelt door zyne ſcherpte de gewonde blote zenuwen, waardoor, zo als bekend is, dikwyls de vreeslykſte toevallen veröorzaakt worden, en nadat de korſt van 't vat door de verëttering is afgeſcheiden, ontſtaat 'er zomtyds wederom een nieuwe bloedſtorting, waarom men dan dit middel dikwyls op nieuws met hetzelfde gevolg van nieuwe toevallen en ene nieuwe verëttering herhalen moet. De kopervitriool is de bytendſte van allen, weshalve men dezelve ook werkelyk in onzuivere verzweringen als een bytend geneesmiddel om aan te raken gebruikt. De Heelmeeſters plegen ook met de blauwe vitriool, even als met den helſchen ſteen, de chankers aan het hoofdje van het manlyk lid aan te raken, doch hieröp volgt doorgaans door het ſterk aanraken een onverdraaglyke pyn, ontſteking van het hoofdje en van de voorhuid, die 't koud vuur wel eens veröorzaakt heeft; en als men ze zelden en maar zagt aanraakt, dan worden de chankers ſchier kankerägtig, want deze gevoelige zenuwägtige delen kunnen zulke ſcherpe middelen niet verdragen. Ik heb in dit geval het *unguentum nutritum*, met de *mercurius mucoſus* en het *unguentum baſiliconis* gemengd, zonder al het aanraken, zeer heilzaam bevonden. Doch men moet zig nog meerder wagten van het wit-

te

te vitrioolpoeder in het oog te blazen, om een vlekje in het doorschynende hoornvlies weg te byten; een eenvoudige Dorpbarbier heeft in Hongarye een myner vrienden tot dit einde de vitriool in 't oog geblazen, waardoor aanstonds het gansche doorschynende hoornvlies van 't oog zo hoornägtig en donker is geworden, dat het gezigt voor eeuwig verloren is.

Het vitrioolwater voor de ogen, het zamentrekkend vitrioolwater, het wit en rood gekalcineerd vitrioolpoeder, de vitriooläarde, en de vitrioolgeest, zyn de bereidzels, die de Heelkunde van de vitriool heeft.

Het vitrioolwater voor de ogen, *aqua ophthalmica vitrioli*, word uit zes oncen water, en negen gryn witte vitriool bereid: Zie het *Dispensatorium*. Dit water is zagt zamentrekkend, terugdryvend, en zuiverend, ik heb 'er een groot aantal van oogöntstekingen mede genezen. Om het slapper te maken, kan het met rozenwater gemengd worden. Men moet 'er by dag de ogen mede laten uitwaschen. Als men dit vitrioolwater met de waterägtige tinctuur der gomlak vermengt, heeft men een goede mondspoeling, waardoor de tanden wit, en het tandvleesch vast gehouden word; dit water met rozenhoning gemengd, heb ik in verzweringen van den mond, en neus, en by *fungi* in den mond der kinderen, of in een aanhoudenden speekzelvloed de beste werking van gezien. Ik heb dit zelfde water in bedorvene verzweringen van het scheurbuik by uitstekendheid goed bevonden. In den zaadvloed, die niet uit besmetting ontstaat, heeft men dit water met een gewenscht gevolg ingespoten; op dezelfde wyze kan men de zogenaamde traanfistels genezen, als men het door

de ſpuit van Anel, enigen tyd, in den traanzak laat inſpuiten.

Het zamentrekkend vitrioolwater, *aqua ſtyptica vitrioli*, word uit twe oncen rozewater en twe dragmen witte vitriool bereid. Het is ſterk zamentrekkend, en ſtremmend, het word tegen het neusbloeden op de volgende wyze gebruikt. Men maakt een wiek van plukzel, doopt die in het vitrioolwater, en drukt dezelve vervolgens in die opening van de neus, daar het bloed uitvloeit. Dit geſchied het geſchiktſte, als men de ſchaft van een ſchryfpen met plukzel omwind, dezelve in dat water doopt, en dan in de opening van de neus duwt, doch men moet de pen in den beginne regt uit, een half duim ver, na de keel toebrengen. Als men zo ver in de neus is, ligt men de pen wat op, en voert dezelve zo hoog als zonder kwetzing kan geſchieden, vervolgens drukt men de opening van de neus toe, en trekt 'er de pen uit; dan blyft het plukzel zitten, dat men 'er ook een of twee dagen in laat, tot dat het daar van zelfs wederom uit valt. Indien men op deze wyze de bloeding geen meeſter kan worden, dan moet men de methode van le Dran volgen.

Het wit gekalcineerd poeder van vitriool. *Pulvis vitrioli ad albedinem calcinati.* Als men de blauwe vitriool in een pan op het vuur doorgloeit, dan word zy dus genaamd, of ook wel *Pulvis Sympatheticus.* Op deze wyze is het vitrioolzuur zeer ſterk geconcentreerd. Dit poeder doet het dunſte bloed ſchielyk tot dikke klompen ſtremmen, en trekt de vaten geweldig toe. Het word in hevige bloedſtortingen gebruikt, ik heb ene neusbloeding, die men nergens mede kon ſtuiten, met dit poeder in water ontbonden, door inſpui-

ting

tingen gelukkig doen ophouden. Doch men moet zorg dragen, dat 'er van de inſpuiting niets in de keel kome, om dat zy 'er zo geweldig door word zamengetrokken, als of de lyder zou ſtikken. Men moet zig ook wagten van dit poeder in bloedſtortingen, daar grote aderen gekwetſt zyn, te ſtrooyen, want als 'er van dit poeder iets door de aderen word opgenomen, dan komt het in het hart en de long, daar het ontſtekingen, *polypi*, verhardingen, verſtikking, of zelfs wel den dood veröorzaakt.

De rood gekalcineerde vitriool, *vitriolum ad rubedinem calcinatum.* Wanneer men de wit gekalcineerde vitriool nog langer doorgloeit, dan word zy langzamerhand geheel donkerrood. Zy is even zo zamentrekkend en bytend, als de wit gekalcineerde. De rood gekalcineerde vitriool word ook het Karthuizerpoeder, *pulvis Carthuſianorum*, genoemd. Eenige grynen van dezelve in water ontbonden, en warm gemaakt, zyn in uitwendige ontſtekingen, die by wonden, beenbreuken, verrekkingen, en verzweringen plaats hebben, als een kragtdadig middel om mede te betten, van vele konſtöefenaars aangeprezen.

De vitriooläarde. Als men de vitriool geheel uitbrand, blyft 'er ene rode metalägtige, en nog enigzins zoute aarde over, die *colcothàr vitrioli* genoemd word. Deze aarde word in droge omſlagen, zalven, en wondwaters gebruikt.

De geeſt van de vitriool, *ſpiritus vitrioli*, die de ſterkſte onder alle bekende zuren is, heeft de zamentrekkende en bytende kragt der vitriool geheel in zig geconcentreerd, ik zal het gebruik daarvan in de Klaſſe der zure geneesmiddelen opgeven.

L. Alumen. N. Aluin. H. Alaun.
F. Alun. E. Alum.

Is een zamentrekkend middelzout, dat uit zyne eigene, byzondere aarde, en uit het vitrioolzuur is zamengefteld. Men heeft enige zoorten van aluin in de Apotheken. Het *alumen rupeum* is het gewoonlykfte. De romynfche aluin komt hier volkomen mede overëen, maar is enigzins bleekrood. Zy worden beiden ruwe aluin, *alumen crudum*, genoemd.

De bereidingen uit de aluin zyn: De aluin rolletjes: Het aluinwater: Het bytend aluinwater: Het geäluinde wit van ey: Het geäluinde plukzel, en de uitgebrande aluin.

Dit zout oefent ene fterk zamentrekkende, ftyptifche kragt op de vezels, en vaten der vaste delen; uitwendig kan men het onder de gorgeldranken in ene waterägtige kwade keel, of verflapte en neerhangende *uvula*, in fcheurbuikige verzweringen van den mond, en de loffe tanden, en het bloeden van het tandvleefch, dat daarmede gepaard gaat, mengen. Met het wit van een ey gefiagen, en met wat rozenwater verdund, kan het in een waterägtige oogöntfteking van dienft zyn. In de verfchillende zoorten van de uitzakking der fchede, en van den endeldarm kan het onder dezelfde gedaante gebruikt worden. De beroemde PETIT bediende zig daarvan na de herftelde ontvrigtingen, die uit verflapping der banden ontftonden. In die ongemakken kan men de zwakke plaats, met de ontbinding van de aluin dikwyls laten wafchen, om dezelve te verfterken. Ik heb my van het aluinwater op gezwellen, die uit ene fponsägtige

ge gesteltenis van het celwyze vlies ontstaan waren, met voordeel bediend. Sponsägtige *scrophulæ*, beginnende rokgezwellen, sponsägtige kniegezwellen, en peesknopen heb ik met aluinwater, daar te gelyk wat geest van terpentyn in was, in enige maanden gelukkig genezen. Van dit zelfde water, doch zonder geest van terpentyn, bediende ik my als een bloedstempend middel in 't bloeden van den neus, in de kwyling, en in wonden. Men gebruikte eertyds de aluin ook in de gedaante van een rolletje op de opengesnedene slagäderen, om het bloed na de afzetting te stempen; PETR. BOREL heeft deze methode reeds aangeprezen, en verscheide Heelmeesters, die in 't jaar 1735. by de italiaansche armee in dienst waren, hebben wegens de goede werking der aluinrolletjes tot het stempen van verscheidene bloedstortingen, ook zelfs na de afzetting van een deel, aan de Akademie te Parys een berigt gegeven.

Het bytend aluinwater, dat uit sublimaat en aluin, die in water afgekookt is, bereid word, is bytend en te gelyk zamentrekkend, ik heb 'er tot het uitroeyen van sponsägtige en hardnekkige vygvratten de beste werking van gezien. Zie het *heelkundig Dispensatorium*.

Het geäluinde plukzel is in sterk aluinwater ingedoopt, en vervolgens drooggemaakt plukzel. Dit is een zeer dienstig opdrogend, en lidtekenmakend middel, in wonden en verzweringen.

Van de uitgebrande aluin zal ik in de Klasse der bytende middelen het gebruik melden.

L.

L. Saccharum saturni. N. Loodzuiker. H. Bleyzucker. F. Sucre de saturne. E. Sugar of lead.

De loodzuiker is lood, dat door het zuur van den azyn ontbonden, en vervolgens wederom gekrystalliseerd is. Dit wezenlyk zout van 't lood heeft een zoetägtigen, doch zeer sterk zamentrekkenden smaak. Wanneer het in veel water ontbonden word, is het als een verkoelend en zagt terugdryvend middel, in uitwendige ontstekingen, die men nog ontbinden kan, zeer dienstig; men pryst de loodzuiker inzonderheid in de oogöntstekingen. Het oogwater van den beroemden engelschen oogmeester, den Heer TAYLOR, bestaat uit agt oncen regenwater, vier gryn loodzuiker, en even zo veel salämmoniak. De onsterflyke BOERHAAVE pryst de loodzuiker in water ontbonden om de ontstekingen te verdelen, de huidziektens en verzweringen te genezen. Dezelfde grote Geneesheer beveelt, dat men het op ongeneeslyke verharde gezwellen moet leggen, ten einde dezelven niet in kanker zouden overgaan. In de opene kanker word de loodzuiker die in terpentyn of zoete oliën ontbonden is, en onder deze gedaante de *Balsamus saturni* genoemd word, ter genezing aangeprezen. De aanmerking van den Heer QUESNAY, die door het uitwendig gebruik der loodzuiker het koudvuur meent te hebben zien veröorzaken, moet uit het misbruik van dit middel ontstaan. Ik heb my dikwyls van de loodzuiker in ontstekingen op een gelukkige wyze bediend.

De inspuitingen van het weegbreewater (*aqua plantaginis*) daar wat loodzuiker in is ontbonden, is

is een zeer gevaarlyk middel voor de druiperts, die nog een venerisch gift in zig hebben. Doch het inwendig gebruik van dit middel tegen het zelfde ongemak is nog gevaarlyker, want doorgaans volgt op deszelfs gebruik een vreeslyk kolyk, en verstoppingen, die elendige verlammingen der bovenste ledematen te weeg brengen.

L. Acetum lithargyrii. N. Zilverglitäzyn. H. Silberglatteſſig. F. Vinaigre de litharge. E. Vinegar of litharge.

Dus word het zilverglit, dat door lang koken in den sterksten wynäzyn ontbonden is, genaamd. Hy heeft een zeer sterk zamentrekkenden, walglyk zoeten smaak, en ene verkoelende, zamentrekkende, terugdryvende eigenschap. Met dit oogmerk heeft men zig reeds in de vroegste tyden van den zilverglitäzyn, tegen verscheidene huidziektens, ontstekingen en verzweringen, in water gemengd, of met oliën tot pleisters of zalven gemaakt, bediend. Doch voornaamlyk heeft de beroemde fransche Heelmeester, de heer GOULARD, het gebruik en de werking van dezen loodäzyn de wereld nauwkeurig bekend gemaakt. Uit gelyke delen wynäzyn en goudglit, die een uur lang gekookt hebben, en gestadig met een houten spaan zyn geroerd, bereid hy een *liquor*, 't welk hy het *extractum saturni* noemt, 't geen nogthans in der daad alleenlyk een zeer sterke zilverglitäzyn is. Uit dit *extractum saturni* worden de volgende *formulæ* bereid.

I. Het *aqua vegeto-mineralis*, dat een mengzel is van een koffylepel vol extract., twe koffylepels vol brandewyn, en een vles water. Dit zilverglitäzynwater is het beste *specificum*

cum tegen alle uitwendige ontsteekingen, die door een uitwendige wond, of kneuzing, of ook wel uit een inwendige oorzaak ontstaan zyn. De ontsteking (*phlegmone*), de bloedvinnen, de ontsteking der borsten, der gevrigten, de roos, de oog-, en keelöntstekingen, de aambeyen, de winterbuilen, de verbrandingen, de onreine verzweringen, de fistelen van den traanzak, de pypzweren aan den aars, de kankerägtige verzweringen, de vyt, de beknelde en ontstokene breuken; de krop-, en kliergezwellen, het schurft, de dauwworm, en alle zoorten van huidziektens, heeft men door ene stoving met dit water genezen. In den zomer gebruikt men dit water zonder het warm te maken, in den winter maakt men het even lauw. Men kan dit water tot het waschen, tot inspuitingen, baden, gorgeldranken, oogwaters, verzweringwaters, stovingen, en met kruim van brood, of kruidermeel gekookt, tot pappen, of omslagen voor de benen, gebruiken.

II. Word het *unguentum saturni*, het *ceratum saturni*, en het *emplastrum tripharmacum* uit het *extractum saturni*, olie en was bereid. Zy zyn ten aanzien van hunne dikte, en de hoeveelheid hunner ingrediënten verscheiden. De Schryver roemt dezelven inzonderheid ter verdeling der *scrophulæ*, en van de gezwellen, die uit een verdikte slym in de gevrigten, en in de scheden der spieren ontstaan. Onder de zalf doet men zomtyds zeep en kamfer.

III. De waschlichtjes (*bougies*) worden uit het *extractum*, was en een weinig olie bereid; deze

deze kunnen in alle ongemakken der pisbuis, die door bougiën te genezen zyn, aan het oogmerk beäntwoorden.

IV. Eindelyk gebruikt men ook het *extractum purum*, om met een pinceel de vratten, lykdoornen, en eeldägtige randen der pypzweren, de kwaadäartige verzweringen, en vygvratten te bevogtigen.

XI. KLAS-

XI. KLASSE.

AROMATICA. SPECERYAGTIGE GENEESMIDDELEN.

De ſpeceryën, en de ſpeceryägtige planten zyn Geneesmiddelen, die een verhittenden, ſcherpen ſmaak, en een ſterken reuk hebben.

Men vind in deze middelen twederly zoort van zamenſtellende delen, waarvan zommige vlug zyn, zo dat zy door het koken geheel vervliegen, doch de andere zyn van zodanigen aart, dat zy veel beſtendiger tegen het vuur zyn.

Tot de vlugge zamenſtellende delen behoort de vlugge, reukgevende zelfſtandigheid, die uit alle deze middelen uitdampt, inzonderheid als men dezelven kookt. Dit vlug zamenſtellend gedeelte kan men den geeſt der planten, *ſpiritus rector*, noemen; alle ſpeceryägtige middelen hebben dit zamenſtellend gedeelte, hy karakteriſeert dezelven, en is in ydere plant verſchillende.

Behalve dit vlug zamenſtellend gedeelte hebben zommige ſpeceryägtige kruiden nog andere vlugge delen, die van den geeſt der planten onderſcheiden zyn. Een fyne olie, (*oleum æthereum*), ene kamfer, een droog vlug olieägtig zout, en een zuur- en balzemägtigen geeſt kan men door de ſcheikundige ontbinding uit enigen halen.

Den geeſt der planten kan men in alle ſpeceryägtige middelen vinden. De fyne olie is niet zo algemeen, en de drie laatſte vlugge zamenſtellende delen, naamlyk de kamfer, het olieägtig zout,

en

en de zure balzemägtige geest, worden maar in enige weinige speceryägtige planten ontmoet.

Onder de vaste zamenstellende delen der speceryägtige middelen moet men de gom, den harst, de was, en den vetten olie tellen; de twe eerste zyn byna aan alle geneesmiddelen dezer klasse eigen, doch de laatste slegts aan zeer weinigen.

De eigenlyke *spiritus rector* van ydere plant is met alle de overige zamenstellende delen ener speceryägtige plant vermengd, doch met het een meer dan met het andere. Deze geest bestaat uit brandbare, en zuurzoutägtige delen. Het zoetmaken der minerale zuren door den geest van wyn stelt de billykheid van dit gevoelen buiten allen twyfel.

Over de zamenstellende delen der overige vlugge, en vaste delen der speceryägtige geneesmiddelen, zal ik in hunne byzondere klassen handelen.

Uit hoofde van deze gemelde scherpe zamenstellende delen, bezitten de speceryägtige geneesmiddelen twe voorname vermogens: Zy kunnen de vezelen der vaste delen prikkelen, en dezelven te gelyk versterken, nadien de meesten behalve den scherpen, gemeenlyk nog enen bitteren en zagt zamentrekkenden smaak, hebben.

Wanneer hunne delen door de poren der huid in de cellen van het vetvlies en in den plas van 't bloed gebragt worden, dan verheffen zy de pols, en versnellen den omloop der vogten. Zy verdelen alle verdikte, slymerige, en grove zappen, die zig in de vaten van een gezwel ophouden; daarom doen zy veel dienst in de koude gezwellen, en in die ongemakken, welke uit de verzwakking en weekheid der delen ontstaan.

De ſpeceryägtige poeders worden dikwyls in de cariceuſe verzweringen geſtroid. In dit geval trekken deze poeders niet alleen de vogten na zig, maar zy prikkelen ook min of meer, naar mate van hunne ſcherpte, en dewyl de werking van alle prikkelingen in enen zekeren trap van ontſteking gelegen is, die in verzweringen voornaamlyk door ene vermeerderde verëttering gevolgd word, zo kunnen deze poeders van dienſt zyn, om de bedorvene delen van de gezonde af te ſcheiden. De zodanigen onder deze middelen, die zeer balzemägtig zyn, bevorderen de verëttering het ſterkſt.

Enigen van deze middelen gaan het bederf der dierlyke zelfſtandigheden tegen, en kunnen daarom een carieus been, of de daar uit vloeyende ſtof, voor zulk een hevigen trap van bederf bewaren, daar zy anderzins aan onderhevig zouden zyn.

L. Mentha. N. Kruis en munt. H. Krauſemünze. F. Menthe. E. Mint.

Men bewaart in de Apotheken tot het gebruik voornaamlyk dat kruid, 't welk een zeer ſterken, doch niet afkerigen reuk heeft, en ook enigzins ſcherp ſpeceryägtig ſmaakt, het is een der beſte verdelende en verſterkende hoofdkruiden (*herbæ cephalicæ*), die in wyn gekookt de kneuzingen en kwetzingen van het hoofd verdelen en verſterken. De kruisënmunt moet als een ſterk verdelend kruid ene voortreflyke kragt bezitten, als men het tot een pap geſtoten, en gekookt, tegen het ſtollen van het zog in de borſten aanlegt. Een ongenaamd Schryver heeft door

door proeven bewezen, dat de kruisënmunt het bederf ſterker tegengaat, dan de kamillen.

L. Meliſſa. N. Meliſſe, of Citroenkruid. H. Meliſſen. F. Meliſſe., ou herbe de Citron. E. Balm.

Deze plant heeft een aangenamen, citroenägtigen reuk, en een gematigden ſpeceryägtigen, en enigzins ſcherpen ſmaak, zo lang als zy verſch, en in hare volkomenheid is. Zy verlieſt beiden als zy oud word. Dit kruid groeit by ons in menigte, zo wel in tuinen als in de gemene weiden. De tuinmeliſſe is kragtiger dan de andere. Alle Schryvers over de *Materia medica* houden de meliſſe voor een der beſte zenuwkruiden, ſchoon het zeker is, dat zy tot de zwakſte ſpeceryägtige kruiden behoort, die door het koken het grootſte gedeelte harer kragten verlieſt, nadien hare *ſpiritus rector* gemaklyk word losgemaakt, want zy bevat zeer weinig fyne olie, die denzelven zou kunnen terug houden. Zy kan derhalve onder de verdelende hoofdkruiden geteld worden.

L. Majorana. N. Marjolyn. H. Majoran. F. Mariolaine. E. Sweet marjoram.

De marjolyn word in onze tuinen geteeld. De kleine bladeren zyn alleenlyk in gebruik, die een zeer ſterken, aangenamen, ſpeceryägtigen reuk, en een ſcherpen bitteren ſmaak hebben. Zy worden daarom onder de verdelende, en zenuwverſterkende hoofdkruiden geteld, die men by hoofd-

wonden, en ſchuddingen der herſſenen gebruikt. Het poeder van de bladeren is een aangenaam middel, dat het niezen verwekt, en komt daarom onder de ſnuiftabak in de Apotheken. Men maakt 'er ene verſterkende en openende zalf uit, *unguentum majoranæ*, als men het groene kruid in boter kookt, en de zalf met de marjolyn verſterkt, men ſmeert de kinderen, en ook de volwaſſenen een weinig hiervan in den neus, als dezelve door dikke, taye ſnot verſtopt is.

L. Anethum. N. Dillekruid. H. Dillkraut. F. Anet. E. Dill, or Anat.

Het dillekruid is ene kleine kroontjesdragende plant, die in de tuinen geteeld, en tot het inleggen der komkommers in menigte gebruikt word. Zy word in de Apotheken droog bewaard, hare voorname kragt is weekmakende, en pynſtillende, men gebruikt dezelve uitwendig als een droge ſtoving in zakjes tegen de buikpyn, die uit koude, kramptrekking, of opſpanning der darmen ontſtaat. Deze zakjes kunnen ook in grote veröuderde darmbreuken, die zomtyds door winden opgeſpannen worden, verzagting geven. Het zaad is ſpeceryägtiger dan de plant. Men pleeg dit zaad, tot poeder geſtoten, als een verdelend windbrekend middel, over de windbreuken der kinderen in warme zakjes te leggen.

L. Baſilicum. N. Baſilikom. H. Baſilicum. F. Baſilic. E. Baſill.

De baſilik is een kleine plant, die in onze tuinen groeit. De bladeren hebben een zagten, ſpeceryägtigen ſmaak, doch een ſterken en onäange-

genamen reuk, als zy verſch gevreven worden; als de plant matig gedroogd is word deze reuk aangenamer. Dezelve behoort tot de verdelende hoofdkruiden.

Het zaad van deze plant is klein, zwart, en heeft veel ſlym in zig, die 'er door 't weken in water kan worden uitgetrokken. Men gebruikt dezelve tegen het weeldrig tandvleeſch, de geſprongene lippen, en de kwade tepels der borſten.

L. Rosmarinus. N. Rozemaryn. H. Rosmarin. F. Rosmarin. E. Roſemary.

Dit is een zeer bekend heeſtergewas, dat in onze hoven in menigte gevonden word, doch egter voornaamlyk in de warmere landen groeit. De rozemaryn heeft een lieflyken reuk, en een verwarmenden, ſcherpen, bitterägtigen ſmaak, die veel na de lavendel gelykt. Dit gewas is geheel ſpeceryägtig, en balzemägtig, en word met regt onder de hoofdkruiden geteld, om dat het ene verdelende, en zenuwverſterkende kragt heeft.

De bloemen, *flores anthos*, hebben enen fyneren reuk, dan het kruid zelve, maar hy vervliegt ook daarom veel ſchielyker, en men kan zig van de verdorde bloemen niet veel heil beloven. Men bereid uit de bloemen den rozemarynhoning, *mel anthoſatum*, dien zommigen beter uit het kruid koken. Deze honing is een zeer ontbindend, en zuiverend middel. Ook wil men dat het verſche kruid in aalvet geſtoofd, en in de zon gezet, een voortreflyk middel tegen de verdoving van 't gehoor zy. De fyne olie kan

in zenuwzalven, en de geeſt van rozemaryn tot ſterke ſtovingen gebruikt worden.

L. Salvia. N. Salie. H. Salbey. F. Sauge. E. Sage.

Deze is een yder zeer wel bekend. Hare bladeren zyn matig ſpeceryägtig, maar ook wat bitter, en zeer zagt zamentrekkend; zy is derhalve een der kragtigſte en zekerſte zenuwkruiden, die verdelen, verſterken, en te gelyk het bederf kunnen tegengaan. Zo wel de tamme, als de wilde ſalie groeit by ons alzins in menigte, en doet in hoofdwonden byzondere werkingen.

L. Thymus. N. Thym. H. Thymian. F. Thym. E. Thyme.

De bladeren van deze plant hebben een aangenamen ſpeceryägtigen reuk, en een verwarmenden ſcherpen ſmaak. Men mengt ze onder de verſterkende, en verdelende zenuwkruiden, die in wyn gekookt, als omſlagen op wonden aan het hoofd gebruikt worden.

L. Serpillum. N. Wilde Thym. H. Quendel. F. Serpolet. E. Mother of thyme, or, Wild-thyme.

Deze kleine kruipende plant groeit overvloedig in de droge weiden. De ſmaak is ſcherp, en ſpeceryägtig, en de reuk ſterk, en aangenaam; zy kan dus, even als de thym, tot verſterkende, en verdelende ſtovingen in wyn ge-

k ookt

kookt worden. De geeſt van de wilde thym, *ſpiritus ſerpilli*, word als een opwekkend, prikkelend middel tegen de verlamming van de tong geprezen.

L. Satureia. N. Keulen. H. Saturey. F. Sardrée, ou, Savorée. E. Savory.

De bladeren van deze plant worden voor het gebruik bewaard. Zy zyn zeer ſcherp, verwarmend, en ſpeceryägtig, en zodanig is ook de reuk. Men kan dezelven met andere ſpeceryägtige kruiden tot zenuwverſterkende en verdelende ſtovingen gebruiken. Men wil dat dit kruid de vloyen dood, als men het in de bedden ſtroit.

L. Hijſſopus. N. Hijſop. H. Hijſſop. F. Hiſſope. E. Hijſſop.

De bladeren van de hyſop hebben een ſpeceryägtigen reuk, en een verwarmenden, ſcherpen ſmaak. Men plant dit kruid alzins in de tuinen; deszelfs ſpeceryägtige hoedanigheid, die verdelende is, geeft te kennen, dat men dit gewas in wynägtige ſtovingen tegen het uitgeſtorte, of ondergemengde bloed, aan de ogen met voordeel gebruiken kan. Het afkookzel van de hyſop, kan in onzuivere en boezemägtige verzweringen, als een zuiverend middel, tot het afwaſchen, en inſpuiten gebezigd worden.

L. Pulegium. N. Polei. H. Poleij. F. Pouliot. E. Pennij-roijal, or Pudding-graſs.

Een gewas, waarvan men de bladeren gebruikt, die

die byna aan de marjolyn gelyk zyn. Dit kruid heeft een sterken balzemägtigen aangenamen reuk, en een scherpen speceryägtigen smaak. Men rekent het onder de verdelende zenuwkruiden, welks ontbindende kragt in kneuzingen van het hoofd geroemd word.

L. Betonica. N. Betonie. H. Betonien. F. Betoine. E. Betonij.

De bladeren en bloemen van deze kleine plant hebben een ruwen, bitterägtigen smaak, die met een geringen, speceryägtigen reuk gepaard gaat. Alhoewel deze plant door verscheide Schryvers, in hoofdwonden, en andere toevallen aan het zelve, zeer hoog geroemd word, leert nogthans de ondervinding, dat deze geliefkoosde plant van vele Heelmeesters slegts een zeer zwak verdelend zenuwmiddel is. Het *emplastrum de betonica* heeft zeer weinig kragten van de betonie.

L. Angelica. N. Engelwortel. H. Angelik. F. Angelique. E. Angelica.

Zy word ook heil. geestwortel genoemd. Zy heeft een scherpen en enigzins bitteren smaak, en een taamlyk sterken aangenamen reuk. Men kan dezelve in wynägtige omslagen, als een verdelend middel met voordeel gebruiken.

L. Imperatoria. N. Meesterwortel. H. Meisterwurz. F. Imperatoire. E. Master-wort.

Men gebruikt 'er voornaamlyk de wortels van, die

die men in de Apotheken bewaart, ſchoon dezelven niet lang goed blyven, maar ſchielyk wormägtig worden. Zy heeft een ſcherpen ſmaak, en een balzemägtigen reuk. In de verlamming van de tong laat men 'er een ſtukje van kauwen, en de verſche bladeren wil men dat de *ſcrophulæ* verdelen, als ze met zout en azyn geſtoten, 'er op gelegd worden.

L. Caryophyllata. N. Nagelwortel. H. Benedictenwurzel. F. Benoite, ou Galiot. E. Avens, or Herb-bennet.

De nagelwortel heeft een ſpeceryägtigen, bitteren, en enigzins zamentrekkenden ſmaak, en een aangenamen reuk, die na de kruidnagelen zweemt.

Deze plant groeit in menigte in Duitſchland, men kan ze als een verdelend middel, dat te gelyk verſterkt, tegen de kneuzing en de uitſtorting van bloed, en in de heelkundige ongemakken, die uit ene verſlapping der zagte delen ontſtaan, zo als de uitzakkingen, breuken, ontvrigtingen, enz. in wynägtige ſtovingen gebruiken.

L. Enula. N. Alantswortel. H. Alantwurzel. F. Aunée, ou Enule campane. E. Elecampane.

De alantswortel groeit in 't wild, en overvloedig in de wynbergen. Hy heeft een matigen ſcherpen, en bitterägtigen, doch kleverigen ſmaak. De reuk is aangenaam, en ſpeceryägtig, zyne kragten zyn dus verdelende en prikkelende. Men kan denzelven in omſlagen op gezwellen en ver-

zweringen leggen. Men houd hem voor een kragtig middel uitwendig tegen het schurft. Wy hebben 'er een zalf van, *unguentum enulatum*, die uit den verschen wortel in varkensreuzel gekookt, en een byvoegzel van wat was en terpentyn bereid word, deze meent men dat van veel dienst is op het schurft en de zere hoofden. Zo moet hy ook van een byzonder vermogen zyn, om de muggen te verdryven, als men 'er de kamer mede berookt. Het afkookzel van den alantswortel, wil men insgelyks, dat een toerykend middel zy, als 'er na ene genezing door de kwyling kwikzilver in het lichaam is agtergebleven, om hetzelve met kragt weder na buiten te dryven.

L. Carlina. N. Everwortel. H. Eberwurzel. F. Carline, ou Chardonnerette. E. Carline-thistle.

Deze wortel, dien men op bergägtige, en zonnige plaatzen door geheel Duitschland in menigte vind, heeft een sterken reuk, en een scherpen, bitteren, speceryägtigen smaak. Hy kan dus, zo als andere speceryägtige planten, in wynwater, of azynwater gekookt, tot verdelende omslagen gebezigd worden. In dergelyke afkookzels kunnen de boezemägtige verzweringen met voordeel gebaad en uitgewaschen worden, 't geen hare zuivering en genezing zeer bevordert.

L. Calamus aromaticus. N. Kalmus. H. Calmus. F. en E. Acorus.

De kalmus word ook *Acorus verus* genoemd.

De

De wortel van dit gewas is zeer ſcherp. De Heer van HALLER zegt, dat hy ten aanzien van zynen ſpeceryägtigen reuk en ſmaak alle andere gewasſen, die in de noordelyke lugtſtreken worden voortgebragt, te boven gaat. Hy kan dus als een goed zuiverend middel tegen de eelt-, en ſpekägtige verzweringen gebruikt worden, 't zy om af te waſchen, of om op te ſtroyen; den ingeleggden wortel kan men fyn gemaakt hier toe bezigen.

L. Zedoaria. N. Zedoar. H. Zitwerwurzel. F. Zedoaire, ou Gingembre ſauvage. E. Zedoary, or Setwall.

Is de wortel ener indiaanſche plant. Hy heeft een zeer ſterken reuk, die vry wat na de kamfer gelykt, en een bitteren, ſpeceryägtigen, ſcherpen ſmaak. Het afkookzel van de zedoar in water is bitter, en kan voor verdelende omſlagen, en dergelyken, dienen. Als de wortel na het afkoken nog in wyngeeſt afgetrokken word, dan haalt 'er dezelve alles volkomen uit, indien men dezen wyngeeſt by het afkookzel giet, zo heeft men een zeer kragtige ſtoving van de zedoar.

L. Zingiber. N. Gengber. H. Ingwer. F. Gingembre. E. Ginger.

Deze is een indiaanſche plant, daar wy den wortel van hebben, die een lieflyken reuk, doch een verhittenden, bytenden, ſpeceryägtigen ſmaak heeft. De geeſt van wyn haalt 'er de kragten veel beter uit, dan de waterägtige vogten. Deswe-

wegens kan deze wortel in water gekookt, en de wyngeest 'er bygegoten, een zeer goeden, versterkenden, en verdelenden omslag, voor koude waterägtige gezwellen, en verzweringen, verschaffen.

L. Galanga. N. Maagwortel. H. Galgant. F. Galanga. E. Galangal.

Is een speceryägtige wortel, die uit China gebragt word; de kleine maagwortel, *galanga minor*, is inzonderheid in gebruik, om dat hy beter dan de grote is. De reuk is speceryägtig, en de smaak bitter, verhittend, en bytend. Hy kan als een verdelend en versterkend middel in omslagen op koude gezwellen gelegd worden. Men pleeg ook het poeder, en de essentie van dezen wortel, tegen de bevrozene beenderen te pryzen. In de verlamming van de tong, en de uittering der ledematen heeft ook het uitwendig gebruik van denzelven dienst gedaan.

L. Levisticum. N. Lavas. H. Liebstöckel. F. Levêche. E. Louage, or Alisander.

De lavas is een speceryägtige plant, die overvloedig in Duitschland te vinden is. De gansche plant heeft een scherpen, speceryägtigen, en enigzins zoeten smaak, en een vry sterken reuk. Men gebruikt het meest alleen den wortel, doch dewyl de bloemen en bladeren ook speceryägtig zyn, kan de gehele plant tot verdelende omslagen gebezigd worden. De *oleum levistici*, die uit de plant gestookt word, kan tot een ingrediënt van verdelende zalven, en pleisters dienen.

L.

L. Nardus indica. N. Spikenard uit Indie. H. Indianischer Narden. F. Spica nard. E. Indian spickenard.

Dit gewas word ook *spica nardi* genoemd, en uit Oostindie gebragt. Het heeft de gedaante van een menigte kleine vezelen, en heeft een stekenden bitteren smaak, en een sterken, doch niet zeer aangenamen reuk. Het kan in verdelende en versterkende omslagen gebruikt worden. Door de destillatie bekomt men een wezenlyken olie, *oleum essentiale*, die de ware spikenardölie is. Want het geen de speceryverkopers voor spikenardölie verkopen, is doorgaans een olie, die uit terpentynölie, en wat lavendelölie is zamengesteld, welken de paardemeesters veel al gebruiken.

L. Lavendula. N. en H. Lavendel. F. Lavande, ou Aspic. E. Lavender.

Deze plant heeft een lieflyken, aangenamen reuk, en een bytenden smaak. De bloemen zyn zeer speceryägtig, en kunnen daarom onder de verdelende hoofdkruiden gesteld worden. De lavendel word dikwyls in uitwendige stovingen tegen de verlamming der benen gebruikt. Veeltyds worden de bloemen, in zakjes genaid, over koude gezwellen gelegd.

Den overgehaalden lavendelölie roemt men inzonderheid ter verdryving der platluizen, *pediculi inguinales*, en andere insekten van de huid. Als het weke vloeipapier, dat in dezen olie alleen, of met amandelölie vermengd gedoopt is, een gehelen nagt op het deel gelegd word, dat door

door die insekten bezet is, dan worden ze zeker, zegt Geoffroy, 's morgens alle dood gevonden. Deze olie word ook onder de zenuwzalven gemengd.

L. Chamomilla. N. Kamillen. H. Chamillen. F. Camomille. E. Camomil.

De wilde kamille is boven de romynsche te achten, dewyl zy kragtiger is. Zy groeit in menigte op de akkers tusschen het koorn. Dezelve heeft een sterken, niet onäangenamen, speceryägtigen reuk, en een zeer bitteren, walglyken smaak. Deze bloemen worden zeer veel in de Heelkunde, als een sterk verdelend middel, in droge en natte omslagen, tegen de hete en koude gezwellen gebruikt. Ook is zy in rottige verzweringen, ja zelfs in 't koud vuur, een zeer sterk bederf tegengaand middel.

Inwendig word de kamille tegen de scrophuleuse ongemakken, en ook tegen het vuur, en 't bederf, in dranken voorgeschreven. Het poeder der kamille, in droge zakjes, met kamfer gevreven, heb ik met groot voordeel op de *scrophulæ* zien aanleggen.

L. Anisum. N. Anys. H. en F. Anis. E. Anise.

De anys is ene eenjarige kroontjesdragende plant, die meest in de warme landen natuurlyk groeit. Het zaad is alleenlyk in gebruik. Dit heeft een speceryägtigen reuk, en een aangenamen verwarmenden smaak, die enigzins zoet is. Het water haalt 'er weinig van de zamenstellende

delen uit, maar de geeſt van wyn trekt het geheel af. Men kan dit zaad in droge en natte omſlagen, als een goed verdelend middel, gebruiken. In water-, en windbreuken, in de waterzugt der gevrigten, en in andere koude gezwellen, word deszelfs gebruik aangewezen.

L. Cuminum. N. Komyn. H. Römiſcher Kümmel. F. Cumin. E. Cummin.

Van deze kroontjesdragende plant is ſlegts het zaad in gebruik, dat een ſpeceryägtigen reuk, en een bitterägtigen, verwarmenden ſmaak heeft. Zy is als een verdelend en de opſpanning verdryvend middel beroemd, men pleeg dezelve daarom tot het beroken te gebruiken, of in poeder geſtoten over de windbreuken, en de winddarmbreuken te leggen. Zy behoort tot de vier verwarmende zaden, ook is 'er in de Apotheken een byzonder *emplaſtrum de cumino*, waarin de komyn met haren overgehaalden olie gedaan word.

L. Nigella. N. Narduszaad. H. Schwarzer coriander. F. Nielle, ou Barbue. E. Gith, or Nigella.

Het zaad van deze plant heeft een zeer ſterken niet onäangenamen reuk, en een ſcherpen ſtrydigen ſmaak. Men ſtoot dit zaad wel met water tot ene melk, en laat dezelve in de zware verſtoptheid door den neus ophalen.

L. Carvum. N. Witte Komyn. H. Feld-kümmel. F. Carvi. E. Carraways.

De plant groeit door geheel Duitſchland in de wyden. Het zaad daarvan heeft een aangenamen reuk, en een ſcherpen ſpeceryägtigen ſmaak. Van HELMONT noemde dit ſpeceryägtig zaad, om den geringen prys, een trooſt der armen; om dat het dezelven in vele in-, en uitwendige ongemakken van dienſt is. Men telt het onder de grote verwarmende zaden, en men pryſt het inzonderheid om de winden te breken; deswegens pleeg men het geſtoten zaad in droge zakjes over de windbreuken en winddarmbreuken te leggen. Doch de witte komyn kan ook ter verdeling van koude gezwellen in droge, of natte omſlagen gebezigd worden. Den fynen olie van dezelve kan men onder de verdelende pleiſters doen.

L. Petroſelinum. N. Pieterzelie. H. Peterſilkraut. F. Perſil. E. Parſley.

De wortel, de zaden, en de bladeren zyn in gebruik. De ganſche plant heeft een aangenamen reuk, en ene zeer aangename ſcherpte. Deze geeft dezelve uitwendig ene grote verdelende kragt, zo dat men met het fyn geſtoten kruid reeds de hardnekkigſte verhardingen van de borſt verdreven heeft. De wortel is zoetägtig, en te gelyk enigzins ſpeceryägtig ſcherp, hy heeft ene dergelyke verdelende werking als het kruid. Het zaad van de pieterzelie is het meeſt ſpeceryägtig, weshalve men het tot verdelende omſlagen kan gebruiken. Het zaad der macedoniſche pieterzelie is veel ſterker dan van de gemene.

L.

L. Apium. N. Juffrouw Merk, Eppe. H. Eppich. F. Ache, ou Apium. E. Smallage.

Deze plant komt in kragten naby de pieterzelie, doch de reuk en ſmaak is ſterker. De zagt gekookte wortel kan, tot pap gedrukt zynde, worden aangelegd als een verdelend middel. Het zaad van de eppe is ſpeceryägtig, en kan insgelyks by verdelende omſlagen gedaan worden.

L. Fœniculum. N. Venkel. H. Fenchel. F. Fenouil. E. Fennell, or Fenkel.

Deze plant groeit in Duitſchland overvloedig. Het zaad is alleenlyk in gebruik, dat een byzonderen goeden reuk, en een aangenamen, zoetägtigen, ſcherpen, ſpeceryägtigen ſmaak heeft. Dit zaad, dat byna alle de kragten van 't ganſche gewas in zig bevat, word onder de vier grote verwarmende zaden geteld. Zommigen raden het zaad in water te koken, en de damp daarvan in de ogen te laten komen. Deze damp wil men dat in de grauwe en zwarte ſtaar een voortreflyk verdelend middel zy. Het water, dat van de zaden gedeſtilleerd word, ſchryft men dikwyls tot oogwaters voor.

L. Cardamomum. N. Cardamom. H. Cardamomen. F. Cardamome. E. Cardamom.

Dit zaad bekomen wy uit Indie. Het heeft een aangenamen ſpeceryägtigen reuk, doch de

ſmaak is ſcherp, en brandende op de tong byna als peper. Men kan het dus als een roodmakend (*rubefaciens*) verhittend, ſcherp middel, onder den zuurdeeg mengen.

L. Macis. N. Foelij. H. Muſcatenblüthe. F. Macis. E. Mace.

Deze is niet de bloem, maar de twede baſt van de nootmuskaat, die als een net om de noot ligt. Zy heeft een zeer aangenamen, ſpeceryägtigen, en olieägtigen ſmaak, en insgelyks een aangenamen reuk. De foely is zeer weinig zamentrekkende, men kan 'er een vloeibaren fynen olie uit perſſen, doch door de deſtillatie is deze olie vlugger. Men gebruikt dezen olie gewoonlyk tot verwarmende maagpleiſters.

L. Caryophyllum. N. Kruidnagelen. H. Gewürznägelein. F. Clous de girofles. E. Cloves.

Het is de onrype vrugt, of liever de bloemkelk der bloemen, van den nagelboom.

Indien ze goed zyn, dan moeten zy ryk van olie, en van een ſterken aangenamen, ſpeceryägtigen reuk, en van een zeer ſcherpen, verhittenden, brandenden ſmaak zyn. Men gebruikt dezelven om tegen het walgen op de maag te leggen.

De kruidnagelen hebben zeer veel fyne olie, daar men, zo als BOERHAAVE meld, door het enkel uitperſſen een groot gedeelte van kan bekomen. Deze uitgeperſte olie is zo ſcherp niet als de gedeſtilleerde, die ongemeen ſcherp, en inder-

inderdaad bytende is, hy word daarom tegen de tandpyn gebruikt, als dezelve uit een holgegeten tand ontſtaat, men laat ſlegts enige droppelen op katoen druipen, en dit legt men in den hollen tand, dan verteert deze olie de kleine blootliggende zenuwvezels, hy maakt den tand geheel ſtomp en onaandoenlyk, en dus houd de pyn op.

Op gelyke wyze kan men dezen olie gebruiken, om de reeds zwartgewordene beenvreter van de levendige beenderen af te ſcheiden, of weg te eten.

L. Nux moſchata. N. Nootmuskaat. H. Muscatennuſs. F. Noix muscade. E. Nutmeg.

Zy is de kern der vrugt van een boom, die in Ooſtindie groeit. De reuk is ſpeceryägtig en aangenaam, de ſmaak is vet, ſcherp, en te gelyk enigzins bitterägtig en zagt zamentrekkende. De nootmuskaten geven door het perſſen, als 't warm geſchied, ene tamelyke hoeveelheid van doorſchynenden gelen olie, die koud wordende als reuzel ſtremt. Men kan dezen olie ook door het koken, en door het overhalen, bekomen, die onder maagpleiſters, balzems en zalven gedaan word, om de kramp in de ingewanden te ſtillen. Den dikken muskaatölie heb ik in gezwellen, door de vorſt veröorzaakt, zeer goed bevonden. Het is een vet, weekmakend, en te gelyk verwarmend middel, dat de koude afweert.

L. Amomum. N. Amomum. H. Amomen. F. Amome. E. All-ſpice.

Deze is een welriekende vrugt uit Indie. Het

 zaad

zaad hiervan ſmaakt ſterk ſpeceryägtig, zo als de reuk ook vlug en doordringend is. Het word onder de kleine verwarmende zaden geteld, en kan dus even als dezelven gebruikt worden. De tinctuur van de amomum, die met den geeſt van wyn bereid word, heeft een zeer ſchone groene kleur.

L. Cubebæ. N. Kubeben. H. Cubeben. F. Cubebe. E. Cubebes.

Deze kleine ſpeceryägtige vrugt, word ons uit Ooſtindie gebragt. Ten aanzien van de ſpeceryägtige, verwarmende, en bytende eigenſchap is zy byna de peper gelyk, ſchoon haar reuk zeer aangenaam is, men pleeg ze met zuiker te bedekken, en in den mond te kauwen, om den ſtinkenden adem te verbergen. Zommigen plegen ze tot de hoofdverſterkende kruidermutzen te gebruiken, ter verſterking der herſſenen, en van het geheugen, by voorbeeld, voor oude lieden na zware beroertens, enz.

L. Laurus. N. Laurierboom. H. Lorbeerbaum. F. Laurier. E Laurel-tree.

Deze boom, dien men by ons in menigte in de tuinen plant, groeit in de hete landen tot ene aanzienlyke grootte. De bladeren, en de beſſen zyn 'er veel van in gebruik.

De bladeren hebben enen ſcherpen, bitteren, zamentrekkenden ſmaak, en een ſterken, zeer aangenamen, ſpeceryägtigen reuk. Men kan ze om hunne verdelende, en zenuwverſterkende kragt in wyn gekookt, tot verdelende, en verſter-

ſterkende omſlagen op kwetzingen aan het hoofd, en op andere plaatzen, gebruiken. Zy zyn in de *ſpecies pro epithemate cephalico*, en in het *unguentum martiatum*.

De beſſen, *baccæ lauri*, hebben een zoortgelyke kragt. Als zy overgehaald worden, geven zy veel ſcherpen, doordringenden olie van zig, *oleum baccarum lauri deſtillatum*, ook komt 'er veel olie van, indien ze uitgeperſt, of uitgekookt worden, *oleum laurinum expreſſum*, die men meer dan den overgehaalden gebruikt; hy is zeer goed tegen de windkolyken, uitwendig geſmeerd, of in klyſteren. Men pryſt denzelven ook zeer tegen het kwade gehoor, en men laat enige droppels op katoen in het oor druipen, doch men mengt 'er gemeenlyk den bitteren amandelölie onder. Men doet hem veel onder de zenuwzalven, en onder het *unguentum pediculorum*, *ad ſcabiem*, *ad tabida membra*, als mede onder de *emplaſtra de cumino*, *diabotanæ*, *de ranis*.

L. Juniperus. N. Jeneverboom. H. Wachholder. F. Genevrier. E. Juniper-tree.

Deze ſtruik is altyd groen, en groeit op ſteenägtige gronden in alle geweſten van Europa. De beſſen en het hout zyn 'er 't meeſt van in gebruik, ſchoon de gehele ſtruik ook tot het beroken word gebezigd.

De jeneverbeſſen hebben een ſterken, niet onäangenamen reuk, en een warmen, bytenden zoeten ſmaak, die door lang te kauwen bitterägtig word, als men het zaad klein byt. Deze beſſen worden om hare ſpeceryägtige verdelende kragt onder omſlagen, en in kruiderzakjes gedaan.

De overgehaalde olie uit de besfen, *oleum juniperi ex baccis*, is zo scherp niet als de andere fyne oliën, en word daarom onder de zenuwzalven en verdelende pleisters gebruikt.

L. Lignum guajacum. N. Pokhout. H. Franzosenholz. F. Guajac, ou Bois-saint. E. Pock-wood, or Holy-wood.

Het *lignum guajacum*, word ook *lignum sanctum* genoemd. Het is het hout van een boom, die in de warme delen der spaansche Westindiën groeit. De bast en het hout hebben een ligten bitteren, speceryägtigen, bytenden smaak, de bast is speceryägtiger dan het hout. De reuk is niet onäangenaam Men scryft het hout voornaamlyk in afgekookte dranken voor, en men houd het voor een *specificum* tegen de venusziekte Men heeft het voor de uitvinding der kwikmiddelen, in Indie zelfs tot dit einde gebruikt. De werking van dit hout is in 't jaar 1517. in Europa bekend geworden; volgens het getuigenis van NIC. POLL moeten 3000 venuszieke lyders ten zynen tyde hierdoor genezen zyn, waarönder ook HUTTENIUS was, die al negen jaar lang de venusziekte zeer zwaar gehad, en elfmaal de kwikcuur zonder voordeel ondergaan had. En FABRI, een beroemd Geneesheer te Florence, die dit het grote middel van zyn gasthuis noemt, verzekert met FRACASTORIUS, HUTTEN, en BOERHAAVE, dat het in staat zy, indien het sterk gebruikt word, om de ziekte alleen te verdryven.

Ik denk 'er van, dat den lyders in alle deze gevallen, voor het gebruik van den pokhoutdrank, reeds zeer veel kwikzilver in het lichaam gebragt is, en dat de prikkelende kragt van 't

hout

hout het kwikzilver door het ganſche lichaam omgevoerd, en het op alle plaatzen van hetzelve in beweging geſteld heeft, 't welk de reden is, waarom de nieuwere *practici* waarnemen, dat de pokhoutdrank zonder het gebruik van 't kwikzilver geen genezing te weeg brengt. Doch de beſchouwing der genezende kragt van het pokhout in Indie brengt my nog tot een ander vermoeden, ten aanzien van deszelfs werking. De venusziekte, naamlyk, is niet in alle gewesten der wereld, aangaande hare kenmerken en toevallen, dezelfde, en zy kan ook in verſchillende landen niet door dezelfde middelen genezen worden. Zy is in de koude landen veel gevaarlyker dan in de warme. Een Spanjaard, zegt de vermaarde Heer ZIMMERMANN, verrigt zyne bezigheden in Peru met een trap van veneriſche beſmetting, waardoor een Deen, niettegenſtaande de beſte middelen wierden aangewend, zou omkomen. De venusziekte, die door de Negers uit Guiné na Amerika overgebragt is, en die men voor de moeder van onze venusziekte houd, beſtaat in Barbados ſlegts in bobbels aan de huid, die na 't gebruik van enige kruiden wederom droog worden, en afvallen. In de Antilliſche eilanden is de venusziekte van de onze ook zeer onderſcheiden. Die venusziekte word doodlyk, als men ze door het kwikzilver genezen wil. Ook deed HUXHAM eenen Engelſchman, die de venusziekte door den omgang met beſmette Negereſſen uit Portobello medebragt, door het kwikzilver in Engeland het ongemak merklyk verërgeren. Het pokhout ſcheen beter te ſlagen; doch de lyder ſtierf nogthans aan een uittering. Ik houde derhalve het pokhout, ten aanzien van de venusziekte in onze landen, enkel als een bymiddel

 van

van het kwikzilver, deszelfs gebruik gedurende verſcheidene maanden heeft zonder het vloeibare metaal gene werking gedaan, als dat het enige toevallen van de *rheumatismus* verzagt, zo veel als ik heb kunnen waarnemen. In ſlymerige ſcrophuleuſe perzonen, die te gelyk veneriſch waren, werkte het beter dan de zalzaparil, die ik met het gebrüik van 't kwikzilver, by uitgeteerde, galägtige, magere, en ook bloedryke lieden, in de venusziekte verënige. Want den zodanigen is de verhittende, opdrogende, prikkelende, en beſtendig pis-, en zweetdryvende pokhoutdrank in myne waarnemingen zigtbaar nadelig geweeſt, ja zelfs als ik hem met de melk liet gebruiken. Maar tot het uitwaſchen der verzweringen in de keel, neus, ogen, en andere delen, en tot verdelende baden voor handen en voeten, die met beengezwellen bezet waren, heb ik het pokhout zeer dienſtig bevonden. Op dezelfde wyze pryſt het de uitmuntende hoogleeraar Schreiber te Petersburg, ter genezing van de kankerzweren, ongetwyfeld meent hy de veneriſche, want in anderen heb ik gene verbetetering van het yslyk ongemak gezien.

L. Lignum ſantalum. N. Zandelhout. H. Sandelholz. F. Santal. E. Sanders.

Wy hebben driederly zandelhout in de Apotheken, het gele, het witte, en het rode. Yder derzelven heeft een aangenamen, welriekenden, ſpeceryägtigen reuk, inzonderheid het gele, dat het beste is. Het witte is zo ſterk niet, en het rode heeft te gelyk een zigt zamentrekkenden, verſterkenden ſmaak. In de Heelkunde kan men zig van deze houten in ſterke afkookzels met wyn

tot

tot verſterkende ſtovingen bedienen, die in kwetzingen en wonden van het hoofd ene goede werking doen.

L. Lignum ſasſafras. N. Sasſafrasbout. H. Sasſafrassbolz. F. en E. Sasſafras.

Het is de wortel van een Weſtindiſchen boom. Het word in het hoogduitſch ook *Fenchelbolz* genoemd, om dat de reuk en ſmaak wel wat na de venkel gelykt. De baſt is veel ſpeceryägtiger dan het hout. Men bekomt uit den baſt ene grote hoeveelheid van wezenlyke olie. Men pryſt het aftrekzel van den baſt, of het afkookzel van het hout, als een bloedzuiverend, en zweetdryvend middel ter genezing van de venusziekte, doch zonder het kwikzilver zal men 'er niet veel mede uitvoeren. Door het geſtadig zweten droogt men ſlegts het lichaam uit, en men doet den ſtoelgang ophouden: Omſtandigheden die het kwikzilver niet gedoogt.

De Amerikanen plegen met het afkookzel van den baſt de verzweringen uit te waſchen, te zuiveren, en te genezen.

L. Lignum rbodium. N. Rozenbout. H. Roſenbolz. F. Bois de rbode. E. Roſe-wood.

Deze is de wortel van een ſtruik, die uit Ooſtindie gebragt word. Deze wortel heeft een aangenamen reuk na de rozen, en ſmaakt bitterägtig. Om den aangenamen reuk word hy dikwyls onder rookwerken gedaan. Hy is ook in de *ſpecies pro cucupha*, in het *unguentum roſatum ſimplex*, en in de *candeae fumales.* Door het overhalen

met water geeft hy een welriekenden, wezenlyken olie, die voor rozenölie verkogt word, en dien men tot reukwerken, zo als de pomade, enz. gebruikt.

L. Lignum agallochum. N. Paradyshout. H. Paradiesholz. F. Bois d aloe. E. Wood of aloes.

Het word ook *lignum aloës*, aloëhout genoemd. Het heeft een aangenamen, speceryägtigen reuk, als het aangestoken word; daarom word hetzelve voor kinderen en oude lieden, die zwak van hoofd zyn, als een rookwerk ter versterking van het hoofd gebruikt.

L. Cinnamomum. N. Kaneel. H. Zimmet. F. Canelle. E. Cinnamom.

Deze dunne bast heeft een uitstekenden aangenamen reuk, en een bytenden smaak, die enigzins zamentrekkende is. Hare hoge waarde verbied derzelver gebruik, schoon zy uitwendig een der beste zenuwversterkende middelen zyn zou. Even zo is het ook met de oranjeschillen, en bloemen gelegen.

De wezenlyke kaneelölie is bytend, men gebruikt hem om zwarte carieuse beenderen weg te byten.

L. Flores Cheiri. N. Gele violetten. H. Gelbe violen. F. Giroflier, ou violier. E. The Violet-flowers, or gilly-flowers.

De bloemen hebben een aangenamen, en een enig-

enigzins ſcherpen, bitterägtigen, onäangenamen ſmaak Zy kunnen als een verdelend, bederftegengaand, en zagt verſterkend middel gebruikt worden. Daarom doen vele Heelmeeſters dezelven onder de ſpeceryägtige hoofdkruiden. Men heeft in de Apotheken den *oleum cheiorinum coctum*, welke gekookte gele violettenölie tot weekmakende, verdelende zenuwzalven genomen word.

L. Flores roſarum. N. Rode rozen. H. Roſenblüthe. F. Roſes rouges. E. Red roſe.

De bloembladeren der rode rozen behoren tot de klaſſe der ſpeceryägtige geneesmiddelen; dewyl zy een aangenamen reuk hebben; doch om dat derzelver ſmaak enigzins zamentrekkend is, heb ik hare werking, en uitwendig gebruik, reeds in de voorgaande klaſſe der zamentrekkende geneesmiddelen beſchouwd:

L. Flores paralyſis. N. Sleutelbloemen. H. Schlüſſelblumen. F. Prime vere. E. Prim roſe.

Deze zyn van de vroegſte lentebloemen. Zy hebben een fynen aangenamen reuk, en een zagten, ſlymerigen, zoetägtigen ſmaak. Zy worden als een weekmakend, en te gelyk verdelend middel tot omſlagen tegen verlammingen, en verhardingen aangeprezen.

L. Euphrasia. N. Ogentroost. H. Augentrost. F. Euphraise. E. Eyebright.

Dit klein gewas heeft een byzonderen reuk, en zelfs de bladeren hebben alleenlyk een specerÿagtigen smaak. Zy is in de vorige tyden zeer beroemd geweest voor een oogmiddel. HILDANUS zegt, dat hy oude mannen van zeventig jaren gekend heeft, die hun gezigt verloren, en hetzelve door 't gebruik van dit kruid weergekregen hadden. Doch de proeven der nieuwere *Practici* hebben het geluk niet gehad, om den lof van HILDANUS te bevestigen. Zommigen plegen nogthans dit kruid nog in droge zakjes over de zwakke ogen te leggen. Maar de volgende methode is kragtiger en zekerer. Anderen naamlyk laten de zakjes in wyn en warm water dopen, uitdrogen, en aldus over ontstokene, gekwetste, of zwakke ogen der oude lieden met een zeker gevolg leggen. Het gedestilleerde ogentroostwater heeft van het kruid geen kragt, maar is een zuiver overgehaald water.

L. Flores cyani. N. Blauwe koornbloemen. H. Blaue kornblumen. F. Aubifoin, ou Blaveole. E. Blew-bortles, or Corn-flower.

Dit is een gemeen kruid, dat met fraye blauwe bloemen onder het koorn groeid. Alhoewel het zo min in den reuk, als in den smaak, iets specerÿagtigs heeft, zo houd men nogthans de bloemen voor een zeer oogversterkend middel;

del, en men laat het in zakjes genaid over de ogen leggen. Doch het is met de koornbloemen even als met de ogentrooſt gelegen, zy zyn op zig zelven tot allerly gebruik onſchuldige middelen.

XII. KLASSE.

Amara. Bittere Geneesmiddelen.

Hiertoe behoren de middelen der Heelkunde, die een bitteren ſmaak hebben, en meeſt zonder reuk zyn. Behalve de gal komen zy alle uit het ryk der planten.

De bittere middelen bevatten een middelmatig gedeelte van de kragten der zamentrekkende, en ſpeceryägtige geneesmiddelen in zig. Hunne algemene werkingen zyn derhalve, dat ze de vezelen der vaste delen zagt zamentrekken, en enigzins prikkelen. Zy kunnen de dikke zappen verdelen, en dus uit hunne vaten en verblyfplaatzen, daar zy ſtilſtaan, vervoeren.

Zy zyn daarom van groten dienst in koude gezwellen, daar ſlymerige dikke vogten in zwakke vaten, en in cellen van het vetvlies, opgehouden worden. De ondervinding heeft mede geleerd, dat de bittere middelen het ongedierte doden, en de verrotting tegengaan. Men pryſt ze daarom in onzuivere, ſtinkende, rottige verzweringen, en ook in zodanige, die wormägtig zyn.

In de ontſtekinggezwellen zyn ze ſchaadlyk, om dat zy enigzins verhittend en prikkelend zyn, ten zy dezelven met zeer veel water verdund worden, derwyze zyn zy van groot nut op ongemakken, daar buitengevaat bloed is, en in waterägtige ontſtekingen. In water-, klier-, en gevrigtgezwellen zyn zy altoos als verdelende en te gelyk verſterkende middelen van de *Practici* geroemd. De bitterheid van deze middelen kan men zo wel

aan

aan waterägtige, als aan geestryke ontbindmiddelen, mededelen.

De bittere middelen maken de grootste klasse der bederf tegengaande heelmiddelen uit. De voortreflyke koortsbast zelve doet deze werking door zyne bitterheid. Boven dien leert de geschiedenis van yder byzonder bitter middel, dat dezelve zo wel in 't koud vuur, als in de kankerverzweringen, met voordeel beproefd zyn.

L. Abrotanum. N. Averuit. H. Stabwurz. F. Aurone. E. Sothernwood.

De bladeren van deze heesterägtige plant hebben een sterken reuk, die niet aangenaam is, en een walglyken, bytenden, bitteren smaak. Zy worden als een prikkelend, bederftegengaend middel, dat de maden in de verzweringen verdryft, geprezen, en ook tot verdelende stovingen gebruikt, Men raad ze tot zalven en waschwaters aan, tegen het uitvallen van 't hair, en tegen den uitslag van de huid.

L. Absynthium. N. Alzem. H. Wermuth. F. Absinthe. E. Wormwood.

De bladeren van den alzem hebben een uitstekenden bitteren smaak, en enigzins strydigen reuk. De wortel is niet bitter, maar van een zoeten speceryägtigen smaak. Het zap, dat uit de bladeren geperst is, wordt om zyne bitterheid van F. AB AQUAPENDENTE op de wormägtige verzweringen aangeprezen, en zyne bittere, versterkende, en bederftegengaande kragt kan ook op rottige verzweringen een zeer goed middel verschaffen.

De

De gedroogde, fyn gestotene, en met kruit gemengde alzembladeren worden als een droge omslag op de zugtgezwellen en waterbreuk, van sommigen tot het opdrogen en verdelen geroemd.

Men heeft van de alzem een overgehaalden olie, een gekookten olie, en een essentie.

L. Alliaria. N. Knuflookkruid. H. Knoblauchkraut. F. Alliaire. E. Jack by the hedge.

De bladeren hebben een scherpen, bitteren smaak, en als ze tusschen de vingers gevreven worden, een sterken reuk, die veel na de knuflook gelykt. Uitwendig word het van HILDANUS in 't koud vuur; van CHOMELN in kankerägtige verzweringen, en van BOERHAAVE in beiden aangeprezen; de laatste verhaalt, dat hy deszelfs goede werking in deze gevallen dikwyls beproefd heeft. HILDANUS was gewoon dit kruid in 't voorjaar tot dit einde op te zamelen, en stelde het een dag op een schaduwägtige plaats aan de werking der droge lugt bloot. Als het vervolgens in de pers gedaan word, dan geeft het een zap, dat den reuk, en smaak van de *alliaria* heeft: dit word, volgens zyn berigt, door een weinig olie op de oppervlakte, jaren lang volkomen bewaard.

L. Scordium. N. Waterlook. H. Lachenknoblauch. F. Scordion, ou Germandre d'eau. E. Water-germander.

Deze kleine hairige plant heeft een bitteren smaak, en een sterken, onäangenamen reuk, als knuf-

knuflook. Men gebruikt dezelve uitwendig in wynägtige omflagen, als een fterk verdeelend middel, op ontftekingen van een uitwendige oorzaak, zy heeft eene mindere fcherpte dan de wynruit, anderzins kan de waterlook evenëens tegen het bederf gebruikt worden.

L. Marrubium. N. Malrove. H. Andorn. F. Marrubin. E. Hore heund.

Dit gewas, daar men de bladeren met de bloemen in de Apotheken van bewaart, heeft een vry byzonderen fpeceryägtigen reuk, en een fcherpen, bitteren fmaak. Men roemt het, uitwendig aangelegd, tegen den hondebeet, en de vygvratten; men weet nogthans veel zekerer dat het een zeer kragtig verdeelend en bederftegengaand middel is. SCHWENKE heeft door zyne proeven aangetoond, dat een afkookzel van de malrove het bloed veel roder en dunner maakt, dan zelfs de geeft van 't falämmoniak. Men kan dit kruid dus in-, en uitwendig by *fcrophulæ*, verhardingen, en andere gezwellen bezigen. Men pleeg het afkookzel van de malrove, met honing gemengd, in de holtens van de borft in te fpuiten, als 'er geftold bloed, of taye etter, in dezelve gevonden wierd.

L. Ruta. N. Wynruit. H. Wynrauten. F. Rue. E. Garden-rue.

Deze heefterägtige plant, die in menigte in tuinen en wynbergen geplant word, heeft een zeer fterken afkerigen reuk, en een bitteren, doordringenden, fcherpen fmaak. Men roemt

 in-

inzonderheid de bederftegengaande eigenschap der wynruit, en daarom word dezelve van den groten BOERHAAVE, en zynen groten Uitlegger aangeraden, als een pap over het koud vuur heen te leggen.

Men moet zig nogthans wel wagten, van de versche kleingestotene bladeren op ontstokene, of verharde gezwellen te leggen, want de bladeren, als zy hunne volle kragt hebben, zyn ongemeen scherp, zo dat zy de huid ontsteken, en blaren maken, indien zy 'er lang opliggen. Daarom worden zy klein gestoten, en met wat azyn gemengd, als een roodmakend middel (*rubefaciens*), aan de voetzolen, op de handen, of aan de slapen van 't hoofd, in hete ziektens, gelegd. Het zap, dat uit de wynruitbladeren geperst en met kalkwater gemengd word, is een zeer goed wondwater voor rottige, en ook voor wormägtige verzweringen. Indien de wynruit in water en wat wyn gekookt word, zuivert en heelt zy de holle verzweringen aan handen en voeten zeer wel, als zy enige malen daags als een hand, of voetbad gebezigd word.

Ik genas met de wyn, daar wynruit in gekookt, en wat rozenhoning by gedaan was, ene stinkende neuszweer, en, ene haatlyke rottige verzwering van het tandvleesch, die met beenbederf der tandkasjes gepaard ging. LUPIN heeft met het uitgeperste zap der wynruit, dat hy in het oor liet druipen, ene hevige oorpyn gestild.

De wezenlyke wynruitölie, het gekookte water, het *aqua cohobata rutæ*, of dikwyls overgehaalde water, en de wynruitäzyn zyn zeer kragtige bereidingen van de wynruit.

L. Carduus benedictus. N. Gezegende distel. H. Cardobenedictenkraut. F. Chardon benit. E. Holij thistle.

Deze is een eenjarige plant. De bladeren hebben een doordringenden, bitteren smaak. Als men de groene bladeren hard met de vingers aangrypt, dan kan men 'er de bitterheid in langen tyd niet afkrygen. Hiermede gaat een onäangename reuk gepaard, dien zy nogthans meest verliezen als ze bewaard worden. Een afkookzel van deze plant kan als een zuiverend, of verdelend middel, op onreine verzweringen, of op verhardingen, als een stoving worden aangewend. Men geeft voor, dat het uitgeperste zap, in kwaadäartige, wegëtende verzweringen, en in pypzweren aan den aars, ene goede werking doet als het in-, en uitwendig gebruikt word. Het zap met boter tot ene zalf gemaakt, wil men, dat tegen de kloven van den aars, het schurft, de dauwworm, en de vurigheid van de huid zeer dienstig zy.

L. Onoperdon. N. en H. Wegdistel. F. Chardon argentin. E. Coton thistle.

De wegdistel met rode wolägtige knoppen, word by ons aan de wegen der velden in menigte gevonden.

Deze plant word in 't hoogduitsch ook *Krebsdistel* (kankerdistel) genaamd, om dat zy in dit vreeslyk ongemak heilzaam bevonden is. De koninglyke pruisische Lyfärts, de heer D. ELLERS, getuigt, dat hy door het uitwendig gebruik van 't

 zap,

zap, dat uit de bladeren geperst was, enige perzonen van ene opene kanker in 't aangezigt gelukkig genezen heeft. Ik heb dergelyk enen lyder, reeds drie maanden lang, in-, en uitwendig het zap van de wegdistel, doch zonder enige verbetering, laten gebruiken.

L. Trifolium fibrinum. N. Waterdrieblad. H. Bitterklee. F. Triolet Trefle aquatique. E. Buchbean.

Het groeit in 't water, en heeft drie grote bladeren, als de klaver. Deze bladeren zyn zeer bitter, het uitgeperste zap derzelven, of het afkookzel van 't droge kruid, moet, zo als andere dergelyke bittere kruiden, tegen de opene benen, inzonderheid by zugtgezwellen, een voortreflyk zuiverend, versterkend, en verdelend middel zyn. In scheurbuikige verzweringen moet het dezelfde werking doen, als het te gelyk in-, en uitwendig gebezigd word. De wortel van het drieblad is niet zo bitter als het kruid, dat dus kragtiger is. Behalve in de scheurbuik, word 'er gezegd, dat een aftrekzel van dit kruid in scrophuleuse ongemakken, en in alle veröuderde huidziektens, ene byzondere kragt heeft.

L. Tanacetum. N. Wormkruid. H. Rheinfaren. F. Tanaise. E. Tansy.

Dit gewas groeit in Duitschland overvloedig. Het is een matig verwarmend, bitter middel, dat te gelyk een sterken, en niet zeer onäangenamen reuk heeft. Men pryst het uitwendig als een goed wondkruid ter zuivering en heling der verzweringen.

L. Centaurium minus. N. Duizendguldens-kruid. H. Tausendguldenkraut. F. Petite centaurée. E. Lesser centaury.

Een zeer bitter gewas, dat gene scherpte heeft; de bladeren en bloemen worden als een versterkend en verdelend middel gegeven, en in wyn, of azynwater, tot stovingen gebruikt. Dit kruid word ook *Chironium* genoemd, om dat de oude beroemde griekfche Heelmeester CHIRON, zo men meent, met dit kruid een boosäartige verzwering genezen heeft.

Men pleeg het kruid in ertennat, voor de zere hoofden, af te koken, en het hoofd daar mede te waschen, waardoor niet flegts die verwuiling opgedroogd, maar ook de luizen gedood zouden worden; desgelyks wil men, dat zodanig een sterk water tegen alle onzuiverheden van de huid, en wel inzonderheid tegen de zomersproeten dienstig zy. Een klysteer van dit water houd men voor een kragtig middel tegen de (zogenaamde heupjigt) *ischias.*

L. Millefolium. N. Duizendblad. H. Schaafgarbe. F. Millefeuille. E. Milfoil, or *Yarrow.*

De bladeren hebben een bitterägtigen, zagt zamentrekkenden smaak, en een geringen speceryägtigen reuk. Zy kunnen daarom uitwendig onder de zuiverende, en zagt zamentrekkende, versterkende wondwaters gedaan worden. Zy worden ook in omslagen tegen het vuur voorgeschreven. Alle Schryvers over de *Materia medica* houden deze plant inwendig voor het beste

wondkruid, inzonderheid heeft Stahl 'er veel werks van gemaakt.

De bloemen geven een blauwen olie, zo als de kamillen. Deze word onder de wondbalzems gemengd.

L. Matricaria. N. Moederkruid. H. Mutterkraut. F. Matricaire. E. Feverfew.

Het heeft een ſterken byzonderen reuk, en een bitterägtigen, en enigzins verwarmenden ſmaak, men kan het dus uitwendig als een verdelend middel in omſlagen gebruiken. Om dat het een beroemd middel tegen de opſtyging der baarmoeder is, word het in 't opzwellen van de keel by dit toeval aangelegd. Zomtyds moet deze omſlag op den buik gelegd worden.

L. Chamaedrys. N. Bathengel. H. Gammanderlein. F. Germandrée, ou Chênette. E. Germander.

Deze kleine plant kan om hare bitterheid en zagt zamentrekkenden ſmaak, en ſpeceryägtigen reuk, in de klasſe der zuiverende en verdelende middelen, by verzweringen, en inzonderheid by ſcrophuleuſe gezwellen, daar zommige Schryvers dezelve aanpryzen, gebruikt worden.

L. Chamaepitys. N. Veldcypres. H. Schlagkrautlein. F. Yvette, ou Pinive arterique. E. Ground-pine.

Dit is een kleine plant, die op 't gevoel kleverig is, en een ſterken, ſpeceryägtigen, harstag-

agtigen reuk, en een bitteren, ruwen smaak heeft. Zy word als een byzonder wondmiddel, dat sterk zuivert, en het bederf tegengaat, aangeraden. Dit kruid is ook in 't *emplastrum diabotanum.*

L. Lupulus. N. Hop. H. Hopfen. F. Houblon. E. Hops.

Een zeer bekend gewas, dat men uit hoofde van zyne bitterheid by het bier mengt, om het zelve sterker te maken, en voor het zuurworden te bewaren. De gemene man bedient zig van de jonge spruitjes van de hop, die men *turniones lupuli* noemt, in wyn, of in water gekookt, tegen grote kwetzingen, uitstortingen van bloed, en dergelyke gezwellen, als een verdelend middel. Het sterk gehopte bittere bier, met bittere kruiden gekookt, word van een zeer geleerd ierlandsch Heelmeester, den heer O'HALLORAN, als een omslag tegen het koud vuur aangeraden.

L. Uva ursi. N. Berebessen. H. Sandbeere.

De smaak geeft reeds vry duidlyk de kragten te kennen. Hy is zeer bitter, in de bladeren nogthans meer dan in den steel, die meer zamentrekkend is. De heer MURRAY, die de plant scheikundig verdeelde, bespeurde door de proeven, dat de bittere zamentrekkende kragt voornaamlyk in de gom gelegen is, en dat men dus deze plant, als ze niet in substantie gegeven kan worden, het best in waterägtige aftrekzels, of in een afkookzel kan laten gebruiken. Het afkookzel heeft de

heer MURRAY bitterer en meer zamentrekkend bevonden, dan het aftrekzel.

De *uva ursi*, die onder de steenbrekende middelen van onzen tyd den meesten voortgang gemaakt heeft, is tegen dit ongemak het eerst door de Geneesheren te Montpellier gebruikt, en vervolgens door de gelukkige proeven van DE HAEN meer bekend geworden. De nauwkeurige onderzoeker, de heer MURRAY, heeft de proeven, die met dit geneesmiddel genomen zyn, in een voortreflyk Geschrift zorgvuldig opgezameld, en heeft het zelfs enige lyders met een gelukkig gevolg laten gebruiken, schoon hy met ene grootmoedige opregtheid toestemt, dat het gene duurzame genezing te weeg brengt, en dat zeer waarschynlyk de slym, die het afdryft, niet het gevolg van ene ontbinding is, die het op den steen veröorzaakt, maar alleenlyk de slym, die in den natuurlyken staat in de piswegen word afgescheiden, en zig hier in ene meerdere hoeveelheid vertoont. Nogthans kan 'er de verdere groei, en het aanzetten van den steen, door verhinderd worden, dewyl hetzelve het gruis mede wegneemt. Doorgaans is het een uitnemend *palliativum*, dat de zo zeer gedugte aandoening verstompt — ene deugd, die zo dikwyls het grootste verlangen van den lyder en van den Geneesheer uitmaakt. Het snyden van den steen is zeker, en blyft altoos de grondige genezing, schoon het menigmaal niet word uitgevoerd. Zie MURRAY *Commentatio de arbuto Uva ursi*. Alle zamentrekkende middelen schynen de aandoenlykheid en het gevoel van de blaas, voor een tyd lang, te benemen, of althans te verminderen, en daardoor komt het dat de stenen, schoon zy de blaas al prikkelen, nogthans niet gevoeld worden.

In

In den witten vloed heeft de *uva ursi* ook een goede werking gedaan, zo als men by den aangehaalden Schryver kan vinden. Ik heb enen ouden man, die ene verlamming in de pisblaas had, en dien ik langer dan drie maanden daaglyks door den catheter de pis moest aftappen, in eenige weken door het poeder van de *uva ursi*, daar ik enige dragmen daags van liet gebruiken, genezen.

L. Gentiana. N. Gentiaan. H. Enzian. F. Gentiane. E. Gentian, or Fellworte.

Dit aanzienlyk gewas, dat in Duitschland in menigte op de bergen gevonden word, is zeer bitter, inzonderheid heeft de wortel, die zonder reuk is, een uitstekenden bitteren smaak. Een afkookzel van den wortel kan dus, gelyk als andere bittere planten, op scrophuleuse verhardingen als een verdelend middel gebruikt worden. Het extract van den gentiaanwortel heb ik inwendig zeer kragtig bevonden ter verdeling van de *scrophulæ*. Een meisje van vier jaren, dat aan dit ongemak onderhevig was, nam daaglyks tien gryn van deze bittere pillen met een byzonderen trek in, maar toen zy genezen was, kon ik ze niet overreden, om nog een van deze pillen daags te gebruiken.

Het bitter afkookzel van den wortel kan men ook als een zuiverend, het bederf, en 't heet vuur tegengaand middel op gangreneuse verzweringen bezigen.

Uit de nieuwste proeven, die myne vrienden, de heren D. LAURENTI en WINTERL, genomen hebben, blykt mede, dat de gentiaan een tegengift tegen het slangengift zy. Zie *Mercurius!*

De Heelmeesters maken ook nog een byzonder gebruik van den volkomen drogen wortel, naamlyk zy snyden denzelven tot stukjes, van gedaante als steekwieken, die zy in de holle verzweringen steken, welke te eng zyn, of te vroegtydig zouden toegaan; hy veröorzaakt ene grotere prikkeling en toevloed, en daarom word 'er meer etter gemaakt. Hy zwelt door de vogtigheid op, die hy na zig haalt, waardoor de verzwering, of een nauwe wond, wyder uitgezet word.

In Londen heeft men voor enige jaren ene vergiftige gentiaanwortel ontdekt. Hy is van den goeden gemaklyk te onderscheiden, dewyl hy inwendig een witte kleur heeft, en zonder enig bitter is. Deze giftige wortel schynt de *Thora valdensis* van Rai, en het *Aconitum primum pardalianches* van Gesner te zyn; ene plant, waarvan Löbel verhaalt, dat de inwoners van zommige gedeeltens der Alpen dezelve eertyds gebruikt hebben, om de pylen 'er mede te vergiftigen.

L. Hedera terrestris. N. Hondsdraf. H. Gundelreben. F. Lierre terrestre. E. Ground-ivy.

Deze lage plant, die een der eerstbloeijende lente gewassen is, heeft een vry doordringenden reuk, inzonderheid als men een groen blad tusschen de vingers vryft, en ene byblyvende scherpe bitterheid. Het kruid is een zeer ontbindend, verdelend en slym verdunnend middel, waarom hetzelve in-, en uitwendig tegen koude gezwellen, en onzuivere verzweringen kan gebruikt worden. Rai getuigt ook, dat het uitgeperste zap de hevigste hoofdpynen niet alleen verzagt, maar zelfs geheel verdryft, als men het

slegts

ſlegts in den neus opſnuift. De verdikte, ſcherpe, bedervende ſnot, die zig in de voorhoofdsboezems ophoud, is dikwyls de oorzaak van langdurige hoofdpyn, en dus kan men de nuttigheid van dit middel begrypen. Doch men moet de *hedera terreſtres* (hondsdraf) van de *hedera arborea* (veil), die op de muren groeit, altoos groen is, en in den herfſt bloeit, wel onderſcheiden, want deze heeft een zamentrekkenden, enigzins ſcherpen, maar geen bitteren ſmaak. Met deze altoos groene bladeren verbind men de fontanellen, om een groteren toevloed te verwekken, en men kookt ze ook af tot een zuiverenden omſlag uitwendig voor de wonden, men gebruikt deze bladeren ook uitwendig als een zamentrekkend en opdrogend middel tegen de veröuderde verzweringen in den neus. Het hout van de veil is hard en wit, men drait 'er de kogeltjes uit voor de fontanellen, onder den naam van veilkogeltjes.

L. Bilis. N. Gal. H. Galle. F. Fiel, où Bile. E. The Gall, or Bile.

De gal, die uit de galblazen van verſcheidene dieren genomen is, word als een bitter, verdelend, zeepägtig, ontbindend middel, in verſcheidene uitwendige ongemakken geroemd. In water word de gal gemaklyk ontbonden, zo ook in den geeſt van wyn, maar met olie vermengt zy zig niet, ten zy ze lang en ſterk in een mortier gevreven worde.

In de oudſte tyden wierd de gal reeds als een der kragtigſte verdelende middelen voor de oogziektens aangeprezen. By de Grieken, Arabiers

en

en Chinesen vind men vele lofspraken van de gal in de ongemakken der ogen.

Ter genezing van de staar word de gal van zommige hedendaagschen, zo wel in oogwaters, als in zalven, gebruikt. Tegen de vlekken en de dikke huid van het doorschynende hoornvlies word de gal, zo wel van vischen, als roofvogels, aangeraden, gelyk als de geschiedenis van Tobias bewyst. Met de ossegal genas Gherli de *scrophulæ*, en Kaltschmid meld, dat door het vryven met deze gal een peesknoop (*ganglion*) aan de uitstrekkende pees van de hand verdeeld wierd. Brandes pryst de gedroogde vischgal ter genezing der verzweringen en gezwellen. Door het opleggen van rauwe hoendergal is, volgens de waarneming van Sporus en Bergen, ene blindheid verdwenen, die alle avond wederkeerde. Tegen de verwyding van den oogäppel, als mede tegen de duisterheid van 't gezigt, pryzen zommigen de gal, en anderen den damp van de gekookte lever der dieren.

L. Cortex peruvianus. N. Koortsbast.
H. Fieberrinde. F. Quinquina.
E. Jesuits-bark.

De boom, daar de koortsbast van komt, groeit in 't koningryk Peru, in de spaansche Westindiën. Deze bast heeft een speceryägtigen, enigzins duffen, doch niet onäangenamen reuk, en een bitteren smaak, die met een zoort van speceryägtige warmte lang op de tong blyft. De beste bast is deze, die van reuk en smaak de sterkste is, die inwendig ene blinkende kaneelkleur heeft, en die tusschen de tanden gemaklyk breekt.

Het

Het vermogen van dezen baſt, als een middel tegen de koorts, wierd omtrent het jaar 1500. door de Indianen ontdekt. Hy heeft den naam van *Chinachina* niet verkregen, als of de boom in China groeide, maar om dat 'er de vrouw van den ſpaanſchen Onderkoning, den Graaf *Del Chinchon*, in 't jaar 1638. door van de koorts genezen wierd, die vervolgens dit poeder voor niet heeft uitgedeeld; op deze wyze wierd het in Europa het eerſt bekend. Naderhand wierd het in 't jaar 1649. door den Kardinaal LUGO, die te voren tot de orde der Jeſuiten behoorde, in Europa gebragt, en bleef lang, onder den naam van Jeſuitenpoeder, verborgen, en ook daarom zeer beroemd.

De Natuur heeft dit geneesmiddel met zeer weinig vlugge zamenſtellende delen voorzien, zo als de deſtillatie en de weinige reuk te kennen geeft. Gomharſtägtige, aardägtige, en zagt zamentrekkende, en voor het vuur beſtendige zamenſtellende delen, maken de grondſtof van deszelfs wezen uit. Dewyl dit beroemde geneesmiddel van den enen kant zo veel lof verworven, als bedilling van den anderen kant ondergaan heeft; zal ik de kragten van dezen baſt wat nauwkeuriger in overweging nemen.

De peruviaanſche bast heeft ene koortsverdryvende kragt, die de vaste delen verſterkt, de zappen verdikt, en die het bederf het ſterkſt tegengaat. Op welk ene wyze deze baſt eigenlyk de koortsbewegingen ſtilt, is ons onbekend; miſchien beneemt hy, door de zenuwen te verſterken, hare zieklyke aandoenlykheid; mooglyk werkt hy als een tegengift tegen de koortsſtof zelve: om dat hy de epidemiſche koortzen het beste tegengaat. De verſterkende, en de ver-

dik-

dikkende kragt der vogten, is gemaklyker na te gaan; want hy heeft een zamentrekkenden smaak; de scheikundige ontbinding van denzelven toont ons in zyne grondstof zeer veel yzeragtige aarde, die met de harst vermengd is; de zeilsteen trekt den koortsbast na zig; en de proefnemingen van PRINGLE, omtrent de verrotting, bewyzen, dat week, bedorven vleesch in het aftrekzel van den koortsbast wederom vaster word.

Insgelyks heeft het verbazende vernuft, de heer van HALLER, door zyne proeven, die hy omtrent de beweging van het bloed in 't werk stelde, aangetoond, dat de inspuitingen van het aftrekzel van den koortsbast de zappen in de vaten der kikvorschen troebel maakten.

Het grootste vermogen, waar door de koortsbast de Heelkunde zo veel eer aandoet, is de door den beroemden northamschen Heelmeester, den heer RUSCHWORT, in 't jaar 1715. ontdekte kragt, (ene uitvinding, die de waarde van alle mogelyke beloningen te boven gaat) waar mede dit godlyk middel zig tegen het bederf, en 't koud vuur verzet, en die naderhand van den vermaarden Geneesheer PRINGLE door proeven en bevindingen bevestigd is.

Deze kundige Geneesheer, die zig door de leer der bederftegengaande geneesmiddelen onsterflyk heeft gemaakt, bestrooide het vleesch, en de dierlyke zappen, met het poeder van den koortsbast, en liet op andere dergelyke zelfstandigheden een afkookzel daarvan gieten; toen zag hy dat deze dierlyke delen veel langer voor de verrotting bewaard bleven, dan wanneer dezelven met water, of andere lichamen, of wel geheel niet vermengd, op zig zelven gelaten, en aan de lugt blootgesteld wierden. Ja zelfs reeds bedervende dierlyke zelf-

stan-

ſtandigheden, en zappen, verloren door den koortsbaſt niet alleen hunnen ſtank, maar wierden ook wederom verſcher, vaster, en harder. De koortsbaſt bezit voornaamlyk deze kragt, uit hoofde zyner zamentrekkende zamenſtellende delen. Want door middel van dezelven verdikt hy de zappen, die door het bederf ontbonden zyn; hy vermeerdert de aardägtige delen in dezelven; en maakt dezen derhalve tot de inwendige beweging der zamenſtellende delen, waarin de verrotting eigenlyk gelegen is, ongeſchikt; hy verſterkt de vezelen der vaten, en maakt dus daardoor niet alleen de beweging, die de zappen voortdryft, ſterker, maar hy bevordert 'er ook de afſcheiding der bedorvene ſtof door. 't Is op deze wyze dat de koortsbaſt in de *gangræna*, en *ſphacelus*, als de pols merklyk ingetrokken word, en de kragten te gelyk zeer verminderen, zyne wonderen doet.

De ziektens, waarin de koortsbaſt met voordeel kan gebruikt worden, zyn de volgende:

In het heet en koud vuur, dat vogtig is, het zy dan dat het door ene uit-, of inwendige oorzaak ontſtaan zy, is de koortsbaſt door ene grote menigte van Waarnemers, in zeer dikwyls herhaalde proeven, als het grootſte *ſpecificum* bevonden. AMYAND, een beroemd engelsch Heelmeeſter, heeft den koortsbaſt in het koud vuur zevenmaal na dien tyd met een gelukkig gevolg gebruikt. DOUGLAS heeft het koud vuur, dat door een inwendige oorzaak ontſtaan was, in een man van vyftig jaar daardoor genezen. SHIPTON geeft hieromtrent twe waarnemingen op, waarvan het eerſte geval ongelukkig, doch het twede zeer gelukkig afgelopen is. De Londenſche Heelmeeſter BRADLEY heeft zelfs in ene waterzugtige vrouw door

door den koortsbaſt het vuur geſtuit; ſchoon 'er reeds een hevige koorts, en een zwarte tong plaats hadden. Na de gelukkige proeven van deze engelſche Heelmeeſters was de grote *Practicus* WERLHOF de eerſte, die de kragten van den koortsbaſt tegen het vuur in Duitſchland bekend maakte. HEISTER, HORNEL, THRURAPH, en anderen hebben naderhand den koortsbaſt, dikwyls voordêlig, dikwyls vrugteloos, in het vuur bevonden, doch de bevinding heeft geleerd, dat alleen het natte, zo wel heet als koud vuur, maar geenzins het droge vuur, door den koortsbaſt kan genezen worden.

In kwade verëttering. Wanneer grote gekneusde wonden, uit welk ene oorzaak ook, in ene kwade verëttering overgaan, dan moet men aanſtonds den koortsbaſt toedienen. De zwakheid, het bederf der zappen, die in de gekneusde delen zyn uitgeſtort, en de kachektiſche lichaamsgeſteltenis van den gekwetſten, vorderen verſterkende, en bederf tegengaande middelen. Onder dezen is de koortsbaſt het kragtigſte.

Wanneer de wond bleek word, zegt RAMBY, en ene dunne kwade etter geeft, moet men den koortsbaſt voorſchryven; offſchoon de tong droog, en de hitte groot is. Dit geeft de zwakke pols, die hier by plaats heeft, te kennen. Doch indien de koorts, die door de wond veröorzaakt word, buitengewoon hevig is, 'tgeen de ſnelle en harde polsſlag aanduid; dan moet 'er, behalve het gebruik van den koortsbaſt, een ader geöpend, en zuren uit het plan enryk, of verdunde zoetgemaakte minerale zuren, met ſalpeter, en veel gerſtendrank, gegeven worden. Aldus kan men de gevolgen van de kwade verëttering, naamlyk van de gangreneuſe verëttering der rotkoorts, van de bloed-

bloedſtorting, van het opſlorpen van de etter, en dergelyken, door den koortsbaſt te keer gaan.

In de kwade genezing der wonden en verzweringen. By de *leucophlegmatici*, die dunne zappen, en ſlappe vezelen hebben, is de heling der wonden dikwyls zeer moeilyk.

Zo ook in wonden, die in den zomer te veel, ſchoon goede etter geven; als mede by de zodanigen, daar de wond bleek, en de etter ſtinkend en dun is, word de koortsbaſt het beſte inwendige balzemägtige, verſterkende, en bederf tegengaande wondmiddel bevonden.

Aldus kan men de opſlorping en het terugkeren van de etter onder de heling, de ſlepende en bederflyke koorts, door de wond verö̈orzaakt, den etterägtigen buikloop, de uittering, de werking der bedorvene lugt in gaſthuizen, enz. door den koortsbaſt voorkomen.

In boosäartige bedorvene verzweringen, die na de uitſlagkoortzen overblyven, heeft de beroemde WERLHOF en FOTHERGILL ene goede werking daarvan gezien; ook heb ik hiermede ene vuile verzwering van de oorklier genezen; en ene andere, die uit ene koortzige, roosägtige neerzetting aan het ſcheenbeen ontſtaan was, daar de huid en het vetvlies derwyze verteerd waren, dat ik de ſpieren bloot zag liggen.

Dewyl de vuile verzweringen de eigenſchap van een ſtuk bedorven vleesch hebben, zag ik hetzelfde, dat PRINGLE in zyne proeven met bedorvene dierlyke zelfſtandigheden waarnam.

De ſtank hield in de verzwering op, en verdween geheel: de weke verſlapte oppervlakte wierd vaster, en gaf ene goede etter. Men moet nogthans niet geloven, dat de koortsbaſt alle verzweringen kan genezen. Immers neen. Want hy

doet byna alleenlyk in de bedorvene zyne kragt; in de overige veelvuldige zoorten van verzweringen heeft deszelfs uitwendig, zo wel als inwendig gebruik geen dienst gedaan: dan het karakter, en de scherpte der verzweringen is te onderscheiden.

In kankerzweren. Toen de goede werking van den koortsbast in kwaadäartige bedorvene verzweringen den Geneesheren en Heelmeesteren bekend wierd., beproefden zy ook de werking van den bast in de opene kankerzweren, die met de vuile gangreneuse verzweringen zo veel overëenkomst hebben. HAMP en SHIPTON bespeurden 'er ene goede werking van. WERLHOF zag in den beginne, dat een byna kankerägtig kliergezwel, in twe perzonen, die ene ware kanker hadden, met den koortsbast zonder voordeel beproefd wierd. RITTER heeft met den koortsbast ene opene kankerägtige borst genezen; enige dergelyke gevallen heeft DIETRICH van kankerägtige verzweringen, en de Hoogleeraar de HAEN van de beenkanker aangetekend. Dewyl deze waarnemingen aantonen, dat de kankerzweren door den koortsbast zomtyds genezen, zomtyds verzagt, zomtyds geheel niet veranderd zyn, zo is 't klaarblyklyk, dat de koortsbast alleenlyk in de kankerzweren van een rottigen aart een geneesmiddel zy; in de overige zoorten van kankerzweren word wel het bederf, doch geenzins de byzondere kankerägtige scherpte, nog het byzonder kankerägtig karakter der verzwering veranderd. De Baron van SWIETEN heeft de werking van den koortsbast, ten dezen aanzien, het nauwkeurigst aangetekend. De koortsbast, zegt deze zorgvuldige waarnemer, verzagt de kanker, en doet dezelve zeer goed afscheiden; maar hy geneest de over-

overblyvende verzwering niet. Ik heb ook gezien dat de ſtank, de dunne etter, en de brandende pyn in de kankerzweren door den koortsbaſt verdwenen; dat de verzwering zuiver, en met goede etter bezet wierd; dat de kanker niet meer gebloed heeft: doch de verzwering kon 'er dan nog niet mede genezen worden, alhoewel ik uit-, en inwendig den baſt voor een tyd lang gebruikte. De veréniging van den koortsbaſt met de ſcheerling heeft in zommige kankerägtige ongemakken meer aangezet.

In de ſcrophuleuſe ongemakken. Twe engelſchen, de Heren FORDYCE, en FOTHERGILL, hebben met den koortsbaſt in de genezing der *ſcrophulæ* gelukkige proeven genomen.

De zwelling van de onderkaaks-, hals-, en ſpeekzelklieren, de veröuderde oogöntſtekingen, het zwellen der lippen, de verzweringen van de huid, en alle ongemakken, die uit de ſcrophuleuſe ſcherpte onſtaan, zyn door den koortsbaſt genezen.

Dan dewyl ene zure ſlym de oorzaak van deze ziekte is, en nadien alle klieren, zo wel als het ganſche lichaam, van ſcrophuleuſe kinderen verſlapt zyn; zo kan men ligt begrypen, waarom de koortsbaſt in deze ziekte van dienſt kan zyn. Hy verſterkt de zwakke klieren, die dan ook vervolgens de ſtilſtaande ſlym van zig voortdryven. Het bitter zamenſtellend gedeelte, en de grote hoeveelheid der aarde van den koortsbaſt, verbeteren de zure ſcherpte der vogten. De vermeerderde verteringskragten verwekken een beter voedend zap. Ik heb onlangs een meisje van zeven jaren met een drankje van den koortsbaſt, de ſcheerling en de Arnica, in den tyd van twe maanden van de ſcrophuleuſe ziekte genezen. Zy had te gelyk een gevrigtsgezwel aan de knie,

door ene verdikte gevrigtſlym, daar zy een omſlag van zwavel tegen gebruikte.

In langzame bloedſtortingen. In bloedſtortingen van ſponsägtige en vuile verzweringen, heeft men den koortsbaſt uit-, en inwendig met voordeel gebruikt. RAMBY heeft by grote wonden, die dikwyls weer op nieuws begonnen te bloeden, na dat 'er ene ader geöpend was, alle drie uren een dragme van den koortsbaſt voorgeſchreven. De beroemde WERLHOF zegt, dat de koortsbaſt wonderen doet in alle bloedſtortingen, die niet met ene volbloedigheid, kramptrekking, of verhitting van het bloed gepaard gaan. De koortsbaſt verdikt het bloed, hy trekt de vaten zamen, hy wederſtaat het bederf, en de ſlapheid der rottige vaten, en hy neemt de grote zwakheid der zenuwen, en van het ganſche lichaam weg.

In het neusbloeden, en het bloeden uit de kankerzweren, heb ik een ooggetuige van deszelfs goede werking geweeſt. Aldus kan men de vreeslyke gevolgen van de bloedſtortingen in wonden, van de zwakheid, van de ſlauwtens, en van de ſtuiptrekkingen, door den koortsbaſt voorkomen, en dezelven afkeren.

In rotkoortzen. In de Heelkunde heeft men alleenlyk met ſymptomatiſche koortzen, die niet zelden gevolgen van uitwendige kwetzingen of ontäartingen zyn, te doen. De gewoonlykſte koortzen zyn: de wondkoorts, de verëtteringskoorts, de uitterende koorts, en de rotkoorts.

Zelden is een koude koorts het toeval van een uitwendige ziekte. Zo wel de wond-, als de verëtteringskoorts, zyn zoorten van ontſtekingkoortzen, en in dezen is de koortsbaſt ſchaadlyk; om dat hy de koorts, daar dik bloed is, vermeerdert.

Alwaar derhalve de verëttering niet nadelig is, daar

daar zou de koortsbast kwaad doen. Doch als de verëttering in wonden of ontstekingen nodig, en de wond-, of verëtteringskoorts uit welk ene oorzaak ook, te zwak is; dan is deze bast het beste koortsmiddel; om dat hy in dit geval de verëttering bevordert, en dus de koorts verdryft. In de boosäartige uitterende koortzen, die uit etter, welke in het bloed gebragt is, of uit ene bedorvene gangreneuse stof ontstaan, is de koortsbast altoos noodzaaklyk; en in dit geval is hy het eenige middel, om de gehele bederflyke ontbinding der vogten te beletten.

De koude koortzen zyn dikwyls in gekwetsten de gevolgen van een kwaden leefregel; men moet dezelven daarom in den beginne door buikzuiverende middelen, en, als zy niet ophouden, door den bast beteugelen.

In kramptrekkingen, die gevolgen van beledigde zenuwen zyn, is de koortsbast het grootste hulpmiddel, als hy, met opium gemengd, inwendig gebruikt word. Ik heb hem in de hondskramp, die uit ene kwetzing aan 't gevrigt van den groten teen, en op een andere tyd in ene kramptrekking na ene afzetting, zonder opium heilzaam bevonden; alhoewel ik den koortsbast slegts door klysteren liet inbrengen.

De Geneesheer RITTER pryst den koortsbast ook, in de *Acta Naturæ Curiosorum*, als een middel tegen de kramptrekkingen; en de Heer BISSET, een beroemd engelsch Arts, heeft den koortsbast in symptomatische hondskrampen, die na afzettingen, wonden der gevrigten, beenbreuken, enz. volgen, heilzaam bevonden.

De stuiptrekkingen, die in lyders, welke ene afzetting ondergaan hebben, tot na de volkomene verëttering zeer algemeen zyn, heb ik door

 het

het heulzap vermeerderd, en door den koortsbaſt verminderd, ja zomtyds geheel zien ophouden.

In oogziektens. Veröuderde oogöntſtekingen heeft de vermaarde Fothergill, en anderen, met een drank van den koortsbaſt genezen.

De Baron van Swieten verhaalt dergelyke proef, omtrent ene *ophthalmia periodica*, die alle avonden op gezette uren wederkeerde.

De Keizerlyke Lyfarts Störk, die zig in de *Materia medica* zo veel roem verworven heeft, verdreef ene periodieke blindheid, die de zwarte ſtaar vertoonde, door het inwendig gebruik van den koortsbaſt.

Op gelyke wyze moeſt men de periodieke tandpyn, en alle heelkundige ongemakken, die op zekere tyden wederkomen, behandelen; inzonderheid als men de buikzuiverende middelen zonder voordeel in dezelven heeft laten gebruiken.

De koortsbaſt is nogthans ſchaadlyk, of ten minſte vrugteloos, in de verharde gezwellen. Want de baſt verdikt de zappen, en hy trekt de vezelen, en de vaten, die verſtopt zyn, nog meer te zamen.

Men kan door gene waarneming bewyzen dat 'er een wezenlyke *Scirrhus* door verdeeld is geworden. Ik heb boven reeds onderzogt, hoedanig de koortsbaſt in de genezing der *ſcrophulæ* werke.

In alle wezenlyke ontſtekingen, en in ziektens, die met ene ware ontſtekingkoorts verzeld gaan. Want dewyl de koortsbaſt het bloed, dat by de ontſtekingen boven dien door ene brandige ontſtekingſlym verdikt is, nog meer verdikt, de geſpanne vaten nog meerder ſpant, en dus de ſnelle beweging der vogten nog meer verhaaſt, zo is het klaarblykelyk, waarom de koortsbaſt in alle ontſtekingen nadelig zyn moet.

Ik

Ik bespeur altoos, dat de polsslag, en de werkingen die daar van afhangen, door 't gebruik van den koortsbast vermeerderd worden.

In het droge vuur. De waarnemers der ziektegeschiedenissen, hebben in veelvuldige voorbeelden aangetekend, dat de koortsbast het droge vuur niet geneest. SHARP, BAGIER, en DARLON hebben in dit zoort van vuur gene werking van den koortsbast waargenomen; schoon GOOCH en BAUHER denzelven in het droge vuur heilzaam bevonden hebben. Dewyl in 't droge vuur een stilstand der vogten, die tot ene pekägtige dikte verdikt zyn, en ene zamentrekking, en verdroging der vezelen en vaten plaats heeft, kan men gemaklyk begrypen, dat de koortsbast, als een verdikkend en zamentrekkend middel, nog in-, nog uitwendig van dienst kan zyn. De koortsbast word, zo wel inwendig, als uitwendig, op zeer verschillende wyzen gebruikt.

Inwendig word de koortsbast het geschiktst om de twe uren tot een dragme in poeder gegeven. Dit kan men ook met andere middelen tot een conserf maken. Doch als men denzelven in een waterägtig afkookzel, of in een wynägtig aftrekzel wil geven; dan moet men 'er een halve once toe nemen. Indien de lyder den bast niet kan gebruiken; dan moet dezelve in een klysteer gegeven worden. Door klysteren van den koortsbast genas BAGLIO, HELVETIUS, BUCHWALD, en anderen, de koorts, en verscheide andere ziektens. In de hondskramp en andere keelöngemakken, daar de lyder niet slikken kan, moet men de koortsbast tot een halve once in water laten afkoken.

Uitwendig kan het afkookzel, of een sterk aftrekzel van den koortsbast, als een stoving, gorgeldrank, inspuiting, of ook als een klysteer ge-

be-

bezigd worden. De beroemde Coone laat een ſpons, die in een ſterk afkookzel van den koortsbaſt gedoopt is, uitwendig aanleggen. Men kan den baſt ook als een poeder in de vuile verzweringen ſtroyen, of denzelven met rode wyn, of met een ander vogt, tot een pap koken. Op deze wyze gebruikt men den koortsbaſt op vuile verzweringen en wonden, op het vuur, en op waterägtige gezwellen; de gorgeldrank dient voor de *angina gangrænoſa*. De Geneesheren gebruiken den koortsbaſt ook uitwendig tegen de koorts, by kinderen, die denzelven niet willen innemen.

De engelſche Heelmeeſters genazen dus de koorts der kinderen, door een borſtrokje, daar de koortsbaſt in gevoerd was; anderen hielpen ze ook van de koorts door een omſlag van den koortsbaſt op de maag te leggen. Zommigen bedienen zig van den koortsbaſt om de tanden ſchoon te maken, en pryzen de conſerf, die uit dit poeder met rozenhoning gemaakt is, byzonderlyk tegen het bedorvene tandvleeſch.

1791

saltage

